

નીચ નાંખવા સમાન મહાન પુન્ય છે. એમાં શું શું વિષયો છે તપાસીને મદદ દેટલી આપી છે તે અનુક્રમે દરેકે વાંચવું જોઈએ.

(૧) ત્રીણું ચોથું પાંચમું એમ ત્રણ અધ્યયનો આ ભાગમાં છે. આને દરેકના હૃદયમાં નિયુક્તિદાર પોતે ખતાવે છે તે અનુક્રમ-ચીત્રમાં દેખાશે.

વિષય અનુક્રમણિકા.

પૃષ્ઠ

વિષય.

- ૧-૨ શીતોષ્ણીય નામના ત્રીજા અધ્યાયનમાં ૧૪૮થી નિયુક્તિ છે. તેમાં ચાર હૃદયો છે તેમાં સૂચવ્યું છે કે દ્રવ્યમાયથી સુતેલા હૃદયો દુઃખ પામે છે ત્રીજા હૃદયમાં સાધુએ દુઃખ સહન કરવું તથા નિર્નલ સંયમ પાત્રવું. ચોથા હૃદયમાં રૂપચોતું વમન કરવું તથા ખીજ પાપેતું છોડવું ખતાવેલ છે.
- ૧-૫ શીત અને ઉષ્ણના નિદેશોનું ખુલાસાથી વર્ણન છે.
- ૫-૯ સુધી વિવિધ અને મેક્ષણું સ્વરૂપ છે.
- ૧૦-૧૧ સુધી કથાવત્તા નિદેશ છે.
- ૧૨-૨૪ ૧૦૫ સર કાપ છે તેમાં સુતેલાનું દુઃખ ખતાવે છે.
- ૧૭ જગતાનું આલોક પરલોકનું સુખ ખતાવે છે.
- ૧૯ આત્મર્ષી હૃદયેશ કરે છે કે મુનિએ સાતે માતા ૨૫૮ વિશેષ વિષયોમાં સમભાવ રાખવો.
- ૨૨-૧૦૭ સુત્રમાં ખતાવે છે કે જે સાદુ સમય વધી હોય તે સન મેળવીને ધર્મ સમજીને સંતાપનો મોડ સર્વેસ મોડે.

૬૪. વિષય.
- ૬૪ લગ્ન વિગેરેથી દોષ ન લગાડે તો ભાવ સાધુ કહેવાય કે નહિ ? તે બાબતમાં નિશ્ચય વહેવાર નયનો ખુલાસો.
- ૬૬ આહારની આવશ્યકતા બતાવી છે.
- ૬૯ પોતાનું પૂર્વ બધનું સ્વરૂપ પોતે ધારી બૂઝ્યો છે તે બતાવે છે.
- ૭૨-૧૧૬ સૂત્રનો બીજી રીતે દ્રવ્યનો અર્થ કરે છે.
- ૭૪ સાધુને અરતિ કે આનંદમાં સમભાવ હોય : અને આત્માને ખરા મિત્ર બતાવે છે.
- ૭૮ પવિત્ર આત્માનું દુઃખ બતાવે છે.
- ૮૦ પ્રભાદી સાધુ માનપૂજા માટે દોષ લગાડે છે તે બતાવે છે અને ત્રીજો હિંદોશો સમાપ્ત થાય છે.
- ૮૨ કોષ વિગેરેને વમન કરનારો સાધુ છે.
- ૮૭ ૧૨૨ માં સૂત્રમાં એક બદલનારો બધું બદલે છે તે બતાવે છે.
- ૮૮ પ્રભાદી ને બતાવે છે.
- ૮૯ મોક્ષ તે બધમાં મળે કે નહિ ? તે બતાવે છે.
- ૯૩ સાધુને હિતમ લેવામાં ક્યાં સુધી હોય ? તે બતાવે છે.
- ૯૮ ત્રીજું અધ્યયન સમાપ્ત થાય છે.
- ૧૦૦ સન્યસત્ય નામનું મોટું અધ્યયન શરૂ છે, તેમાં નિષ્કે-
હિતમાત્ર અધ્યયનના આરંભ હિંદોશનું સ્વરૂપ છે.
- ૧૦૪ બાવસન્યક બતાવે છે.
- ૧૦૫ ચારિત્રના ત્રણ બતાવે છે.
- ૧૦૮ દ્રવ્ય અધી રહ્યું ન હતી કહે તે બતાવે છે.
- ૧૧૦ ચારિત્રની સમાપ્તિ નિર્વિદા બતાવે છે.

૪૩૬.

વિષય.

૨૫૧

કિતમ સાધુનું વર્ણન છે

૨૫૬

વિષયવાસનાનું દુઃખ તથા એકાંતમાં મા-એ । સાથે

પણ ન બેસવું તે બતાવે છે

૨૫૯

પાંચમો બિદેશો શરૂ થાય છે

૨૬૦

હોમ અથવા કુંડનું વર્ણન

૨૬૨

આચાર્યની આડ સંપદા બતાવે છે

૨૬૪

શિષ્યનો અધિકાર છે કે તેણે શંકા ન કરી

૨૭૩

સાધુને યતી શંકાઓ.

૨૭૫

તેવા સાધુનું સમાધાન તથા ઉપદેશ

૨૭૭

અન્ય દર્શનીઓનું નિરાકરણ

૨૮૦

આત્મા અને જ્ઞાનનું અનિરૂપણ

૨૮૩

છઠ્ઠો બિદેશો પ્રારંભ

૨૮૪

સા સાધુને ઉપદેશ

૨૮૭

જીનેતરના મતોનું વિવેચન

૨૯૨

નાસ્તિકનું નિરાકરણ

૨૯૨

સર્વેશ્વરનો દશા છે.

૨૯૫

ત્રિદોનું વર્ણન

૩૦૧

કેકસાર નામનું પંચનું અર્થવચન મળેલું

તથા કંચકની કેપર કેકસાર મુનિનાની સ્તુતિ.

મુરખે (સુત) ને મન્યતા.

૩૦૨-૪

શ્રી મોહનલાલજી જીન મેલેનર મનમંડાર સંપૂર્ણ

ધાર્મિક પાઠશાળાની યોજના

ગ્રંથ નિરૂપરતાનું કુંગરશી બા. લેખકની-

સાભાર ધન્યવાદ.

આચારાંગ સૂત્ર સર્વ અંગોમાં મુખ્ય છે અને ત્રિનેશ્વરે પ્રથમ તેનો ઉપદેશ દેવાથી તેનો જેમ બને તેમ વિશેષ પ્રચાર થાય તેવા હેતુથી એની ટીકાના લાપાંતરના ત્રણ લાગો બહાર પડી ચુક્યા છે અને એથી લાગ છપાવવામાં પાલણુપુરવાળા ગાંધી કેશવલાલ અમુલખ તથા મહેતા એલાલાઈ નાથુલાઈ મહારાજ શ્રી મણિક મુનિશના દર્શનાર્થે આવેલા તેમણે મહેતા પરથીરાજ મૂળચંદના સ્મરણાર્થે તેમના કુટુંબીઓ તરફથી રૂ. ૨૫૦ લેટ આપેલ છે અને હવે પછી પણ બનતી મદદ આપવા ઈચ્છા જણાવી છે, તે બદલ તેમને ધન્યવાદ આપવા સાથે દરેક ધર્માત્મા ગાંધુને તેવી મદદ આપવા પ્રાર્થના કરિયે છિયે.

ચુનીલાલ ગુલામચંદ દાગીયા.

મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી,

સુ. સુરત
ગોપીપુરા

તા. ૧૧-૨-૨૨

શ્રી મોહનલાલજી જૈન સ્વે. જ્ઞાન્ત

લંદાર તથા સંસ્કૃત પાઠશાળા

(૧૦)

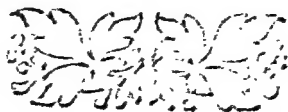
આ ભાગમાં મળેલી મદદ.

- ૧૦૦) ઝવેરી મગનભાઈ મીસ્ત્રે અગાઉથી આડક વધ મદદ આપી છે.
 ૫૦) ઝવેરી ઝવેરભાઈ નગીનચંદ
 ૨૫) બ્યાવરવાલા શેઠ જુહારચંદ સહસ્રમત
 ૫૧) પાનાભાઈ ગુલામચંદ મલહર
 ૫૧) ઝવેરી નગીનદાસ લલ્લુભાઈના સ્મરણાર્થે તથા એક માત્ર
 તંદુરી ઝવેરી ડાહ્યાભાઈ નગીનદાસ
 ૧૦) કેશવલાલ મંગળજીભાઈ હ. ગાંધી કેશવલાલ અમુલખ
 ૧૦૦) સો રૂપિયા બીજા ભાગમાં લખેલા તે રૂબરૂમાંથી મળેલી
 આવી ગણેલા છે.

આ રૂપિયા સિવાય વેચાણ પુસ્તકની જે રકમ આવી તે ત્રણ
 વેકાલીક બીજા ભાગમાં ખૂટતાં ઝવેરી છે. માટે બાકી માગત.
 અગાઉથી મદદ મોકલવા સર્વ અંતુઓને પ્રાર્થના છે.

બુકસેલરને વિદાન.

શક વ્યવ વર્તી જવાથી અચોતો બોલો રહે છે અને આ
 બોલોને નક્કી કે સંજોગ દરમિયાન અનિવાર્ય નથી માટે અગાઉથી
 આડક વતી વેચ્ય કમિશન નહોતું છે માટે જેવું વિચાર્યું તેવું
 મને હિત થશે. પૂરવું.

(૧૩)

શુદ્ધિ પત્ર

અંક	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬	૧૦	મવંતિ	મવં
૭	૭	હજ્જ	હજ્જુ
૮	૬	ર ત	રહિત
૧૫	૧૫	અસંખ્ય	સંખ્યેય
૨૪	૧૨	કુટિલ	કુટિલ
૨૮	૬	મંગો	મંગો
૨૯	૮	અવેન	અવેન શરીર
૩૦	૧૧	વધ	વધ
૩૨	૧૦	ન વાળો	વાળ વાળો
૪૮	૧૯	જો	વાળો
૫૩	૮	સં ન	સંસ્થાન
૫૫	૬	છે—	છે તેનાં પૈર
			રાખીને કુનારો
			ત્યાગ
૫૭	૩	નદિ	નદિ
	૧૪	સયમ	સંયમ
૬૦	૫	લેજ	લેખના કારણે
			કિંસાધી
	૬	અથ	અથવા
	૧૨	હિંમત	વધા નતને

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૬૨	૫	ચોર	ચારક
૬૬	૧	કંચણ	કંચણ
૬૭	૪	ન શે	શે
	૧૨	પ્રાણે	પ્રાણે
	૧૪	ખાણુલું	ખાણુલું કે
૬૮	૫	દેવ	દેવ
૭૧	૪	વિષય	વિષય
	૧૧	ની	ની પશુ
૭૧	૮	અરતિ	અરતિ પ્રાણે
૭૬	૩	૫૧ માવનુ	સંકત માવનુ
૮૨	૧૬	થા	થામ
	૨૨	કોદ	કોદ
૮૩	૨૦	સાત	સેત
૮૪	૧	અપદા	આ મપા
	૧૮	ને	ના
૮૮	૨	વાતિ	વાતિ;
	૨	દવ	દવ
૮૯	૨૦	અવય	અવય
૯૩	૧૦	અનુરોદ	અનુરોદ
૯૬	૧૯	વક	વક
૯૭	૧	નથી	છે
૯૮	૧૧	દાનને	દાનને

(૧૩)

ધુદ	૫૫૮	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
ચાંદ	૪૮	૧૮	પ્રુદ્ધિ	પ્રુદ્ધિ ૧૧
કેવન	૧૦૧	૨૧	નાં	ની
લે	૧૦૩	૧૮	પ્રત્યુક	પ્રત્યુક
પ્રાણે	૧૦૫	૬	ઉશમ	ઉપશમ
જલકુંડ	૧૦૬	૧૬	ધ્યાન	ધ્યાન
દેવ	૧૧૩	૧૧	વ	વા
નિધ	૧૧૪	૨	કહે કહે	કહે
ની પશુ		૭	પૂજ	વળા તેઓ કાચુ
અરતિ પ્રાણે		૧૮	ચાં	છે ? પૂજ
સંદેશ મારકું	૧૨૩	૬	ચા	પા
ધીલ		૧૩	સંવર	ચાન
કોઈ		૧૪	વુતેતું	બાધ
શ્રેય				વે અને નોક્ષ
આ મહા				કારણ નિર્મલ
ના				તે લેવાધી સં
શાંતિ	૧૨૪	૩	કર્મ	વર તેતું
દલ	૧૨૮	૧૬	નિદા	કર્મ દૂર
અધ		૧૬	બ	નિદા
અમુલિય	૧૩૩	૧૪	મન	અં
વેદ	૧૪૦	૭	મનુ	મનુ
છે	૧૪૮	૧૪	ગ	નેગર
દુરો				મ

(૧૪)

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૭૨	૬	નિષ્કર્મ	મેહાગયત્રા મંવરતેને કેમ નાર તે નિષ્કર્મ મંસારી ફળ મળે
૧૮૦	૧૧	મળે	મુનિન
૨૩૦	૧૨	મુનિ	એ તે પાપકર્મ વર્જન એ, અને જે પાપકર્મ વર્જન એ, તેજ સમગ્ર પ્રધાન છે
૨૩૪	૨	એ	જા જા
૨૪૩	૯	જા	નિ
૨૪૪	૨૧	નિ	તેમ
૨૪૯	૧૪	તમ	આવી
૨૫૮	૧૩	અર્થાત્	તે
૨૬૦	૧૧	એ	ક નીમેર
૨૬૨	૧૫	ક	તે કહી રમા
૨૭૨	૧૫	તે	૨
૨૭૪	૧૫	મ	૧
૨૭૫	૯	મુ	કનક
૨૭૬	૧૩	કનક	ત
૨૮૧	૧૬	મ	૨
૨૮૨	૧૬		મીતર
૨૮૫	૩	ધી	કેમ
૨૮૮	૭	કનક દે	

(૧૫)

ક્રમ	પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
દેવમંત્ર		૧૨	ગીતકંઠા	ઉત્કંઠા તથા
મંત્રોત્કંઠા				બોગવવા
નાર તેજી	૨૮૧	૪	વડે જાણે	જાણે
સંકાશીશાં		૭	ગન	મનન
દુનિ	૨૮૬	૧૫	તે અધ્યયન (બજાવાવું	તે ધ્વનિ
છે તે પાપમંત્રી			બજાવાવું)	
અને તે પાપમંત્રી	૨૮૭	૧૨	કલંક	કલંકના અંક
તેનું સમજાવવા		૨૧	અજાણી	અજાણી (રહે-
જા				નારો)
ત્રિ	૨૮૮	૭	મૃદુ	મૃદુ સુધુ
રેખ		૯	ઉચ્ચ	કાંડી
આથી	૨૮૯	૧૧	સાચ	સાસન
તે	૩૦૧	૧૫	સારવ્ય	સૌરવ્ય

ક શીરે
તે કલંક
ય
શ
હમ
ત
દ
શીર
દેખ

સ્વર્ગવિરુદ્ધ ઝવેરી ગુલબચાંદ લાલલાલ નસીર
મુસ્લિમ.

ॐ नमो वीतरागाय ।

આચારાંગ સૂત્ર.

(મૂળ નિર્યુક્તિ અને ટીકાને આધારે ભાષાંતર
શીતોપ્પણીય નામનું ત્રીજું અધ્યયન.)

ભાગ ૩ જો.

ખીજું અધ્યયન કહ્યું. હવે, ત્રીજું કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે:—પૂર્વે શસ્ત્ર-પરિણા નામના પહેલા અધ્યયનમાં આ અધ્યયનનો અર્થાધિકાર કહ્યો છે. કે, શીત, અને ગરમીનો અનુકુળ કે, પ્રતિકુળ (સુખ-દુઃખ) પરિવહ આવે; તો, સમજાવે સહન કરવો. તે હવે કહે છે:—

અધ્યયનનો સંબંધ શસ્ત્રપરિણામાં કહેલ મહાવ્રતને પારણ કરેલા; અને, લોકવિજય નામના અધ્યયનમાં ખતાવેલ સંયમ પાળનારા, તથા કપાય વિગેરેને છતાં નારા મોક્ષાલિસાપી સાધુને કોઈ વખતે અનુકુળ કે પ્રતિકુળ પરિવહ આવે છે, તે વખતે મન નિર્મળ રાખીને તેને સમજાવે સહન કરવા. એ પ્રમાણે, સંબંધથી આ ત્રીજું અધ્યયન ખતાવ્યું છે. એના ઊપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વાર

ધાય છે. તેમાં, ઊપક્રમમાં અર્થાધિકાર એ પ્રકારે છે, તેમાં
અધ્યયનનો અર્થાધિકાર પૂર્વે કહ્યો છે. અને ઊદ્દેશાનો અર્થ-
ધિકારને હવે, નિયુક્તિકાર બતાવે છે.

પદમે સુત્તા અસંજયત્તિ, ? ચિદ્દે દુહં અણુદ્વંતિ ?
તદ્દે ન દુ દુક્લેણં, અકરણ યાદ વ સમણુતિ ?

નિ. ગા. ૧૧૮

ઉદ્દેસંમિ ચત્થે, અહિગારો ઉ વમણં કસાયાણં ।
પાવ વિરહંઓ વિઝણો, ઉ સંજમો દ્વત્થ સુક્લુતિ ?

નિ. ગા. ૧૧૯

(૧) પહેલા ઊદ્દેશામાં કહ્યું છે કે:—જે જાનનિશ્ચય
સુતા છે, તે સારા વિવેકથી રહિત છે.

પ્રશ્ન:—તે કયા છે ?

ઉત્તર:—જે ગૃહસ્થો છે તે.

તે જાનથી સુતેજાઓના દોષો કહે છે, તથા જે જાનથી
જાનતા છે, તેના ગુણોને બતાવે છે. તે સૂત્ર 'જરામરણ' વિષે.

(૨) બીજા ઊદ્દેશામાં જે ગૃહસ્થો જાનનિશ્ચય
સુતેજા છે, તેમને યત્નાં દુઃખો બતાવે છે. તે સૂત્ર કામચુંડિકા
બીજામાં કહ્યું છે કે:—રક્ત દુઃખ સદાન કરતી

સાધુ ન કહેવાય; પદ્મ જે, સંયમચતુષ્ટય કરે; તે તે સ્ત્રી
છે. નદીતો, તે સાધુ નથી. તે સૂત્ર કહે છે. 'સદિદ્દુ સુખ'

શાથા ઊદ્દેશામાં કપાયોનું વમન કરવું. એટલે ન કરવા;
 અને ખાકીનાં પાપો છાડવાં. તે પાંડિત સાધુનું સંયમ છે,
 અને પ્રથમ ક્રોધથી લઈને લોભ સુધી કપાયો દુર થવાથી ક્ષપક
 બ્રેહ્મિના ઇમથી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે, અને અધાતિ-
 કર્મ દુર થવાથી આઠે કર્મોનો નાશ થતાં મોક્ષ થાય છે,
 તે બે ગાથામાં બતાવ્યું છે. નામનિષ્પન્ન નિદ્વેષામાં શીતાપગાય
 અધ્યયન છે માટે, શીત અને ઉષ્ણ બંનેના નિદ્વેષા કહે છે:—
 નામં ટવળા સીયં, દવ્વે ભાવે ય હોઈ નાયવં ।
 એવે ય ઉપહસ્સવિ, ચતવ્વિહો હોઈ નિક્ખેવો ॥
 નિ. ગા. ૨૦૦

નામ, સ્થાપના, દ્રવ્ય અને લાવ એમ ચાર પ્રકારે
 નિદ્વેષા છે. તેમાં નામ સ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્ય નિદ્વેષા
 શીત અને ઉષ્ણને કહે છે.

દવ્વે સીયલ દવ્વં, દવ્વુણં ચેવ, ઉપહદવ્વં તુ ।
 આવે ઉ પુગલ ગુણો, જીવેસંસે ગુણો અણેગવિહો ॥
 નિ. ગા. ૨૦૧

જો શરીર લબ્ધ શરીર છોડી વ્યતિરિક્તમાં સુષુ
 સુષુના અલેદ પદ્ધતી દ્રવ્ય શીત કંઈ સુષુધી સુક્ત દ્રવ્ય,
 અથવા શીતનું કારણ જે દ્રવ્ય તે દ્રવ્યના પ્રધાનપદ્ધતી
 તે શીત દ્રવ્ય છે. તે બરફ હિમ કમ્પ વિગેરે છે, એ
 પ્રમાણે ઉષ્ણમાં ગરમ પદાર્થ દેવા.

લાવશીત, તે અહીં જીવનાં પરિણામ રૂપે ગૃહસ્થ કરે છે તે આ પરિણામ છે, કે સંયમ માર્ગમાંથી ન પડતાં સાધુઓ સકામ નિર્જરામાટે પરિપક્વ સમલાવે સહન કરવા, તથા કાર્યમાં શિથીલતા એટલે ' વિહારનાં પ્રમાદ ' ન કરવો તથા મોહનીય કર્મને શાંત કરવું તે સમ્યક્ત્વ. દેશવિરતિ તથા સર્વ વિરતિ લક્ષણવાળો છે અથવા ઉપશમ શ્રેણિ આશ્રયી છે. તે અથવા ક્ષપક શ્રેણી આશ્રયી કપાય વિગેરેના દ્વય રૂપ છે.

વિરતિ.

પ્રાણાતિપાત વિગેરેથી દુર રહેવું તે વિરતિ છે. એટલે, તે સત્તર પ્રકારનો સંયમ છે, તથા સુખ એટલે, પૂર્વના પુન્યના ઉદયથી લોગવવું તે છે. આ પરિપક્વ વિગેરે તથા, શીત ગરમી જનનેને ગાથાના બે પદનાં કહે છે:—

પરિપક્વ પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળા છે; અને તપનાં લેપન કરવો; તે તપ બાર પ્રકારનું છે, તે સક્તિ પ્રમાણે આચરવું; તથા, હોપ વિગેરે કપાયો છે, તથા દષ્ટિ ન મળે; અથવા નાશ પાવ્ય, તેથી શોક ધ્યય; તે અધિ છે, તથા રસી, પુરૂષ, નપુંસક, એન ત્રણ વેદ છે. અરતિ એટલે, મોહના નિપાકથી ચિત્તનાં મહિનતા ધ્યય તે છે, તથા રસ વિગેરે દુઃખો છે. આ પરિપક્વ વિગેરે પીણાચક હોવાથી આત્મા તથે તેથી હામુ છે. આ પ્રમાણે હંકારનાં પ્રાપ્તિ અર્થ છે, અને એવું વિશેષ વર્ણન નિર્બુદ્ધિયાર રહે

કહે છે:-પરિપક્વ, શીત અને ઊષ્ણતાના કલ્પા; તેમાં મંદપ્રુદ્ધિ-
વાળાને વિચાર વિના શંકા થાય. કે, ઊલટું સમજાય;
તેથી ખુલાસો કરે છે.

इत्थी सक्कार परीसहो, य दो भाव सीयला एए।

સેસા વીસં ઉણ્હા, પરીસહા હુંતિ નાયઠ્ઠા ॥ ૨૦૩

શ્રી-પરિપક્વ, અને સત્કાર-પરિપક્વ, એ બન્ને શીત
છે, કારણકે, ભાવ મનને તે ગમે છે, ખાકીના વીશ પરિ-
પક્વ પ્રતિકુળ હોવાથી તે મનને ગમતા નથી; માટે ઊષ્ણ
છે. અથવા, પરિપક્વનું શીત-ઊષ્ણપણું બીજી રીતે કહે છે:—

जे तिब्ब पपरिणामा, पॅरीसहां ते भवंति उण्हाउ।

જે મંદપ્પરિણામા, પરીસહા તે ભવંતિ સીયા ॥

जि. गा, २०४ दारं ॥

દુઃખેકરીને સહન થાય; તેવા તીવ્ર સ્વભાવવાળા ગરમ
પરિપક્વ બાલુવા; અને જે મંદપરિણામવાળા (સહેલાઈથી
સહન થાય;) તે શીતપરિપક્વ છે, તેને ખુલાસો કરે છે
કે, જે શરીરમાં દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારા થાય; અને ગાંઠલા-
ઈથી સહન ન થાય; તથા, મનમાં ખેદ કરાવે; તે તીવ્ર
પરિણામવાળા હોવાથી ઊષ્ણ છે, અને જે પરિપક્વ દંડ
શરીરને દુઃખ ઉત્પન્ન કરે છે, પણ બળવાન પુરૂષને મનનું
દુઃખ તેમાં થતું ન હોય; તે આવથી મંદપરિણામવાળા
હોવાથી તે શીત-પરિપક્વ છે.

અથવા જે ઘણા જોરમાં પરિપહ આવે તે ઊપ્પુ છે, અને જે શરીર ઉપર થોડી અસર કરે; તે શીત-પરિપહ ાણુવા.

હવે, પરિપહ પછી સાથેજ શીતપણે જે પ્રમાદપદ લીધું છે, અને તપશ્ચર્યામાં ઊધમ કરવો; તે ઊપ્પુપદ લીધું છે. તે જાનને નીચલી ગાથામાં કહે છે:—

ધંમંમિ જો પમાયદ્, અત્થેવા સીઅલુત્તિ તં ધિંતિ ।
ઉજ્જતં પુણ અજ્ઞં, તત્તોડણંતિ ણં ધિંતિ ॥ નિ. ગા.

૨૦૬ ॥ દારં ॥

ધમં તે શ્રમણુ ધર્મનાં જે સાધુ પ્રમાદ કરે, પોતાની ધીયા ન કરે. અથવા જેનાથી અર્થ સધાય તે ધન ધ્યાન્ય, સોનું વિગેરે મેળવવા ઉપાય કરે, તેવાને શીત (કહે) પરિપહ કહે છે, પણ જે સાધુ પ્રમાદ ન કરે અને સંયમનાં ઉપમ કરે તે ઊપ્પુ પરિપહ કહેવાય છે. (સૂત્રનાં ણં શોભા નાટે છે) હવે ઉપધાન પદની વ્યાખ્યા કરે છે.

સીદ્ધં સુખં પરિનિવ્વુજં, ય સંતો તદેવ પળ્હાણો
(લહાઓ) ।

હોઉ વસંત કસાઓ, તેણુ વસંતો ભવે જીવો ॥ નિ.

ગા. ૨૦૭ દારં

ઉપધાન સુખ કેવલ વિગેરેના ઉદયન્ય અતતવનાં હોય છે, અને તે કથાય આવી કહે: ધરાથી આતમ્ય કહે: ધાય

છે, તથા ક્રોધ વિગેરે અગ્નીની જ્વાળા બુદ્ધે ત્યારે તે પરિનિર્વૃત્ત થાય છે, અને રાગદ્વેષ રૂપ અગ્નીના ઉપશમથી ઉપશાંત છે તથા ક્રોધાદિ પરિતાપ દુર થવાથી આત્મા આનંદિત થાય છે અને તેજ સુખી છે કારણ કે જેને કષાયો શાંત છે તેજ સુખી છે. અને તેથીજ ઉપશાંત કષાયવાળો આત્મા શીત થાય છે. આ બધાં પદો એક અર્થવાળાં છે. એટલે (૧) શીતીભૂત (૨) પરિનિર્વૃત્ત (૩) શાંત (૪) પ્રસન્ન. આ ઉપશાંત કષાય કહેવાય છે (આ પદોનો અર્થ ક્રોધાદિને શાંત કરવાનો છે.)

હવે વિરતિપદ કહે છે.

અભયકરો જીવાણં સંયમરો સંજમો ભવઈ સીઓ ।
અસ્સંજમો ચ ઉળ્હો, ઇસો અન્નડવિ પજ્ઞાઓ ॥ નિ.

ગા. ૨૦૭ દારં,

જીવોને અભય કરવાનો આચાર તે શીત (સુખ) છે. તેનું ઘર છે, તે, પ્ર. કયું ? ઉત્તર. સત્તર પ્રકારનો સંયમ પાળવો તે શીત છે, કારણકે, તેમાં, બધાં દુઃખનો હેતુ જે રાગદ્વેષ વગેરેનાં જોડણાં છે, તે વિરતિમાં દુર થાય છે. એથી, હિસ્ટ્રો અસંયમ તે ઊખલ છે.

આ શીત અને ઊખલ સમુદયરૂપ-સંયમ, અસંયમનો બીજો પર્વાય. સુખદુઃખરૂપ છે. તે વિવેચના કારણથી થાય છે. તેથી હવે, સુખપદનું વિવરણ કરે છે.

નિવ્વાણ સુહં સાયં સીર્દં મૂયં પયં અણાવાહં ।
 દ્વહમવિ જં કિંચિ, સુહં તં સીયં દુષ્ણમવિ ઉપહં ॥
 નિ. ગા. ૨૦૮

મોક્ષસુખનું સ્વરૂપ.

અહીંયાં સુખને શીત કહ્યું છે, અને તે રાગ દ્વેષ વિગેરેનાં બધાં બેડકાં દૂર થવાથી ઘણુંજ અને એકાંત બાધારહિત લક્ષણવાળું નિરૂપાધિક પરમાર્થ ચિંતામાં વિચારતાં મુક્તિનું સુખ તેજ સાચું સુખ છે, પણ બીજું નથી. અને તે સુખ આઠે કર્મનો તાપ દૂર થવાથી શીત છે. તે નિર્વાણ સુખ બતાવે છે, અને નિર્વાણ તે બધા કર્મનો દુષ્ણ બંધુવો, અથવા વિશિષ્ટ આકાશ પ્રદેશવાળું સ્થાન (સિદ્ધિસ્થાન) તેનાં (જીવ નિશ્ચય પણ) રહેવાથી નિર્વાણ સુખ છે. અને આ બધાં પદો એક અર્થવાળાં છે. એટલે સાત્તા શીતીક્રુત, અનાબાધપદ એ ત્રણેનો અર્થ નિર્વાણ સુખ છે. અને આ સંસારમાં પણ સાત્તાવેદનીયના નિષાકથી ઉદયનાં આવેલું સુખ તે મનને આનંદ આપવાથી શીત છે. અને તેથી ઉદયનું પાપથી ઉદયનાં આવેલું દુઃખ તે ઉષ્ણ છે. હવે કપાય વિગેરે પદો કહે છે.

ઉડ્ઝહ તિવ્વકસાઓ સોગભિભૂઓ ઉદ્ઘવે ઓય ।
 ઉપહયરો હોય તવો, કપાય માર્દવિ 'જં'દ્વહ ॥
 નિ. ગા. ૨૦૯

તીવ્ર એટલે ઘણા પ્રમાણમાં વિપાક ઉદયમાં આવતાં કપાયો જેને ઉદયમાં આવ્યા હોય તે બળે છે. આ કપાય અગ્નિ વાળો જીવ ક્રૂર બળે છે, એટલું જ નહીં પણ શોક એટલે બહાંલાંના વિયોગથી ઉત્પન્ન થએલ શોકથી મૂઢ બનીને શુભ વ્યાપાર (ધર્મ) ને જે ભુલે, તે પણ બળે છે. તથા જેને સંસારી સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા થઈ હોય, તેવો પણ બળે છે કારણ કે પુરુષવેદવાળો સીને ઇચ્છે છે. અને સી પણ પુરુષને ઇચ્છે છે, અને નપુંસક તો બંનેને ઇચ્છે છે તેની પ્રાપ્તિ ન થાય તો આકાંક્ષા પુરી ન થવાથી તે અરતિ ઢાંકે બળે છે, અને (ચ) શબ્દથી (શબ્દ વિગેરે પાંચ ઇન્દ્રિયાના વિષયોની) ઇચ્છા અને કામની પ્રાપ્તિ ન થાય તોપણ જીવ અરતિના ઢાંકે બળે છે, તેથી આ પ્રમાણે કપાયો શોક અને વેદનો ઉદય એ ત્રણે જીવને બાળનાર હોવાથી તે ઉચ્છ્વ છે. અથવા બધું મોહનીય કર્મ, અથવા આડે પ્રકારનું કર્મ ઉચ્છ્વ છે આથી પણ વધારે ઢાંકકપચ્ચ વાળું તપ છે તે અકથી ગાથામાં બતાવ્યું છે, કારણ કે ઉચ્છ્વ કપાયને પણ તપ તંપાવે છે. માટે તે તપ ઉચ્છ્વતર છે. મૂળ ગાથામાં કપાય જોડે આદિ શબ્દ છે. તેથી એમ જાણવું કે તપ કપાયને બાળે; તેમ શોક અને વેદ ઉદયને પણ બાળે છે. આ પ્રમાણે અનેક રીતે શીત ઉચ્છ્વ બતાવી જે અગ્નિપ્રાયવટે આવ્યાયે દ્રવ્યજાતથી ભેદવાળા પરિપક્વ પ્રમાદ ઉદય વિગેરે રૂપવાળા શીત ઉચ્છ્વ

ખતાવેલ છે, તે આચાર્યના અભિપ્રાયને હવે પ્રગટ કરે છે.
સી ઉળહ ફાસસુદ દુહ પરીસહ કસાય વેય સોય
સહો ।

हुज्रसमणो सया उज्जुओ, य तव संजमो वसमे ॥

નિ. ગા. ૨૧૦

શીત અને ઊષ્ણ એ બન્નેનો જે સ્પર્શ છે, તેને સહન કરે; એટલે, શીતસ્પર્શ અને ઊષ્ણસ્પર્શ શરીરે (અધિક-પાણીમાં) લાગવાથી જીવવેદનાને અનુભવતો હોય; છતાં આર્તધ્યાન ન કરે; એટલે, શરીર અને મનને અનુકુળ ધર્તાં સુખ અને વિપરિત ધર્તાં દુઃખ અનુભવે; તથા પરિવહ કપાયવેદ તથા શોક જે ઠંડી તથા ગરનીધી ઉત્પન્ન થાય તે બંધાને સહે છે. આ પ્રમાણે ઠંડ અને ઊષ્ણ વિગેરે સહીને સાધુ હંમેશાં તપ અને સંયમના ઉપશમનાં - ઉદ્યમવાળાં પાપ, (અર્થાત્ ગૃહસ્થ બિનાજાનાં કે, શિયાળાનાં જીવેને દુઃખદૂષી-પાણી છાંટવાનું કે, અગ્નિ બાળવાનું) પાપ કરે છે. તથા હાથપીટ કરે છે, અથવા, બગીચા વિગેરેમાં જઈ વનસ્પતિને દુઃખ આપી પોતે સુખ માની અહંકાર કરે છે તેવું સ્વાધુએ ન કરવું; પણ સુખદુઃખને સમસાવે સહન કરીને સન્નપિનાં રહેવું.) હવે, સમ્યક્ કરતાં એ ઠંડ તાપને પણ પ્રગટ્યુનાં સહેવાં તે ખતાવે છે.

સીયાણિ ય ડણ્ઠાણિ ય, ભિક્ષુણં હંતિ વિસદ્ધિ-
યવ્વાઈ ।

કામા ન સેવિયવ્વા, સીઓસાણિજ્ઞસસ નિજ્જુત્તી ॥
નિ. ગા. ૨૧૧

પરિષદ-પ્રમાદ ઉપશમ-વિરતિ સુખરૂપ જે પદો પૂર્વે
કંડપણે બતાવ્યાં; તથા પરિષદતપ ઉદ્યમ-કષાય શોકવેદ
અરતિરૂપ પૂર્વે ઉચ્છેદરૂપે બતાવ્યાં છે. તે બધાંને મોઝા-
મિલાપી સાધુએ કહેવાં; પણ, તે સુખનો હપ, અને
દુઃખનો શોક ન કરવો; તે પરિષદોને સમ્યક્ દૃષ્ટિ આવે જો
કામની અભિલાષા દૂર કરે; તો, તેનાથી સહન થાય છે,
સાટે, નિર્થુકિતકાર કહે છે કે:—ગમેતેવા પરિષદ કંડ કે,
ઉચ્છેદતાના આવે; તોપણ, તે કામો (જોડી હમ્મણો) માં
ચિત્ત ન રાખવું તથા કુમારો ન જવું.

આ પ્રમાણે, ત્રીજા અધ્યયનનો નામનિષ્પત્તિ નિરૂપો
કહ્યો. હવે, સૂત્ર અનુગમમાં અરુપક્ષિત વિગેરે ગુણવાળું
નિર્દોષ વચન કહેવું તે આ છે:—

સુત્તા અમુળી સવા મુળિળો જાગરંતિ સૂત્ર. ૧૨૨

પૂર્વ સૂત્ર સાથે એનો સંબંધ બતાવે છે, દુઃખોના
આત્ (ચક્રવા) માં જે જમે તે દુઃખો છે, એટલે આ
ચક્રમાં જેઓ આવ નિદ્રામાં અત્તાની અવે સુતા છે, તે
દુઃખોના ચક્રવામાં જન્મવાથી દુઃખી છે. કહ્યું છે કે:—

નાતઃ પરમહં મન્યે, જગતો દુઃખ કારણમ્ ।

અથાઽજ્ઞાન મહારોગો, દુરન્તઃ સર્વ દેહિનામ્ ॥૧૥॥

આ જંગતમાં જે અજ્ઞાન રૂપી મહારોગ સર્વે જીવોને
 દુઃખે કરીને દૂર થાય તેવો અસાધ્ય છે, તેનાથી બીજું
 દુઃખનું કારણ હું માનતો નથી, વિગેરે છે. અહિંમાં
 સુતેલા જે પ્રકારના છે, દ્રવ્યથી અને લાવધી તેમાં નિદ્રા
 પ્રમાદવાળા દ્રવ્યથી સુતા છે, અને મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનરૂપ
 મહાનિદ્રાથી મૂઢ બનેલા જેઓ મિથ્યા દૃષ્ટિ (મોહ માર્ગથી
 વિમુખ) અમુનિ છે. તેઓ નિરંતર લાવધી સુતેલા બાલુવા,
 કારણ કે તેઓ (સર્વ જીવોને અલય દાન આપવા રૂપ)
 સમ્યક્જ્ઞાન તથા ચારિત્રની ક્રિયાથી રહિત છે. પણ નિદ્રામાં
 પડેલાનું આ પ્રમાણે સમજવું કે વખતે મિથ્યા દૃષ્ટિ હોય
 અને સમ્યક્દૃષ્ટિ પણ હોય, આ અમુનિ માટે બતાવ્યું. હવે
 સુનિઓનું વર્ણન કરે છે. તેઓ હંમેશાં સુખોદધી યુક્ત
 અને મોહમાર્ગથી અલાયબાન બતા નથી પણ નિરંતર
 હિતને ગેળગચા અહિતને છેડવા. સંવન યાગવા પ્રયત્ન કરે
 તેથી તેઓ તગતા છે અને સારીરની સ્વભાવિક અસહિતથી
 દ્રવ્ય નિદ્રામાં તેઓ હોય (સુવે) તે પણ રાતના નવથી ત્રણ
 ચાલ્યા સુધી સ્વાસ્થ્યમાં બતાવેલી વિધિને તુરંથી તથા અસ્થ
 નિદ્રાથી તેઓ અગતા છે, અસ્થ લાવ સ્વાસ્થ્ય (સુતું) તથા
 અસ્થ કરવું તે સંખથી નિયુક્તિકાર મધ્ય કહે છે—

સુત્તા અરુણિઓ સયા મુણિ ઓ સુત્તા વિ જાગરા
હુંતિ ।

ધમ્મં પહુચ્છ એવં નિદ્દા સુત્તેણ ભરૂઘવ્વં ॥ નિ. ગા. ૨૧
દ્રવ્યથી અને ભાવથી બન્ને પ્રકારે સુતા છે, તેમાં નિદ્રાથી
સુતેલાનું વર્ણન પછી કહેશે. અને ભાવથી સુતેલાનું પહેલાં
કહે છે. જેઓ અમુનિ (ગૃહસ્થો) મિથ્યાત્વથી તથા
અજ્ઞાનથી ઘેરાઈને હિંસા વિગેરે પાંચ આસવ દ્વારમાં સદા
વર્તે છે, તેઓ ભાવથી સુતેલા છે. અને મુનિઓને મિથ્યાત્વ
અજ્ઞાનરૂપ નિદ્રા દૂર થવાથી સમ્યક્ત્વ વિગેરેના યોગ
પામીને ભાવથી તેઓ જાગતા છે.

જે કે, આચાર્યની આજ્ઞા લઈને, મુનિઓ નવથી વધુ
સુધી રાત્રના ણીજા ત્રીજા પહોરે દીર્ઘસંયમ માટે, શરીર
આધારરૂપ હોવાથી સુવે; તોપણ તેઓ સદાએ જાગતાજ
છે. આ પ્રમાણે, ધર્મને આશ્રયીને સુતા અને જાગતા જતાવ્યા.
હવે, દ્રવ્યનિદ્રામાં સુતેલામાં ભજના જાણવી; એટલે,
તેમનામાં ધર્મ હોય અથવા ન પણ હોય.

એટલે જો, ભાવથી જાગે; અને નિદ્રાથી આંખો ઘેર-
વાથી સુવે; તોપણ, તેને ધર્મ છે, અને ભાવથી જાગતો
હોય; પણ, નિદ્રા અને પ્રમાદમાં તેનું ધ્યાન હોય તો, તેને
ન પણ હોય; પણ જે દ્રવ્યભાવ જન્મેનાં સુતા છે, તેને
ન હોય; એમ ભજનાને! અર્થ છે.

પ્રશ્ન:—દ્રવ્યથી સુતેલાને ધર્મ કેમ ન હોય ?

ઉ૦—દ્રવ્યથી સુતેલાને નિદ્રા હોય છે, તે નિદ્રા હુઃખેથી દુર થાય છે, કારણકે, સ્ત્યાનર્દિ (થીણુદિ) ત્રિકના ઊદયમાં સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ મોક્ષમાં જનારા ભવસિદ્ધિ એવોને પણ થતી નથી; અને તેનો બંધ મિથ્યાદષ્ટિ, અને સાસ્વાદનની સાથે અનંતાનુબંધી કપાયના બંધવાળાને હોય છે.

અને તેનો ક્ષય અને અનિવૃત્તિ બાદર ગુણુદ્યાન કાળના સંખ્યેય ભાગોમાંના કેટલાક ભાગ બધ ત્યાંસુપ્રી હોય છે. તેજ પ્રમાણે નિદ્રા, અને પ્રયલાના ઊદયમાં પણ પૂર્વ માર્ક છે.

બંધનો ઉપરમ (દુર ધવું.) તો, અપૂર્વ કરણકાળના અસંખ્યેય ભાગના અંતમાં થાય છે. પણ તેનો ક્ષય તો, જ્યારે બધા કપાયો દુર થાય; તેના દ્વીચરમ સમયમાં (છેડલાનો પહેલામાં) થાય છે.

અને ઊદય તો ઊપશમક, અને ઊપશાંત મોહવાળા સુનિશ્ચીને પણ હોય છે. એથી, નિદ્રા પ્રમાદને દુરંત કહે છે.

(દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિનાં પાંચ નિત છે, તેનાં નિદ્રા, પ્રયત્ના, નિદ્રાનિદ્રા, પ્રયત્ના પ્રયત્ના, અને ધીણુદિ અલુકને પ્રમાણમાં વધારે નિદ્રા છે, તેવું વર્ણન કર્મ-બંધનો છે, ત્યાંથી એવું. અહીં એટલું કહેવાનું છે કે, પરમાર્થ (મોક્ષવું) લક્ષ સમયવું; અને અને ત્યાંસુપ્રી અલ્પ નિદ્રા કરવી.)

સુખેથી પાર પડેાંચે છે. આદિ શબ્દથી બાણુનું કે ચોર વિગેરેના લયમાં વિવેકી માણુચ સુખથી તે વિદ્યને દુર કરી સુખી થાય છે. તેજ પ્રમાણે સાધુ પણ ભાવથી સદા વિવેકી હોવાથી જાગતો રહિને બધાં કલ્યાણને મેળવે છે સુતા અને જાગતા સંબંધી ગાથાઓ કહે છે:—

જાગરહ ણરા ણિચ્ચં જાગર માણસ્સ વડ્ડણ યુહી ।

જો સુઅહ ન સો ધવ્વણં જો જગ્ગહ સો સયાધત્તો ॥૧॥

જાગતા માણુસોની યુદ્ધિ વધે છે નાટે હે માણુસો ! તને જાગે (અલ્પનિદ્રા કરે). જે સુવે છે, તે ધન્યવાદને યોગ્ય નથી, પણ જાગતો માણુસ ધન્યવાદને યોગ્ય છે.

સુઅહ સુ અં તસ્સ સુઅં સંકિયસ્થાલિયં મેવે પમત્તસ્સ ।

જાગરમાણસ્સ સુઅં ધિરપરિચિઅમપ્પમત્તસ્સ ॥૨॥

જે ધાણું સુવે છે તેને પ્રમાદથી તેતું બહેતું યાંકાવાળું તથા બુહોવાળું પાય છે, પણ અપ્રમાદી જાગતા સાધુનું બહેતું સ્થિર પરિચયવાળું (બુદ્ધ વગરતું) રહે છે.

નાલસેણ સમં સુવલ્લં, ન વિજ્ઞા સહ નિદયા ।

નવેરગ્ગં પમાણં, નારંભેણ દયા લુપા ॥૩॥

આજ્ઞાની સાથે સુખ નથી. (આજ્ઞાનુને સુખ ન હોય;) તથા નિદ્રાની સાથે વિદ્યા ન હોય; પ્રમાદની સાથે વૈરાગ્ય ન હોય; તથા આરંભ કરનારને દયા ન હોય.

જાગરીઆ ધમ્મીણં, આહમ્મીણં તુ સુત્તયા સેમા ।
 વચ્છાહિવ અગિણીણ અકહિંસુ જિણો જયંતીણ ॥૫॥
 ધર્મશિલેને જાગવું સારું, અધર્મીને સુવું સારું. એવું
 જાગવાનું મહાવીરે વત્સ દેશના રાજાની બેન જયંતી
 શ્રાવિકાને કહ્યું છે:—

સુયદ્ધ અયગર ભૂઓ સુઅંપિ સે નાસદ્ અમયભૂઅં ।
 હોહિદ્ ગોણવભૂઓ નટ્ટમિ સુણ અમયભૂણ ॥૬॥

જે અજગરની માફક સુવે છે, તેવું અમૃત જેવું
 જાણેલું નાશ થાય છે, તથા તેને અમૃત જેવું જાણેલું નાશ
 થતાં મુરદાવ-ખળદીવા માફક તેવું અપમાન થાય છે.

આ પ્રમાણે દર્શનાવરણીય કર્મના ઉદયથી કોઈક
 વખત કોઈ સાધુ સુતો હોય; પણ મોક્ષાભિલાષી, અને વત-
 નાવાળો હોવાથી; તથા તેણે દર્શન મોકનીયરૂપ-નિદ્રા દૂર
 કરવાથી તે જાગતોજ છે. પણ જેઓ, અજ્ઞાનના ઉદયથી
 સુતેલા છે, તે અજ્ઞાનીજ ખરા સુતેલા છે, અને અજ્ઞાન
 તે મહાદુઃખ છે, અને તે દુઃખ જંતુઓને અક્રિયકારી છે,
 તે સૂતકાર બતાવે છે.

લોયંસિ જાણ અહિયાય દુઃખં, સમયં લોગસસ
 જાણિત્તા, इत्थं સત્યોવિરણ, તસિસમે સદાય સ્વા
 પ રસાય ગંવાય કામ્માય અનિસમન્ના ગવા ખરંતિ ॥

છે જીવનીકાય સંજાંધી તું દુઃખને જાણ; એટલે
અજ્ઞાન અથવા, મોહ (મૂઢાણું) તે જીવને નરકાદિ જામમાં
દુઃખ આપનારું અહિતને માટે છે, અથવા તેનું અજ્ઞાન,
તેને આહીયાંજ બંધને માટે, વધને માટે, તથા શરીર,
અને મન સંજાંધી ખીડાંને માટે થાય છે. (અર્થાત્ ગુરુ
શિષ્યને કહે છે કે:—આ સંસારમાં અજ્ઞાની જીવો પોતે અજ્ઞા-
નદશામાં પાપો કરીને નરક વિગેરેમાં જાય છે, અને ત્યાં
તથા, અહીં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ સહે છે,) તે તું ધ્યાનમાં
રાખ; અને અજ્ઞાનને છોડ. હવે, એન જાણવાનું ક્ષણ જતાવે છે.

દ્રવ્ય અને લાવ એ બે પ્રકારની નિદ્રાથી સુતેલા જીવો
અજ્ઞાની છે. તેમને ધતા દુઃખથી દુર રહેવું એ જ્ઞાનનું
ક્ષણ છે.

વળી સમય એટલે આચારાંગ સૂત્રમાં ખતાવેલ અનુ-
જ્ઞાન (સંયમ) ને જાણીને અથવા હોક એટલે જીવ
સગૃહને જાણીને તેને જે શરોધી દુઃખ થાય તે શબ્દ જ્ઞાની
સાધુએ ન ચલાવવા (જ્ઞાન જાણવાનું ક્ષણ એ છે કે કોઈ
જીવ જીવને દુઃખ ન દેવું) આ પ્રસંગે પહેલાંના સૂત્ર
સાથે બીજા સૂત્રનો સંજાંધ છે. કારણ કે સંસારી જીવો
જોગના અનિચ્છાથી પલાયી જીવ હિંસા વિગેરે કષ્ટ હેતુ-
વાળું કર્મ જાંધીને નરક વિગેરે પીડના સ્થાનમાં હિંસન
ચાવે છે. ત્યાંથી કેઈ વખતે નીકળીને જાય દુઃખેનું નામ

કરનાર ધર્મનું કારણ જેમાં છે તેવું આર્યક્ષેત્ર વિગેરેમાં મનુષ્ય જન્મ પામે છે. વળી ત્યાં પણ (ધર્મ પાળવાને બદલે) મહા મોહના કારણે મોહિત મતિવાળો બની (ઇન્દ્રિયોના સ્વાદને માટે) એવાં એવાં કાર્ય કરે છે કે જેને લીધે તે નીચેનીચે (નારકીમાં) જાય છે, પણ સંસારમાંથી પાર પહોંચતો નથી (આવું લોકોનું વર્તન જાણીને તેવું તમારે ન કરવું). અથવા સમભાવ એટલે સમતા (સમયનો અર્થ સમતા લીધો) છે તેને જાણીને બધા જીવો ઉપર એટલે પોતાના આત્મા બરોબર પરને જાણીને અથવા શત્રુ મિત્રને સમભાવે જાણીને તેમના ઉપર રાગ દ્વેષ તું ન કર, અથવા બધા જીવો એકેન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિય સુધી પોતાના ઉત્પત્તિ થવાના સ્થાનમાં રમવાની ઇચ્છાવાળા છે, મરણથી ડરે છે, સુખના ચાહક છે. દુઃખના દ્વેષી છે આવું તેઓનું સમાન-પણું જાણીને સાધુએ શું કરવું તે કહે છે, છ જીવની-કાયના દ્રવ્ય ભાવના લેદવાળા શસ્ત્રથી દુર રહેવા ધર્મ જાગરણથી જાગતો રહે, અથવા જેને સંયમનાં શસ્ત્રો છે તે તે આશ્રવદ્વાર પ્રાણાતિપાત વિગેરે છે. અથવા શબ્દ વિગેરે પાંચ પ્રકારના કામ ગુણો (વિષયપ્રેમ) છે. તેનાથી જે દુર રહે તે મુનિ છે. તેજ સૂત્રકર કહે છે કે જેમુનિને પોતાના આત્માના અનુભવેલા બીજા બધા પ્રાણી સંજોગથી ઇન્દ્રિયોની પ્રવૃત્તિના વિષયરૂપ શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શ તે

સુંદર અને વિરૂપ એમ બે લેદ છે, તે સમીપ આવતાં
અનુકૂળ વહાલા, અને પ્રતિકૂળ તે અણુગમતા લાગે
છે, તેવું જે 'મુનિ જાણે તે લોકને જાણે છે. તેનો અર્થ
આ છે કે:—મુનિએ તેવા વિષયો પ્રાપ્ત થાય; તોપણ અનુ-
કૂળમાં રાગ 'ન' કરવો; અને પ્રતિકૂળમાં દ્વેષ ન કરવો;
તેજ ખરીરીતે તેઓનું અલિસમન્વ! ગમન (જાણવાપણું)
છે, પણ ખીલું નથી. (આ સંસારમાં મુનિને વિહાર વિગે-
રેમાં પુન્યોદયથી મધુર અવાજ, સુંદર દેખાવ, રમણીય
સુગંધી ખટરસ-લોજન, તથા કેમળ સ્પર્શ વિગેરે પ્રાપ્ત થાય
છે, તથા પાપના ઉદયથી તેથી ઊલટું થાય છે. તેવા સમયમાં
સંસારી-જીવો હર્ષ-ખેદ કરે છે, તેમ મુનિએ ન કરવો.)

અથવા આલોકમાંજ શબ્દ વિગેરે વિષયો પ્રાપ્તી-
ઓને હુઝને માટે થાય છે, તો પરલોકનું તો, શું
કહેવું ? કહું છે કે:—

उक्तं च रक्ताः शब्दे हरिणः स्पर्शं नागो रसे च वारिचरः ।
कृपण पतङ्गो रूपे भुजगो गन्धे ननु विनष्टः ॥१॥

હરિણ શબ્દમાં રક્ત પચકો, હાથી સ્પર્શમાં, નાગનું
રસમાં, અને કૃપણ પતંગમાં ગંધે નનુ વિનષ્ટ: ॥૧॥
(અથવા લાનરો) ખરેખર, નાશ પામ્યા છે.

पञ्चसुरक्ताः पञ्च विनष्टा यत्रा गृहीत परमार्थोः ।
युक्तः पञ्चसुरक्तः प्रयाति भस्मान्ततान युधः ॥२॥

આ પ્રમાણે, પાંચ ઇંદ્રિયોમાંથી એકમાં રક્ત થયલા પરમાર્થ ન જાણનારા તે, પાંચે અહીંયાં નાશ પામ્યા છે, તેમ મૂર્ખ માણસ એકલો પાંચેમાં રક્ત થતાં તેનો નાશ થાય છે. અથવા, યુષ્પશાળથી શબ્દમાં ભદ્રા નાશ પામી; અર્જુન ચોરરૂપ જોવા જતાં નાશ પામ્યો; ગંધમાં ગંધ પ્રિય-કુમાર નાશ પામ્યો; રસમાં સૌદાસ, અને સ્પર્શમાં સત્યકિ વિદ્યાધર, અથવા સુકુમારિકાનો પતિ લલિતાંગ નાશ પામ્યો; અને તેઓને પરલવમાં નરક વિગેરે દુઃખ ભોગવવાનો ભય બાકી રહે છે. આ પ્રમાણે, ગાયન વિગેરે જાને લોકમાં દુઃખ આપનારા જાણીને જે મુનિ તજે; તે કેવા શુભો મેળવે તે કહે છે:—

સે આયવં નાણવં વેંચવં ધંમવં વંભવં પત્તાણેહિ
પરિયાણહ લોયં, મુણીતિ વુચ્ચે, ધમ્મવિજ્ઞ વજ્જુ
આવટ્સોણ સંગમમિ જાણહ (સૂ. ૧૦૭)

જે મુનિ મહામોહનિદ્રામાં સુતેલા લોકોને અહિંતને માટે થતું દુઃખ જાણે; તે લોક સમયદર્શી છે, તે શસ્ત્રથી દુર રહીને મધુર ગાયન વિગેરે પાંચ કામશુભો એકલાજ દુખના હેતુઓ તરીકે સ-પરિજ્ઞાવડે જાણે છે, તથા પ્રત્યા-ખ્યાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, તે મોક્ષામિત્તાની મુનિ છે, અને તે આત્માને જાણનારો છે. એટલે, જ્ઞાનાદિક શુભવાતો આત્મા તેણે મેળવ્યો; તે આત્માવાન છે, કરણકે, શબ્દકે

વિષય ત્યાગવાથી એણે આત્માનું રક્ષણ કર્યું છે. જો, તેમ રક્ષણ ન કર્યું હોત; તો, પોતાનાં પાપથી નારડી, તથા એકેન્દ્રિય વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થતાં આત્માનું કાર્ય મોક્ષમાં જવાનું ન કરવાથી તેનો આત્મા કેવી રીતે ગણાય ? (આત્માનું કાર્ય જ્ઞાનમાં રમણુતા કરી; ચારિત્ર પાળી; મોક્ષમાં જ જવાનું છે, તેજે પ્રાપ્ત કરે; તેણે આત્મા મેળવ્યો બાણવો; અને તેજ આત્માવાળો છે.)

અને તેજ જ્ઞાનવાન પણુ છે એમ બાણવું; અથવા, બીજી પ્રતિમાં આયવી નાણવી છે, તેનો અર્થ આ છે કે:— પોતાના આત્માને શ્વેષ (નરક) વિગેરેમાં પડતાં અટકાવે; તે આત્મવિત્ (આત્મજ્ઞાની) છે તથા, પ્રભુએ જેવું પદાર્થનું સ્વરૂપ બતાવ્યું; તેવું બાણુ, તે જ્ઞાનવિત્ (તત્ત્વજ્ઞાની) તે, તથા શ્રવાદિ સ્વરૂપને જેનાવડે બાણુ; તે વેદ એટલે, આચારાંગ વિગેરે સૂત્ર બાણુનારો હોય; તે વેદવિત્ કહેવાય છે. તથા, દુર્ગતિમાં પડતા શ્રવને ધારી રાખનાર, તથા સ્વર્ગ-મોક્ષ અપાવનાર ધર્મને બાણુ તે ધર્મવિત્ છે. એ પ્રમાણે, બધાં કર્મરૂપ-મળ, કલંકથી રહિત, એવું ચે.ગી.નું જ્ઞાન પ્રજ્ઞાનર્થ છે, તેને બાણુ તે, પ્રજ્ઞવિત્ છે. અથવા, અગર પ્રકારનું પ્રજ્ઞ છે. આ પ્રમાણે, જ્ઞાન, વેદ ધર્મ, અને પ્રજ્ઞાનર્થ પ્રકર્ષણી (ઉત્કૃષ્ટપણે) જેનાવડે સ્વ પદાર્થમાં જડું તે પ્રજ્ઞાનો છે એટલે, નતિ વિગેરે પડેલા જ્ઞાનનાં ન

વેલ જ્ઞાનવડે જીવલોક જેવે રૂપે રહ્યો છે તેને જાણે; અથવા જીવલોકને રહેવાનું જે સ્થાન, જે ક્ષેત્રલોક છે, તેને પોતે જાણે. અર્થાત્ જે શબ્દાદિ વિષયોનો રાગ તજે; તેજ, જ્ઞાનિ યથા-વસ્થિત લોકનું સ્વરૂપ જાણે છે, અને તેવો જ્ઞાની પ્રથમ ખતા-વેલા ગુણવાળો (એટલે જે આત્મવાન જ્ઞાનવાન વેદવાન ધર્મ-વાન પ્રજ્ઞવાન) થોડા અથવા, સમસ્ત પ્રજ્ઞાનવડે લોકોને જાણે તેને મુનિ કહેવો; કારણકે, જગતની ત્રણે કાળની અવસ્થાને માને અથવા, જાણે તેને મુનિશાસ્ત્રમાં કહ્યો છે.

ધર્મ તે ચેતન. અને અચેતન દ્રવ્યના સ્વભાવરૂપ, અથવા શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મને જાણે; તે ધર્મવિત્ જાણવો.

રૂઝુ (સરળ) 'જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્ર નામના મોક્ષ-માર્ગનાં જે અનુષ્ઠાન છે, તેનાથી અકુટિલ છે, અથવા યથાર્થ-રીતે પદાર્થનું સ્વરૂપ જાણવાથી સરલ છે અથવા બધી ઉપાધિથી શુદ્ધ તે અવક (સરલ) છે આ પ્રમાણે ધર્મ જાણનાર રૂઝુ મુનિ હોય તેને શુ' લાલ મળે તે કહે છે.

આવક્ટ એટલે લાવ આવર્ત તે જન્મ જરા માર્ગ રોગ શોકના દુઃખ આપવાના સ્વભાવવાળો સંસાર છે, કયું છે કે, રાગદ્વેષ વશાવિન્દ, મિથ્યા દર્શન દુસ્તરમ્ ।

જન્માવર્તે જગત્સિતં, પ્રમાદાદ્બ્રામ્યતે મુશન્ ॥૧॥

રાગ દ્વેષના વશથી વિધાયેલ મિથ્યા દર્શનના કારણે દુસ્તર અને જન્મના આવર્તમાં ફેંદાયતું જગત્ છે. તેનાં

પ્રમાદથી હવે ઘણું બ્રમણ કરે છે. લાવ શ્રોતપણ શબ્દાદિ
 કામ શુણનો વિષય અભિલાષ છે, અને તે બંને ‘આવર્ત’
 અને શ્રોત મળીને આવર્ત શ્રોતઃ શબ્દ બને છે તે બંનેમાં
 રાગ દ્વેષ વડે સંગ (સંબંધ) થાય છે, તેને બાણ છે કે
 આ આવર્ત અને શ્રોતનું કારણ છે. આ બાણનારો ખરી
 રીતે કાને કહેવો ? તે કહે છે, જે અનર્થને બાણીને ત્યાગે,
 તે બાણનારો છે. અર્થાત્ સંસાર શ્રોત તે રાગ દ્વેષ રૂપ સંગ
 છે. તેને બાણીને જે ત્યાગે તેજ આવર્ત શ્રોતના સંગનો
 ખરો બાણનારો છે. ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે મુતા અને
 બગવાના દોષો તથા શુણોને બાણનારો કયા શુણો નેમવે,
 તે કહે છે.

સીડસિળચાઈ સે નિર્ગંધે અરહરહ સહે. ફાહ-
 મચંનો વેળહ, જાગર વેરોવરણ, વીરે એવં દુક્ખા
 પમુવશ્વસિ, જરામચ્ચુ વસો વણિણ નરે સઘયં મૂઢે
 ધમ્મં નામિ જાગહ (મ્. ૧૦૮)

પીડાકારી માનતો નથી, (જેમ ગજ સુંકુમાળના સસરાએ
 ભીની માટીની પાળ બાંધી માથામાં બજતા અંગારા
 લંચ્યા, તે સમયે ઘણી પીડા થઈ, છતાં તેણે સસ-
 રાનો ઉપકાર માન્યો, અને કેવળ જ્ઞાન પામી મોક્ષમાં
 ગયો. તેમ બીજા સાધુએ કરવું) અથવા સંયમ કે તપથી
 શરીરમાં પીડા થતાં પરપતા (કઠોરપણું) આવે અથવા
 કર્મ લેપ દૂર થવાથી સંસારથી ખેદી મનવાળો મોક્ષાભિ-
 લાષી નિરાબાધ સુખનો આહુક બનીને સંયમ તપમાં પીડા
 થાય તો પણ સમભાવે સહે પણ ખેદ ન પામે. 'જાગર'
 એટલે અસંયમ નિદ્રા દૂર થવાથી પોતે સંયમમાં જાગતો
 છે અને અભિમાનથી થતા અમર્ષ (અદેખાઈ) એટલે
 બીજાનું બગાડવાનો અધ્યવસાય (વિચાર) તે વેર છે. તે
 વેરથી પોતે દૂર છે એટલે જાગર અને વેર ઉપરત ગુણવાળો
 વીર બને છે, તે કર્મ શત્રુને દૂર કરવાની શક્તિવાળો છે
 તેવા વીરને ઉદેશીને શુદ્ધ કહે છે હે વીર ! તું ઉપરના
 ગુણ ધારણ કરીને પોતાને અથવા બીજાને સંસારના
 દુઃખથી અથવા દુઃખના કારણરૂપ કર્મથી બચીશ અને
 બચાવીશ.

અને ઉપરના ઉત્તમ ગુણોથી સજ્જિત પ્રમાદી જગ
 સંસારના ચક્રમાં અને દુઃખના પ્રવાહમાં સંગ કરીને ઉંચેના
 સ્ત્રીને તે શુભેશવે છે તે કહે છે.

જરા અને મૃત્યુ એ બેને વશ થઈને તે પ્રાણી નિરં-
તર મહા મોહથી મૂઠ બનેલો સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનાર
ધર્મને બાણતો નથી અને સંસારમાં જીવને એવું કોઈ
પણ સ્થાનજ નથી કે જ્યાં જરા મૃત્યુ ન હોય.

પ્રશ્ન—દેવતાઓને જરા (બૂઠાપો) નથી.

ઉ—દેવતાઓને પણ ત્યાંથી અવવાના છ મહિના
પહેલાં ઉત્તમ લેશ્યા બળ સુબ પ્રભુત્વ અને સુંદર વર્ણની
હાનિ થાય છેજ તેથી તેમને પણ જરાનો સહલાય છે,
કહું છે કે.

દેવાણં મંતે ! સર્વે સમવર્ણા ?, નો ઇણદ્વે
સમદ્વે, સેકેણદ્વેણં મંતે ! એવં વુચ્ચહ ગોયમા ! દેવા
દુવિહા-પુવ્વોવ વણગ્ગાય પચ્છોવ વણગાય તત્થણં
એ તે પુવ્વોવ વણગા તેણં અવિસુદ્ધ વણવરા,
એણં પચ્છોવ વણગા તેણં વિસુદ્ધ વણવરા !

ગૌતમનો પ્રશ્ન—હે ભગવન ? બધા દેવતા જ્ઞાનના
રૂપવાળા છે ?

ઉ—તેમ નથી.

પ્રા—તેનું શું કારણ ?

ઉ—હે ગૌતમ ! દેવો એ પ્રદારના છે. પહેલાં ઉત્પન્ન
મયેકા અને પછી ઉત્પન્ન થતા તેનાં જે પહેલાં ઉત્પન્ન
મયેક છે તે કંઈક જાણા રૂપવાળા અને જે પછીનાં ઉત્પન્ન

થયા તે વિશુદ્ધ સુંદર રૂપવાલા હોય છે. તેજ પ્રમાણે
લેશ્યાં વિગેરેમાં પણ જાણવું. અને ચ્યવનના વળતે તે
બધાને બધું અંબુજ હોય છે. જેમકે—

માલ્યમ્લાનિઃ કલ્પ વૃશ પ્રકમ્પઃ, શ્રી હ્રીનાશો વા-
સસાં ચોપરાગઃ ।

દૈન્યં તન્દ્રા કામરાગદ્ગમઙ્ગો, દૃષ્ટિ ભ્રાન્તિર્વપયુથ્વા
તિથ્ય ॥૧॥

માલા કરમાઈ જાય છે કલ્પવૃક્ષ કંપતું દેખાય છે,
શ્રી અને હ્રીનો નાશ થાય છે કપડાં ઉપરથી પ્રેમ ઉડી
જાય છે. દીનતા આવે છે, આળસ થાય છે. કામ રાગનો
અને અંગનો લંગ થાય છે, દૃષ્ટિમાં ભ્રાંતિ થાય છે, અને
કંપારો થાય છે, અને બધું રમણીક તે અરમણીક લાગે
છે. (જેમ, અહીંયાં મનુષ્યને મરતી વળતે ઘરની રૂઢિ કે,
વૈલવ ઉપરથી આણુગમે થાય છે, તેમ દેવતાને પણ દેવગોક
છોકતાં ઘણું ખેદ થાય છે, અને કષ્ટાંત કરે છે.)

જો, આવી રીતે છે તો, નક્કી થયું કે, બધા જીવો
જરા મૃત્યુને વશ છે તો, તેવું જાણીને પંડિત મુનિ
શું કરે? તે કહે છે:—

પાસિય આરુપાણે અપ્પમત્તો પરિવ્વપ્પ, મંનાય
મહમં, પાસ આરંમજં દુક્કલ્લ મિણંતિણચા, માદં

પમાર્દ પુણ એહ ગઘ્મં, ઉવેહમાણો સદસ્થેસુ ડજ્જ
 મારાભિ સંકી મરણા પમુચ્ચંદ્, અપમત્તો કામેહિં,
 ઉવરઓ પાવ કમ્મેહિં, વીરે આયગુત્તે ચેયન્ને જે
 પજ્જવજાય સત્થસ્સ ચેયન્ને, અસત્થસ્સ ચેયન્ને જે
 અત્થસ્સ ચેયન્ને સે પજ્જવજ્ઞાયસત્થસ્સ ચેયન્ને, અક-
 મ્મસ્સ પવહારો ન વિજ્ઞઈ, કમ્મુણા ઉવાહી જાયઈ,
 કમ્મં ચ પહિ લેહાએ સૂત્ર ૧૦૯.

તે લાવથી જાગતો મુનિ લાવનિદ્રામાં સુતેલા જીવોને
 મન સંખાધી દુઃખોધી પીડાતા જીવે છે, તે દુઃખી જીવો
 વિચારે છે કે, હવે અમારે શું કરવું ? એન મૂઠ બનેલા
 તથા, દુઃખસાગરમાં ડુબેલાં પ્રાણીઓને દેખીને પોતે તેવાં
 દુઃખનાં ન પડવા માટે મુનિ અપ્રમત ધધને વિચરે;
 અને સંયમ અનુષ્ઠાનને ધરોળર કરે; તેવા શિષ્યને શુદ્ધ દ્રીધી
 કહે છે—હે બુદ્ધિમાન ! હે લહેલા શિષ્ય ! તું લાવનિ-
 દ્રાથી સુતેલા દુઃખીઓને જો, અને જાગતાના શુભો તથા સુતા
 ના રોષોને જાણીને સુવાની નતિ ન કર (પ્રનાદી ન થા.)
 વલી પાપ ક્રિયાનો આરંભ કરનારાનાં દુઃખો તથા દુઃખનાં
 કારણ કર્મ, તે ને તું પ્રત્યક્ષ જો ! જેઓ જીવ કિંચિત્
 (જુન) મેલી વિગેરે કરે છે. તેઓને ધત્તી શિક્ષા સારૂત
 જો ! અને તે જાણીને આરંભ રહિત જનીને આત્મક્રિયાનાં
 બંધન થા !

(જેઓ સાધુ છે તેમને મોક્ષ સાધવાનો હોવાથી અહસ્થ માફક જેતી વિગેરે આરંભ કરવાનો નથી છતાં જેઓ ત્યાગી નામ ધરાવી જેતી વિગેરે કરે છે તે પણ અહસ્થ માફક દુઃખી થાય છે.)

પણ જે વિષય કપાયથી મલીન ચિત્તવાળો ભાવ-શાયી (પ્રમાદી) છે, તે શુ' મેળવે તે કહે છે. માયી બને છે, અને માયા લેવાથી બધા કપાયોવાળો બને, તેજ કહે છે, કોધી માની માયી લોભી બનીને ઘાડુ વિગેરેના નશામાં પ્રમાદી થઈ નારકીનાં દુઃખ અનુભવી પાછો તિર્યંચમાં ગર્ભના દુઃખને અનુભવે છે. પણ જે મુનિ કપાયરહિત અપ્રમાદી છે તેને શુ' લાભ થાય છે. તે જતાવે છે. શબ્દ રૂપ વિગેરેમાં જે રાગદ્રેષ થાય છે તેની ઉપેક્ષા કરતો રૂઘુ (સરલ) યતિ થાય છે. એટલે ખરી રીતે જે યતિ (સાધુ) છે તે રૂઘુ છે. પણ અહસ્થ તો સ્ત્રી વિગેરે પદાર્થ પ્રકાશ કરવાથી વધે છે (સ્ત્રી વિગેરેને મેળવવા. રાજી રાખવા અહસ્થને કપટ કરવું પડે છે.) વળી તે સરલ સાધુ ગાયન વિગેરેની ઉપેક્ષા કરતો મરણ (માર) ની શંકા કરે છે. એટલે બીજાને મારતાં (દુઃખ દેતાં) કરે છે. તેથી પાતે પણ મરણથી બચે છે. વળી તે કામ (પાપ ચેટાઓ) થી અપ્રમાદી રહે છે. અને જે સાધુ કામ ચેટાના પાપોથી દૂર રહે, તેજ ખરી રીતે મન વચન કાવાના પાપથી ઉત્તર

છે, તે તપના ખેદને જાણે; તે ખેદરા છે. કારણકે, તેના જ્ઞાન તથા યોગ્ય અનુષ્ઠાનવડે જે અશસ્ત્ર-સંયમ છે, તેનો પણ જાણનારો છે, અને સંયમ તપ ખેદને જાણનારો આશ્રવનિરોધ વિગેરેથી ભવબ્રમણનાં કર્મ જે પૂર્વે એકડાં કર્યાં છે, તેનો ક્ષય થાય છે, અને કર્મક્ષયથી જે લાભ થાય છે, તે કહે છે:—

અકર્મનું વર્ણન.

અકર્મ એટલે, જેને આડ પ્રકારનાં કર્મમાંથી એક પણ કર્મ ન હોય; તે છે, અને તેને નારક, તિર્યચ, નર, દેવ એવી ચાર ગતિમાં ભ્રમણ કરવાનો વ્યવહાર નથી; તથા, પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત અવસ્થા નથી; તથા ખાળપણ, તથા કુમારપણું વિગેરે સંસારી વ્યવદેશો (બુદ્ધિ બુદ્ધિ અવસ્થાન નામ) નથી; અને જે સકર્મી છે, તેને કર્મવડે નારકાદિ વ્યવદેશ હોય છે.

તથા તે કર્મની ઉપાધિવડે એટલે, જ્ઞાનાવસ્થાથી વિગેરેથી બુદ્ધિ બુદ્ધિ વિશેષણો કર્મ સંજ્ઞાથી થાય છે તે કહે છે:—જેમકે, મતિ, શ્રુત અવધિ, મનઃપર્યાય જ્ઞાનાવસ્થા હોય; તેને તેની બુદ્ધિના પ્રમાણમાં મંદબુદ્ધિવાળો, અથવા તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો કહેવાય છે. (૧) તથા ચતુર્દર્શની, અચતુર્દર્શની નિદ્રાણુ વિગેરે છે. (૨) તથા સુખીદુઃખી કહેવાય છે. (૩) નિશ્ચાલ્લિ, સમ્યગ નિશ્ચાલ્લિ, શ્રીપુરુષ નપુંસક-કર્તાથી વિગેરે છે. (૪)

તથા સોપકમ નિરૂપકમ આયુવાળો, અથવા આવળા-
વાળો, વિગેરે છે. (૫) નારક તિર્યચ્ચયોનીવાળો, તથા
એકન્દ્રિય, એ ઇન્દ્રિય, પર્યાપ્તો અપર્યાપ્તો, સુલગ-દુલગ
વિગેરે છે. (૬) ઉચ્ચગોત્રવાળો, નીચગોત્રવાળો છે. (૭)
કૃપણ, ત્યાગી, નિરૂપ લોગી, નિર્વાર્ય છે. (૮) આ
અમાણે આડે કર્મને લીધે સંસારી જીવો ઓળખાય છે.
જો આવી રીતે છે તો શું કરવું તે કહે છે. જ્ઞાના વરણીય
વિગેરે કર્મ છે તેની ઉપેક્ષા કરીને અથવા તેના બાંધને
પ્રકૃતિ સ્થિતિ અનુભાવ પ્રદેશરૂપે વિચારીને તેની સત્તા
વિપાકને પાનેલા પ્રાણીઓ જેવી રીતે લાવ નિદ્રાનાં મુલ્લે
છે (અને હું જ લોગવે છે) તે વિચારીને કર્મ તાડવાનાં
બાવ બગરણ કરવા સાધુએ ઉપન કરવો, તે કર્મ તોડ-
વાનું આવા કનઘી ધાય છે.

પ્રથમ આડે કર્મવાળો માણસ છે તે દીક્ષા લઈને
ગાંઠને તોડે પછી અપ્રમાદી ધર્મક્ષપક એણી કરે તે આડેને
ગુણ સ્થાને કોણાદિ ઓછા કરી અન્નપાનને ગુણ સ્થાને
હોવાનો સર્વથા નારા કરે અને બાકના ગુણ સ્થાનના બાંધે
જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય તથા અંતરગત કર્મ દૂર કરે
તેમને ગુણ સ્થાને આર અપ્રમાદી કર્મવાળો રહે આ ગુણ-
સ્થાને વચ્ચેથી અંતરહૃદય, અને મનુષ્યના મન કેલિનાં
મોટા ઓછા રાગ રહે, ભારણી રૂઢ ને ગુણસ્થાને પાંચ

હસ્ત અક્ષર બોલવા બેઠલો કાળ શૈલેશી અવસ્થાને અનુભવીને અકર્મ થાય છે.

હવે, ઉત્તરપ્રકૃતિઓનું છતાપણું-અછતાપણું બતાવે છે. જ્ઞાનાવરણીય, તથા અંતરાય તે દરેકની પાંચ પાંચ ભેદની પ્રકૃતિ થોડે અવસ્થાનમાં હોય છે. તથા, થોડું ગુણસ્થાનમાં મિથ્યાદષ્ટિથી માંડીને બારમા ગુણસ્થાન સુધી પાંચ પ્રકૃતિઓ હોય છે, તેમાં બીજો વિકલ્પ થતો નથી; તથા, દર્શના વરણીયનાં ત્રણ સત્કર્મનાં સ્થાન છે. (સત્કર્મ એટલે સત્તા છે.)

પાંચ નિદ્રા, અને ચાર દર્શન, એ નવ પ્રકૃતિ સર્વ અવસ્થાનમાં રહે છે. (૧) અને ગુણસ્થાનમાં અનિવૃત્તિ બાઠરકાળના સંખ્યેય ભાગ સુધી હોય છે. (૨) કેટલાક સંખ્યેય ભાગના અંતમાં શીલુદ્ધિનિદ્રાત્રિક ક્ષય થવાથી છ કર્મવાણું બીજું સ્થાન છે.

ત્યારપછી, શીલુકમાયના અંત સમયના પહેલાં સમયમાં નિદ્રા, અને પ્રયત્ના, એ બેના ક્ષય થવાથી ચાર કર્મનું સ્થાન છે અને તે પણ ક્ષય થવાથી શીલુકમાય કાળના અંતમાં ત્રીજું સ્થાન છે.

વેદનીય-કર્મનાં બે સત્તાસ્થાન છે. તે આ પ્રમાણે—

(૧) જ્ઞાના અને અજ્ઞાતા બંને હોવા. (૨) તથા, બંને માંથી એક જ્ઞાતા, અથવા અજ્ઞાતા જવારે પાંચે શૈલેશી

અવસ્થામાં સૌથી છેલ્લા સમયના પહેલા સમયમાં મોક્ષ જવાના કાળમાં હોય; ત્યારે કોઈપણ એક સાતા કે, અસાતા લોગવે તે બીજું સ્થાન છે. મોહનીયકર્મનાં પંદર સત્તાસ્થાન છે તે આ પ્રમાણે:—

(૧) ચોળ કપાય, નવ નો કપાય અને ત્રણ દર્શન હોય; ત્યારે સન્યસ્ટદિ જીવને અઠ્ઠાવીશ પ્રકૃતિ હોય છે.

(૨) સન્યકત્વ વગતાં મિશ્રદિએ સત્તાવીશ હોય છે.

(૩) સ્વભાવથી અનાદિ મિથ્યાદિ હોય; અથવા એ દર્શન વગતાં ૭વીશ હોય. (૪) સન્યસ્ટદિને અઠ્ઠાવીશ પ્રકૃતિમાંથી અનંતાનુબંધી ચાર કપાય વગતાં અથવા, ક્ષય થતાં સાતવીશ હોય. (૫) તેનેજ મિથ્યાત્વ ક્ષય થતાં ૨૩ (૬) મિશ્રદિ ક્ષય થતાં ૨૨ (૭) ક્ષયિક સન્યસ્ટદિને ૨૧ (૮) અપ્રત્યાખ્યાન અને પ્રત્યાખ્યાન-કપાય વગતાં ૧૩ (૯) કોઈપણ એક વેદ ક્ષય થતાં ૧૨ (૧૦) બીજો વેદ ક્ષય થતાં ૧૧ (૧૧) હાસ્યદિ છ દુર થતાં ૫ (૧૨) પુરુષવેદના અભાવમાં ૪ (૧૩) સંઘવડન દ્વીપ ક્ષય થતાં ૩ (૧૪) માન ક્ષય થતાં ૨ (૧૫) ન.વ.સ.૨ થતાં ૧ એક હોલ રહે.

આ પ્રમાણે:—(૧) પરભવના આયુના બંધના ઉત્તર કાળમાં જે આયુષ્ય હોય; અને તેના બંધના અભાવમાં જે આયુષ્ય હોય; તેજ બીજું સ્થાન છે.

નામનાં બાર સ્થાન કહે છે.

નામકર્મની પ્રકૃતિનાં બાર સત્તાસ્થાન છે, તે આ પ્રમાણે:—

(૧) ૬૩ (૨) ૬૨ (૩) ૬૧ (૪) ૮૮ (૫) ૮૬ (૭) ૭૬ (૮) ૭૮ (૯) ૭૬ (૧૦) ૭૫ (૧૧) ૬ (૧૨) ૮ તેની વિગત:—

ગતિ ચાર. પાંચ જાતિ, પાંચ શરીર, પાંચ સંઘાત, પાંચ બંધન, છ સંસ્થાન અંગોપાંગ ત્રણ, સંકેતન છ, વર્ણ, પાંચ, ગંધ બે, રસ પાંચ, આઠ સ્પર્શ, અનુપૂર્વી ચાર.

અશુર લઘુ, ઊપધાત, પરાધાત, ઊછવાસ આતપ, ઊદોત. એ છ તથા પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત, એ બે વિહાયો. ગતિ, તથા પ્રત્યેક શરીર, ત્રસ, શુભ, સુભગ, સુસ્વર સૂક્ષ્મ પચાસ સ્થિર આદેય અને યશ આદ્ય શુભ છે અને તેનાથી ઉલટી બીજી દશ અશુભ છે. કુલ ૨૦ તથા નિર્માણ અને તીર્થંકર એમ બધી મળીને નામ કર્મની ૬૩ પ્રકૃતિ છે.

તેમાંથી તીર્થંકર નામના અભાવમાં ૬૨ છે અને આઠ-૨૬ શરીર સંઘાત બંધન અંગોપાંગ એ ચારના અભાવમાં ૬૩ માંથી ૪ બાદ કરતાં ૮૬ છે તેમાંથી પણ તીર્થંકર

નામ કર્મ બાદ કરતાં ૮૮ તથા દેવગતિ તથા અનુપૂર્વી
 વમેલી બાદ કરતાં ૮૬ અથવા નરકગતિ યોગ્ય બાંધતાં
 તેની ગતિ તથા અનુપૂર્વી તથા વૈક્રિય અનુષ્ઠા બાંધનારને
 ૮૦ સાથે આ છ મેળવતાં ૮૬ છે તથા દેવગતિ પ્રાપ્તિ
 બાંધનારને પણ ૮૬ છે અને નરક ગતિ તથા અનુપૂર્વી
 મળી બે તથા વૈક્રિય અનુષ્ઠા ચાર એ છ વમતાં ૮૦ રહે
 છે. વળી મનુષ્ય ગતિ અનુપૂર્વી બન્ને વમતાં ૭૮ છે. આ
 અક્ષપક જીવોનાં કર્મનાં સત્તા સ્થાન છે અને હવે ક્ષપક
 વાળાનાં કહે છે.

૬૩ પ્રકૃતિમાંથી નરક તિર્યક ગતિ તથા અનુપૂર્વી
 બન્નેની મળી તથા ૧, ૨, ૩, ૪, ઇન્દ્રિય ગતિ મળી ચાર તથા
 આતપ ઉપોત સ્થાવર સૂક્ષ્મ સાધારણ મળી કુલ ૧૩
 પ્રકૃતિ ક્ષય થતાં ૮૦ પ્રકૃતિ રહે છે તથા તીર્થંકર નામ ન
 હોય તો ૬૨ માંથી ૧૩ ગતિ ૭૫ છે.

તથા આહારક અનુષ્ઠા ૬૨ થતાં ૬૩ માંથી ૮૬ રહે
 અને તેમાંથી નારકી વિગેરે સંખ્યાથી ૧૩ ૬૨ થતાં ૭૬
 રહે અને તીર્થંકર નામ ન હોય તો ૮૬ માંથી ૧ ૬૨
 થતાં ૮૮ રહે અને તેમાંથી ૧૩ ગતિ ૭૫ રહે છે.

તેમાં ૮૦ અથવા ૭૬ માંથી તીર્થંકર કેવળી મહેશ્વરી
 અવસ્થામાં પહોંચેલાંને ઉચ્ચત્તમ પહેલું (સ્થિત) સમજનાં
 તીર્થંકર નામ કર્મ હોરવાથી પેદાશી નવ કર્મ પ્રકૃતિ

સિવાયની પ્રકૃતિ ફર થતાં બાકી અંત સમયે નવ પ્રકૃતિ સત્તામાં રહે છે તે કહે છે.

(૧) મનુષ્ય ગતિ (૨) પાંચેંદ્રિય જાતિ (૩) ત્રસ (૪) બાહર (૫) પર્યાપ્તક (૬) સુભગ (૭) આદેય (૮) યશ કીર્તિ (૯) તીર્થંકર એ નવ સિવાયની બાકીની ૭૧ અથવા ૬૭ દ્વિચરમ સમયમાં નષ્ટ થાય છે અને તીર્થંકર સિવાયના કેવળીને આઠ હોય છે એટલે તેને તીર્થંકર નામ છોડીને બાકીની આઠ પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય છે આ તેનું છેલ્લું સ્થાન છે (ત્યાર પછી મોક્ષમાં જતાં એક પણ પ્રકૃતિ નથી) ગોત્રનાં બે સત્તા સ્થાન છે ઉંચ નીચ ગોત્રના સદ્ભાવમાં એક સત્તા સ્થાન છે તથા અગ્નિકાય અને વાયુકાયને ઉંચ ગોત્ર વમતાં મલિનભાવવાળી અવસ્થામાં દૂક્ત નીચ ગોત્રની સત્તા રહે છે. અથવા અયોગી શુભ સ્થાને દ્વિચરમ સમયે નીચ ગોત્રની સત્તા ફર થતાં ઉંચ ગોત્ર એકત્રું રહે છે એટલે બે ગોત્રની અવસ્થામાં પ્રથમ સત્તા સ્થાન છે અને બંનેમાંથી એક હોય તે બીજું સત્તા સ્થાન છે (અંતરાયની પાંચે પ્રકૃતિઓ સાથે ફર થતી હોવાથી તેનું જુદું વર્ણન બતાવ્યું નથી.)

આ પ્રમાણે કમોની સત્તા બાધીને સાધુએ તે સત્તાને ફર કરવા પ્રયત્ન કરવો. વળી બીજું કહે છે,

કમ્મમૂલે ચ જં છગં, પડિલેહિય સન્નં સમયાય

‘દોહિં’ અંતેહિં અદિસ્સમાણે તં પરિજ્ઞાય ‘મેહાવી’
 વિજ્ઞતા લોગંવંતા લોગસત્તંસે મેહાવી પરિજ્ઞમિ
 જ્ઞાસિ ॥ સૂત્ર ૧૧૦ ॥ સ્તિયેમિ શીતોષ્ણીયોદ્દેશઃ ?

કર્મનું મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રભાદ કપાય
 યોગ છે એને સમજીને ક્ષણ એટલે હિંસા તે પ્રાણીઓને
 હુઃખ દેવારૂપ કૃત્ય કર્મનું મુખ્ય મુળ સમજીને છોકરું.

પાઠાંતરમાં કમ્મમાહુજ પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે
 કે ઉપાદાન ક્ષણ આ કર્મના છે તે ક્ષણ કર્મ છે તે કર્મ
 મેળવીને તેજ ક્ષણે નિવૃત્તિ કરે તેનો લાભાર્થ આ છે;
 અજ્ઞાન પ્રભાદ વિગેરેથી જે ક્ષણે કર્મના હેતુરૂપ અટકાવ
 કર્યું તેજ ક્ષણે ચિત્ત સ્થિર કરીને તેના ઉપાદાન હેતુને
 નિવૃત્તિ કરે (જેનાથી કર્મ બંધાય તેને છેડે અધરા તેની
 શુદ્ધ પાસે શીઘ્ર આલોચના લે) વળી ઉપદેશ કરે છે. ‘પૂર્વે
 કહેલાં કર્મને સમજીને તથા કર્મના વિરુદ્ધ (કર્મ હટકાર)
 શુદ્ધનો ઉપદેશ સાંભળીને જે સમયેય અંતરૂપે છે તેનાથી
 દૂર રહી અપવા તેનો સંજય છે. એને અધરા કર્મ ક્રોધ-
 કામનાં કારણ સંગ્રહિતને સ પરિણામ વડે બાકીને પ્રત્યક્ષ
 પરિણામ વડે તરે અને સંગ્રહિતો રોકિત હોય અધરા
 વિપક્ષ કપાય હોય બાકીને તથા વિવચની વાંઝ. અધરા વન
 ઉપર અનિવચન છે. એને અધરાનાં મંહિતે તે મુનિ
 સંવેદન-અનુભવનાં સ્વભાવ કરે; અધરા વિવચનરૂપ, અધરા

છરિયુવર્ગને, અથવા આઠ કર્મને આવતાં અટકાવે. આ પ્રમણે
સુધર્માસ્વામી કહે છે કે હું કહું છું. શીતોષ્ણીય નામના
અધ્યયનનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

બીજો ઉદ્દેશો.

પહેલો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી બીજો કહે છે. તેનો સંબંધ
આ પ્રમાણે છે:—પહેલા ઉદ્દેશમાં જાવ સુતેલા બતાવ્યા;
અને અહીં તેઓના સુવાચી “ દુઃખ પડવાનું ” ફળ બતાવે
છે. એમ તે બંનેનો સંબંધ છે. સૂત્ર અનુગમ હોવાથી
સૂત્ર કહે છે:—

જાઈં ચ વુઠિં ચ હૃદ્વજ્જ ! પાસે, મૂળહિં જાળે
પઢિલેહ સાયં, તસ્માડતિવિજ્જે પરમંતિણચ્ચા, સંમ-
ત્તદંસીન કરેહ પાવં સૂત્ર ॥૧॥ કાવ્યં.

જાતિ એટલે, જન્મથી લઈને બાળકુમાર-યૌવન બુદ્ધાપા
સુધી વૃદ્ધિ છે, તે મનુષ્યલોકમાં, અથવા સંસારમાં હમ-
ણાંજ (કાળના વિલંબ વિના) તું જો. તેનો સાર આ છે
કે, શુદ્ધ શિષ્યને કહે છે કે:—હે બદ્ર ! હમણાં જન્મ-
મતા જીવોને બુદ્ધાપા સુધીમાં શરીર મન સંબંધી કેવાં કેવાં
દુઃખો ભોગવાય છે, તે તું વિવેક ચક્ષુથી જો. કહું છે કે?—

જાય માણસ જ દુક્ખં, મરં માણસ જં તુળો,
તેણ દુક્ખેણ સંતત્તો, ન સરહ જાહ મપ્પણો ॥૧॥

દુઃખ ન દેતો તેથી તને જન્માદિ દુઃખ નહિ મળે. કહું
છે કે—

યથેષ્ટ વિષયાઃ સાતમનિષ્ઠા इतरत्तव ।

अन्य चापि विदित्वैवं, न कुर्यादप्रियं जने ॥ ૧ ॥

જેવી રીતે તને ઇંદ્રિયોના રસ બહાલા છે અને અનિષ્ઠ
અપ્રિય છે એવી રીતે જાણીને બીજાને અપ્રિય કૃત્ય ન કરતો.
શિષ્ય પૂછે છે તો શું કરવું ? ઉ. જાતિ વૃદ્ધિ સુખ દુઃખ
દેખીને તત્ત્વ બતાવનારી શ્રેષ્ઠ વિદ્યાને જાણુ, અને જે તત્ત્વ
જાણેલા હોય, તે મોક્ષ અથવા પરમ જ્ઞાન વિગેરે અથવા
મોક્ષ માર્ગને જાણીને સમ્યક્ત્વ દર્શી બનીને પાપ ન કરે,
અર્થાત્ સારો સાધુ પાપ વ્યાપાર ન કરે. હવે પાપનું મૂળ
સંસારી સ્નેહના પાસો છે, તે છોડવા ઉપદેશ આપે છે.

उष्मुं च पासं इह मच्चि एहिं, आरंभ जीवी
वभयाणु पस्सी; कामेसुगिह्वा निचयं करंति, संसि-
च्चमाणा पुणरितिगवभं सु. ॥ ૨ ॥ काव्य.

આ ચાર પ્રકારના કપાય તથા વિષયના વિમોક્ષમાં સમય
આધાર રૂપ મનુષ્ય લોકમાં સંસારી મનુષ્યો સાથે દ્રવ્યથી
તથા ભાવથી બંને પ્રકારે જે પાશ (મોહજાળ) છે, તેને
સર્વથા છોડ; કારણ કે તે જન સમૂહ કામ-લોભની શક્તિ
વાળો છે તથા તે મેળવવા માટે જીવ હિંસા વિગેરે પાપો
આરંભે છે. તેથીજ સૂત્રમાં કહું છે કે તે આરંભથી જીવના

રીતું કામ છે વિગેરે સમજી લેવું, જે આવી રીતે સંસારી મનુષ્યો પાપ કરનારા છે. તો સાધુએ શું કરવું, તે આચાર્ય કહે છે.

કે જે મનુષ્યો શિકારી વિગેરે હોય, અથવા વિષય કષાયમાં રક્ત હોય, તો તેવા બાલજીવ સાથે હાસ્યાદિ તથા સંગ ન કરવો; જે પાપીનો સંગ કરે તો માંહોમાંહે લડાઈ થતાં વૈર વધે છે, અને પરસ્પર વૈર લેવાનો પ્રસંગ આવે છે. જેમકે ગુણુસેન રાજાએ જુદી જુદી રીતે કરેલા હાસ્યના કારણે અગ્નિશર્મા પ્રાદ્યુષ સાથે વૈર વધીને નવ ભવ સુધી આદ્યું, (સમરાદિત્ય ચરિત્રમાં તેની કથા છે કે અગ્નિશર્મા પ્રાદ્યુષનું કુરૂપ જોઈ રાજકુમાર ગુણુસેને તેની હાંસી કરી. તેથી પ્રાદ્યુષે કંટાળી તાપસ બની તપ કરી વિખ્યાત થયો. અનુક્રમે ગુણુસેન રાજા બની તે તાપસ પાસે આવ્યો. પૂર્વની વાત સાંભળી રાજાએ ક્ષમા આંકી પારણામાં જન્મવાનું આમંત્રણ કર્યું. ત્રણે વાર આમંત્રણ વખતે રાજા ભૂલી ગયો. અને તાપસ પાછો ગયો. તેથી તાપસને આ દરેક વખતે હાંસી લાગી, અને વૈર લેવાનું નિયાણું કર્યું. ગુણુસેન તે સમરાદિત્ય થયો. અને નવ ભવ સુધી તેની સાથે તાપસનું વૈર રહ્યું, માટે હાંસી ન કરવી, તેમ હાંસી કરનારનો સંગ પણ ન કરવો) એજ પ્રમાણે વિષય સંગ વિગેરેમાં પણ દુઃખ અને વૈર વધવાનું જાણી

તેવાઓનો સંગ ન કરવો. જો એમ છે, તો સાધુએ શું કરવું ? તે કહે છે.

તમ્હા તિવિજ્ઞો પરમંતિણચ્ચા, આયંકદંસી ન કરેહ પાવં, અગ્ગં ચ મૂલં ચ વિગિંચ ધીરે, પલિચ્છિદિયાણં નિક્કમ્મદંસી ॥સુ. ૪॥ કાવ્ય.

જાણ (પાપી) ની સંગતિથી પૈર વધે છે, તેથી અતિ વિદ્વાન (ગીતાર્થી) યુનિ પરમ એટલે મોક્ષપદ અથવા સર્વ સંવર રૂપ આરિત્ર અથવા સમ્યગ્ જ્ઞાન અથવા સમ્યગ્ દર્શન (એ ત્રણે ઉત્તમ હોવાથી) તેને જાણીને શું કરે તે શુદ્ધ કહે છે.

આતક દર્શી—આતંક તે નરક વિગેરેનાં દુઃખ છે. તેને (હૃદય અધુ વડે) દેખવાના સ્વભાવ વાળો તે આતંક દર્શી છે. તે પૂર્વે કહેલા પાપોના અતુળાંધ રૂપ અશુભ કર્મને કરતો નથી. તેમ પાપ કરાવે પણ નહિ, તથા અતુ-મોદતો પણ નથી; વળી શુદ્ધ ઉપદેશ આપે છે, કે.

અગ્ર—આર અધાતિ કર્મ ને જલોપચ્છેદી છે. તે અગ્ર છે, અને મૂલ—તે આર ધતી કર્મ છે. તે મૂળ છે. (અથવા ખીણ રીતે કહ્યે તો) મોહનીય કર્મ મૂળ છે. બાકીનાં જાત કર્મ અગ્ર છે. અથવા નિચ્ચાત્વ મૂળ છે. બાકી બધી પ્રતિ અગ્ર છે. એ પ્રમાણે બધાં અગ્ર તથા મૂળ કર્મને ક્રમ રૂપ; આ સૂત્રથી એમ સૂચ્યું કે કર્મ તે હનનને

સમૂહ છે. તેનો સર્વથા ક્ષય થતો નથી, પણ યોગ્ય અનુ-
ષ્ઠાન કરવાથી આત્માથી સર્વથા દુર થઈ શકે છે.

મોહનીયતું અથવા મિથ્યાત્વતું બધા કર્મમાં મૂળ પદ્યું
કેવી રીતે ઘટે છે ? આમ જો કોઈને શંકા હોય તો
આચાર્ય કહે છે કે તેના કારણે બાકીની બધી પ્રકૃતિઓનો
બંધ પડે છે. કહ્યું છે કે.

ન મોહમાતિવૃત્ય વંધ, ઉદિતસ્ત્વયા કર્મણાં;
ન ચૈક વિધ વંધનં, પ્રકૃતિ વંધ વિભવો મહાત્;
અનાદિ ભવ હેતુરેષ, ન ચ વધ્યંતે નાસકૃત;
સ્વયાતિ કુદિલા ગતિઃ કુશલ ! કર્મણાં દર્શિતા ॥૧॥

હે કુશળ પ્રભો ! તમે કર્મોનો બંધ મોહ વિના બતાવ્યો
નથી, અને તે મોહતું અનેક પ્રકારતું બંધન છે અને
પ્રકૃતિનો મહાત્ વિભવ છે; અને આ મોહ અનાદિ ભવનો
હેતુ છે. અને તે અનેકવાર ન બંધાય એમ નથી. પણ
વારંવાર બંધાય છે. એવી કર્મોની કુદિત ગતિ આપે
અંતાવી છે ! તેજ પ્રભાણે આગમ કહે છે—

કંહણં મંતે જીવા અદ્ધ કમ્મ પગડીઓ વંધંતિ, !
ગોયમા ! નાણાવરણિજ્ઞસ્સ ઉદણં દરિસણાવર-
ણિજ્ઞં કમ્મં નિયચ્છહ, દરિસણા વરણિજ્ઞસ્સ કમ્મ-
સ્સ ઉદણં દંસણ મોહણીયં કમ્મં નિયચ્છહ, દંસણ

મોહણિજ્ઞમ્સ ઉદણં મિચ્છતં નિચ્છદ્ મિચ્છત્તેણં
ઉદિપ્પેણં એવં સ્વલ્લુ જીવે અટ્ટકમ્મ પગર્હાઓ વંધઈ ।

હે ભગવાન ! એવો કેવી રીતે આડ કર્મ બાંધે છે ?
હે ગૌતમ ! જ્ઞાનાવરણીયના ઊદયથી દર્શનાવરણીય કર્મ
બાંધે છે. દર્શનાવરણીય કર્મના ઊદયથી દર્શનમોહનીય કર્મ
બાંધે છે, અને મિથ્યાત્વના ઊદયથી આડે કર્મપ્રવૃત્તિઓ
બાંધે છે, તેવી રીતે ક્ષય પણ, મોહનીયકર્મના ક્ષય સાથેજ
ક્ષય થાય છે. દહ્યું છે કે :—

નાયગંમિ હતે સંતે, જહા સેના વિણસ્સઈ ।

એવં કમ્મા વિણસ્સંતિ, મોહણિજ્ઞે સ્વયં ગણ ॥૧॥

નાયક હણાવાધી જેમ; સેના નાશ થાને છે,
તેવી રીતે મોહનીયકર્મનો ક્ષય થવાથી બીજાં ક્ષય
કર્મો નાશ થાય છે.

એવાં સ્વભાવવાળો નિષ્કર્મદર્શી કહેવાય છે. અથવા, મોહ-
નીયકર્મ ક્ષય થતાં જ્ઞાનદર્શનનાં આવરણ દુર થતાં, તે સર્વ;
દર્શી, તથા સર્વજ્ઞાની થાય છે, અને કર્મરંજિત થયેલો;
અથવા સર્વજ્ઞ બનેલો બીજું શું મેળવે છે તે કહે છે:—

एष मरणापमुच्चह, से ह्यु दिदृभए सुणी, लोगांसि
परम दंसी विवित्तजीवी उवसंते समिए सहिए
सयां जए कालकंखी परिवए, बहुं च खलु पावं
कम्मं पगडं ॥सू. १११॥

એ સર્વજ્ઞ સાધુ મૂળ અને અગ્રનો રચક (કર્મને
તોડનારો) બનીને નિષ્કર્મદર્શી થયો છે, તે મરણથી મુકાય
છે, કારણકે, ધાતીકર્મો દુર થવાથી અધાતીકર્મમાં રહેલું
આયુ નવા ભવનું બંધાતું નથી; અથવા વારંવાર
મરણ; અથવા ક્ષણે ક્ષણે મરણ એ મરણથી તે મુકાય
છે. અથવા બંધોજ આ સંસાર મરણ યુક્ત છે તેથી પોતે
મુકાય છે. વળી તે, મુનિ સંસારમાં રહેલો ભય, અથવા
સંસાર સંબંધી સાત પ્રકારનો ભય તેને દેખે છે. કે (સંસાર-
રીને આવા ભયો આવે છે.) તે દૃષ્ટમય કહેવાય છે. વળી,
તે છ દ્રવ્યના આધારરૂપ-લોક અથવા, ચૌદ અવસ્થાન-
લાળો લોક છે તેમાં પરમ જે મોક્ષ છે, અથવા તેનું કારણ
સંયમ છે તેને દેખવાના સ્વભાવવાળો હોય તે પરમદર્શી
છે તથા શ્રી પશુ નપુંસક સધુના પ્રશ્નચર્યને ધાત કરતાર

છે, તેનાથીરહિત એવા મધાનમાં રહે છે, તે દ્રવ્યથી વિવિક્ત
કહેવાય; તથા રાગદ્વેષથી રહિત નિર્મળ ચિત્ત રાખવાથી
જ્ઞાપથી વિવિક્ત કહેવાય; તે શુભવાળો હોવાથી વિવિક્ત-
જીવી કહેવાય છે. આવો મુનિ ઇન્દ્રિય તથા મનને શાંત
રાખવાથી ભિષ્માંત છે, અને તે પાંચ સમિતિથી યુક્ત હોવાથી
અથવા સરળ તે મોક્ષમાર્ગે જવાથી સમિત છે, અને
જ્ઞાન વિગેરેથી યુક્ત છે, તેમ અપ્રમાદિ પણ છે. વળી તે
મુનિ તેવીરીતે આખી જીંદગી સુધી ઉત્તમ શુભવાળો
રહે; તે કાળ આકાંક્ષી કહેવાય; અને એ પ્રમાણે પંડિત
મરણની આકાંક્ષાવાળો સંયમ-અનુષ્ઠાનમાં રહે.

આપું શામાટે કરે તે કહે છે.

મૂળ ઉત્તરપ્રકૃતિના જોદવાળું તથા પ્રકૃતિ, સ્થિતિ,
અનુભવ, પ્રદેશ, એમ ચાર પ્રકારે બંધવાળું; તથા બંધ
હોય-સત્તાની વ્યવસ્થાવાળું; તથા બંધવું કરનાર કર્તા
જોદાવું; એકપણે મળવું; વિગેરે વ્યવસ્થાવાળું કરનાર છે;
અને તે જોદાક કાળમાં ક્ષય થાય; તેહું નથી, તેથી દુઃખ
આકાંક્ષી કહ્યું છે.

સાત પ્રકારનો છે, અને તે આયુને કાળ જઘન્યથી અંતર્મૂ-
હુર્ત છે, અને ઊત્કૃષ્ટથી તેના શિવાયનાં ૩૩ સાગરોપમમાં
પૂર્વકોડીનો ત્રીજો ભાગ વધારે છે, અને સૂક્ષ્મપરાયનો
મોહનીયકર્મનો બંધ દૂર થતાં, તથા આયુના બંધનો
અભાવ થવાથી છ પ્રકારનો કર્મબંધ છે, અને તે જઘ-
ન્યથી એક સમયનો અને ઊત્કૃષ્ટથી અંતર્મૂહુર્ત છે, તથા
ઉપશાંત ક્ષીણમોહ તથા, સંયોગી કેવળીને સાત પ્રકા-
રના કર્મના બંધનો ઉપરમ થતાં એક પ્રકારનું સાતા-
વેદનીયકર્મ બંધાય છે. તે જઘન્યથી એક સમય અને
ઊત્કૃષ્ટથી પૂર્વકોડીમાં થોડું ઓછું છે.

હવે, ઉત્તરપ્રકૃતિનાં બંધસ્થાન કહે છે:—

જ્ઞાન આવરણ, અને અંતરાયના પાંચે ભેદનું ધ્રુવ-
બંધીપણું હોવાથી એકજ બંધસ્થાન છે, તથા દર્શનાવ-
રણીયનાં ત્રણ બંધસ્થાન કહે છે:—

(૧) પાંચ નિદ્રા અને ચાર દર્શન સાથે રહેવાથી તે
નવેનું ધ્રુવ બંધીપણું હોવાથી નવ વિધનું એક સ્થાન છે,
(૨) તેમાંથી થીણુદ્ધિ નિદ્રાત્રિક અનંતાનુબંધીની ચોકડી
સાથે દૂર થવાથી તે ત્રણના બંધનો અભાવ થતાં છ પ્રકૃ-
તિનો બંધ છે. (૩) અપૂર્વ કરણના સંખ્યેય ભાગે નિદ્રા
અને પ્રચલાનો બંધ દૂર થતાં ચાર પ્રકારના દર્શનાવર-
ણનો બંધ રહેવાથી તે ત્રીજું સ્થાન છે.

વેદનીય કર્મનું એકજ બાંધ સ્થાન છે. આટે સાના બાંધે આટે અસાતા બાંધે, પણ એક બીજાની વિદોષી હોવાથી બંને સાથે ન બાંધે.

શોહનીય કર્મનાં દશ બાંધ સ્થાન છે.

(૧) એક મિથ્યાત્વ ૧, સોળ કપાયો ૧૬, કોઈ પણ એક વેદ ૧, હાસ્ય રતિનું બેડકું અથવા અરતિ શોકનું એક બેડકું તેમાંથી એક બેડકું લેતાં તે ૨ તથા લગ્ન ૧, બુધુષ્ણ ૨, મળી કુલ ૨૨ પ્રકૃતિનો બાંધ હોય છે.

(૨) મિથ્યાત્વનો બાંધ હર ધર્મનાં સાસ્ત્રાદન સુલુક્ષ્મા-ગમાં ૨૧નો બાંધ છે.

(૩) તેમાંથી નિષ્ઠ દષ્ટિ અથવા અવિરત સ્મરન દષ્ટિને અનંતાનુબાંધી ચોક્કસી હર ધર્મથી ૧૭ પ્રકારનો બાંધ છે.

(૮) તેમાંથી તેજ ગુણસ્થાને સંખ્યેય ભાગ ગમે થકે અનુક્રમે કોઢનો ક્ષય થતાં ૩ નો બંધ છે.

(૯) માનનો ક્ષય થતાં ૨નો બંધ છે (૧૦) માયાનો ક્ષય થતાં ૧નો બંધ છે ત્યાર પછી અનિવૃત્તિકરણના છેલ્લા સમયમાં મોહનીયના બંધનો અભાવ થવાથી અબંધક છે.

સામાન્યથી આયુકર્મનો બંધ એક પ્રકારનો છે

ચાર પ્રકારના આયુમાંથી કોઈ પણ એકનો બંધ હોય પણ બે અથવા ત્રણ સાથે બંધાવાનો અભાવ હોવાથી એક બંધ જાણવો—

નામ કર્મનાં આઠ બંધ સ્થાન છે.

(૧) ૨૩ પ્રકૃતિ તિર્યંચ ગતિને યોગ્ય જાંઘનાં થાય છે. તે નીચે પ્રમાણે તિર્યંચ ગતિ, ૧ એકેન્દ્રિય જાતિ ૧ ઔદારિક તેજસ કાર્માણુ શરીરો ૩ હુંડ સંસ્થાન ૧ વર્ણ ગંધ રસ સ્પર્શ ૪ તિર્યંચ ગતિને યોગ્ય અનુપૂર્વી ૧ અશુદ્ધ લઘુ ૧ ઉપવાત ૧ સ્થાવર ૧ બાહર સૂક્ષ્મમાંથી ૧ કોઈ પણ એક, અપર્યાપ્તક ૧ પ્રત્યેક સાધારણમાંથી એક ૧ અસ્થિર ૧ અશુભ ૧ દુર્ભાગ ૧ અન્યથેય ૧ અવશ્ય કીર્તિ ૧ નિર્માણ ૧ એમ કુલ ૨૩ છે તેનો બંધ એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તાને યોગ્ય મિથ્યા દષ્ટિને જાંઘનાં હોય છે.

(૨) તે ત્રેવીશમાં પરાવાત અને ઉચ્છવાસ મળી એમ

રૂપ પર્યાપ્તા ઝોદેન્દ્રિયને જાંધ જાણવો. (અપર્યાપ્તાને ખદદે પર્યાપ્તાને રૂપ પ્રકૃતિ લેવી.)

(૩) ઝોમાં આતપ અથવા ઉચોત ઝોક પ્રકૃતિને જાંધ મેળવતાં ૨૬ થાય પણ સાધારણની જગ્યાએ પ્રત્યેક અને સૂક્ષ્મની જગ્યાએ બાદર લેવી.

(૪) દેવ જાતિને ચોગ્ય જાંખતાં ૨૮ પ્રકૃતિને જાંખ નીચે મુજબ છે. દેવજાતિ ૧ પાંચેન્દ્રિય જાતિ ૧ વૈકલ્ય સેવક કાર્મણુ ત્રણ શરીર ૩ અનન્યતુરસ્ત્ર મંસ્થાન ૧ મંચે-પાંજ ૧ વર્ણ વિગેરે અતુલ્ય, ૪ અનુપૂર્વી ૧ અનુરૂપ ૧ ઉપવાત ૧ પરાવાત ૧ ઉચ્ચવાસ ૧ પ્રમાસ વિદુષી જાતિ ૧ વસ ૧ બાદર ૧ પર્યાપ્ત ૧ પ્રત્યેક ૧ સિંધર અ-રિધરમાંથી ઝોક, ૧ મુલ ૧ મુલમ ૧ મુલવર ૧ મુલદેર ૧ વસાદીતિ ૧ અવના અવસાદીતિ નિર્નાદ ૧ (શીકનાં મુલ અમુલમાંથી કેઈ પણ ઝોક હેતુ છે, એમ લખ્યું છે. શીવપુત્રનાં ઝોકની મુલ કીર્તી છે) એમ કુલ ૨૮ ને જાંખ થાય છે.

૧ પ્રશસ્તવિહાયો ગતિ ૧ ત્રસ બાહર પર્યાપ્ત પ્રત્યેક સ્થિર
શુભ સુભગ સુસ્વર આદેય યશઃકીર્તિ એ દશક ૧૦ તથા
નિર્માણ ૧ નામ મળી કુલ ૩૦.

(૭) એમાં તીર્થંકર નામ મેળવવાથી ૩૧ થાય છે.

આ પ્રમાણે એકેન્દ્રિય બેઇન્દ્રિય ત્રીઇન્દ્રિય નરકગતિ
વિગેરે આશ્રયી અનેક ભેદે બંધના ઘણા પ્રકારો છે. તે
કર્મ બંધથી જાણવા.

(૮) અપૂર્વકરણ આદિ ત્રણ ગુણ સ્થાને દેવગતિ
પ્રાપ્યોગ્ય બંધના ઉપરમથી યશઃકીર્તિજ દ્વિત બંધે છે.
તેથી એક વિધબંધ છે. ત્યાર પછી નામ કર્મના બંધનો
અભાવ છે.

ગોત્રકર્મમાં સામાન્યરીતે જાંચ અથવા નીચનો ચોકનો
બંધ છે. જાંચ અને નીચ બંને વિરોધી હોવાથી સાચું
બંધાવાનો અભાવ છે. કર્મોનું આ પ્રમાણે બંધદારનાં
લેશથી ઘણા પ્રકારપણું બતાવ્યું.

સૂત્રકાર તેથી કહે છે કે:—આ કર્મ અને બાંધ્યાં
છે. તે ખુલ્લેખુલ્લું છે, કારણકે, તે પ્રમાણે લોગવવાં કરેકને
અનુલવાય છે. (સૂત્રમાં જાતુ શબ્દ વાક્યાત્તંત્ર્યનાં છે
અથવા નિશ્ચયઅર્થનાં છે કે, કર્મ જાતુ પ્રકારેજ છે.)
જો આ પ્રમાણે છે, તો તે કર્મબંધનને દૂર કરવા શું
કરવું ? તે કહે છે:—

સચ્ચં મિ ધિ હં કુવહા, एत्यो वरण मेहावी,
सर्वं पापं कर्म जोसइ (મુ. ૧૧૨)

ઉત્તમ જીવોને હિત કરનાર તે સત્ય છે, અને તેનેના સંયમ કહે છે. તે સંયમનાં ધૈર્યતા સળ, અધ્યા વધ્યાપ-
સ્થિત વસ્તુનું સ્વરૂપ જિનેશ્વરે બતાવવાથી તેમનું કહેવું
સાનીંદ્ર આગમ (જેન સિદ્ધાંત) સત્ય (તત્વ) છે. તે જન-
વંતના વચનનાં ઉપરત (અતિશય રકત) બનીને મેહાવી
(તત્વ દર્શી) સાધુ બધાં પાપ કર્મ જે સંસાર સંહારનાં
પ્રમાણ કરાવે છે તેને (સંયમ અનુષ્ઠાન તથા તપ વગે)
દાય કરે છે. આ પ્રમાણે અપ્રમાદી સાધુના ઉત્તમ હુકમ
બતાવ્યા તે અપ્રમાદનો શત્રુ પ્રમાદ છે, તે કપાલ વિગેરે
પ્રમાદથી પ્રમત્ત બનેલો કેવો હુકુંગી પાવ્ય છે, તે કહે છે.

अणमचित्ते खलु अपं पुरित्ते, ते केयणं अरि-
हाण, मे अणवहाण अणपरिवावाण अणपरि-
ग्गहाण जणवय वहाण जणवय परिवावाण जणवय
परिग्गहा ॥ (મુ. ૧૧૩)

દરિદ્રીનો દૃષ્ટાંત કહેવો. (ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં કપિલનો દૃષ્ટાંત ખતાવેલ છે.) હવે જે અનેક ચિત્તવાળો છે તે શું કરે છે, તે ખતાવે છે. દ્રવ્ય કેતન એટલે આકાશી પૂરનારો અથવા સમુદ્ર છે. અને લાવ કેતન તે લોભની ઇચ્છા છે. એટલે પૂર્વે કોઈએ પણ ભયું નથી, તેને પોતે ભરવા ઇચ્છે છે, તેનો સાર આ છે કે પૈસાના લોભમાં શક્ય અથવા અશક્ય કાર્યમાં વિચાર્યા વિના અશક્ય અનુદાનમાં વર્તે છે, અને લોભની ઇચ્છા પૂરણ કરવામાં વ્યાકુળ મતિવાળો બનીને શું કરે છે, તે કહે છે, તે લોભીઓ ખીજ પ્રાણીઓના વધમાં તત્પર થાય છે, અને ખીજ જીવોને શરીર તથા મન સંબંધી પરિતાપ કરાવે છે. તેજ પ્રમાણે જે પગવાળાં ચાર પગવાળાં મનુષ્ય પશુ વિગેરેનો સંગ્રહ કરે છે, તથા જનપદ એટલે જન પદમાં થએલા કાળ પ્રદ વિગેરે અથવા રાજ્ય વિગેરેનો વધ કરવા તૈયાર થાય છે, અથવા લોકોની નિંદા માટે કૃત્ય કરે છે, એટલે આ ચાર છે એમ ખીજની યુગલી કરે છે, અથવા પારકાનાં છિદ્ર ઉઘાડે છે, અથવા મગધ વિગેરે દેશો જીતવા યત્ન કરે છે (મૂળ સૂત્રમાં ક્રિયાપદ નથી લીધું તે ક્લેવું)

આ પ્રમાણે લોભીઓ મનુષ્યો વધ વિગેરે ક્રિયા કરે છે કે ખીજું પણ કરે છે તે ખતાવે છે.

આસે વિત્તા एतं (वं) अहं इवे वेगे समुद्रिया,

તમ્હા તં વિહયં નો સેવે, નિસ્સારં પાસિય નાળી,
 ઉવવાયં ધવળં ણચા, અળળં ચર માહણે, સે નછળે
 ન છળાવણ છળં તં માણુ જાણહ, નિર્વિવદ નંદિ, અર-
 ણ પથાસુ, અળોમદંસી, નિસુળળે પાવેહિં કમ્મેહિં
 સુચ. ૧૧૪.

ઉપર જતાવ્યા પ્રમાણે ખીલતી હોયોને વધ કરવા,
 માંચક કરવા, તથા ખીલતી હોયોને દુઃખ દેવું વિગેરે પાપ
 કરીને પોતાના જીવનની ઇચ્છા પૂર્ણ કરીને કેટલાક મનુષ્યો
 જરૂર ચક્રવર્તી વિગેરે (તે હોયોના થતા દુઃખને નજરે
 દેખીને વેરાગ્ય પામીને) નવ વચન કાયાના દુષ્ટ વ્યવહારને
 પિછારી મૂળ વ્યાપારનાં જોડકે સંયતિ અનુકરણનાં પદ્ધતિ
 કરે છે અને મહાન તપશ્ચર્યો કરવાની તેજી જવાનાં ને.કરનાં

આ મનુષ્યોના વિષયરસો અસાર છે, અને અનિત્ય છે એટલુંજ નહિ પણ દેવતાઓનું પણ વિષય સુખ તથા જીવિત અનિત્ય છે તે ખતાવે છે. ઉપપાત (ઉત્પન્ન) થવું, અવન (નાશ પામવું) તે જાણીને વિષય સંગના સુખનો ત્યાગ કરજે. કારણ કે વિષયસમૂહ અથવા યથો સંસાર અથવા સર્વે સ્થાન અશાશ્વત છે તેથી શું કરવું તે કહે છે.

મોક્ષ માર્ગથી અન્ય અસંયમ છે તે અન્યને છોડીને અનન્ય જ્ઞાનાદિક છે, તેનું સેવન કર, માહુણ એટલે મુનિ તેને આ ઉપદેશ આપ્યો છે. વળી તે મુનિ સંયમ પાળનારો પ્રાણીઓને હુઝ ન દે, ન હણે, ન હણાવે, ન હિંસા કરનારને અનુમોદે, આ પ્રમાણે હિંસાથી નિવૃત્ત થઈ ચોથું વ્રત પાળે, તે કહે છે વિષયથી ઉત્પન્ન થએલ જે આનંદ તેને ધિક્કાર, તથા સ્ત્રી વિગેરેમાં રાગ રહિત થઈને આવી ભાવના ભાવ, “ આ વિષયો હિંપાક ક્ષણની ઉપમાવાળા છે અને કડવા તુરિયાના જેવા કડવાં ક્ષણ આપનારા છે ” એમ જાણીને તે વિષય સુખ લેવાના પરિગ્રહના મમત્વને ત્યાગી દે, હવે ઉત્તમ ધર્મ પાળવા માટે કહે છે. અવમ એટલે મિથ્યા દર્શન અવિરતિ વિગેરે છે તેનાથી ઉત્તરું અનવમ એટલે સંયમ છે, તેને દેખવાના સ્વભાવવાળો તે સમ્યગ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રવાળો થઈને ઉપર કહ્યું મુજબ તું સ્ત્રી સંગની બુદ્ધિને દૂર કર. વિષયોની નિંદા કર, આ સૂત્રનો પરમાર્થ છે.

જે અનવનદર્શી છે તે નિઃસન્ન છે એટલે ખાખ કમોંધી
જોદી બનીને તે ઠસ્તો નથી, અથવા ખાખ કમોંધી દૂર પડે
છે. વળી બીજા ગુણો મેળવવા બતાવે છે.

કોહાઈ માણં હુણિયાય ધીરે, લાંબસ પામે
નિરયં મહંતે, તમ્હા થ ધીરે વિરણ પહાઓ, ઉંદિજ્ઞ
સોયં લહુ મૂયમાસી ॥૧॥ મંથં પરિણાય હહજ્ઞ :
ધીરે, સોયં પરિણાય, પરિજ્ઞ દંતે । ઉમ્મજ્ઞ લહુ
હહ માણયેહિં, જોષાણિણં પાણે સમારમિજ્ઞા સિ
ર કાવ્ય. સિધેમિ । ટિપ્પણી ઉદ્દેશકાઃ ૩-૧॥

કોપ જેમાં પહેલો છે તે ઉપાદિ કહેલો છે. તથા
જેના પહેલે મપાય તે માન, એટલે અનંત. હું બધો વિરેદ
કપાયોના માર જેલો છે તે અથવા ઉપાદિ અનંત માન જે

જાય છે, તે પ્રમાણે તે મોટા લોભમાં પરવશ થઈને સાતમી નારકીમાં દુઃખ લોગવે છે.

તેથી શું કરવું તે કહે છે.

જો લોભથી આવું દુઃખ છે તો પ્રાણી વધ વિગેરેની પ્રવૃત્તિથી નરકમાં જવું ન પડે માટે વીર પુરૂષ લોભથી દૂર રહે. વળી શોકને અથવા સંસાર ભ્રમણ કરાવનાર ભાવ શ્રોતને દૂર કર તથા તું લઘુ ભૂત એટલે મોડું અથવા સંયમ તે તરફ જનારો લઘુભૂતગામી થા, અથવા લઘુભૂત થવાની ઇચ્છાવાળો લઘુભૂત કામી બન; ફરી ઉપદેશ આપે છે તું બાહ્ય તથા અભ્યંતર બે પ્રકારે ગાંડને સપરિણા વડે જાણીને હમણાંજ ધીર બનીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે છોડ.

વળી વિષય અભિલાષ તે સંસાર પ્રવાહ છે તેને જાણીને હાંત એટલે ઇંદ્રિયોને દમન કરીને સંયમ પાળ, કેવી રીતે પાળે તે કહે છે, અહીંયાં મિથ્યાત્વાદિ શેવાલથી આશ્ચર્યદિત સંસાર કુંડમાં જીવ રૂપી કાચગો તું બનીને કૃતિ (જ્ઞાન લણવું) શ્રદ્ધા તથા સંયમમાં વીર્ય જોડીને કાચગો જેમ તરી આવે તેમ તું તરીજ, મનુષ્ય સિવાય મોડું નથી, માટે મનુષ્ય પણામાં તરવાનું કહ્યું પણ પ્રાણીની કિંમતના આરંભનાં કૃત્યો ન કરતો, પાંચ ઇંદ્રિયો ત્રણ બળ સ્વાસ્થ્યવાસ અને આયુ તે દશ પ્રાણને ધારણ કરવાથી પ્રાણી

ઠહેવાય તેને દુઃખ ન દે, ન દુઃખ દેનારાં કૃત્ય ઠર. આ પ્રમાણે શીતોષ્ણીય અધ્યયનમાં બીજો ઉદ્દેશો અર્થ રૂપે ગુરુ થયો. સુધર્માસ્વામી એ જાંબુસ્વામીને કહ્યું 'વિગેર પૂર્વ માફક જાણવું'.

હવે બીજો ઉદ્દેશો કહે છે.

એનો બીજા સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે.

જયા ઉદ્દેશામાં દુઃખ તથા તેને સહન કરવાનું બતાવ્યું અને તે સહન ન કરે તો સાધુ નહિ એટલુંજ નહીં એક સંયમ અનુષ્ઠાન કરે તથા પાપ કર્મ ન કરે, તેજ સાધુ થાય છે. તે આ ઉદ્દેશામાં બતાવે છે. આ સંબંધ વડે આવેલા બીજા ઉદ્દેશાના સૂત્ર અનુગમનનાં સૂત્ર ઉચ્ચાર્યું એવું.

સંયમિ લોચસ્ત જાણિતા, આયમો વહિવા પાત્ત,
તમ્હા ન હંતા ન વિધાયણ, જમિણં અન્ન મન્ન વિનિ-
ગિચ્છાણ પહિલેહાણ ન કરેહ પાવં કમ્મં કિં તત્થ
મુળી કારણં નિયા ! (સુત્ર ૧૧૫)

વરણીય વિશિષ્ટ ક્ષાયો પરામિક ભાવને પામેલા તે સમ્યગ્ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિરૂપ ભાવ સંધિ છે. અથવા ચારિત્ર મોહનીય ક્ષય ઉપશમરૂપ ભાવ સંધિ જે છે તેને જાણીને વિચાર જે કે પ્રમાદ કરવો સારો નથી.

જેમકે લોકમાં ચાર વિગેરે શત્રુના ચૈન્યથી ઘેરાયેલા લોકમાં ભીંત અથવા બેડી વિગેરેમાં સાંધો અથવા છિદ્ર દેખીને પ્રમાદ કરવો સારો નથી તેજ પ્રમાણે મોક્ષાભિલાષીએ કર્મ વિવર મેળવીને કાલ ક્ષણ જેવા થોડા કાળને પણ સ્ત્રી પુત્રનાં સંસારીસુખને! વ્યામોહ (પ્રેમ) કરવો સારો નથી; અથવા સાંધો તેજ સંધિ છે, તે ભાવસંધિ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના પરિપાકનમાં અશુભકર્મના ઊદયથી કાટ પડે; તે! પાછું સંધાણ કરીદેવું. (કુભાવને દૂર કરવો.)

આ ક્ષય ઉપશમિક વિગેરે ભાવ લોકના આશ્રયી છે, અથવા સૂત્રમાં વિનિશ્ચિત્ત બદલીએ; તે, સાતની વિનિશ્ચિત્ત લેતાં લોકમાં એટલે, જ્ઞાનદર્શન-ચારિત્રને યોગ્ય લોક છે, તેમાં ભાવસંધિ જાણીને અનુરૂપ (સંપૂર્ણ) પાળવાને પ્રયત્ન કરવો.

અથવા સંધિ એટલે અવસર ધર્મ અનુકૂળ કરવાનો અર્થ છે તેને જાણીને લોક એટલે, ૧૪ પ્રકારના છોડેને ઊપજવાનાં ૧૪ સ્થાન છે, તેને જાણીને છોડેને દુઃખ દેવાનું કુલ્લ ન કરવું. (સંવિનિત્ત તત્ત્વ જુદાં અર્થે બનવા. પ્રયત્નનાં, વિવર એટલે બાકું અથવા કાટ બતાવ્યું કે, શત્રુથી ઘેરાતાં અવસર

જોઈને પ્રમાદ ન કરતાં નાસીજવું; તેમ મોહ દુર ધર્મ,
સંસારથી તરીજવું; ણીજો અર્થ સાંધો જતાંયો. મોટો,
જેમ ગૃહસ્થો ધરમાં ફાટ પડે; તો, પ્રમાદ ક્યાં ફિગ
ગુરીદે તેમ, સાધુને પાપના ઊદયથી ચારિત્રમાં દોષ કાઢે;
તો, તરત શુદ્ધિ કરીયો. ત્રીજો અર્થ અવસર કયો છે.
મોટો, ધર્મના અવસરે ધર્મ કરી ણીજો જોઈને દુઃખ દાન;
તેણું કૃત્ય ન કરવું એમ જતાંયું.)

વળી કહે છે કે:—હે સાધુ ! તું જેન, ચેતના આત્માને
સુખ બહાણું ગણે છે, અને દુઃખ અગ્રિમ માને છે, તેવી
રીતે બહારનાં જોયો ઉપર પણ માની લે; અને ચેતના
આત્મા સમાન માનીને જ્યાં જોયો સુખના વાંચક, અને
દુઃખના દેષી બહાણે તેઓને મારવાનો ન કર્યો; તો, માન-
જોઈથી જુદા જુદા ઉપાયોએ તેમને કાત ન કરવાં.

સાધુ માટે સંધેડો આહાર ન જાપરવો; તેમ, સંયમ પહોં
 ન કરવો.) હવે એમ જણાવે છે કે, ઉપર પ્રમાણે મહુ-
 દ્રશ્યથી હિંસા ન કરવી. તેટલાથી સાધુ ન કહેવાય; પણ
 જેમાં, 'પાપકર્મનું' ન કરવાનું કારણ છે, તે જણાવે છે.
 અન્યેન્ય જે સંક્રાં અથવા, એકબીજાને ભય અથવા હઠ્ઠા,
 તે હઠ્ઠાવડે અથવા હઠ્ઠાને ધ્યાનમાં લઈને, પરસ્પર
 આશંકા અથવા અપેક્ષાવડે, પાપના ઉપાદાનરૂપ-જે કર્મનું
 અનુદાન છે, તે સાધુ ન કરે; એટલું પાપ ન કરવાથી મુનિ
 કહેવાય. એટલે જો, પછી હઠ્ઠાથી પાપ ન કરે; તો, તે
 મુનિ કહેવાય? હા. તેટલાથી મુનિ ન કહેવાય; પણ,
 અદ્રોહના વિચારવાળો મુનિજ નિશ્ચયથી સાધુ છે. જો, તે
 પ્રમાણે, બીજી ઉપાધિના વશથી તે નિર્મળ માનવાળો ન
 હોય; તો, મુનિ ન કહેવો. મુનિપણના જાનવાળો
 મુનિ કહેવાય.

ઉપર કહેલ અભિપ્રાય નિશ્ચયનયનો છે. ત્યે, અવ-
હારનયનો અભિપ્રાય કહે છે:--જે સમ્યક્દષ્ટિ છે, અને પંચ-
મહાવ્રત લીધેલાં છે, તેનો બારવહન કરવાનાં પ્રયત્ન કરીને
પણ બીજા સમાન સાધુની લજ્જતવટે, અથવા સુદ્ધ મહા-
રાજના ભયથી અથવા ગૌરવ (પોતાનાં ઉત્તમ પુત્ર વિશે-
રેના કારણે કોઈ સાધુ આપાકમં વિગેરે દેવિય અકર
વિગેરે છોડી પડિશેકળા વિગેરે ક્રિયા કરે; અથવા તીર્થના
શોભા માટે મહિનાના ડાપવાસ વિગેરે કૌતમ્યક્રિયા ક્રિયા
કરે; તો, તેમાં તેના સુનિલાનપદ્માદુર્ગ કરણ બાધકું. કર-
ણકું; તેની પર્તક્રિયા કરતાં પરંપરાએ (પીર પીરે) તેની
શુભ લાખની ઉત્પત્તિ થશે.

મિલ્લડ 'ન' હજ્જહ 'ન' હં મડ કંચળ સવ્વલોપ
(સુત્ર ૧૧૩)

સમભાવ તે, સમતા તેને વિચારીને એટલે, સમતામાં રહેતો જાણુ જે જે કરે છે, તે તે કોઈપણ પ્રકારે દોષિત આધાર વિગેરે લગ્ન વિગેરેથી છોડે; અને કોડમાં દેખાડવા કામનાય વિગેરે કરે; તે જાણુ મુનિપણના ભાવનું કારણ છે અથવા, સમય તે જૈનાગમ છે, તે આગમમાં જતા-વેલી વિધિએ વિચારીને સંયમ-અનુકાન કરે; તે જાણુ મુનિજાવનું કારણ છે, એટલે આગમમાં કયા પ્રમાણે ચાલીને અથવા, સમતાને કારણ કરીને આત્માને પ્રસન્ન રાખે; અથવા, આગમ જાણીને વિચારીને અથવા, સમદષ્ટિ રાખીને શુદ્ધ શુદ્ધ કેમકેવડે શંકિયો તથા મનના અપ્રમાદ વિગેરેથી આત્માને પ્રસન્ન કરે; અને આત્માને પ્રસન્ન રાખે; તે સંયમમાં રહેવાની વાત છે, અને તેમાં કંઈશા સાધુ જે અપ્રમાદીપણું જાણુ તેજ કહે છે:—

જવા હઈ ગુપ્ત રાખે તે આત્મ ગુપ્ત સાધુ બાલુનો, તમા
હંમેશાં યાત્રા તે સંયમ યાત્રા અને સંયમ નિર્વાહનાં યાત્રા
વાપરે તે યાત્રા માત્રા કહેવાય, માત્રાનો અર્થ અનિશ્ચય ન
ન હો, જોટલો આત્માને લેવી રીતે સંયમનાં સત્તિ રહી
પણ ઉદ્વિગ્ધ ઉન્મત્ત ન થાય, અને સંયમના અપરકુષ્ઠ
દેહનું પ્રતિપાલન લાંબા કાળ સુધી પાય, તેવી રીતે અન્નકર
વિગેરે વાપરે. ઠાણું ઉ કે—

આહારાર્થં કાર્મ્મ કુર્વાદનિન્નય, સ્વાદાહારઃ પ્રાણ-
સન્ધારણાર્થમ્ । પ્રાણાઃ ધાર્યાસ્તત્ત્વ જિજ્ઞાસનાય,
તત્ત્વં જ્ઞેયં જેન મૃથો ન મૃયાન્ ॥૧॥

એટલે મનુષ્યરૂપ હોય (દેવાંગના અથવા મુંઠર રૂપવાળી સ્ત્રી દેખીને) તેમાં લગ્નચાલ નહિ, અથવા દેવ સંખંધી કે મનુષ્ય સંખંધી મોટું નાનું રૂપ એટલે તેમાં પણ મધ્યમ રૂપવાળી કે ઘણા રૂપવાળી દેવી કે સ્ત્રી હોય તો તેમાં લગ્નચાલ નહિ, અહિં “ નાગોર્જુનીયા ” કહે છે.

વિસ્રયમિ પંચગંધીવિ, દુર્વિહામિ તિયં તિયં ।

ભાવત્રો સુદુ જાણિતા, સે ન લિપ્પઈ દોસુવિ ॥૧૭

શબ્દ વિગેરે પાંચ પ્રકારના વિષયોમાં તથા બન્યે પ્રકારનાં એટલે જે ઇષ્ટ અનિષ્ટ છે, તેમાં હીન મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટ જે ભાવથી એટલે પરમાર્થથી જાણીને સમદ્રેષ વડે પાપ કર્મથી ન કેળવ, અર્થાત્ તેમાં સમદ્રેષ ન કરે, તેમાં શું આજ્ઞાન કે કે સમદ્રેષ ન થાય તે કહે છે. આગમન તથા ગમન તે તિર્થંચ અને મનુષ્યને ચારે ગતિમાં આવવા જવાનું છે. તથા દેવતા નારકીને તિર્થંચ મનુષ્યનાંથીજ આવવું જવું છે, નારકી બહુક દેવને પણ બેજ ગતિ આગતિ છે, દેવ મનુષ્યને મોઢુ ગતિને સફળતા દેવાથી પાંચ ગતિ છે, આ પ્રમાણે ૯ અને ગતિ આગતિ થાય છે તે વિચારીને સંકાર ચક્રવર્તનમાં કુવાના અવરતના ન્યાયે ખમણ છે, તે કનચને અને મનુષ્યજાતનાં મોઢુ બધે છે તેનું જાણીને મુક્તિને આઃ અગર જે સમદ્રેષ છે તેને દૂર કરીને અગતિ ગતિ ને આગમર સમદ્રેષ નાશને તે બંનેને

દૂર કરી દેઈ પણ જીવને પોતે તરવાર વિગેરેથી હેઠે નહિ,
તથા બાલા વિગેરેથી ભેઠે નહિ, તથા અગ્નિ વિગેરેથી
બાળે નહિ તથા નરકગતિ વિગેરે અથવા અનુપૂર્વ વિગેરે
પણી વાર વિચારીને પોતે હુણે નહિ.

અથવા રાજદ્રોષનો અભાવ થાય તે ઉપર કોઈકો પણ
પોતાની મેળે દૂર થાય, એટલે રાજદ્રોષ હોવાથી કુળિ હેઠે
વિગેરેનાં કૃત્ય પોતે ન કરે, સૂત્રમાં કાંચળ વિગેરે ઉપર
વિભક્તિ બદલીને ત્રીજીમાં અર્થ લઈએ, તે એમ થાય કે
કેનચિત્ કોઈ પણ માણસ એવો નથી કે સ્વરૂપ દેહમાં
રાજદ્રોષ પિનાનો હોય તે રાજદ્રોષના અભાવે હેઠે, નેહે,
અથવા રાજદ્રોષ હોવા પછી હેઠેભેઠે નહિ.

આગમિસં, અહં નિયચ્છન્તિ તહાગયાત । વિહુય
કળે ય્યાણુપસી, નિજ્જોસ રૂત્તા લવગે મહેસી ॥૨૧॥

ઉપરની બે સુત્ર ગાથાનો અર્થ કહે છે. પહેલાં હું
કેવું કરીશ ? કે હું જાણ આવો છું ? એવું કેટલાક મોહ
અને અજ્ઞાનથી ઘેરાયેલી બુદ્ધિવાળા જીવો જાણતા નથી.
એટલે આ જીવને નરકાદિ જાવથી ઉત્પન્ન થયેલું અથવા
જાળ કુમાર વિગેરે લવવાળું એકદું થયેલું પૂર્વજું દુઃખ
વિગેરે કેવી રીતે આવેલું છે ? અથવા, જીવિન્યમાં કેવી રીતે
થશે ? એટલે, આ વિષય સુખના વાંછક, અને દુઃખના દ્રોષ
જીવનું જીવિન્યકાળમાં શું થશે ? તે તેઓ જાણતા નથી;
પણ જો, કદા તેઓના હૃદયનાં ભૂત-જીવિન્યની વિચારણા
કેન; તે, તેઓને અંતારનાં રતિ (આનંદ) યાત નહીં,
કહું છે કે:—

કેવં મમેત્યુગ્મત્તો, કહં દુઝ્ઞો તહ પુણોડવિમં તદવં ! !
જો પત્તિયં પિ ચિંતઈ, રૂત્યં સો કો ન નિદિવગ્ગોં ?

હાલ મનુષ્યો કે, ગીત્તં પ્રાણીઓ જેવી અવસ્થામાં છે, તેવીજ રીતે જૃતકાળમાં સ્ત્રીપુરુષ નપુંસક શ્વાશ્વાચ્ચાળો, દુર્ભાગ્ય-ચાળો, કૃતરો, શીયાળ, ગ્રાહાણ, ક્ષત્રી, વિટશુદ્ર વિગેરે વિદ્યમાન લોભવતા હતાં; અને તેવુંજ લલિપ્યમાં થવાનું છે. (આ પ્રમાણે જૈનેતર એક વાદીનો મત કહ્યો. તે દોઢો એવું અને છે કે જેમ જીવો હાલની દશામાં છે, તેવા નૃપાદિ-... હતા; અને હવે પછી રહેશે.) (જીજી ગારા) જેના... ગીત્તં પર (ઘેટ) નથી તે સંયમ અપર છે, તેનાથી જેનું ચિત્ત રંગાચકું છે. તેઓ પૂર્વે જોગવેલાં વિવચસુખ વિચે-રને (રજુખાલદ્રસુખિ નાદક) ચાલ કરતા નહીં. કેટલાક

આગમિસ્સં, અઠં નિયચ્છન્તિ તહાગયાઽ । વિહુય
કપ્પે ઇયાણુપસી, નિજ્જોસ રક્કા સ્વગે મહેસી ॥૨૧॥

ઉપરની બે સૂત્ર ગાથાનો અર્થ કહે છે. પહેલાં હું
કોણ હતો ? કે હું હાલ આવો છું ? એવું કેટલાક મોહ
અને અજ્ઞાનથી ઘેરાયેલી બુદ્ધિવાળા જીવો જાણતા નથી,
એટલે આ જીવને નરકાદિ ભવથી ઉત્પન્ન થયેલું અથવા
બાળ કુમાર વિગેરે વયવાળું એકહું થયેલું પૂર્વજું દુઃખ
વિગેરે કેવી રીતે આવેલું છે ? અથવા, ભવિષ્યમાં કેવી રીતે
થશે ? એટલે, આ વિષય સુખના વાંછક, અને દુઃખના દ્રેષ્ટિ
જીવનું ભવિષ્યકાળમાં શું થશે ? તે તેઓ જાણતા નથી;
પણ જો, કદી તેઓના હૃદયમાં ભૂત-ભવિષ્યની વિચારણા
હોત; તો, તેઓને સંસારમાં રતિ (આનંદ) થાત નહીં,
કહું છે કે:—

કેણ મમેત્યુપ્પત્તો, કહં રઓ તહ પુણોઽધિગં તઠ્ઠં ? ?
જો એત્તિયં પિ ચિંતરૂ, રત્તયં સો કો ન નિવિવરણોં ?
॥૨૧॥

અહીં મારી ઉત્પત્તિ કેવીરીતે થઈ છે ? અને અહીંથી
મારે ક્યાં જવું છે ? જે માણસ આટલું પણ, અહીં ચિંતવે;
તો, તેવો કેમ દુઃખ-સંસારથી વરાચવાળો ન થાય ?
(અર્થાત્ થાયજ !) પણ, કેટલાક મહામિથ્યાજ્ઞાનિઓ કહે
છે કે:—આ સંસારમાં અથવા મનુષ્ય-લોકમાં જેવીરીતે

હાલ મનુષ્યો કે, બીજાં પ્રાણીઓ જેવી અવસ્થામાં છે, તેવીજ રીતે ભૂતકાળમાં સ્ત્રીપુરુષ નપુંસક સૌમાન્યવાળો, દુર્ભાગ્યવાળો, કૃતરો, શીચાળ, ગ્રાહ્ય, ક્ષત્રી, વિટશુદ્ર વિગેરે ભેદોમાં ભોગવતા હતાં; અને તેવુંજ લલિપ્યમાં થવાનું છે. (આ પ્રમાણે જૈનેતર એક વાદીનો મત કહ્યો. તે હોડો એવું માને છે કે જેમ જીવો હાલની દશામાં છે, તેવા ભૂતકાળમાં હતા; અને હવે પણ રહેશે.) (બીજો અર્થ) જેનાથી બીજો પર (ઘ્રેષ્ઠ) નથી તે સંયમ અપર છે, તેનાથી જેનું ચિત્ત રંગાયતું છે. તેઓ પૂર્વે ભોગવેલાં વિષયસુખ વિરે-રને (સ્વપ્નભદ્રમુનિ માફક) યાદ કરતા નથી. કેટલાક રાગદ્વેષથી મુકાયલા લલિપ્યના દેવ સંખ્યાથી ભોગોની આકાંક્ષા રાખતા નથી. વળી, આત્મા-રમણતાનાં રમતા હુનિઓને અમુક સંસારી જીવને ભૂતકાળનું સુખદુઃખ કે, લલિપ્યનું થવાનું સુખદુઃખ લક્ષ્યમાં રહેતું નથી; અથવા ઉત્તમ ધ્યાનમાં બેઠેલા સાધુને કેટલો કાળ વીતીગયો; અથવા કેટલો બાકી રહેયો તે પણ લક્ષ્યમાં નથી.

અથવા હોડોત્તર પુરુષો જેઓ રમદેવચક્રિત છે, તેમ કેવળી જાગવતો, અથવા ચર્ચકપૂર્વક હુનિઓ સંસારી જીવને અનાદિ અનંતકાળ સુધી (અલગ્ય આશ્રયી, અથવા બીજાં બાહ્યજીવ આશ્રયી) દરેક કાળનાં સુખ વિગેરે કેટલાં હતાં, અને આવશે તેની મહત્તરી પણ કહી શકતા નથી.

ખીજા આચાર્યો નીચે પ્રમાણે કહે છે:—

(પ્રથમનું સૂત્રકાવ્ય) ખીજી રીતે કહે છે:—

“અવરેણ પુર્વં કિહસે અતીતં, કિહ આગમિ-
સ્સં ન સરંતિ એગે ॥ ભાસન્તિ એગે હહ માણવા ઓ,
જહ સ અર્હઅં તહ આગમિસ્સં ॥૧॥”

પૂર્વ જન્મ સાથે ખીજા જન્મનો સંબંધ જાણતા નથી, કે કેવી રીતે અથવા કયા પ્રકારે પૂર્વે સુખ દુઃખ હતું, અને ભવિષ્યમાં કેવી રીતે સુખ દુઃખ થશે તે જાણતા નથી.

અથવા ખીજા વાદીઓ આમ ખોલે છે કે.

આમાં શું જાણવાનું છે ? જેવી રીતે હમણાં પૂર્વના રાગદ્વેષથી ઉત્પન્ન થએલા કર્મ વડે જીવને બંધાયેલા કર્મનાં ફળ સંસારમાં લોગવવાં પડે છે. તેમજ પૂર્વે પણ હતું અને ભવિષ્યમાં થવાનું છે, (તેમાં વધારે શું જાણવાનું છે ?)

અથવા પ્રમાદ વિષય કપાય વિગેરેથી કર્મો એકઠાં થવાથી ઇષ્ટ અનિષ્ટ વિષયોને અનુભવતા જીવો સર્વજ્ઞની વાણીરૂપ અમૃતના સ્વાદને ન જાણનારા જેઓ છે, તેમને જેમ ભૂતકાળમાં સંસારમાં સુખ દુઃખ અનુભવ્યું, તેવું ભવિષ્યમાં પણ અનુભવશે.

પણ જેઓ સંસાર સમુદ્રથી તરવાવાળા છે, તેઓ કર્મનું ફળ જાણે છે, તે ખતાવે છે, તે સૂત્રના ખીજા કાવ્યમાં કહે છે જે જીવોનું સંસારમાં ફરી આવવું નથી

તેઓ સિદ્ધ છે, અથવા જેવુંજ જાણવાનું છે તેવુંજ તેમને જ્ઞાન છે. તેવા સર્વજ્ઞ છે, તેઓ અતીત (જુના) પદાર્થને ભવિષ્યના રૂપપણે નથી માનતા, તથા ભવિષ્યના પદાર્થને ભૂતકાળના રૂપપણે નથી માનતા, કારણ કે પરિણતિની વિચિત્રતા છે, સૂત્રમાં “ અર્થ ” શબ્દ ફરી લેવાનું કારણ એ છે કે પર્યાય રૂપ બદલાય છે (જાળક જુવાન બૃદ્ધ એ પર્યાય છે અને તે બદલાય છે) પણ દ્રવ્યાર્થપણે તો ત્રણે અવસ્થામાં એકપાતુંજ છે (જાળપણમાં અને બૃદ્ધપણમાં જીવનો બેદ નથી.)

અથવા અતીત અર્થ તે વિષય ભૌતિક જીવવેલાં અને ભવિષ્ય સંખ્યાથી દેવાંગનાના વિકાસને ભાગવવાનાં છે. તેને જેઓ રાગદ્વેષના અભાવવાળા છે તેઓ બાદ કરતા નથી અથવા વાંછતા નથી. (તુ શબ્દ વિશેષ બતાવે છે) જેન મોહન ઉદયથી કેટલાક પૂર્વના અથવા ભવિષ્યના જોડેને ખાંછે છે, તેના સર્વજ્ઞ જોડેને કચ્છતા નથી; અને તેના માર્ગ (સાલન) માં ચાલનારા પણ એવાજ નિઃશંકી હોય છે તે બતાવે છે, ‘ વિહૃય વણે. ’

જેટલે અનેક પ્રકારે આઠ પ્રકારના કર્મને પેદાર તે વિધુત છે, અને કર્મ પેદાર તે સારુને આપાર છે, તેણે કૃપ પામનાર સારુ વિવિધ કલ્પનાએ દેહવન, અને તેજ સર્વજ્ઞને મનુષ્યો દેહવન છે, અને તે અતીત બતાવે

વિષય સુખનો. અભિલાષી ન હોય, વળી તેને ખીજા કયા ગુણો હોય તે કહે છે.

પૂર્વે બાંધેલાં અશુભ ચીકણાં કર્મોનો ક્ષયકં એટલો નાશ કરનારો છે, અથવા તે ભવિષ્યમાં નાશ કરનારો થશે (સૂત્રમાં ‘નિજ્ઞોસ ઇત્તા’ શબ્દ છે, તેનો અર્થ વર્તમાન અને ભવિષ્યનો લીધો છે)

કર્મ નાશ કરવાને જે મુનિ ઉદ્યમ કરે તે ધર્મ ધ્યાન અથવા શુક્લ ધ્યાન ધ્યાનાર મહા યોગીશ્વરને સંસારના સુખ દુઃખના વિકલ્પનો પણ નાશ થવાથી હવે શું થશે તે ખતાવે છે.

का अर्हं के आणंदे ?, इत्थंपि अगगहे चरे, सर्व्वं हासं परिचज्ज, आलीण गुत्तो परिव्वण ?; पुरिसा ! तुम मेव तुमं मित्तं किं बहिया भित्तमिच्छासि ? (સૂત્ર. ૧૧૭)

ઇચ્છિત વસ્તુની અપ્રાપ્તિ અથવા ઇષ્ટ વસ્તુના નાશ થતાં મનમાં જે વિકાર થાય તે અરતિ છે, અને ઇચ્છિત વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં આનંદ થાય છે, આ અરતિ કે આનંદ યોગિના ચિત્તમાં હોતો નથી, કારણ કે તે મહાત્માને ધર્મ ધ્યાન કે શુક્લ ધ્યાનમાં ચિત્ત રોકાવાથી તેને સંસારી વસ્તુની અરતિ કે આનંદ ઉત્પન્ન થવાના કારણનો અભાવ છે. તેથી સૂત્રમાં કહ્યું, કે અરતિ અને આનંદ એ શું છે ?

(અર્થાત્ કંઈજ નથી) પણ સંસારી જીવની માફક તેમણે તે વિકલ્પને રાખ્યો નથી.

જો આ પ્રમાણે હોય તો તેવા જીવને અસંયમમાં અરતિ અને સંયમમાં આનંદ તેને હોવો જોઈએ એમ વિદ્ય યયું, તેનું આચાર્ય સમાધાન કરે છે, કે તેવું નથી અને અમારો અભિપ્રાય તમે સમજ્યા નથી, કારણ કે તેમાં રતિ અરતિના વિકલ્પનો અધ્યવસાય નિષેધ કર્યો છે, તો બીજા પ્રસંગમાં પણ રતિ અરતિ ન હોય તેજ સૂત્રકાર કહે છે; એ મહાત્માને અરતિ અને આનંદ બન્ને દૂર થવા રૂપ છે એટલે તેમને તેવો આગ્રહ નથી તેથી તે 'અગ્રહ' કહેવાય છે, એનો બાવાર્થ આ છે કે ઉત્તમ સાધુ શુકલ ધ્યાનથી બીજો કંઈ રતિ આનંદ કોઈ નિમિત્તે આવે તો પણ તેના આગ્રહ રહિત બને, અને તે બંનેનાં મધ્યસ્થ રહે

તથા મન, વચન, કાયાની સાવધ-ક્રિયા છોડવાથી ગુપ્ત રહે; અથવા કાચળા માફક પોતાનું શરીર સંભાળી રાખે; કે, કોઇ જીવને પીડા ન થાય; તે સંવૃતગાત્ર મુનિ છે, અને તે આલીન ગુપ્ત કહેલાય છે, તેવો મુનિ સાધુનાં અનુષ્ઠાનો ખરોખર રીતે કરે.

તે અમુક્ સાધુને પોતાનાં આત્મજળથી સંયમ-અનુષ્ઠાન ફળવાળું થાય છે, પણ પારકાના ઊપરોધ (આગ્રહથી) નહીં એમ બતાવે છે. ગુરૂ શિષ્યને કહે છે:—હે પુરૂષ ! જો, તેં ગ્રહ (ઘર) પુત્ર, સ્ત્રી, ધન-વાન્ય, સોનું વિગેરેથી રહિત, તૃણ અને મણિ-મોતીમાં, તથા ઢેકું સોનામાં સમાન-દૃષ્ટિ રાખનાર મોક્ષાર્થી જીવને પણ કદાચ ઊપસર્ગ આવતાં વ્યાકુળ મતિ થતાં મિત્ર વિગેરેની આકાંક્ષા થાય; તો, તે દુર કરવા કહે છે:—(હે શિષ્ય !) પુરૂષ એટલે, સુખદુઃખથી પૂર્ણ માટે પુરૂષ અથવા પુરિમાં શયન કરવાથી પુરૂષ (જીવ) છે, તેમાં બધા જીવોમાં ઊપદેશ, તથા સંયમ-અનુષ્ઠાન કરવામાં મનુષ્ય યોગ્ય હોવાથી તેને આશ્રયી કહે છે. એટલે સુશિષ્યને કહે; અથવા, કોઇ પુરૂષ સંસારથી ખેદ પામેલો ખરાબ અવસ્થામાં હોય; અને તે પોતાના આત્માને શીખા-મણુ આપતો હોય; અથવા અન્ય જીવ્યાત્માને સાધુ ઊપદેશ આપે કે—

“ હે પુરૂષ ! હે જીવ ! સારાં અનુષ્ઠાન કરવાથી તુંજ

તારો મિત્ર છે, અને પાપકર્મ કરવાથી તુંજ તારો શત્રુ છે ! તોપછી, બીજા મિત્રને કેમ શોધે છે ? કારણકે, ઊપકાર કરે તે મિત્ર છે અને તે ઊપકારી પરમાર્થ-દૃષ્ટિએ અત્યંત અને એકાંત-ગુણયુક્ત સન્માર્ગે ચાલતા આત્માને છોડીને બીજો કોઈ શોધવો શક્ય નથી; અને સંસારનાં કાર્યમાં સહાયકારીપણે બીજાને મિત્રપણે માનવો; તે મોહનું વિનંત્રણ (ચેષ્ટા) છે. કારણ કે સંસારીની મિત્રતાથી પરિણામે મોટા દુઃખમાં પડવા રૂપ સંસાર સમુદ્રમાં જ્વરનું કરાવવાથી તે ખરી રીતે અમિત્રજ છે ! તેના સાર આ છે.

“આત્માજ આત્માનો અપ્રમત્ત પણાથી મિત્ર છે. કારણ કે અપ્રમત્ત આત્મા અત્યંત એકાંત પરમાર્થ સુખ ઉત્પન્ન કરે છે. અને જો આત્મા પ્રમાદી ધાય તે! દુર્ગતિમાં જાય, માટે બીજા મિત્રને શોધવાની જરૂર નથી. પણ આત્મા સિવાય બીજો બહારનો આ મિત્ર આ શત્રુ એવો વિકલ્પ અરુપ ઉદયના નિમિત્તથી ઔપચારિક છે. કહ્યું છે કે—

દુષત્વિઓ અનિત્તં, અપ્પા સુપત્વિઓ અ તે નિત્તં ।
સુહ દુઃખ કારણાઓ, અપ્પા નિત્તં અનિત્તં ચ ॥૧૪

અપ્તેકં મરણં કુર્યાત્, સંકુલ્લો બલવાનરિઃ

મરણાનિ ત્વનન્તાનિ, જન્માનિ ચ કરોત્યમ્ ॥૨॥

એક બળવાન શત્રુ ક્રોધાયમાન થઈને ઘણું તો એક વાર ભારી નાંખશે, પણ કુમારો ગયેલો આત્મા અનંતાં જન્મભણું આપે છે.”

એટલે એમ સમજવું કે નિર્વાણ આપનાર સંયમ વ્રત ને જેણે ઉત્તર્યાં અને પાળ્યાં તે આત્માનો મિત્ર છે. હવે આવો પવિત્ર આત્મા કેવી રીતે જાણવો. અને તેનું શું ફળ થશે. તે કહે છે.

જં જાણિજ્ઞા ઉચ્ચાલઈ ધં તં જાણિજ્ઞા દૂરા-
લઈયં, જં જાણિજ્ઞા દૂરાલઈયં તં જાણિજ્ઞા ઉચ્ચા-
લઈયં, પુરિસા ! અસાળમેવં અભિણિગિજ્ઞા એવં
દુઃખા પતુચ્ચતિ, પુરિસા ! સચ્ચમેવ સમભિ
જાણાહિ, સચ્ચદ્મ આણાણ સે ઉવ દ્વિણ નેદાવી
મારં તરઈ, સહિઓ ધન્મમાણાય સેયં સમણુપસસઈ
॥સુ. ૧૧.૮॥

જે પુરુષ વિવેક સંગનાં કર્મ અણીને ઊડનાર હોય તેને તું તારનારો માનજે; તથા બધાં પાપ ધર્મો (કરજો) ને જે અ.લય (રૂ) દૂર છે. તે દૂરાલય (મોક્ષ) અથવા મોક્ષ માન (સંયમ) છે. તે મોક્ષ માર્ગ જેને હોય તે દૂરાલયિક છે,

હવે હેતુ તથા હેતુવાળો પદાર્થ જણાવવા મન પ્રત્યા-
ગત સૂત્ર કહે છે.

(બીજી રીતે) કહે છે, જેને દ્વિસાધિક બાળે તેને
ઉચ્ચાસયિતા (તારનારો) બાળે, એનો સાર આ છે. જે
કર્મ તથા આશ્રય દ્વારનો શેકનાર છે તેજ મોક્ષ માર્ગમાં
રહેલો છે અથવા મુક્ત થએલો છે અથવા જે સન્માર્ગ
વર્તન કરે તે કર્મનો કઠનારો છે. અને તેજ આત્માને
મિત્ર છે, તેથી કહે છે, હે પુરુષ ! હે ભગ્ન ! આત્માનેજ
ઝાળખીને ધર્મ ધ્યાનથી બહાર દંડિયોના વિષય સ્વાદને
લેતા મનને શેકીને આ પ્રકારે દુઃખના પાસામાંથી આત્માને
મુક્તિવળે ! એ પ્રમાણે કર્મોને દુર કરી આત્મા આત્માને
મિત્ર બને છે. વળી શુદ્ધ કહે છે, હે પુરુષ ! સદ્વચરણ-
પુરુષનું હિત કરનાર સત્ય તેજ સંયમ છે. તે સંયમનેજ
મોક્ષ જ્ઞાપારથીજ નિરપેક્ષ તું બનીને બાકી, અને તે
પ્રમાણે વર્તનની પાસેના વડે પ્રયત્ન કર, અથવા અજ-
સત્ય બાકી, કે હે શિષ્ય ! શુદ્ધ સંક્ષિપ્તે દીર્ઘમાં મહાત્મ-

(બુદ્ધિમાન) સાધુ માર (સંસાર) ને તરે છે. વળી સહિત તે જ્ઞાનાદિથી યુક્ત અથવા હિત સહિત શ્રુત ચારિત્ર બંને પ્રકારના ધર્મ ગ્રહણ કરીને સાધુ શું કરે, તે કહે છે.

શ્રેય તે પુણ્ય અથવા આત્મહિતને ખરોખર રીતે દેખે (તે મોક્ષ મેળવે) આ પ્રમાણે અપ્રમત્ત સાધુ તથા તેના ગુણો બતાવ્યા હવે તેથી ઉદ્ધટું કહે છે.

દુઃખો જીવિવસ્સ પરિ વંદણ માણજ પૂયણાણ,
જં સિ એગં પમાયંતિ ॥સુ. ૧૧૯॥

રાગદ્વેષ, એ જે પ્રકારે અથવા આત્મા કે બીજા માટે અથવા આ લોક પરલોક માટે અથવા રાગદ્વેષ એ જે પ્રકારે હણાયલો અથવા ખરાબ રીતે હણાયલો તે દ્વિહત અથવા દુહિત (દુઃખી) હોય તે શું કરે છે. તે કહે છે. આ અવિત કેળના ગર્ભ માફક નિઃસાર છે, તથા વીજળીના ચળકાટના ઝળકારા માફક ચંચળ છે. તેના શરીરના પરિવંદન (વંદન કરાવવા) માનન (માન મેળવવા) તથા પૂજન (પૂજવા) માટે હિંસા વિગેરે પાપોમાં પ્રવર્તે છે. પરિવંદન તે લોકો મારા પછવાડે જામે તે માટે પ્રયત્ન કરે છે. એટલે લાવક વિગેરેના માંજથી માફું બધું શરીર પુનઃ તથા સુંદર દેખીને લોકો પુણીવીજ મને વાંઢ્યો, તમે શ્રીમાન થશો. સાચો વર્ષ આવે ! વિગેરે બ્રાહ્મણો વિગેરે પરિવંદન છે. તેજ પ્રમાણે માન મેળવવા કમ જાંવે છે કે, લોકો

માફ' બળ પરાક્રમ દેખીને અબ્યુત્થાન, વિનય, આસન દાન, તથા અંજલિ કરી માથું નમાવી મને માન આપશે. તે માન ન (માન) છે, તથા પૂજન માટે વર્તનારા કર્મ આચરવડે આત્માને પાંચે છે. એટલે, વિદ્યા ભણીને હું પનપાન થવાથી બીજો માણસ દાન, માન, સત્કાર પ્રણામવડે મારી સેવા વિશેષ પ્રકારે કરી પૂજ કરશે, તે પૂજન છે. વળી, ઉપરના નિમત્તે, એટલે વંદન વિગેરે માટે કેટલાક શબ્દો રાગ-દ્રેષથી હણાયલા પ્રમાદ કરે છે, પણ તેઓ ચેતાના હિતને માટે હિત (ધર્મ) કરતા નથી. એથી એકદુઃ કહે છે:—

સહિઓ દુષ્કાલમત્તાણ પુટ્ટો ના ક્ષંદાણ, પાતિનં
દવિણ લોકાલોક ષં ચાઓ મુચ્ચહ (૧૨૦) તિથેનિ
તૃતીય ઉદ્દેશો ॥૨-૨॥

જાનાદિ શુક્ત અથવા હિતવાળો ઉપસર્ગથી આવેલાં
દુઃખ માનથી અથવા રાગ થવાથી પીડાતાં આકુળ મતિ-
વાળો ન માય, તે દૂર કરવા પ્રયત્ન ન કરે, અથવા એકેકું
મળતાં રાગ વિદેષ તથા અનિદ મળતાં દ્રેષ વિદેષ ન
કરે, અપોત રાગદ્રેષ બંનેને તરે (ન સહેવાન તો મધ્યસ્થ
બની રવા કરે, અને સ્વપિર સહુને વેચ્ય ઉપારને નિરેષ્ય ન
હોવાથી સતિપથી કરે).

જવા યોગ્ય છે તે સાધુ, એ વિવેકી સાધુ કયા ગુણો મેળવે.

જે આલોકાય (દેખાય) તે લોક છે, અને ૧૪ રમુ પ્રમાણુ તે છે. લોકમાં આ લોક તે લોકા લોક છે. તેના પ્રપંચથી મુક્ત થાય છે. લોકમાં પ્રપંચ આ છે. પર્યાપ્ત, મુક્તિગ દુર્ભાગ તથા નારકીના જીવપણે જોળખાય, એકેન્દ્રીમાં અપર્યાપ્ત, એકેન્દ્રીપણે જોળખાય એ પ્રમાણુ. બધો સંસારી પ્રપંચ જાણવો. તેનાથી મુક્તિ એટલે થોડું રાજલોકમાં જીવોતું જુદું જુદું ૩૫ તેને મળતાં તે નામે ગણાય છે. તેવો પોતે નહીં થાય.

આ પ્રમાણુ મુધર્મા સ્વામી કહે છે. ત્રીજો ઉદ્દેશો અર્થથી સમાપ્ત.

ચોથો ઉદ્દેશો

ત્રીજો પુરો થવા પછી ચોથો કહે છે તેનો આ પ્રમાણુ સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશમાં કહ્યું કે દક્ષ પાપ ન કરવાથી કે દુઃખ સકન કરવાથી સાધુ ન કહેવાય, પણ નિષ્પ્રત્યુક (અવિદ્યપણે) સંયમ અનુદાન કરવાથી સાધુ થાય. તે બ્રહ્મચર્ય. અને નિષ્પ્રત્યુકતા (અવિદ્યપણું) કપાયને દૂર કરવાથી થાય છે. તેથી હવે પૂર્વ કહેલ ઉદ્દેશના અર્થાધિ-કરવાનું સિદ્ધ કરે છે, તેથી આ પ્રમાણુ સંબંધે આવેલ ઉદ્દેશના સૂત્ર અનુગમમાં સૂત્ર કહે છે.

સે વંતા કોઈ ચ માળં ચ માયં ચ લોભં ચ, ણ્યં

પાસગરૂત દંડણં, ઉવરયસત્યરૂત પાલિયંતકરૂત
આયાણં સમહદિમિ ॥૧૨૧॥

તે સાધુ જ્ઞાનાદિ સહિત દુઃખ માત્રથી ધેરવડે છે તે
અવ્યાપ્ત મતિવાળો. આત્મદ્રવ્ય ભૂત લોકલોક પ્રપંચથી
મુક્ત થયા જેવો પોતાનું તથા પરનું દિન ખર્ચનાર
કોપને વમન કરનાર છે (વમ પાતુનો અર્થ દૂર કરવાના
અર્થનાં છે તેનો ભવિષ્યકાળ લઈએ તો બીજી વિનંતિ
લાગે, નહિતો છઠ્ઠી વિલકિત લાગુ પડે) અર્થાત્ કાળમાં
કહેલ અનુક્રમને જે સાધુ વિધિ પ્રમાણે કરે, તે કાળ
કાળમાં કોપને દૂર કરશે એ પ્રમાણે બીજે સદ્ય સમય
લેવું. જોટલે પોતાના ઉપદ્રવ કરનાર ઉપર કે.ધ કરનાર
વિષાકના ઉચ્ચથી કોપ થાય, જાતિ મુજ રૂપ જન વિરોધ
કરણે જે ગર્વ થાય તે જ્ઞાન છે, પરને કમન રૂપ વિચાર
ને જાણ છે. તુષ્ટાનુ આગ્રહને પરિહાર તે કાલ છે. તે
અર્થને સમજા (કર્મ જપ.વન) તથા ઉપશન (શાંત કરવા) તેને

ગોમુત્રિકા અવલેખનીની ઉપમા માયાની છે, તથા કૃમીસમ કર્દમ ખંજન હરિદ્રાની ઉપમા લોભને છે, તથા આખી જીવંતી સુધી એક વરસ સુધી ચાર માસ અને પંદર દિવસની સ્થિતિ અનુક્રમે દરેકની છે, '(આ બધાનું વર્ણન આજ સૂત્રમાં પાને છે ત્યાંથી જોવું.)

આ પ્રમાણે ક્રોધ, માન માયા લોભ ત્યાગવાથી ખરી રીતે સાધુપણું છે પણ ક્રોધ હોય ત્યાં સુધી સાધુપણું નથી; કહ્યું છે કે:—

સામર્થ્યમણુચરં તસ્મ કસાયા જસસ ઉક્કઠા હંતિ ।
મન્નામિ ઉચ્છુપુષ્કં વ નિષ્ફલં તસ્મ સામર્થ્ય ॥૧॥

સાધુપણું પાળતા સાધુને જો કપાયો વધારે પ્રમાણમાં હોય તો શેરડીના પુલ માફક તેનું સાધુપણું હું નિષ્ફળ માનું છું. ॥

જં અન્નિમં ચરિત્તં દેસુણાણવિ પુવ્વકોડીણ ।
તંપિ કસાઈયમેસો હારેઈ નરો મુહુત્તેણ ॥૨॥

પુર્વ કોડીમાં થોડા વર્ષ ઓછાં એવું '(આટલી લાંબી સુદૃઢનું) ચરિત્ર પાળ્યું હોય, તે જો અંતઃકૃષ્ટ ક્રોધ કરે તો તે માણસ એક મુહુર્તમાં સાધુપણું હારી નાખે છે.

આ બધું પેતાની શુદ્ધિથી નથી કહ્યું એવું બતાવવા ગૈરમ સ્વામી કહે છે કે “પ્રય” વિગેરે આકાશ્ય દુષ્ટ કરવાનું હનનું કેવર બતાવ્યું, તે બધું સર્વદક્ષિણ પશ્ચાત્

સાક્ષાત્ દેજો છે, કારણ કે તેને નિરાવરણ (કેવલ) જ્ઞાન-
દર્શન છે, અને તે પર્યક તીર્થકૃત વર્ધમાન સ્વામી છે,
અને તેમનું દર્શન (અભિપ્રાય મંતવ્ય) આ છે,

અથવા જેનાવડે વસ્તુ તત્ત્વ યથા અવસ્થિત દેખાતું
(કહેવાય) તે દર્શન ઝોટલે ઉપદેશ છે, અર્થાત્ અમલ પીર
(વર્ધમાન) સ્વામીનું કહેલું છે તે હું કહું છું પણ સ્વ-
પુદ્ધિથી નથી કહેતો, તે સર્વદર્શી પર્યક કેવા છે. કે જેનું
આ દર્શન છે તે કહે છે,

ઝવરય, પિગેરે-જેનું દ્રવ્ય લાવધી (સર્વ હવેને
હુંખ દેવારૂપ) સજ્જ બંને પ્રકારે દુર યાત્રું છે, અથવા
સાચી પોતે દુર રહેલા છે, અહીં લાવ સાચાં અર્થદમ
અથવા કપાયો બાણવા, તેનાથી પોતે દુર છે. તેને સાર્વજીક
આ છે કે:—

હવે જેમ તીર્થ'કરે સંયમને વિધન કરનાર કપાય શસ્ત્ર
ને દુર કરી સંસારનો અંત કર્યો તેમ જીજ્ઞે પણ સાધુ જે
તેનું કહેલું કરનારો હોય તે પણ કરે, તેવું જતાવે છે.

આયાણ વિગેરે જેના વડે આઠ કર્મ આત્મ પ્રદેશ સાથે
એકમેકપણે થાય તે આ ઢાન છે, અથવા હિંસા વિગેરે
આશ્રય દ્વારા અથવા અહારે પાપસ્થાન છે. તેની સ્થિતિનું
નિમિત્ત કપાયો હોવાથી તે આ ઢાન છે. તે કપાયોનો વમન
કરનારો સ્વકૃત મિદ્ (કર્મ લેઢનારો) જાને છે. અર્થાત્
પોતે (અજ્ઞાનદશામાં) પૂર્વે જે કર્મો અનેક જાવમાં એકઠાં
કર્યાં હોય; તેને ભેટી નાંખે; તે સ્વકૃતમિદ્ જાણવો;
અને જે કર્મોનાં આજ્ઞાન (જીજ્ઞૃષ) - કપાયોને રોકે; તે
અપુર્વકર્મ પ્રતિષિદ્ધમાં પ્રવેશ કરનારો છે, અને પોતે
પોતાનાં પૂર્વકર્મોનો લેઢનારો છે. તીર્થ'કરના ઉપદેશવડે
પણ, પારકાનાં કરેલાં કર્મોના ક્ષયના ઉપાયનો અભાવ
હોય તેથી સ્વકૃત લીધું.

તેથી તીર્થ'કરે પણ પારકાના કરેલાં કર્મોના અભાવ-
વાનો ઉપાય નથી જાણ્યો એવી કોઈને શંકા થાય તેને
ઉત્તર એમ નથી. કારણ કે તેમના જ્ઞાનનાં જવા પદાર્થોની
રૂપ. વ્યાપીને રહેલી છે. (પરંતુ કરે તે જોગવે એ
નિયમથી કરેકે કર્મ કપવા ઉપન કરવો જોઈએ.)

તેના ઉપદેશને જાણવાથી સર્વજ્ઞ નથી એવું અને કાંઈએ
છીએ. કારણ કે ઉપદેશ માત્રથી પરોપકાર કરવાથી તીર્થ-
કરપણાની ઉત્પત્તિ થતી નથી. ઉત્તર યુકિતના પ્રિય
પણાથી ઉત્તમ પુરૂષના મનને તમારું કહેવું આનંદ આપતું
નથી, કારણ કે ઉત્તમ જ્ઞાન વિના હિત અહિતની પ્રાપ્તિ
નથા ત્યાગ ઉપદેશનો અસંભવ છે. અને એક પરમાર્થનું
પણ સંપૂર્ણ જ્ઞાન સર્વજ્ઞપણા વિના થતું નથી તે સૂત્રકાર
જણાવે છે.

જે ઇર્ષ્યા જાણઈ સે સર્વ જાણઈ, જે સર્વ જા-
ણઈ સે ઇર્ષ્યા જાણઈ (સૂત્ર. ૧૨૨)

જે કોઈ પણ જાની પરમાર્થ વિગેરે એક દ્રવ્યને,
તેના પછીના કે પૂર્વના પર્યાય સંકલિત બહે, અથવા પે.ત.ત.
અથવા પારકાના બધા પર્યાયોને બહે છે; કારણ કે તે
પુરૂષને અલીન અભાગનના બનેલા અને અભાગના પર્યાયો
સંકલિત દ્રવ્યને બહુવાળી તેને બધી વસ્તુનું સ્વરૂપ અભિનિ-
જાતી પડે છે. હવે તેને ઉત્તર તથા ઉત્તરના પદ્યો સંકલિત
જાણી રીતે કહે છે.

एग दवियस्स जे अत्थ, पज्जवा वगण पज्जवा
वाचित्तीयाणा गय भूया, तावइयं तं हवइ दव्व ॥ १ ॥

એક દ્રવ્યના જેટલા અર્થના પર્યાયો, અથવા વચ-
નના પર્યાયો છે, તે ભૂત-વર્તમાન, ભવિષ્યસહિત હોય;
ત્યારે તે દ્રવ્ય થાય છે.

(ઉપરના સૂત્રનો પરમાર્થ એ છે કે, કોઈપણ વસ્તુમાં
દ્રવ્ય પોતે વસ્તુ છે છતાં, તેમાં જે સ્વરૂપ બદલાય છે તે
પર્યાયો છે. પૂર્વે જે બદલાયા તે ભૂતપર્યાયો છે. આગ્રમાં
છે, તે વર્તમાન, અને થવાનો તે ભવિષ્યના છે. એ બધાંને
જે સાથે જાણે; તેજ એક વસ્તુના એક પર્યાયને પણ
જાણે અને તે એક પર્યાયને પણ, બરોબર જાણે; તે
સર્વાંને પણ જાણે; અને તે આ ગાથામાં બતાવ્યું છે કે,
એકદ્રવ્યમાં ત્રણે કાળના પર્યાયો છે, અને પર્યાયોસહિત
હોય; તેજ દ્રવ્ય છે.)

ઉપર કહેલ સર્વજ્ઞ તે તીર્થંકર છે, અને તેજ
સર્વજ્ઞપણુ સર્વ સત્યોને ઉપકાર કરનારો, અને બનીશકે
તેજો ત્રિપદેશ આપે છે તે સૂત્રજ્ઞ બતાવે છે.

सुखं जी वनत्तस्स भयं, सुखं जी अपमत्तस्स
नत्थि भयं, जे एगं नामे से दहं नामे, जे यदं नामे
से एगं नामे, दुक्खं लोमस्स जाणित्ता वेना लोम-

સસ સંજોગં જંતિ ધીરા મહાજાણં, પરેણ પરં જંતિ,
નાવકં યંતિ જીવિયં ॥ સૂ. ૧૨૩ ॥

દ્રવ્ય વિગેરેથી સર્વ પ્રકારે જે લય કરનારું કર્મ
ઉપાર્જન કરે; તે લય, મધ વિગેરેથી જે પ્રમાદી અને
તેને ધાય છે. તે બતાવે છે કે, પ્રમાદિ દ્રવ્યથી બપા આત્મ-
પ્રદેશોથી કર્મ એકકું કરે છે. દ્વેષથી છએ દિશાનાં રહેતું;
કાળથી પ્રત્યેક સમયે, અને લાભથી હિંસા વિગેરેથી
લયજનક કર્મ બાંધે છે.

આયવા સર્વત્ર એટલે, આવી અને પરલોકનાં બંને
રૂપોએ પ્રમાદ કરનારને લય છે. પણ, અપ્રમાદીને કાંઈ
પણ લય નથી. તે બતાવે છે કે, આલોક કે, પરલોકનાં
અપાયોથી આત્મહિતનાં બંધુત રહેનાર અપ્રમાદીને નાશ

ક્ષય કરે છે, તે, માન વિગેરે બહુને બપાવે છે. અથવા,
 પોતાનાજ લેકવાળા અપ્રત્યાખ્યાન વિગેરેને બપાવે છે.
 તથા, એકલા મોહનીયને બપાવતાં બીજી પ્રકૃતિઓને પણ
 બપાવે છે. અથવા જે, ઘણી સ્થિતિવાળાને બપાવે છે,
 તે સાધુ અનંતાનુબંધી એકને અથવા, મોહનીયકર્મને બપાવે
 છે, તે બનાવે છે. જેમકે—અગણિતોર ૬૬ મોહનીય કોડા-કોડી
 ક્ષય થયા પછી, સાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, અંત-
 રાય, એ ચારની ૨૬ તથા નામગોત્રની ૧૬ કોડા-કોડી
 બપાવી થયા પછી, અને તેમાં પણ થોડું ઓછું થયા પછી,
 મોહનીય કર્મનો ક્ષય થવાને યોગ્ય થાય છે, પણ, તે શિવાય
 ન થાય. તેથી કહ્યું છે કે:—જે બહુ નામ હોય; તેજ પર-
 નાથથી એકનામવાળો છે. અર્થી નામનો અર્થ કર્મપ્ર-
 કૃતિનો ક્ષય, અથવા ત્રિપશમ કરનાર બાલ્યો. એક ત્રિપ-
 શમ શ્રેણીના આત્રવથી એક તથા, બહુ ત્રિપશમ કરવાપડે

ખ્યાન-પરિણાવડે જેમ, તેનો અભાવ થાય; તેમ, આધુ
એ કરવું.

પ્રશ્ન:—અભાવ કેવીરીતે થાય ? અથવા તે અનાવધી
શું લાલ થાય ? તે જાને જતાવે છે. વંતા વિગેરે જે
સ્વઆત્માથી બુદ્ધિ ધન, પુત્ર, શરીર, વિગેરે છે, તેનો
મમત્વ ભાવનો અંગ્રાંધ છે, અને તેનાથી શરીર વિગેરેને
દુઃખ થાય છે, તે દુઃખના હેતુરૂપ-ગ્રિપાદાન કારણ, અવધ
કર્મને ત્યાગ કરવા પ્રયત્ન કરે છે. એટલે, કર્મવિહાર
કરવામાં ધૈર્ય રાખનારા ધીરપુરૂષો જેનાવડે મોક્ષનાં જન્મ
તેવું ચારિત્રયાન જે, અનેક કરોડો ભવનાં મજબુત દુર્લભ
છે, અને કેટલાક જીવો તે મેળવીને પૂર્વના અધુલકર્મના
જાદવથી, પ્રમાદથી તે હારીભાય છે. એટલે, જેમ કે.કને
સ્વપ્નામાં મેળવેલ ધનનો જાંઘર નકલો પાત્ર છે, તેમ
પ્રમાદથી હારનારને મળેલાં ચારિત્રનાં લાભ થતો નથી.
નાદે તેને મોટું પાત્ર, એવું વિરોધ, અવિદ છે.

ઉત્તર-અમે બન્ને પ્રકારે માનીએ છીએ. એટલે કોઈ ચોડા કર્મવાળાને યોગ્ય ક્ષેત્ર કાળ :મળતાં તેજ ભવમાં સુક્ષિત થાય છે, અને બીજાને પરંપરાએ મોક્ષ થાય છે, તે બતાવે છે, પરેણ પરં જેણે સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું, તેણે નરક તિર્યચ ગતિ અટકાવી, અને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને યથાશક્તિ સંયમ પાળીને આયુ કર્મ પુરું થતાં સૌધર્માંદિ દેવ લોકમાં જાય છે, ત્યાંથી પણ પુન્ય થોડું બાકી રહે ત્યારે ત્યાંથી ચવીને કર્મ ભૂમિ આર્ય ક્ષેત્ર સારા કુળમાં જન્મ આરોગ્યતા ધર્મ શ્રદ્ધા, તત્ત્વ સાંભળવું અને સંયમ લઈને પુરૂષાણી અનુત્તર વિમાન સુધીના દેવલોકમાં ઉત્પન્ન થાય છે, ફરીથી ચવીને પૂર્વ માફક ઉત્તમ સંયોગો મનુષ્ય જન્મ વિગેરે મેળવી સંયમ લઈને બધા કર્મનો ક્ષય કરે છે, તેથી એમ કહ્યું કે પર એટલે સંયમ વડે ઉપર બતાવેલી વિધિએ પરં એટલે સ્વર્ગમાં જાય છે, અને પરંપરાએ મોક્ષમાં પણ જાય છે.

અથવા પર એટલે સમ્યગદષ્ટિ ગુણસ્થાન જે થોડું છે, તેના વડે દેશ વિરતિ (પાંચમું ગુણ સ્થાન) થી લઈને અયોગી (ચાદમું ગુણ સ્થાન) સુધી ચડે છે.

અથવા પર એટલે અનંતાનુબંધી ક્ષય થવાથી કંડક સ્થાન નિર્મળ થતાં ચક્રતા ભાવે સાધુએ દર્શન મોક્ષનીય અને ચારિત્ર મોક્ષનીય કર્મનો ક્ષય રૂપ પર મેળવે છે, અથવા ઘાતી કર્મ અથવા અઘાતી કર્મનો ક્ષય કરે છે.

आ प्रमाणे धर्म जपाववा तयार थयेला साधुचे.
 पोतानुं आयुष्य डेटवुं जाही रहुं तेनी आधांझा करून
 नथी, ओटले लांगु आयु छिछता नथी, अथवा अनांयम
 श्रवितने वांछता नथी,

अथवा पर वटे पर ओटले उत्तर उत्तर ते ते देवाने
 मेणवे छे हलुं छे छे.

"जे इमे अज्जसाए समणा निग्गंधा विहरंति,
 एण णं कस्स तेय लेस्सं वीइवयंति ! गोयमा !, नास-
 परिषाए समणे निग्गंधे वाणमंतराणं देवाणं तेय-
 लेस्सं वीइवयह, एवं दुमास परिषाए अनुरिहव-
 जिषाणं भवणवासीणं देवाणं तिमास परिषाए
 अमुरकुमाराणं देवाणं चउमास परिषाए गह गण-
 नवखत्ततारास्वाणं जोइ सिषाणं देवाणं पंच मास
 परिषाए चेदिमहुरिषाणं जोइत्तिदाणं जोइ त्तरा-
 ईणं तेउलेस्सं छग्गमास परिषाए सोहन्ती साणाणं
 देवाणं, तत्तमास परिषाए सणंदकुमारनाहिंदाणं
 देवाणं, अट्टमास परिषाए वेम लोगलंतगाणं देवाणं
 नवमास परिषाए महासुक्कसहस्साराणं देवाणं,
 दसमास परिषाए आपयपाणयजारणच्चुआणं
 देवाणं, एमारत्तमास परिषाए मेवेज्जाणं, बारहमासे

સમણે નિર્ગંથે અણુત્તરોવવાહ્યાણં દેવાણં તેયલેસં
વીયવયહ, તેણ પરં સુકે સુક્કાભિ જાઈં મવિત્તા તઓ
પચ્છા સિજ્જહ ॥ ”

વીર પ્રભુને ગૌતમ સ્વામી પૂછે છે.

જે હમણાં સાધુઓ સાધુપણામાં વિચરે છે, તે કઈ
તેજો લેશ્યાને પામે છે ?

ઉ.—હે ગૌતમ ! એક માસ સાધુપણાનો પર્યાય થ-
વાથી વ્યંતર દેવોની તેજો લેશ્યાને પામે છે, બાકીનું કોષ્ટક
નીચે પ્રમાણે.

જે માસ દીક્ષા પર્યાયવાળો અસુર ઇંદ્ર છોડીને ભવનપતિ
દેવોની.

ત્રણ	”	”	અસુર કુમાર દેવોની
ચાર	”	”	અકુગણ નક્ષત્ર તારારૂપ જ્યોતિષીની
પાંચ	”	”	ચંદ્ર સૂર્ય જ્યોતિષ ઇંદ્રની
છ	”	”	સોધર્મ ઇશાન દેવોની
સાત	”	”	સત્તત કુમાર માહેન્દ્રની
આઠ	”	”	બ્રહ્મ લોકાંતકની
નવ	”	”	નહાશુક સહસ્રારની
દશ	”	”	આનંત પ્રાણુત તથા આરણ અશ્વિનની
અગ્નીવાર	”	”	ત્રેવેદકની
બાર	”	”	અનુત્તર વિમાનની

ત્યાર પછી શુદ્ધ દેશ્યાને પાત્રીને કેવળ જ્ઞાન પાત્રીને
મોક્ષમાં જશે.

જે અનંતાનુગ્રાહી વિગેરે કપાયોને અપાયવા તેવાર
થયો તે એક ક્ષય કરવામાંજ વર્તે છે કે નહિ? તે જવાબ છે.

પણ વિગિંચમાણે પુદ્ગો વિગિંચહ, પુદ્ગોયિ, મનુષી
આળાણ મેહાવી, લોગંચ આળાણ અભિસચિત્તવા
અકુઓમયં, અતિથ સત્ત્વં પરેણ પરં, નતિથ અસત્ત્વં
પરેણ પરં । સુ. ૧૨૪ ।

નારો મેઘાવી (અપ્રમત્ત સાધુ) જે મર્યાદામાં રહે છે, તેજ શ્રેણીને યોગ્ય છે પણ બીજો યોગ્ય નથી.

વળી, લોક એટલે છ જીવનિકાય, અથવા કપાય-લોકને જિનેશ્વરના આગમ પ્રમાણે જાણીને તે જીવોના સમૂહને કોઈપણ રીતે ભય ન થાય તેમ સાધુએ વર્તન કરવું.

અને કપાયના સમૂહને દૂર કરવાથી તે દૂર કરનાર સાધુને કોઈથી ભય રહેતો નથી; અથવા ચરાચર લોકને આગમની આજ્ઞા પ્રમાણે સમજીને ચાલે; તેને આલોક-પરલોક અપાય; ને સારીસીતે દેખવાથી (સીધે માર્ગે આલનારને) ક્યાંયથી ભય નથી.

ઉપર જતાવેલો ભય સસથી થાય છે, પણ તે શયની પ્રકર્ષંગતિ છે કે નહિ ? ઉત્તર—છે, તે જતાવે છે.

તેમાં દ્રવ્યશસ્ત્ર તત્ત્વવાર વિગેરે છે. તે પરથી પણ પર છે, તીક્ષ્ણથી પણ તીક્ષ્ણ થાય છે. કારણકે, લોકા ઉપર પાણી વિગેરે ચઢવાનો સંસ્કાર કરાય છે. અથવા, શસ્ત્ર એટલે, હાથધાતકારી, તેથી એક ખીણકારીથી બીજો ખીણકારી ઉત્પન્ન થાય છે. તે ન્યાયે એકથી બીજો અપર છે તે જતાવે છે. જેમકે—તત્ત્વવારના ધાથી ધનુર્વા થાય; તેનાથી માથાની વડના થાય; તેનાથી તાવ ચડે; પછી મુળમાં યોગ પડે; અને છેવટે, મૂળો વિગેરે થાય છે.

પણ જાવશસ્ત્ર પરંપરાએ જોડતા સૂત્રથી સૂત્રકર મહા-

સજ્જ પોતાની મેળેજ પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાના ઠારવડે કંઈએ કે જેવી રીતે શસ્ત્રની પ્રકર્ય ગતિ છે, અથવા પરંપરાએ વિદ્યમાન છે, પણ અશસ્ત્રને તેમ નથી, તે બતાવે છે, કે અશસ્ત્ર તે સંયમ છે, તે સંયમ પરથી બીજું પરનાયો, જોટલે તે પ્રકર્ય ગતિને પામેલ નથી, તે આ પ્રમાણે.

પૃથ્વી વિગેરેની સમાનતા ઠરવી, તેનાં મંદ તીવ્રતા ભેદ નથી, જોટલે પૃથ્વી વિગેરેમાં સમભાવપાત્રું પારવાતે સામાયિકની સિદ્ધિ છે.

અથવા શેલેશી અવસ્થામાં રહેલા સંયમથી બીજે સંયમ નથી, અર્થાત્ તેનાથી બીજું શુભસ્થાન ઉપર કે.દ નથી.

જે કોપના ઉપાદાનથી બંધ કરે છે, તે સ્થિતિ તથા વિપાદથી તથા અનંતાનુબંધીના લક્ષણથી જે કંઈ મંદાથ તેના ક્ષયને આદ્યની પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞા વડે જે બહે છે તે સાધુ અપર માન વિગેરેને પણ લેકલ્પનું દેખાડે છે, તે પરીના સૂત્રમાં બતાવે છે.

જે મોહદંતી સે માળદંતી, જે માળદંતી સે માયાદંતી, જે માયાદંતી સે લોનદંતી, જે લોનદંતી સે વિઝદંતી, જે વિઝદંતી સે દોસ્તદંતી, જે દોસ્તદંતી સે મોહદંતી, જે મોહદંતી સે ગન્નદંતી, જે

ગઘ્મદંસી સે જમ્મદંસી, જે જમ્મદંસી સે મારદંસી,
 જે મારદંસી સે નરયદંસી, જે નરયદંસી સે તિરિ-
 યદંસી, જે તિરિયદંસી સે દુક્ખદંસી, સે મેહાવી
 અભિણિવટ્ટિજ્ઞા કોહં ચ માણં ચ માયં ચ લોભં
 ચ પિજ્ઞં ચ દોસં ચ મોહં ચ ગઘ્મં ચ જમ્મં ચ મારં
 ચ નરયં ચ તિરિયં ચ દુક્ખં ચ । એવં પાસગસ્સ
 દંસણં ઉવરય સત્થસ્સ પલિયં ત કરસ્સ, આયાણ
 નિસિદ્ધા સગઢઘ્મિ, કિમત્થિ ઓવાહી પાસગસ્સ ?
 ન વિજ્ઞહ ? , નત્થિ (સૂ૦ ૧૨૫) ત્તિવેમિ ॥ શીતો-
 ણ્ણીયાધ્યયનમ્ ॥૩॥

જે ક્રોધને સ્વરૂપથી જાણે અને જ્ઞાનને અનર્થ કરનારું
 જાણી ત્યાગવારૂપ માનીને (જ્ઞાન વડે) ક્રોધને ત્યાગ કરે, તે
 સાધુ નિશ્ચે માનને પણ અનર્થ કરનારું દેખે છે, અને તેને
 ત્યાગે છે.

અથવા જે ક્રોધને જાણે છે, અને સમય આવતાં ક્રોધી
 બને છે, તેવો માણસ માન પણ દેખે છે, અર્થાત્ તે અહન-
 કારી પણ થાય છે, એ પ્રમાણે હવે પછી પણ સમજી લેવું.
 જ્યાં સુધી તે દુઃખ દેખનારો થાય ત્યાં સુધી જાણવું, સૂત્ર
 સુગમ હોવાથી ટીકા કરી નથી. તો પણ મંદ બુદ્ધિ
 હિતાર્થે યોગમાં લખીએ છીએ.

જે અહઃકારી જને તે સમય આવતાં કપટી પણ જને,
 દોલી પણ જને, અને જે દોલી હોય, તે અનુક્રમે પ્રેમી
 પણ જને, અને પોતાનું ઇચ્છિત ન થતાં દ્રેષી પણ
 જને, અને તે મોહ કરનારો પણ થાય, અને
 તે મોહ કરીને ગર્ભમાં ઉત્પન્ન થાય, પછી જન્મનું
 દુઃખ વેઠે, તે માર (હિંસા અથવા આરંભના કૃત્ય)
 પણ કરે, અને પછી તે નરક ગામી પણ થાય, ત્યાંથી
 ચવીને તિર્થંચ થાય, એમ પરંપરાએ અનેક દુઃખોને તે
 સંસારી જીવ લોગવે છે, પણ જે મેધાવી (બુદ્ધિમાન)
 સાધુ છે તે ક્રોધ વિગેરેથી દૂર રહે છે તે જતાવે છે,
 એટલે ક્રોધ માન માયા લોભ પ્રેમ દ્રેષ મોહ ગર્ભ જન્મ
 માર નરક તિર્થંચ વિગેરેનાં દુઃખો ક્રોધ રૂપ ખીજને ત્યાગ
 કરવાથી લોગવતો નથી, આ બધું જે તત્ત્વજ્ઞાન જતાવ્યું
 તે જાણા ઉદ્દેશાનું શરૂઆતથી તે અહિં સુધી તીર્થંકરનું
 કહેવું છે, અને તે તીર્થંકર જીવોને ખીણ કરનાર યજ્ઞને
 ઊડીને આઠ કર્મનો અંત કરનાર ધયા છે એટલે તેઓ
 કર્મનું ઉપાદાન કારણ ક્રોધ વિગેરે પ્રધન ત્યાગીને પોતાના
 કર્મો જે પૂર્વ બાંધેલાં જુતેને લેદનારા ધયા, તેઓને કેવળ-
 જ્ઞાન યમાથી સંસારી કાષ્ટપણ જાતની ઉપાધિ નથી, એટલે
 દ્રવ્યથી સોનું ચાંદી વિગેરે નથી તેમ લાવથી આઠ પ્રકા-
 રનાં કર્મ નથી, આ પ્રમાણે શિષ્યના પ્રશ્નનાં તીર્થંકરને

કોઈ પણ જાતની દ્રવ્યથી કે ભાવથી કોઈ પણ જાતની ઉપાધિ છે કે નહિ? તેનો ઉત્તર કહ્યો કે નથી.

આ વચન સુધર્માસ્વામિ જંબુસ્વામિને કહે છે, કે મેં ભગવાનના ચરણની સેવા કરતાં જે સાંભળ્યું તેને અનુસારે તને કહું છું, પણ મારી મતિ કંઈપનાથી હું કહેતો નથી.

સૂત્ર અનુગમ કહ્યો, ચોથો ઉદ્દેશો પુરો થયો અને તેની સમાપ્તિથી અતીત અનાગત નય વિચારને સૂત્રમાં ચોડામાં બતાવવાથી શીતોષ્ણીય નામનું ત્રીજું અધ્યયન સમાપ્ત થયું.

સમ્યક્ત્વ નામનું ચોથું અધ્યયન.

ત્રીજું અધ્યયન પૂરું થવાથી હવે ચોથું કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે—સંબંધ છે. પહેલા શસ્ત્રપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં અન્વય અતિરેકવડે છ જીવનિકાયનું સ્વરૂપ બતાવતાં જીવ અને અજીવ, એમ બે પદાર્થો સિદ્ધ કર્યા; તથા જીવોના વધમાં બંધ થાય છે, અને તે ત્યાગવાથી વિરતિ થાય; તેનું બતાવતાં આસ્રવ સંવર બે પદાર્થો બતાવ્યા; તથા લોક-વિન્યય નામના બીજા અધ્યયનમાં લોકો જેમ બંધાય છે, અને જેમ મુકાય છે, તે બતાવતાં બંધ અને નિર્ગર બતાવી; તથા ત્રીજા અધ્યયનમાં શીતોષ્ણરૂપ-પરિસહો સહિત; તે બતાવતાં તેના રૂપ-મોક્ષ બતાવ્યો; તેથી ત્રણ અધ્ય-

ચત્રમાં જીવ-અજીવ, આત્મવ, સંવર, બાંધ નિર્જરા અને
 મોક્ષ, એમ સાત પદાર્થરૂપ-તત્ત્વ બતાવ્યું; અને તત્ત્વ
 પદાર્થનું શ્રદ્ધાન (વિશ્વાસ) રાખવું; તે સમ્યક્ત્વ કહે-
 વાય છે, તે હવે બતાવે છે.

આ સંબંધવડે આવેલા આ ચોથા અધ્યયનના ચાર
 અનુયોગદ્વાર બતાવતાં જીવક્રમમાં અર્થ અધિકાર બે પ્રકારે
 છે. અધ્યયનનો અર્થાધિકાર સમ્યક્ત્વ નામનો છે તે શસ્ત્ર-
 પરિણામાં પ્રથમ કહેલ છે, અને જિદેશાનો અર્થાધિકાર
 અહીં બતાવવા નિયુક્તિકાર કહે છે:—

પદમે સમ્માધાઓ, ઘીંણ ધમ્મપ્પવાહ્યપરિક્ખા ।

તદ્દે અણવજ્જતવો, ન હુ વાલતવેણ મુક્કલુત્તિ । ૨૧૫ ।

હદેસંમિ ચત્થે, સમાસવયણેણ ણિયમણં મણિયં ।

તમ્હા ય નાણદંસણ, તત્ત્વચરણે હોઈ જહ્યવ્વં ॥ ૨૧૬ ॥

(૧) પહેલા જિદેશાનાં સમ્યક્ત્વનાં એ નામનો અર્થ-
 ધિકાર છે. એટલે, અવિપરીતવાદ તે સમ્યક્ત્વનાં છે.

અર્થાત્ યથાઅવસ્થિત વસ્તુને બતાવવી. (૨) બીજા જિદે-
 શાનાં ધર્મપ્રવાદિકોની પરીક્ષાનો વિષય છે. એટલે, જેઓ
 ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવે છે, તે ધર્મપ્રવાદિક કહેવાય. તેઓનું

અયુક્ત તથા, યુક્તકથનને વિચારવું. (૩) ત્રીજામાં, અન-
 વય તપનું વર્ણન છે. એટલે, જે બાળતપ કરે; તેવા અના-

ર કહેલાં તપથી મોક્ષ ન થાય તે અહીં બતાવ્યું છે. (૨૧૫)

ચોથા બિદેશામાં સંક્ષેપ વચનમાં સંયતનું સ્વરૂપ બતાવ્યું છે, તેથી પહેલામાં સમ્યગ્દર્શન, બીજામાં સમ્યક્જ્ઞાન ત્રીજામાં બાળ તપનો નિષેધ કરવાથી સમ્યક્ તપ બતાવ્યો છે, અને ચોથામાં સમ્યક્ ચારિત્ર બતાવ્યું છે, ગાથામાં તમાત્ર અને ચ શબ્દ છે તે બન્ને હેતુમાં છે, જેથી એ ચારે પણ મોક્ષનાં અંગ પૂર્વે કહ્યાં છે, તેથી એમ બતાવવું કે જ્ઞાન દર્શન તપ ચરણમાં મોક્ષાભિલાષી સાધુએ યત્ન કરવો, અને તેનું પ્રતિપાલન કરવા જીવતાં સુધી પ્રયત્ન કરવો, આ પ્રમાણે બે ગાથાનો અર્થ થયો.

હવે નામ નિષ્પન્ન નિક્ષેપામાં બતાવેલ સમ્યક્ત્વ નામનો નિક્ષેપો કહે છે.

નામંઠવણાસમ્મં દવ્વસમ્મં ચ ભાવસમ્મં ચ ।

एसो खलु सम्मस्सा, निक्खेवो चउव्विहो होइ । २। ७

નામ સ્થાપનાનો અક્ષરાર્થ સુગમ છે, અને તેનો ભાવાર્થ નામ સ્થાપના છોડીને દ્રવ્ય અને ભાવ સંબંધી નિર્ચુક્તિકાર કહે છે.

अहं दव्वसम्म, इच्छाणु लोमियं तेसु तेसु दव्वेसुं ।

कषसंखपसंजुत्तो, पउत्त जढ मिण्ण छिण्णं वा । २। ८

હ શરીર ભવ્ય શરીરથી વ્યતિરિક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ત્વ બતાવે છે, ઇચ્છા એટલે ચિત્તની પ્રવૃત્તિ (અભિપ્રાય) છે, તેને અનુકુળ કરવું, તે “ ઇચ્છાનુસોમિક ” છે તેવી તેવી

ઈચ્છા અને ભાવને અનુકુળ દ્રવ્યમાં કૃત વિગેરે ઉપાધિના લેદ વડે સાત પ્રકારે થાય છે, તે આ પ્રમાણે છે.

(૧) કૃત એટલે અપૂર્વ રથ વિગેરે બનાવ્યો હોય, તે રથમાં યોગ્ય રીતે ભાગો ગોઠવ્યાથી સારા બનાવનારને લીધે બેસનારને ચિત્તમાં શાંતિ થાય છે, અથવા જેના માટે તે બનાવ્યો તે શોભાયમાન અને યોગ્ય સમયમાં જલદી બનાવી આપવાથી કરાવનારને સમાધાન (સમાધિ) નો હેતુ હોવાથી તે દ્રવ્ય સમ્યક્ છે. આ પ્રમાણે સંસ્કૃત (સંસ્કાર કરેલ) વિગેરેમાં પણ સમજવું, એટલે (૨) તેજ રથ વિગેરે ભાગી જતાં અથવા બુનો ધતાં તેને સુધારવો અથવા ભાંગેલા ભાગને બદલવો તે સમાધિ આપનારો હોવાથી દ્રવ્ય સમ્યક્ છે.

(૩) જે બે દ્રવ્યનો સંયોગ નવો ગુણ બનાવવા કરે પણ નાશ કરવા ન કરે તે ખાનાર અથવા ભોગવનારનું મનની સમાધિને માટે દુધમાં સાકર મેળવવી વિગેરે છે, તે સંયુક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ છે.

(૪) તથા જે પ્રયોગનાં લીધેલું દ્રવ્ય આત્માને લાલના હેતુથી સમાધિ માટે થાય છે, તે પ્રત્યુંક દ્રવ્ય સમ્યક્ છે. અથવા બીજી પ્રતિનાં ઉપયુક્ત શબ્દ છે એટલે ઉપયોગનાં લીધેલું દ્રવ્ય મનને સમાધિ દાયક થાય તે ઉપયુક્ત દ્રવ્ય સમ્યક્ છે.

(૫) તથા જઠ (ત્યજેલું) ભાર વિગેરે દૂર કરવાથી ચિત્તમાં શાંતિ થાય, તે ત્યજ્ઞ દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૬) દહીનું વાંસણ વિગેરે કુટી જતાં કાગડા વિગેરેને આનંદ દાથી થવાથી તે ભિન્ન દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, (૭) અધીક માંસ વિગેરે છેદવાથી (અથવા શુભડામાં નસ્તર મુકવાથી) જે શાંતિ થાય તે ભિન્ન સમ્યક્ છે, આ સાતે પણ ચિત્તને સમાધિ આપનાર હોવાથી દ્રવ્ય સમ્યક્ છે, પણ જો તે બરોબર ન થાય તો ચિત્તમાં કલેશ થતાં અસમ્યક્ થાય છે.

હવે ભાવ સમ્યક્ બતાવે છે.

તિવિહં તુ ભાવસમ્મં દંસણ નાણે તહા ચરિત્તે ય ।
દંસણ ચરણે તિવિહં નાણે દુવિહં તુ નાયવ્વં ॥૨૧૧॥

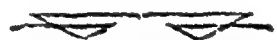
ત્રણ પ્રકારે ભાવ સમ્યક્ છે, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર એ ત્રણ ભેદ છે, તે દરેક પણ ભેદવાળું છે, તે કહે છે, તેમાં દર્શન અને ચરણ દરેક ત્રણ પ્રકારનાં છે, તે આ પ્રમાણે.

અનાદિ મિથ્યા દૃષ્ટિને ત્રણ પુંજ કર્યા વિનાનો હોય તેને યથા પ્રવૃત્ત કરણ બાકીનાં કર્મ ક્ષીણ થવા વાળો હોય તેને સાગરોપમ કોણ કોડીમાં થોડી ચોછી સ્થિતિ હોય, તેને અપૂર્વ કરણમાં ગ્રંથી ભેદાતા મિથ્યાત્વને ઉદય ન હોય તેવું અંતરકરણ કરીને અનિવૃત્તિ કરણ વડે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ મેળવે છે, તે ચૌપશમિક દર્શન છે, કલું છે કે.

“ ઉસરદેસં દહેલ્લયં ચ ધિજ્ઞાહ વણદવો પપ્પ ।

હય મિચ્છત્તાણુદણ ઉવસમસમ્મં લહ્હ જીવો ॥૧૧॥”

ખારવાળો (ઉપર) દેશ (જગ્યા) મેળવીને જેમ વનનો અગ્નિ (દાવાનલ) ખુઝાઈ જાય છે, તેમ મિથ્યાત્વ ઉદય ન આવે; ત્યારે ઔપશનિક સમ્યક્ત્વને જીવ પામે છે. અથવા કોઈ ઉશમ શ્રેણીમાં ઔપશનિક સમ્યક્ત્વ પામે છે. (૨) તેજ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વ પુરૂલને આશ્રયી ને જે અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે ક્ષાયોપશનિક છે (૩) તથા દર્શનમોહનીય ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક છે.

ચારિત્રના ત્રણ ભેદ.

(૧) દર્શન પ્રમાણે ચારિત્ર ત્રણ ઉપશમ શ્રેણિમાં ઔપશનિક (૨) કપાયના ક્ષય ઉપશમથી ક્ષાયોપશનિક (૩) તથા ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયથી ક્ષાયિક ચારિત્ર છે.

જ્ઞાનના બે ભાગો છે, - ક્ષાયોપશનિક, અને ક્ષાયિક તેમાં ચાર પ્રકારના જ્ઞાન આવરણીય કર્મનો ક્ષય ઉપશમ થવાથી મતિ જ્ઞાન વિગેરે ચાર પ્રકારનું ક્ષાયોપશનિક જ્ઞાન છે, અને બધું ધાતી કર્મ ક્ષય થવાથી ક્ષાયિક કેવળ જ્ઞાન છે.

આ પ્રમાણે ત્રણ પ્રકારનાં ભ.વ સમ્યક્ત્વપણું ખતાવે છે તે વાતી સંદા કરે છે.

“ જો, એમ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણેમાં સમ્યગ્વાદનો સંભવ થાય છે, તો, દર્શનનોજ સમ્યક્ત્વવાદ કેમ રૂઢ થયો છે ? કે જે સમ્યગ્દર્શનનું અહીં વર્ણન કરવાનું છે.

ઉત્તર:—તે દર્શનના ભાવના ભાવી (વિદ્યમાનપણાથીજ) જ્ઞાનચારિત્રનો ભાવ છે. જેમકે—મિથ્યાદૃષ્ટિને જ્ઞાનચારિત્ર હોતાં નથી. (તેને જ્ઞાન હોય; છતાં અજ્ઞાન કહેવાય.) અહીં સમ્યક્ત્વની પ્રધાનતા બતાવવા આંધળા તથા દેખતા એવા જે રાજકુમારોનું દૃષ્ટાંત બાક—(મંદબુદ્ધિવાળા) તથા સ્ત્રી વિગેરેના બાધ માટે કહે છે:—

બિહ્યસેન નામનો રાજા હતો. તેને વીરસેન તથા સૂરસેન નામે જે કુમારો છે. તેમાં વીરસેન આંધળો છે. તેણે પોતાને યોગ્ય ગાંધર્વાદિક (ગાવા વિગેરેની) કળાઓ શીખી; અને બીજા કુમારે ધનુર્વેદનો અભ્યાસ કરીને લોકમાં પ્રશંસનીય પદવી પામ્યો. આ સાંભળીને વીરસેન કુમારે નિઃશ્ચિન્ત કરી કે, હું પણ ધનુર્વેદનો અભ્યાસ કરું. પછી રાજાએ તેના આગ્રહથી આજ્ઞા આપી; અને યોગ્ય ઊપદેશના ઊપદેશથી, અને અતિશય બુદ્ધિના કારણથી શબ્દવેદી થયો. પછી તે બુવાન થયો; ત્યારે સારા અભ્યાસથી મેળવેલા ધનુર્વેદનાં જ્ઞાનથી અને ઉત્તમવર્તનથી અગણિત અનુદર્શન સદ્-અસત્ભાવથી, તથા શબ્દવેદીપણાથી જ્યારે શત્રુ રાજા લડવા આવ્યો; ત્યારે રાજા પાસે યુદ્ધમાં જવા માંગણી

કરી. રાત્રએ આજ્ઞા આપવાથી વીરસેને શત્રુનું સૈન્ય જીતવા પ્રયત્ન કર્યો; પણ શત્રુએ અંધપણું બાળીલીધાથી ચુપ બેસવાથી વીરસેનનું કંઈ ન ચાલ્યું; ત્યારે શત્રુના સૈન્યે તેને પકડીલીધો. પછી સૂરસેને તે વૃતાંત બાળીને રાત્રને પૂછીને સૂક્ષ્મ તીરના સેંકડોનો વરસાદ વરસાવી શત્રુના સૈન્યને જીતી ભાઈને મુકાવ્યો.

આ પ્રમાણે; અભ્યાસ સારી રીતે કરી ઉદ્યમ કરવા છતાં પણ ચક્ષુની ખામીથી ઇચ્છિત કાર્ય કરવા સમર્થ ન થયો. તેજ પ્રમાણે સમ્યગ્ દર્શન વિના જ્ઞાન ચારિત્ર કાર્ય-સિદ્ધિ ન કરી શકે. તેજ નિયુક્તિકાર ગાધાનો ઉપસંહાર કરતાં ખતાવે છે.

કુળમાણોઽવિ કિરિયં, પરિચયંતોઽવિ સવળવળમોહ,
દિંતોઽવિ દુહસ્સ ડરં, ન જિણહ અંધો પરાણીયં॥૨૨૦॥

ક્રિયાને કરતો, તથા પોતાનાં સ્વગ્ન, ધન લોભને સ્થગવા છતાં તથા દુઃખને ઉર આપવા (સાને જવા) છતાં પણ અંધો અંધપણને લીધે શત્રુના સૈન્યને જીતી ન શક્યો. તે દૃષ્ટાંતથી હવે બોધ આપે છે:—

કુળમાણોઽવિ નિવિત્તિં, પરિચ્ચયંતોઽવિ સવળવળ-
મોહ,

દિંતોઽવિ દુહસ્સ ડરં, નિચ્છદિદ્ધિ ન સિજ્જહ્ણા॥૨૨૧॥

એટલે નિધ્યા દષ્ટિ પોતાના દર્શનનાં કહેલી ક્રિયા કરે.

જેમકે પાંચ યમો, તથા પાંચ નિયમો વિગેરે પાળે તથા પોતાના સગાં ધન તથા ભોગોને ત્યાગે. તથા પંચ અગ્નિનો તાપ તપવા વિગેરેથી દુઃખ સહન કરે છતાં મિથ્ય દૃષ્ટિ દર્શનની ખામીથી સિદ્ધિ પદ નથીજ પામતો, (ગાથામાં ઉ શબ્દ એવકરના અર્થમાં છે.) પૂર્વે જેમ અંધ કુમાર શત્રુને ન જીતી શક્યો તેમ આ કાર્ય સિદ્ધિમાં અસમર્થ છે, જો એમ છે તો શું કરવું ? તે કહે છે—

તમ્હા કમ્માણીયં જેડમણો દંસણમિ પયહજ્જા,
દંસણવઓ હિ સફલાણિ હંતિ તવનાળ ચરણાં
॥૨૨૨॥

જેથી સિદ્ધિ માર્ગનું મૂળ સમ્યગ્ દર્શન છે, તેના વિના કર્મક્ષય ન થાય, તેથી કર્મ શત્રુને જીતવાની ઇચ્છાવાળો મનુષ્ય સમ્યગ્ દર્શન મેળવવા પ્રથમ ચત્ન કરે, અને તેની પ્રાપ્તિમાં શું થાય તે બતાવે છે. કે નિશ્ચે દર્શન પામેલાનાં તપ જ્ઞાન તથા ચારિત્રનાં બધાં અનુબંધો સફળ થાય છે. તેથી તેમાં ચત્ન કરવો.

હવે બીજી રીતે પણ સમ્યગ્ દર્શનના તથા તે દર્શન મેળવેલા મનુષ્યોને પ્રાપ્ત થએલા ગુણ સ્થાનોના ગુણો બતાવે છે. સમ્મત્તુપત્તી સાવણ ય, વિરણ અણંત કમ્મં સે ॥
દંસણ મોહકાવણ, ઉવસામંતે ય ઉવસંતે ॥૨૨૩॥

સ્વપ્ન ય સ્વીણમોહે, જીણે અ સેઠી મેવે અસંલિજ્ઞા,
તન્વિવરીઓ કાલો, સંલિજ્ઞગુણા એ સેઠી એ ॥૨૨૪॥

સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થતાં અસંખ્યેય ગુણવાળી શ્રેષ્ઠિ થાય છે. તે પાછલી અડધી ગાથાવડે બતાવેલ છે, તે ક્રિયાને આશ્રયી છે.

પ્રશ્ન—કેવી રીતે અસંખ્યેય ગુણવાળી શ્રેષ્ઠિ થાય ?

ઉત્તર—(૧) અહીં મિથ્યા દૃષ્ટિઓ જે થોડું ઓછું એવી કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિવાળા અધિસત્ત્વવાળા છે. તેઓ કર્મ નિર્જરાને આશ્રયી સમાન છે, (૨) અને ધર્મ પૂછવાની ઉત્પન્ન થએલી સંજ્ઞાવાળા પૂર્વે કહેલાઓથી અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરાવાળા છે. (૩) ત્યાર પછી પૂછવાની ઇચ્છાવાળા બની સાધુ સમીપે જવાની ઇચ્છાવાળા અસંખ્યેય ગુણે ઉત્તમ બાણુવો (૪) ત્યાર પછી ગુરૂને પૂછતાં (૫) ધર્મ સ્વીકારવાની ઇચ્છા થતાં (૬) ત્યાર પછી ધર્મ ક્રિયા કરતાં જે નિર્જરા થાય તેના કરતાં પણ પ્રથમ ધર્મ ક્રિયા કરનારાને વધારે નિર્જરા થાય તે અસંખ્યેય ગુણી બાણુવી, આટલે મુખી સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિનું વર્ણન કર્યું;

ત્યાર પછી આવકન્ત (દેશવિરતિ) સ્વીકારતો તથા સ્વીકારેલો વિગેરે ઉત્તરોત્તર ગુણ પામેલાને અસંખ્યેય ગુણી નિર્જરા બાણુવી, એ પ્રમાણે સર્વ વિરતિનાં પણ બાણુવું.

તેનાથી પણ પૂર્વે સર્વ વિરતિ લીધેલાની અસંખ્યેય
ગુણી નિર્જરા જાણવી, મૂળમાં “અણંતકર્મ” સે ” છે, તેનો
અર્થ અનંતાનુબંધી આશ્રયી જાણવો, એટલે ભીમ કહેવાથી
ભીમસેન ભામાથી સત્યભામા થાય, તે પ્રમાણે છે. મોહ-
નીય કર્મના અનંત ભાગો છે, તેને અપાવવાની ઇચ્છાવાળો
અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરા કરનારો જાણવો, ત્યાર પછી ક્ષપક
(ક્ષય કરનારો) જાણવો, ત્યાર પછી ક્ષીણ અનંતાનુબંધી
કપાયવાળો જાણવો, તેજ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિમાં
ક્રિયાના સન્મુખમાં ઉભા રહેલ અપવર્ગનું ત્રિક જાણવું
ત્યાર પછી સાત પ્રકૃતિ ક્ષીણ થવાથી ઉપશમ શ્રેણિમાં
ચડેલો અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરાવાળો જાણવો, ત્યાર પછી
ઉપશાંત મોહવાળો જાણવો ત્યાર પછી ચારિત્ર મોહનીયને
ક્ષય કરનારો જાણવો, ત્યાર પછી ક્ષીણ મોહવાળો જાણવો,
અક્રિયા અભિમુખ વિગેરે ત્રણ યથાસંભવ યોગના
કરવી, ત્યાર પછી ભવસ્થ કેવળી (જિત) જાણવા ત્યાર પછી
એકેશી અવસ્થાવાળો અસંખ્યેય ગુણ નિર્જરાવાળો જાણવો.
તેથી એ પ્રમાણે કર્મ નિર્જરા માટે અસંખ્યેય લોક આકાશ
પ્રદેશ પ્રમાણે બનાવેલ સંયમ સ્થાનના પ્રચયથી ઉત્પન્ન
થયેલ શ્રેણી છે; તે ઉત્તરોત્તર અસંખ્યેય ગુણવાળી જાણવી,
કારણ કે ઉત્તરોત્તર પ્રવર્ધમાન અધ્યવસાયના કંડકનો સ્પી-
કાર છે, (જેમ સંયમ પચાવ વધે તેમ ચારિત્રમાં અત્મની
નિર્મળતા વધે.)

કાળથી તો તેથી વિપરીત અયોગી કેવળીથી માંડીને પ્રતિલોભ પણે સંજયેય ગુણવાળી શ્રેણીવડે કાળ બાણવો, તેનો અર્થ આ છે, જેટલા કાળ વડે અયોગી કેવળી જેટલાં કર્મ બપાવે તેટલાં કર્મ સયોગી કેવળી સંજયેય ગુણ કાળ વડે બપાવે છે, એ પ્રમાણે પ્રતિલોભ પણે જેટલા કાળમાં ધર્મ પુછવાની ઈચ્છાવાળો છે, ત્યાં સુધી બાણવું, (નીચલા ગુણસ્થાનમાં કાળ વધારે થાય અને કર્મ ઓછાં બપે.)

આ પ્રમાણે બતાવતાં સિદ્ધ કર્યું કે સમ્યગ્ દર્શન પામેલાને તપ જ્ઞાન અને ચરણ સફળ થાય છે, પણ જો કોઈ ઉપાધિ (સંસારી વાસના) વડે કરે તો તે સફળ થતાં નથી, તે ઉપાધિ કંઈ છે, તે હવે બતાવે છે,

**આહાર ઉવહિપૂઆ, ફહીસુ ય મારવેસુ કહતાવિયં ।
એનેવ મારસવિહે, તવંમિ નંહુ કહ તવે સમળો ॥૨૨૫॥**

આહાર ઉપધિ પૂજા અને આતર્ષ ઔપધિ વિગેરે રિદ્ધિ છે, અને આહાર ઉપધિ અને પૂજા રિદ્ધિ છે, અર્થાત્ તેવી રિદ્ધિ પૂજા મેળવવા જ્ઞાન લાભે, અને ચારિત્ર પાળે, તથા (તેવું મળવાથી) ત્રણ મારવનાં બંધાએલો જે ક્રિયા કરે તે કૃત્રિમ (બનાવટી) કહેવાય છે, જેવી રીતે જ્ઞાન ચરણવું અનુદાન આહાર વિગેરે માટે કરે, તે કૃત્રિમ હોવાથી મેળુ ન આપે, તે પ્રમાણે બાર પ્રકારના બાહ્ય અવ્યંતર તપમાં

પણ જાણવું, અને તેવી સંસારી વાસના રાખનારને શ્રમણ
ભાવ ન હોય, અને અસાધુનું અનુષ્ઠાન ગુણવાળું ન થાય,
તેથી વાસના રહિત સાધુનું જે સમ્યગ દર્શન પૂર્વક તપ
જ્ઞાન ચરણ સફળ છે એમ સિદ્ધ થયું, માટે સમ્યગ દર્શ-
નમાં ચતના કરવી, અને તત્વાર્થનું શ્રદ્ધાન કરવું તે
સમ્યગ દર્શન છે, અને આ તત્વ સવળાં કલંકને દૂર કરીને
જેમણે બધા પદ્ધતીમાં સત્તા વ્યાપી કેવળ જ્ઞાનને મેળવેલું
છે, તેના તીર્થકરે કહ્યું છે તેને હવે અનુક્રમે આવેલા
સૂત્રાનુગમમાં સૂચ ગતાવે છે.

સે ચેમિ જે અર્થયા જે ય પડુપત્તા આગમિસ્તા
અરહંતા ભગવંતો તે સર્વે એવ માઝ્કસ્થન્તિ એવં
ભાસંતિ એવં પળ્લવિંતિ એવં પલ્લવિંતિ સર્વે પાણા
સર્વે ખૂયા સર્વે જીવા સર્વે સત્તા ન હંતવ્વા ન
અજ્ઞાવિયવ્વા ન પરિવિત્તવ્વા ન પરિયાવેયવ્વા ન
ઉદ્ધવેયવ્વા, એસ વમ્મે સુદ્ધે નિદ્દે સમિચ્છ લોચંચેય-
ળ્લેહિં પવેદ્દે, તેજ્ઞહા-ઉદ્ધિણ્ણુ વા અણુદ્ધિણ્ણુ
વા ઉવદ્ધિણ્ણુ વા અણુવદ્ધિણ્ણુ વા ઉવરવદ્ધેણ્ણુ વા
અણુવરવદ્ધેણ્ણુ વા સોવાદિણ્ણુ વા અણોવદિણ્ણુ
વા સંજોગરણ્ણુ વા અસંજોગરણ્ણુ વા તથં ચેયં
તદ્દા ચેયં અસ્સિં ચેયં પવુચ્છહિ (સૂ. ૧૨૧)

ગાતમ (સુધર્મા) સ્વામી કહે છે કે:— જે હું કહું છું, તે હું પોતે તીર્થંકરનાં કહેલાં વચનના તત્ત્વને જાણીને કહું છું; તેથી મારું વચન માનવા યોગ્ય છે, અથવા ગૌદમતમાં માનેલું ક્ષણિકપ્રભુ દુર કરવાવડે કહું કે, જે મેં પૂર્વે કહ્યું; તે હમણાં પણ હુંજ કહું છું, પણ ખીજે કહેતો નથી; અથવા ‘સે’ શબ્દનો અર્થ ‘તે’ થાય છે, એટલે જે શ્રદ્ધાનમાં સમ્યક્ત્વ થાય છે, તે તત્ત્વને હું કહું છું.

જેઓ પૂર્વ કાળમાં યથા જે વર્તમાનમાં છે, અને જીવિષ્યમાં યથે; તે બધા તીર્થંકરો એમ કહે છે. વળી; પૂર્વકાળ અનાદિ હોવાથી અનંતા યથા; અને જીવિષ્યકાળ અનંતો હોવાથી અને સર્વદા તીર્થંકર હોવાથી અનંતા યથે; અને વર્તમાનકાળ આશ્રયી જે વખતે આ પ્રરૂપણ થતી હોય; તેમાં નક્કી સંખ્યા ન હોવાથી ઊત્કૃષ્ટ અથવા જઘન્ય પદે કહેવાય, તેમાં ઊત્સર્ગથી અહીં દ્વીપની અંદર એક સોને સીતેર થાય, તે આ પ્રમાણે—

૫—મહા વિદેહમાં એકેક વિદેહમાં ૩૨ શ્રેણી હોવાથી દરેકમાં એકેક ગણતાં ૧૬૦ થાય, અને ૫ લગત ૫ ગૌરા વતના મેળવતાં કુલ ૧૭૦ થાય અને જઘન્યથી ૨૦ થાય તે આ પ્રમાણે—૫ મહા વિદેહમાં મહા વિદેહની અંદર રહેલી મહા નદીના બંને કિનારે મળી પૂર્વ પશ્ચિમ સાથે હેતાં આર આર હોય તે પાંચેના મળી વીસ થાય. અને

જરત ઐરાવતમાં તો એકાંત સુખમ વિગેરે આરામાં અભાવ છે, બીજા આચાર્ય કહે કહે છે, કે મેરૂના પૂર્વ અને પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં એકેક તીર્થંકર હોવાથી મહાવિદેહમાં બેજ છે, અને તેથી પાંચ વિદેહમાં દશ થયા, તેઓ એમ કહે છે. કે, સત્તરસયમુક્કોસં, હઅરે દસ સમય સ્વેતજિણમાણં । ઘોત્તીસ પઠમદીવે, અણતરડઙ્ગેય તે દુગુણા ॥૧॥

પૂજા સત્કારને યોગ્ય જોયો છે, તે અર્હંત કહેવાય છે, તેઓ ઐશ્વર્ય યુક્ત બાગવંતો છે, તેઓની સંખ્યા તેમના સંબંધમાં જ્યારે કોઈ પ્રશ્ન પુછે તેનો અર્થ ઉપર બતાવે છે, સૂત્રમાં વર્તમાનકાળની વાત છે, તેથી આ પદ્મ જાણુકું, કે આ પ્રમાણે કહ્યું, અને લવિષ્યમાં કહેશે, એ પ્રમાણે સામાન્યથી તીર્થંકરો દેવ મનુષ્યની પરબ્રહ્માં અર્ધે 'માગધી'માં બધા જીવો પોતાની જાગ્યામાં સમજે તેમ તેઓ જોશે છે; એ પ્રમાણે પ્રકાશથી સંશય દૂર કરવા માટે પાસે રહેનારા સાધુ વિગેરેને જીવ અજીવ આસ્ત્રવ બંધ સંવર નિર્જરા મોક્ષ એ સાત પદાર્થોને બતાવે છે, (એટલે જિનેશ્વર દેવ સાત પદાર્થોનું વર્ણન કરે છે) એ પ્રમાણે સમ્યક દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર જે મોક્ષ માર્ગ છે, તથા નિઃસ્વાત્ત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાલ યોગ એ સાંચ બંધન હેતુઓ છે, દુઃખ અને પરજાત વડે ઇતી અછતી વસ્તુ તત્ત્વને સામાન્ય વિદ્યેશ્વર વિગેરેના પ્રકારથી બતાવે છે, અથવા આ બધાં

પદો એક અર્થવાળાં છે, તે તીર્થ'કરો શું બતાવે છે તે કહે છે.

બધાં પ્રાણીઓ એટલે પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વન-
સ્પતિ એ એકેન્દ્રિય છે, તથા બે ત્રણ ચાર પાંચ ઇન્દ્રિયોવાળા
જીવો છે, તેમને ઇન્દ્રિય ૫ બળ ૩ ઉચ્છવાસ નિધાસ. ૧
આયુ ૧ એ દશ પ્રાણ છે, પ્રાણો (સંસારી) જીવોને
પૂર્વે હતા હમણાં છે, અને ભવિષ્યમાં રહેશે. તેથી
પ્રાણી કહેવાય છે; તથા બીજી રીતે ચાદ લેદ જીવોના છે
તે ભૂત આમ કહેવાય છે, અને વર્તમાનમાં બધા જીવે છે,
જીવશે, અને પૂર્વે જીવતા હતા, માટે જીવ છે. તે નારકી
તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવ એ ચાર ગતિવાળા છે, તથા બધા
એ જીવો પોતાનાં કરેલાં કર્મથી સાતા અસાતાના ઉદયથી
સુખ દુઃખ ભોગવે છે. તેથી સત્વ છે, અથવા પ્રાણ ભૂત
જીવ અને સત્વ એ બધા એક અર્થવાળા શબ્દો છે,
કારણ કે તત્વ લેદ પચાંચો વડે પદાર્થને સ્વીકારવાનો છે,
તેથી કરીને ઉપરના બધા શબ્દો પ્રાણીના પર્યાયવાળા છે,
તે જીવોને દંડ સામળ્યા વિગેરેથી હણવા નહિં તથા
બીજા પાસે : બળબળરી કરીને હણાવવા નહિ; તથા
નોકર, દાસ, દાસી વિગેરે ઉપર મન્ત્રજાવધી તેમનો સંત્રક
ન કરવો; તથા શરીર અને મનની પીડા ઊપજાવીને પરિ-
વ્રાપવા (સંતાપવા) નહિ; તથા જીવથી પ્રાણ દુર કરવા-
વડે તેને અપગ્રાવણુ ન કરવું. આદો નિર્નેયરનો કહેવો

દુર્ગતિને અટકાવવાને ભુગળ સમાન તથા સુગતિની પગથી સમાન ધર્મ છે, અને તે ધર્મ પુરુષાર્થના પ્રધાનપણાથી વિશેષણે બતાવે છે. પાપના અનુબંધરહિત શુદ્ધ છે, પણ ઊદ્ધ તથા પ્રાક્ષણથી એકેન્દ્રિયથી પચેન્દ્રિય સુધીના : જીવોની હિંસાની અનુમતિને દુઃખરૂપ-કલંક છે. (એટલે, પ્રાક્ષણે યજ્ઞ કરાવે છે, અને ઊદ્ધના સાધુઓ સાધુ માટે રાંધેકું ખાય છે, તેથી વધની અનુમતિને દોષ લાગે છે,) તેવો દોષ જૈનધર્મમાં નથી. વળી, પાંચ મહાવિદેહને આશ્રયી તે, નિરંતર (નિત્ય) છે, તથા શાશ્વત તથા (મે.દા-ગતિ આપવાથી શાશ્વત છે, અથવા નિત્ય હોવાથી શાશ્વત છે, પણ એમ ન થાય; કે બ્યવત્વ માફક પ્રથમ થઈને પછી ન થાય; અને ઘટના અગાવ માફક પ્રથમ ન થઈને નિત્ય થાય; પણ આ ધર્મ તો, ત્રણે કાળમાં શાશ્વત છે. વળી, આ જીવસમૂહને દુઃખસાગરમાં ડુબેલ જાણીને તેમાંથી ખસ જવા, જંતુનાં દુઃખ જાણનારા એવા કેવળી ભગવં-તોએ બતાવ્યો છે. આ ગૌતમ સ્વામીએ પોતાની બુદ્ધિએ જ કહેકું બતાવવાનું કારણ શિષ્યોની મતિ સ્થિર કરવા માટે કહ્યું કે:-આ શુદ્ધ ધર્મ જીનેશ્વરનો કહેતો છે. આજ સૂત્રમાં કહેલા અર્થને નિયુંજીતકાર સૂત્ર-સ્પર્શક બે ગાથાવડે કહે છે:—

જે િજ્ઞાવરા અઈયા, જે સંપદ જે અણાગણ કાલે ।
 સજ્જેવિ તે અહિંસં, વદિંસુ વદિહિંતિ વિવદિંતિ॥૨૨૧॥

છપ્પિય જીવાનિકાણ, જોવિ હજેજોડવિ અ હજાવિજ્ઞા
જોવિ અ જણમન્નિજ્ઞા, સમ્મત્તસેસ નિજુત્તી ॥૨૨૭॥

આ જાને ગાથાનો અર્થ સરળ છે તેથી ટીકા નથી
તેથી થોડામાં લખીએ છીએ. જે જિનેશ્વરો પૂર્વે યયા વર્ત-
માનમાં છે, અને લવિપ્યમાં થશે; તે બધાએ ભૂતકાળમાં
અહિંસા ખતાવી છે, ખતાવશે, અને ખતાવે છે. એટલે,
છ એ જીવનીકાયને હણે નહિ, હણાવે નહિ, અને
હણનારને અનુમોદે નહિ. એ સમ્યક્ત્વની નિયુક્તિ
છ, તીર્થંકરનો ઉપદેશ એમના સ્વભાવથી પદોપ-
હારી પણે અપેક્ષા વિના સૂર્ય ઉદય માફક પ્રવર્તેલો છે,
જેમ સૂર્ય બધાને પ્રકાશ આપે, તેજ પ્રમાણે જિનેશ્વર
જોખ આપે, એટલે ૧૨૬ સૂત્રનાં ખતાવ્યા પ્રમાણે ધર્મ
ચરણ પાળવા માટે ઉડેલા એટલે જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રમાં
પ્રયત્ન કરનારા, અને તેનાથી વિપરીત તે ધર્મમાં ઉદય
ન કરનારાને માટે સર્વજ્ઞ ત્રણ જગતના નાથે તેવા તેવા
નિમિત્તો ને ઉદેશીને ધર્મ કહ્યો છે, એ પ્રમાણે બધે સનજવું.

અથવા ઉડેલા અને ન ઉડેલા એટલે દ્રવ્યથી બેડેલા
અથવા ન બેડેલા જીવો છે, તેમને વીર પ્રભુએ ધર્મ કહ્યો
તેનાં ૧૧ ગણપદોએ ઉલે ઉલે ધર્મ સંભળ્યો, એટલે પ્રભુના
અનુબંધ રહીને ધર્મ સંભળવા અથવા ચારિત્ર પ્રકટ કરવા
રેહાર ધરેલાને સંભળાવ્યો, તે ઉપસ્થિત છે, અને તેથી

વિપરીત ત્યાં હાજર ન હોય તે અન ઉપસ્થિત (ગેર હાજર) હોતા, (અહિં નિમિત્તે સૂત્રમાં સાતમી વિભક્તિ લીધી છે જેમકે ચામડામાં દીપડા મરાય છે.)

શંકા—જાવથી આવેલા ચિહ્નાતિ પુત્ર વિગેરેમાં ધર્મ કયા ઉપયોગી છે, પણ ગેરહાજર હોય તેને ધર્મ કયા શું ગુણ કરે ?

ઉઃ—જે ગેરહાજર હોય તેવાને છંદ્ર નાગ વિગેરે માફક કર્મની પરિણતિ વિચિત્ર હોવાથી અથવા ક્ષય ઉપશમના ગેજનવાથી ગુણુકારી થાય છે, તેથી તમારી ‘શંકા’ નકાળી છે.

પ્રાણીને અથવા આત્માને દુઃખ દે (ઢંટે) માટે ઢંડ છે, તે મન વચન કાયાએ ત્રણ પ્રકારનો છે, એ ત્રણ ઢંડથી દૂર થયેલા તે ઉપરત ઢંડ કહેવાય, તે બધા અવ ઉપર ઉપકારની બુદ્ધિએ ઉપદેશ દેવાય, એટલે જેમણે ઢંડ તજ્યો છે, તેના મુનિઓ સંયમમાં સ્થિરતા કરે, અને નવા ગુણ પ્રાપ્ત કરે, અને બીજા ઢંડ ન તજ્યો (પ્રકૃષ્ટીએ) તે ઢંડને તજે, માટે તીર્થંકર ઉપદેશ આપે છે,

તથા સંત્રક કરાય તે ઉપધિ છે, તે દ્રવ્યથી સોનું વિગેરે છે, અને જાવથી કપટ છે, તે સખનાર ઉપધિભાગ છે, તે સોપધિક છે, બધીના તેથી ઉચ્ચ અનુપધિક છે, તેઓને અદે ત્રણ ઉપદેશ છે, સંયમ (સંયમ) તે પુત્ર આ નિત્ય વિગેરે ઉચ્ચ પ્રેમનો છે, તેનાં રક્ત વગેરે તે

સંયોગરત કહેવાય, અને તેથી ઉલટા એકત્વ ભાવના ભાવનારા મુનિ અસંયોગરત કહેવાય; તે ખંનેને પણ ભગવાને ઊપદેશ આપેલ છે, તેથી તે સત્ય છે. (ચ શબ્દ નિયમ અર્થ બતાવે છે, માટે) ભગવાનનું વચન સત્ય છે, તેમ ચધાયોગ્યપણે વસ્તુનો સદ્ભાવ કહ્યાથી તે વાચ્ય પણ છે. તે બતાવે છે કે, પ્રભુએ આ પ્રમાણે કહ્યું કે:—“ સર્વે ઊવો હણવા ન જોઈએ ” વિગેરે. આ પ્રમાણે સમ્યગ્દર્શનનું શ્રદ્ધાન રાખવું; અને તે શ્રદ્ધાન-જિનેશ્વરનાં પ્રવચનમાં છે. જે સમ્યક્મોક્ષમાર્ગને આપનાર છે. વળી, તે બધા દંભના પ્રબંધથી દુર હોવાથી પ્રકર્ષથી બોલાય છે, (માટે તે પ્રવચન છે) પણ, બીજા મતમાં તેવો અહિંસા ધર્મ બતાવ્યો નથી. જેમકે—અન્ય મતવાળા પ્રથમ કહે કે, સર્વ ઊવોને ન હણવા. (ન હિંસ્યાત્સવ મૃતાનિ) કહીને યજ્ઞમાં પશુવધની આજ્ઞા આપે છે. એટલે, પ્રથમનાં વચનને તેમનાં પાછળનાં વચનથી બાધા લાગે છે. (માટે, તે પ્રવચન નથી.) આ પ્રમાણે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ કહીને તેની પ્રાપ્તિમાં શું કરવું તે બતાવે છે.

તં આદત્તુ ન નિહે ન નિક્ષિવે જાણિત્તુ ધમ્મં
જહા તહા, દિટ્ઠેહિં નિવ્વેયં ગચ્છિજ્ઞા, નો લોગસ્સે
સળં ચરે (સુ. ૧૨૭)

પ્રભુએ કહેલાં તત્ત્વાર્થ ઉપર શ્રદ્ધા રાખવારૂપ-

સમ્યગ્દર્શન મેળવીને કહેણું કાર્ય ન કરવાથી હોય સામે;
 માટે, તેને ગોપવે નહિ. તે પ્રમાણે સંસર્ગ વિગેરે નિમિ-
 તથી મિશ્રતાત્વ દૂર કરીને પણ, જીવતા સામર્થ્ય ગુણોને
 છોડે નહિ. (યથાશક્તિ સંયમ પાળે; પણ, પ્રમાદ ન કરે)
 અથવા શિવમતતા કે, ગોદમતતાં તુલો બ્રહ્મ કરીને પ્રત્યેક-
 સ્વામ વિગેરે છાંડીને વિધિઓ ગુરૂ પાસે પૂર્વે તુલો સ્થાપન
 કરીને લીલા મૂકીડે નહિ. તેજ પ્રમાણે ગુરૂ વિગેરે પાસે સમ્ય-
 ક્તવ્ય કંઈને પાછું તરે નહિ

પ્રશ્ન—શું કરીને ?

ઉત્તર—જેવો ધર્મ છે, તેવો ગુપ્તચારિતરૂપ-ધર્મ સમ-
 જીને અથવા, વસ્તુઓનો સ્વભાવ સમજીને તેના ઉપર
 વિશ્વાસ રાખે; તથા તે ધર્મ જાણીને જીવનું ધું કરે. તે
 કહે છે:—દેખેલા મુંદર અને જાણ્યાં જાણ્યાં રૂપાવડ નિર્વેદ
 પામે; (વિરાગ્ય મેળવે.) તે આ પ્રમાણે:—

જસ્ય નતિય ઇમા જાઈ અણા તસ્ય કઓ સિયા ?
 દિદ્ધં સુયં મયં વિણ્ણાયં જંણં પરિકાહિજ્જહ, સમે-
 માણા પલ્લેમાણા પુણો પુણો જાઈં પકપ્પાંતિ (સુ. ૧૨૮)

જે મોક્ષાભિલાષી સાધુને લોકૈષણ (સંસારી વાસના)
 નથી, તેને બીજી આરંભની પ્રવૃત્તિ પણ હોતી નથી, અર્થાત્
 જેણે ભોગ વાસના ત્યાગી, તેને બીજી આરંભ પ્રવૃત્તિ
 ક્યાંથી હોય ? એટલે સાધુને સાવધ અનુષ્ઠાનની પ્રવૃત્તિ ન
 હોય, કારણ કે સાવધ પ્રવૃત્તિ અસ્થિર ન હોય છે,

અથવા હમણાં જ બતાવેલી પ્રત્યક્ષ સમ્યક્ત્વ જ્ઞાતી
 જે જીવોને ન હણવા સંબંધી બતાવી તે દયા જેને ન હોય
 તેવાને કુમાર્ગ તજવા તથા સાવધ અનુષ્ઠાન છોડવારૂપ
 બીજી વિવેકની જુદી ક્યાંથી હોય ! (અર્થાત્ દયા સાથેજ
 બીજી સુખુદ્ધિ હોય છે.)

હવે શિષ્યની નતિ સ્થિર કરવા કહે, કે જે તને મેં
 કહ્યું તે સર્વજ્ઞ દેવે કેવળ જ્ઞાન વડે સાક્ષાત્ કેળેલું છે,
 તે સેવા કરવાવડે મેં સાંભળ્યું, તે લઘુકર્મવાળા લગ્ય
 જીવોને માનવા યોગ્ય છે, તથા જ્ઞાના વરણીય કર્મના દ્વય
 ઉપશમથી વિશેષ પ્રકારે બાળ્યું, માટે વિદ્યતા છે, તેથી
 તમારે પણ સમ્યક્ત્વ વિગેરે મેં તમને જે કહ્યું તેનાં
 તમારે ચત્ત કરવો, જેઓ ઉપર બતાવેલ માર્ગ ન આદરે
 તેઓને ધું ધાવ છે તે કહે છે, તે સંસારી મનુષ્યો મનુષ્ય

વિગેરે જન્મમાં અત્યંત ગૃહ ધાનીને વારંવાર મનોદ્દ
 ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં વારંવાર આનંદ માનીને ફરી ફરીને
 એકેન્દ્રિયે ઇન્દ્રિય વિગેરે જાતિમાં જન્મ લે છે, પણ
 સંસારને તોરી શકતા નથી, જો આ પ્રમાણે તત્ત્વને માણનારા
 વર્તમાન સ્વાદ લેનારા છે. જન્મમાં આનંદ માનનારા ઇન્દ્રિય
 વિષયમાં લીન થયેલા વારંવાર નવો જન્મ વિગેરે સાધ-
 નારા સંસારી જીવો હોય, તો સાધુએ શું કરવું, તે કહે છે,

અહો અરાઝો ય જવમાણે ધીરે સઘા માગય
 વળણાણે વમતે વહિયા વાસ, અવળમતે સઘા પરિ-
 ક્ષમિજાસિ તિથેનિ (મુ. ૧૨૭) સમ્યક્ત્વા ધ્યયને
 પ્રથમોદેશકઃ । ૪-૧ ।

હિવસે અને રાત્રે મોટા માર્ગમાંજ ચલન કરતો, પરિશદ
 ઉપસર્ગમાં ન ડરનારો જે ધીર પુરુષ છે, તથા સર્વ કાળ
 જેણે સત્ અસતનો વિવેક સ્વીકાર્યો છે, તેને મુઠ કહે છે,
 કે તું જો, પ્રમત્ત જીવો જે બહુરવો છે, અપા અન્ય
 જન્મમાં જેણે વર્તીથી બંધાર રહેલા છે, તેમની કુર્કસા
 કેળીને લેવું હુઝ તને ન લાગાવું પડે માટે તું સર્વ
 નિદ્રા વિદ્યા વિગેરેથી રહિત બની આંખ ફરકા માન

ખીન્ને ઉદ્દેશો

પહેલા ઉદ્દેશ સાથે ખીન્નનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે પહેલા ઉદ્દેશમાં સમ્યક્વાદ જતાગ્યો, અને તે તેનો શત્રુ મિથ્યાવાદ છે, તેને દૂર કરવાથી આત્મ લાભ મેળવે છે, તે દૂર કરવો જ્ઞાન વિના ન થાય, અને વિચારણા વિના પરિજ્ઞા ન થાય, તેથી મિથ્યાવાદથી ધ્યેય અન્ય તીર્થિકેના મતની વિચારણા કરવા આ કહેવાય છે. આ સંબંધી આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે, જે આસા વિગેરે છે, અને અહિં જે સમ્યક્ત્વ લીધું તે સાત પદાર્થોનું શ્રદ્ધાન કરવાનું છે, તેમાં મોક્ષાભિલાષીએ શસ્ત્ર પરિજ્ઞા નામના પહેલા અધ્યયનમાં જીવાજીવ પદાર્થના જ્ઞાન વડે સંસાર તથા મોક્ષનાં કારણોનો નિર્ણય કરવો, એટલે તેમાં સંસારનું કારણ આત્મવ અને તે લેવાથી સંવર પણ જાણવું. તેનું કાર્ય મોક્ષ છે, એમ સુચયું છે, તેટલા માટે આત્મવ અને નિર્જરા, સંસાર મોક્ષના અનુકૂળે કારણ છે, તેનું સમ્યક્ત્વ જરોખર વિચારવા માટે કહે છે.

જે આસવા તે પરિસ્તવા, જે પરિસ્તવા તે આસવા; જે અણાસવા તે અપરિસ્તવા, જે અપરિસ્તવા તે અણાસવા; ए ए पण संयुज्झमाणे लोवं च आणाए अभिसमिच्चा पुढी पवेइयं (સુ. ૧૩૦)

સૂત્રમાં જે શબ્દ છે, તે સામાન્યથી લીધેલ છે, અને
 જે આરંભો વડે આઠ પ્રકારનાં કર્મોનો આશય કરે છે, તે
 આસ્ત્રવો છે, અને જે અનુષ્ઠાનો કરવાથી બધી રીતે કર્મ
 થાય તે પરિસ્ત્રવ છે, હવે પૂરે જે આસ્ત્રવો કર્મ બંધનાં
 સ્થાન બતાવ્યાં, તે પોતેજ કર્મની નિર્જરાનાં કારણ થાય
 છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે સામાન્ય બુદ્ધિવાળાને મોઢ
 કરાને તેવાં ફુલની માળા તથા સુંદર બીં સુખકારણ વાસ્તે
 માનવાથી તે વસ્તુઓ તેમને કર્મ બંધનો હેતુ બનાવી
 બાંધેલ છે, પણ તેજ વસ્તુઓ તત્ત્વને જાણનારા નિવૃત્ત
 સુખથી દૂર રહેલા મહાત્માઓને ફુલની માળા વિગેરે નકામી
 જેવી જાણવાથી તથા સંસાર બ્રમણ કરાવનારી જાણીને તે
 વસ્તુઓથી તેને વેરાગ્ય થાય છે, તેથી ક્યું કે, જે આસ્ત્રવ
 છે, તે જાણીને પરિસ્ત્રવ એટલે નિર્જરાનું સ્થાન છે, પણ
 બધી વસ્તુઓનું અનેકાંત પણ બતાવવા પેથી કેટલું સૂત્ર
 કહે છે, જે પરિસ્ત્રવો છે તે આસ્ત્રવો થાય છે, એટલે અરિ-
 હંત જાણુ તથા સંયત્ન કરા વિષયકાળમ તજાવારી અનુષ્ઠાન
 વિગેરે સંચાલનને નિર્જરાનાં સ્થાન છે, તેજ કેવળ પદ્ધતિ

એટલે જેનાથી ધર્મ પ્રાપ્તિ થાય એવા તીર્થંકરો પણ તેવાને પાપનું ઉપાદાન કારણ થાય છે, તેનો પરમાર્થ આ છે, કે જેટલાં કર્મની નિર્જરા માટે સંયમ સ્થાન છે, તેટલાંજ ણધને માટે અસંયમ સ્થાન છે, કહ્યું છે કે,

યથા પ્રકારા યાવન્તઃ, સંસારાવેશહેતવઃ ।

તાવન્યસ્તદ્વિપર્યાસા, ત્રિર્વાણસુખહેતવઃ ॥૧॥

જેટલા પ્રકારના જેટલા સંસારના ભ્રમણના હેતુઓ છે, તેટલાજ તેને વિપરીત રીતે લેવાથી નિર્વાણ સુખને આપનારા હેતુઓ છે.

એ પ્રમાણે રાગદ્વેષથી જેનું અંતઃકરણ ભલિન છે, અને વિષય સુખમાં જે તત્પર છે, તેના વિચારો દુઃખ દોષવાધી તેને ણધું સંસારને માટે છે, જેમ લીનહાના રસમાં જો દુધ સાકર વિગેરે મેળવીએ તો પણ લીનહાની કડવાશથી નીડી વસ્તુ પણ કડવી થાય છે, પણ સમ્યગદષ્ટિ આવે, જેણે સંસાર સમુદ્રમાંથી નીકળવા માટે વિષય અભિલાષો દૂર કરેલાને સર્વે મોહક વસ્તુઓ અદ્યુષિ રૂપ અને હુપનું કારણ છે.

એવું જાવનારને સંવેગ ધતાં તે મોહક વસ્તુઓ સંસારનું કારણ છતાં પણ મોહને માટે થાય છે.

વળી તેજ વિષયને ઉત્તરા (પ્રતિવેધ) સૂત્ર વડે કહે છે.

‘ જે અણાસવા ’ इत्यादि—प्रसन्नय प्रतिषेध ()

ના ક્રિયા પ્રતિબંધ પર્ણવસાનપણે ' પરિસ્થિત ' આ પદવડે સંબંધનો અભાવ હોવાથી આ પર્યુક્તિસ છે. તે સમજાવે છે. એટલે આશય (સંસાર દૃત્ય) થી ઉત્કટું અનાસ્ત્ર તે મન છે. તે પણ તે તતો અશુભ કર્મના ઉદ્ભવથી અશુભ અધ્યવસાય થતાં કર્મને અપરિસ્થિત (નિર્જેસ માટે નહીં) થાય, જેમકે ડોકલુ આયં નિગેરેનું આશિત્ત કર્મની નિર્જેસ માટે ન થયું,

તેમજ અપરિસ્થિત જે પાપનું ઉપાદાન કારણ થતાં કોઈ પણ પ્રવચન (જૈન શાસ્ત્ર) ને ઉપકાર વિગેરે કરવાથી તે અશુભ દૃત્યો કલુષીર લગાને મમાડનારા મુક્તકર્મી મદ્દક અનાસ્ત્ર એટલે કર્મ બંધનતાં કારણ થતાં નથી.

જે આત્મવ કરે-તે આત્મવો (પચ વિગેરેમાં 'અ' લાગે છે) થાય છે, તેજ પ્રમાણે જે પરિત્તવ કરે તે પરિત્તવો (નિર્જરક) છે. એની ચાલંગી થાય છે, તેમાં મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કપાય ચેગોવડે જેઓ કર્મના આત્મવો (બંધકો) છે, તેઓજ ણીન્તઓના પરિત્તવો (નિર્જર કરનારા) છે આ પ્રથમ ભાગમાં પહેલા બધા સંસારી છયો ચાર ગતિમાં જામણ કરનારા છે. તે દરેકને પ્રત્યેક દાણે આત્મવ તથા નિર્જર છે પણ જેઓ આત્મવ કરે. તેઓ પરિત્તવ ન કરે, આ ણીન્તે ભાંગે શૂન્ય છે કારણકે, બંધની જોડે નિર્જર (થોડેધણે અંશે) હંમેશાં ચાલુજ છે.

જો પ્રમાણે જે અનાત્મવવાળા છે, તેઓ પરિત્તવવાળા છે. એટલે, તેઓ અયોગી કેવળી ૧૪ ગુણસ્થાનનાં રહેલા ત્રીન્ત ભાગનાં છે, અને ચોથા ભાગનાં સિદ્ધ જગવંતે છે, તેઓનાં અનાત્મવપણું છે, તેમ અપરિત્તવપણું પણ છે, એમાં પહેલો અને છેલ્લો ભાગો સૂત્રનાં લીધેલ છે. અને પહેલો છેલ્લો સેવાથી નિષ્વના બે ભાગો સ્વાધે રહેવાથી આપીગયલા બાણવા. જો, એમ છે, તે શુ' કરણ' તે કહે છે:—

ઉપર કહેલા પદો (જેનાથી અર્થ સમગ્રાય; તે પદ છે તે) આત્મવો વિગેરે છે, (અને ણીન્તને અર્થ સમગ્રાય માટે શબ્દના પ્રયોગથી જે પદો અને અર્થ કહેવા જોઈ

છે,) તે મને યોગ્યરીતે સમજવાવડે સમજેલો સાધુ વિચારે કે, દુનિયાના જીવો આસ્ત્રવદ્વારવડે આવેલાં કર્મોવડે બંધાય છે, તથા તપ અને ચારિત્ર વિગેરેથી કર્મોથી મુકાય છે. આવું તીર્થંકરના કહેલા આગમને અનુસારે જે આત્મામાં રહે; અને વર્તે તે મુકાય. એવું જાણીને કર્મથી છુટવા મુકું બતાવેલ આસ્ત્રવ, તથા પરિસ્ત્રવ સમજીને કયો માણસ ધર્મ-ચારિત્રમાં ઊદ્યમ ન કરે ? કેવીરીતે કહેલ છે, તે બતાવે છે.

આસ્ત્રવો છે, તે જ્ઞાનના પ્રત્યક્ષીકપણાથી એટલે, જ્ઞાન લગુવનારના ગુણ ભુક્તના. બાણનાં અંતરાય કરવી; જ્ઞાન ઉપર દ્વેષ કરવો; જ્ઞાનની અતિશય આશાતના કરવી; જ્ઞાનને સમ્યક પ્રકારે ન બતાવવાથી જ્ઞાનાવરણીયકર્મ બંધાય છે, તેજ પ્રમાણે દર્શનના શત્રુપણાથી જ્ઞાનમાં બતાવેલાં વિદ્વો માફક દર્શનમાં વિદ્વન કરવાથી એટલે, દર્શનને સમ્યક પ્રકારે ન બતાવવું; ત્યાંસુધીના કોયો લગાડવાથી દર્શનાવરણીયકર્મ બંધાય છે. તેજ પ્રમાણે પ્રાણીઓનું, તથા બુદ્ધોનું તથા જીવોનું તથા સત્ત્વોનું ભક્તું આવી દુઃખ ન આપવાથી શોકનું કારણ ન આપવાથી તથા ન મુરજ્યાથી તથા પીડા ન આપવાથી તથા ન સંતાપવાથી (અર્થાત્ત નિર્મલ ચારિત્ર વડે સર્વે જીવોને અલવદન આપવાથી) સાત્ત્વ વેદનીય કર્મ બંધાય છે, એથી ઉદ્ધતું એટલે જીવોને અલવદન વડે દુઃખ આપવાથી અસાત્ત્વ વેદનીય કર્મ બંધાય છે, તેજ

પ્રમાણે અનંતાનુબંધીના ઉત્કૃષ્ટ પણાથી તીવ્ર દર્શન મોહ-
નીયપણે તથા પ્રબળ આરિત્ર મોહનીયના સફલાવધી મોહ-
નીય કર્મ બંધાય છે, મહાન આરંભથી તથા ઘણા પરિવ્રજથી
પંચેન્દ્રિયના વધથી માંસના ખાવાથી નરકનું આયુ બંધાય
છે, તથા માયાવીપણે જીઠના દારણે તથા જોડા તોલ માપ
કરવાથી જીવ તિર્યંચનું આયુ બાંધે છે.

સ્વભાવે વિનયવાન તથા સાનુકોપ લગ્નગણુપણાથી,
તથા અદેખાઈ ન કરવાથી મનુષ્યનું આયુ બાંધે છે, તથા
સરાગ-સંયમથી દેશવિરતિ (ધ્રાવકનાં મત) તથા આગ-
તપસ્યાથી અને અકામ નિર્જરાથી દેવનું આયુ બંધાય છે,
અને કાર્યમાં સરળ તથા ભાવમાં સરળ, તથા કોમળ વચન
યોગ્યરીતે બોલવાથી શુભ નામ બંધાય છે. અને તેથી કિલ્લ
દુર્ગુણોથી અશુભ નામ બંધાય છે.

ભતિ, કુળ બળ રૂપ તપ, વિદ્યા, લાલ ઐશ્વર્યનો મદ
ન કરવાથી કિંચગોત્ર બંધાય છે, અને ભતિ વિગેરેનો મદ
કરવાથી, તથા પારકાની નિંદા કરવાથી નીચગોત્ર બંધાય
છે, દાન, લાલ, લોગ-કોપલોગ, અને વીર્ય એ પાંચનું
અંતરાય કરવાથી અંતરાયકર્મ બંધાય છે. આજ ઉપર
કહેલા આશંકા છે.

હવે, પરિવ્રવોનું સ્વરૂપ જણાવે છે.

અન્યથાન વિગેરે બાહ્ય અને અન્યંતર-તપ તે, કર્મની

નિર્ગ્રંથ કરનાર પરિસ્થિત છે. આ પ્રમાણે આસ્થવ કરનાર અને નિર્ગ્રંથ કરનારના ભેદોમહિત જીવો જતાવ્યા છે, તે જ્યાં જીવ વિગેરે સાત પદાર્થો મોક્ષ સુખી છે તે જાણવા.

આ પદાર્થોને તીર્થંકર તથા જણુધર ભગવંતોએ કોડે-સર જ્ઞાનવડે જાણીને જુદા જુદા જતાવેલા છે, અને તેમ પ્રમાણે તેમની આજ્ઞામાં વર્તનાર જીનો કોઈપણ સાધુ ચોદ પૂર્વ વિગેરેનું જ્ઞાન ધરાવનાર જીવોનાં કિતને માટે જીનજીનોને પણ ઉપદેશ આપે છે, તે જતાવે છે.

આવાહ નાળી રૂઢ માળવાણં સંસારપડિ વ-
વળાણં સંયુજ્ઞ માળાણં વિજ્ઞાણપત્તાણં, અદ્વાવિ
સંતા અદ્વા પમત્તા અદ્વા સચમિણં તિવેમિ, નાળા-
ગમો મચ્ચુમુહસ્સ અત્યિ રૂચ્છા પળીયા વંકાનિકેપા
કાલ ગહિપા નિચવ ત્રિવિદ્ધા પુદો પુદો જાહં વક્-
સ્પયંતિ (સુ. ૧૩૧)

જરૂર નથી; માટે સંસારમાં રહેલાં ધ્રાતીકર્મવાળા જીવોને આ લિપદેશ અપાય છે. વળી, જેઓ ધર્મને લલિપ્યમાં સમજશે અને સ્વીકારશે જેમ મુનિમુવત સ્વામી તીર્થઠરનો અને ધોડાનો દૃષ્ટાંત છે, તેવાઓને ધર્મ સંભળાવાય, અને તે સમજેલા હોય એટલે જેઓના આગળ કહેતાં છદ્મસ્ત સાધુને ખજાર ન પડે માટે કેવા જીવોને કહેવું તે કહે છે. વિજ્ઞાન પ્રાપ્ત એટલે હિતની પ્રાપ્તિ અને અહિત છોડવાનો વિચાર કરવાનું જેને જ્ઞાન હોય, તથા બધી પર્યાપ્તિઓથી પર્યાપ્ત એટલે સંતી હોવા જોઈએ.

આ સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે છે.

“આઘાઙ્ઘ ધમ્મં ચલુ સે જીવાણં, તં જહા-સંસાર
પહિવન્નાણં માણુસ ભવતયાણં આરંભ વિણઈણં
હુવ્વુવ્વેઅણુહે સગાણં ધમ્મસ્સવણ ગવેસયાણં
સુસ્સુસમાણાણં પહિપુચ્છમાણાણં વિણ્ણાણ પત્તાણં”

સંસારમાં રહેલા મનુષ્ય જન્મનાં આદેશ પછી આરંભથી વિરતેલા હુણની ઉપેક્ષા કરનારા સુખને વાંછનારા હોય છતાં પણ તેઓ ધર્મ સંભળવાની ઈચ્છા કરતા હોય, સુકની ઉપાસના કરતા હોય, ધર્મના વિષયને પુછતા હોય અને સમજવાની શક્તિવાલા હોય (આ સૂત્ર સમજ હોવાથી ટીકા નથી પરંતુ આરંભ વિનવીનો અર્થ આરંભથી દૂર હોય) તેઓને સતી સાધુ ધર્મ બતાવે છે, તે

કહે છે. અદ્વાનિ વિગેરે ચોટલે વિજ્ઞાનને પ્રાપ્ત થયેલાને
 ધર્મને કહેતાં કંઈ પણ નિમિત્તથી આર્ત ધ્યાનગળા
 ચિન્તાતિ પુનઃની માફક હોય તો પણ ધર્મ પામે, અથવા
 વિવચના અભિલાષથી શાલિ ભદ્ર માફક પ્રમત્ત હોય
 છતાં પણ તેવા કર્મના કાય ઉપશમથી જેવો ધર્મ સ્વીકારે
 છે, તે કહે છે અથવા આર્ત દુઃખીઓ અને પ્રમત્ત સુખીઓ
 તેઓ પણ ધર્મ પામે છે તો બીજાઓનું શું કહેવું ?
 (અર્થાત્ ધર્મ પામે છે) અથવા રાગદ્વેષના ઉદયથી આર્ત
 તથા વિવચાથી પ્રમત્ત છે. તેઓ જેનેતર અથવા ગૃહસ્થ
 સંસારકાંતારમાં પેડેલા કેવી રીતે તત્ત્વને જાણેલા કર્ણુ
 યોગ્ય રાગદ્વેષ વિવચના અભિલાષને જડમૂલથી ઉખેડવાને
 કેમ સમર્થ ન થાય, આ વાતને બીજી રીતે ન માને, તેથી
 બતાવે છે અદ્વાપચ્ચ વિગેરે આજે મેં કહ્યું અને કહેવાય
 છે, તે સત્ય છે, એવું હું કહું છું કે જેવી રીતે સમ્યક્ત્વ
 અથવા ચારિત્રનો પરિણામ જે દુર્લભ છે, તે પામીને પ્રમાદ
 ન કરવો, શિષ્ય કહે છે કીક પણ શું આધાર તરફને પ્રમાદ
 ન કરવો ! તે કહે છે, નાશા ગમો વિગેરે, એટલે કંઈ પણ
 વખત સંકારનાં રહેલો. એવ મત્તવના મોડાનાં ન આવે
 એવું નથી, કહું છે કે—

વદન પરીદ કથિરનુ, સંનત સુલ્લ પરિમોગ લાલિતઃ
 મ્વત્ત શત પરીગ્નિ, વિગત વ્યથનાયુરવાપ્તવામ્ભરઃ

કોઈ યાદો માણસ પૂછે કે બોલો, કે અહીં આ રોજ
સુખનાં પરિભોગથી લાડ લડાવેલો અને સેકડો પ્રયત્ન કરીને
સાળેલો પણ વગર વ્યથાના આયુવાળો માણસ કોઈ પણ
છે કે ? (નથી)

नखलु नरः सुरौघ, सिद्धासुर किन्नर नायकोऽपियः ।
सोऽपि कृतान्त दन्त, कुलिशाक्रमेण कृशितो न
नश्यति ॥

દેવતાઓના સમૂહ અને સિદ્ધ વિદ્યાવાળો તથા અનુર
દિગ્ગરનો નાયક પણ અથવા મનુષ્ય પણ એવો કોઈ નથી,
કે જે પુરુષ જનના હાંત રૂખી વચ્ચના આક્રમણથી દુશ્
કરેલો તે ન નાશ પામે ? વળી-મૃત્યુના મોઢાનાં ગયેલો જે
કોઈ છે, તેને બચાવવાનો કોઈ પણ ઉપાય નથી કહ્યું છે,
કે નાશી જાય, નથી પડે, ચાલ્યો જાય વિસ્તાર કરે અથવા
રસાયન ક્રિયા કરે અને મોટાં વ્રત કરે અને જે વધારે
ખીકણ છે, તે શુદ્ધાનાં પણ પેસે, તપ કરે, નાસ્તર ખાય,
મંત્ર જાપત કરે તો પણ જનના હાંતરૂપ યાત્રની કાતરનાં તે
ઉપાદાને શીશય છે ! અને જેઓ વિષય કલારના અભિલાષથી
પ્રભત્ત અનેકા ધર્મને નથી જાણતા તેઓની શું દશા થાય
છે, તે કહી છે, દરિયો તથા મનના વિષયને અનુકૂળ
પ્રવૃત્તિ (ઈન્ડા) પ્રમાણે અહીં વિષયના સન્નિવેશોનાં
કર્મને જાંચ છે, તે તરફ અથવા સંસ્કારના સન્નિવેશકર્મ-
વળે જેઓ પડેલા છે તેઓ ઈન્ડા પ્રવૃત્તિ છે.

જેઓ તેવા છે, તેઓ વાંકની અથવા અસંયમની જે મર્યાદા છે, તેનો આશ્રય લીધેલા તે વાંકાનિકેત છે, અથવા જેમણે વાંકું નિકેત છે, તેવા છે, (વ્યાકરણના નિયમથી સૂત્રમાંકનો કાથયેલ છે.) અને જેઓએ અસંયમની મર્યાદા (હક) લીધી છે. તેઓ ઠાણ (મોત)થી, ઘેરાતા કર્મનાં ઉપા-
દાન કારણ જે સાવચ કર્મનાં અનુકાન છે, તેમાં રક્ત યાનીને વારંવાર એકેન્દ્રિય જાતિ વિગેરેમાં નવાં નવાં જન્મ મળું લોગવે છે, અથવા ઠાણ પ્રહિતનો ણીજો અર્થ એમ કહેવા કે કેટલાક જીવો એમ ચિંતવે કે ધર્મ કરીશું, શાસ્ત્ર લઈશું, એવી આશાથી ખેતી રહે, (અથવા આ હિતાગ્નિના વ્ય.કરણના પ્રયોગથી અથવા આર્થ વચન પ્રમાણે પરનિપાત કરતાં) ગૃહિત ઠાણ શબ્દ ક્રેતાં, કેટલાક એણે મર્યાદા કે પાછલી વચનાં કે મર્ણના અંત સમયમાં અથવા પુત્ર પર-
લુ.અ. પછી ધર્મ કરીશું, હમાણું નહિ, એવી ઉમેદ રાખ-
નારા સાવચ આરંભનાં રક્ત યાની મર્યાદા પ્રમાણે વધુ અસંયમનાં રહીને જનિવને લેતાં રહીને ધર્મ કરતાણું રાની ર નિવનાં પાપ રક્ત યાની પુત્ર પુત્ર (ગૃહિ-
મુદ) એકેન્દ્રિય જાતિ વિગેરેનાં જન્મ-મર્ણ કરે છે.

કરે છે કે, તેની સંસારથી અપ્રત્યુતિ (નમુદિત) થાય. સંસારબ્રમણ કર્યાજ કરે; તેથી શું થાય તે બતાવે છે.

इहमेगोसिं तत्थ तत्थ संभवो भवइ, अहो ववा-
इए फासे पडिसंवेयं ति, चिट्ठं कम्मेहिं कूरोहिं चिट्ठं
परिचिट्ठइ, अचिट्ठं कूरोहिं कम्मेहिं नो चिट्ठं परिचि-
ट्ठइ, एगे वयंति अहुवावि नाणी नाणी वयंति अहु-
वावि एगे (सू० १३२)

ઇહ (આ) ચૌદસજ લોક પ્રમાણુવાળા સંસારનાં
કેટલાક મિથ્યાત્વ, અવિરતિ પ્રમાદ, અને કપાયરૂપદુર્યુષ-
વાળાં સંસારી જીવોને (તેમનાં પાપનાં ફળ) તે તે નરક
તિર્થંચ ગતિ વિગેરે ખીડાના સ્થાનનાં વારંવાર જવાથી
સંસ્તવ (પરિચય) થાય છે, એટલે, પૂર્વનાં સૂત્રનાં કહ્યા
પ્રમાણે તેઓ ઇચ્છાને અનુસાર તત્ત્વો બનાવી ઇન્દ્રિયોને
વશ થઈ તેને અનુકૂળ આવરીને નરક વિગેરે સ્થાનનાં
ગયલાં છતાં પણ, જેનેતર, અથવા જૈનમતના પાસત્યા
(સ્પેન્ગ્રાચારી) સાધુઓ આદેશિક વિગેરે દોષિત આહાર-
ને નિર્દોષ બતાવનારા નરક વિગેરેના દુઃખના અનુભવો
(સ્પર્શોને) જોગવે છે, (તે ઇન્દ્રિયોથી સૌથી વધારે પરવશ
બનેલા) નાસ્તિકનું માનવું બતાવે છે. તેઓ કહે છે કે:—

पिबस्वाद च चारु लोचने !, यद ततिं वरगात्रि !
तन्न ते ।

ભોગવનારા છે કે કોઈકને તેને યોગ્ય કર્મ કરનારો દુઃખ ભોગવે છે ? તે બતાવે છે.

ઉત્તર—બધા નહીં, પણ જે અત્યંત કૃર વધ બંધન વિગેરેની ક્રિયા વહેજ (ચીકણાં કર્મ બાંધી) વેતરણી તરણ, અગ્નિપત્ર વન પત્ર પડવાની તથા શાસ્ત્રમંત્રી વૃક્ષનું આલિંગન વિગેરેથી થએલ નરકની ભયંકર વેદનાની વિરૂપ દશાને ભોગનો સાતમી વિગેરે નરકમાં વસે છે, પણ જે અત્યંત હિંસાવાળાં કર્મો ન કરે તે ઘણી પીડાવાળાં નરકોમાં ઉત્પન્ન થતો નથી, હીક, એમ હુશે, પણ આવું કોણ કહે છે, ‘एणे वयंती’ ત્યાંદિ આદિ પૂર્વી વિગેરે મુનિઓ કહે છે, અથવા જેને સ્વકળ (બધા) ‘પદાર્થોનું’ બતાવનારું જ્ઞાન છે, તે જ્ઞાની બોલે છે તથા જેવું દિવ્યજ્ઞાની કેવળી બોલે છે તેમજ શ્રુત કેવળી બોલે છે, તથા જે શ્રુત (જ્ઞાન વાળા) કેવળી બોલે છે, તેજ નિરાવરણ કેવળજ્ઞાની બોલે છે, (તે પ્રત્યાગત સૂત્રવહે બાણુવું કે । નાજી વિગેરે-જ્ઞાની કેવળી જે બોલે છે તેવું શ્રુત કેવળી બોલે છે અર્થાત્ શ્રુત કેવળી અપાર્થ બોલતા હોવાથી તે એકજ છે, કારણ કે કેવળી પ્રભુને દરેક પદાર્થ સાક્ષાત્ દેખાતા છે, અને શ્રુત કેવળી તેમના ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તે છે. તેથી જોતવાનાં પણ એક વાસ્તવતા (સરખાપણું) છે; તે કહે છે, તથા ચાલી-એનો વિવાહ તથા તેમનું સંતાપન કરે છે.

गाम धम्मेहिं अवि निव्वलासए अवि ओमोयारिं
 कुज्जा अवि उड्डं ठाणं ठाड्ज्जा अवि गाम्माणुगामं
 दूड्ज्जिज्जा अवि आहारं वुच्छिदिज्जा अवि चए
 इत्थिस्स मणं, पुब्बं दंडा पच्छा फासा पुब्बं फासा
 पच्छा दंडा, इच्चए कलहा संगकरा भवन्ति, पडि-
 लेहाए आगमिक्का आणविज्जा अणासेवणाए
 त्तिवेमि, से नो काहिण नो पासाणिण नो संपसार-
 णिण नो मामए णो कय किरिण वड् गुत्ते अउशण
 संवुडे परिवज्जइ सयापावं एयं मीणं समणुवात्ति-
 ज्जाणि त्तिवेमि (सु० १४२) ॥२-४॥ लोकासरे
 चतुर्थः

ઇદ્રિય અને મનને કળવત્માં રાખવાથી 'ઉપશાંત' છે, તથા
 પાંચ સમિતિ વડે સમિત અથવા સમ્યગ રીતે મોક્ષ માર્ગ
 તરફ ચાલવાથી સમિત છે. તથા જ્ઞાન વિગેરેથી સદિન
 છે, તથા સદા ચત્ન કરવાથી સદાચત છે, આ પ્રમાણે એ
 પ્રમત્ત બનીને શુદ્ધ સેવામાં રહેતો, પોતાના પ્રમાદથી પૂર્વ
 કરેલાં અશુભ કૃત્યોનો અંત કરે છે, તે સાધુની વિશેષતા
 અનુકૂલ પરિપક્વ આવતાં શું કરે, તે કહે છે. 'હૃદ્યા' શ્રીમંતે
 પોતાના આત્માને ઉપસર્ગ કરવાને આવતી દેખીને વિચાર
 કે, હું સમ્યગ દષ્ટિ છું, તથા પાંચ મહાવ્રતનો જાર ને
 લીધો છે, શરદ રતુના ચંદ્ર સમાન નિર્મળ હૃદયમાં ને
 જન્મ લીધો છે. હું અકાર્ય ત્યજવા માટેજ તૈયાર થયે.

શ્રી તત્ત્વ જાણનાર જ્ઞાની સાધુને પણ તેના હાસ વિહાસ ઉપાંગ તથા આંખના કટાક્ષ દેખાડવા વિગેરે જિ'જોડવડે તે મુંઝવે છે, આ લોકમાં જે કોઈ સી સમૂહ છે તેને મોહરૂપ જાણીને તેઓ પોતે પુરૂષને ન લ્યજે, તે પહેલાં પોતે લ્યજવી, આ તીર્થંકરે કહેલું છે, તે જતાવે છે, 'મુનિના' શ્રી વધમાન સ્વામીને દેવજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી તેમણે કહ્યું છે કે, "શ્રીઓ ભાવ જાંધનરૂપ છે." એવું પૂર્વે પ્રકર્યાંથી કહ્યું છે, અને આ પણ કહ્યું છે કે અતિશે મોહના ઉદયથી પીડાયેલા તે 'ઉદ્દગાધ્યમાન' છે પ્ર૦ શાથી ? ઉ૦ ઈંદ્રિયોના પ્રાપ્ત એટલે તેઓના ધર્મમાં ફસતાં પીડાય, ત્યારે ગચ્છમાં રહેલા હોય તો ગુરુ સમજાવે, ઉ૦ કેવી રીતે ? પ્ર૦ તે કહે છે-કે તેઓ સાધુ નિર્ગંધ નિઃસાર એટલે હુખ્યું સુકું જાનારો અને, અથવા નિર્ગંધ જનીને ખાય, અર્થાત્ વણી તપસ્યા કરવાથી શરીર થાકતાં ઈંદ્રિયોના નિપયો પણ શાંત થઈ જાય છે, કારણ કે આધાર એછો લેવાથી જળ એમું થઈ જાય છે, તે જતાવે છે. અવમોદરી (એમું આવું તે) કરે, અને જો અંતઃપ્રાંત આવ્યા છતાં પણ મોહ શાંત ન થાય, તો તેથી પણ અધિગમ્ય આધાર વાત્ર અથવા વિગેરેના ઉર કેળવીયા જાય જાય, તેથી પણ શાંત ન થાય, તો કાળે-ત્સર્ગ વિગેરે કાલ કલેશનો તપ કરે, તે જતાવે છે, ઉપરે સ્વામી રહે, તથા શ્રીત અથવા ઉપકૃત વિગેરેમાં (સિદ્ધિ

કંઈમાં નદી કિનારે અને ઉનાળામાં તપેલી રેનીમાં) ડાહ્યાગમ કરે, તેથી પણ શાંત ન થાય, તો ગામ ગામ વિચરે. જો કે કારણ વિના વિહાર નિષેધ્યો છે, છતાં મોટું શાંત કરવા રોજ આત્રી આત્રીને ઠાણ થકવીને મોટું દૂર કરે. મોટી વધારે શું કહે ? અર્થાત્ જો કારણથી વિષય ઇચ્છા દૂર થાય, તેણે કૃત્ય કરે, અને છેવટે આહાર પણ ત્યાગ કરે. અતિપાત કરે (ઉંચેથી પડીને મરે) ઉદગમન કરે (મોંઘે ફાંસો ખાય) પણ સ્ત્રીમાં મન ન કરે, (અપિ મનુષ્યવતઃ અર્થમાં છે) સ્ત્રીમાં જો મન ગયું, તે ત્યજે, તેના પરિવ્રાજમાં જો પ્રકારના કામો (ઈન્દ્રિયા કામ મદન કામ) પણ દૂરથી ત્યજેલા બાણવા. કહ્યું છે કે—

કામ જાનામિ ને રૂપં, સકલગાત્ કિન્ન જાયસે ।
 ન ત્વાં સંકલગયિષ્યામિ, તતો મે ન અવિષ્યામિ ॥૧૩॥

હું કામ હું તારું સ્વરૂપ બાણું છું, કે તું સંકલગી હસત થાય છે (પણ હું તારો સંકલ્પ કરવાનો નથી, તેથી તું મારા હૃદયમાં આવવાનો નથી !

પ્રશ્ન-પણ શા માટે સ્ત્રીમાં મન ન કર્યું ? કેમ સ્ત્રી પાંચમાં વર્તનારો અપરમાર્થ દષ્ટિવારો. પ્રયત્નથીજ તે સ્ત્રી સંગ ન છોડવા પેસે. પેટા કરવા પેટા પેટા વિચરેલી સાવચ કિયા કરતો. અનુદિત (અનંત) સ્વપ્ન વસ્તુ કંઈ તાપ વિચરેલા પરિવહે. સંકલ્પના બા-

લોકમાંજ હુઃખ રૂપ દંડો સહે છે, અને તે દંડો સ્ત્રી સંબંધ કરવા પહેલાંજ કરાય છે, (તેથી પૂર્વે કહ્યું છે) અને સ્ત્રી ગ્રહણ કર્યા પછી વિષયના નિમિત્તથી બંધાયલા પાપ વડે નરક વિગેરેનાં હુઃખોના સ્પર્શો ભોગવવા પડશે, સ્ત્રીના અકાર્યમાં પ્રવર્તેલાને પૂર્વે દંડ અને પછી હાથ પગ વિગેરે છેલાવાના સ્પર્શો છે, અથવા પૂર્વે (કોઈ સ્ત્રી સાથે યુગ્મ કુદૃત્ય કરતાં) તાડના (લાકડીનો માર) વિગેરે છે, અને પછીથી સ્ત્રીનો સંબંધ તથા આલિંગન સુગમ વિગેરે છે તે બતાવે છે.

બાંદી () એ આણેત્ર અને રોકેત્ર રાજ-કુમારીએ ગવાણનાંથી ફેંક્યો તે નીચે પડેત્ર આ રીત () ને લેવાથી રાજ પુરોએ દેખવાથી કોક્યો, ત્યારે રાજકુમારીને મૂર્છા થવાથી તેને દેખતાં ઇંદ્રકાંત વગિરે ને પ્રથમથી દંડ આવવા પડવા, અને પાછળથી કન્યા મળનાં સ્પર્શો વિગેરેનું સુખ મળ્યું, અથવા કોઈને પ્રથમ સુખ વિગેરેના સ્પર્શો છે, અને પાછળથી સહિંગન કુમારની

છે. ઔદિક અમુખિક (આ લોક પરલોક) સંબંધી અપા-
યેતા કારણે સ્ત્રી સંગની પ્રત્યુપેક્ષાવડે આગમેત્તત્તિ. બાણીને
આત્માને આસેવન (કુચાલ) થી રોકે, આ પ્રમાણે કહું
કહું છું, તે તીર્થકરના વચન પ્રમાણે કહું છું સ્ત્રીસંગમાં
હુણ છે, માટે સંગ ન કરવો. વળી તે ત્યાગવાનો ઉપાય
જતાવે છે.

‘સ’ તે સ્ત્રીસંગનો ત્યાગી મુનિ સ્ત્રીના કપાળની,
વેપની તથા શણગારની કથા ન કરે, આ પ્રમાણે તે ત્વચ્ચ
છે, તથા તેમને નરકમાં લક્ષ્મજનારી તથા સ્વર્ગનારૂઢનાં
વિદ્યરૂપ અર્ગલા જેવી બાણીને તે સ્ત્રીનાં અંગઉપાંગને ન
દેખે, કારણ કે સ્ત્રીઓને દેખતાં તેના કટાક્ષે મહાન અનર્થને
માટે ધાય છે. કહું છે કે.

મનરાગં તાવદાસ્તે પ્રભવતિ પુરુષસ્તાવદેવેન્દ્રિયાણાં,
લજ્ઞા તાવદ્વિધત્તં વિનયમપિતમા લયતે તાવદેવ ।
શૃચાપાક્ષ્ણુમુક્તાઃ શ્રવણપરજુષો નીલવદ્ધનાય પુતે
વાવહ્રીલાવતીનાં ન હૃદિ ધૃતિમુષો દૃષ્ટિવાણાઃ પતન્તિ

વાળા લાપણના આપવડે જોંચીને છોડેલા (કટાણો) પુરુષના હૃદયની ધીરજને ચોરનારા દષ્ટિઆણો ત્યાં સુધી ન પડે. તથા તે સ્ત્રીઓને નરકની આગનારી જાણીને તેની સાથે સંપ્રસારણ (ખાનગી વાત) પોતાની સગી એન વિગેરેથી પણ ન કરવું, ટહું છે કે.

માયા સત્વા દુહિત્રા ના, મ વિવિક્તામયો મનેત્ ।
 વલ્લભામિન્દ્રિગગ્રામઃ પંચિતોઽપ્યત્ર સુલ્લભિ ॥૧॥

માયા એન કે ધીકરી પોતાની કિય; તેની સાથે પણ એકાંતમાં ન એસે. કોરણકે, ઈન્દ્રિયોનું પ્રગળા ત્યાં છે. જેમાં, પંચિત પણ મોડ પામે છે ! ! ! આવું જાણીને જાણીતાં તત્પર સ્ત્રીઓમાં મનસ્વ ન કરવો; તથા તે સ્ત્રીને મોડ કરનારી જાંડન વિગેરેની ક્રિયા પોતે ન કરે; તથા સ્ત્રીઓની વેચાવચ્ચ પોતે ન કરે. અર્થાત્ કામના વ્યાપા-

ઉદ્દેશામાં શરૂઆતથી કહેકું મુનિનો જાવ મેન છે, તેને
આત્મામાં તું ચિંતવજે. આ પ્રમળે મુખનાં રાત્રી કહે છે—
આથી ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

પાંચમો ઉદ્દેશો કહે છે.

તીર્થોંકરના ઉપદેશના અનુસારે કહું છું. તે આ પ્રમાણે છે:—(વાક્ય સ્થાપના ' તથા ' વપરાય છે. તથા, અપિ-શબ્દ ભાંગાના સમુચ્ચય માટે વપરાય છે.)

હુદ (હોદ-કુંડ) નું વર્ણન.

તેના ચાર ભાંગા નીચે સુજળ છે, (૧) તે હોઠમાં ધીરે ધીરે પાણી નીકળતું હોય અને પાછું બીજી બાજુથી ભરાતું હોય તે સીતા તથા સીતોદા નદીના પ્રવાહના કુંડ જેવું છે. (૨) બીજે કુંડ તે પાણી નીકળે ખરું, પણ પાછું બીજું ન આવે તે પા દ્રઢ જેવું છે. (૩) તથા ત્રીજે પાણી નીકળે નહીં પણ આવે ખરું તે કવણ સમુદ્ર જેવો છે. (૪) જેમાં પાણી આવે પણ નહીં અને નીકળે પણ નહીં, છે, મનુષ્ય કોકની બાકારના સમુદ્ર માફક છે, તેજ પ્રમાણે અધ્યાર્ય પાતે શ્રુતને અંગીકાર કરીને બીજને બાણાવે છે, તેથી તે પહિલા જાગનાં આવે છે, તથા ઉદયના કારણે બીજા ભાંગામાં આવે છે, એટલે કપાયના ઉદયમાં પ્રવલ્લનો અભાવ છે તેથી તથ તથા કાવોદસર્ગ વિગેરેથી સ્પષ્ટ.

આચાર, શુભ, શરીર, વચન, વાચના, મતિ, પ્રયોગ-
મતિ, અને આડમી સંગ્રહ-પરિણા છે. અર્થાત્ આચારમાં
સારો, શિદ્ધાંતનું પૂર્વાપરનું જ્ઞાન, શરીર સુંદર, વચન માન-
નીય હોય; વાચના આપનામાં હોંશીયાર હોય; બુદ્ધિ લીરુણ
હોય; પ્રયોગમતિનાગો, તથા આયુ-સમુદાયને મોખ્ય હોય
કશ્ય નિગેરનો સંગ્રહ કરનારો હોય.

ગાંધી પ્રકારે વર્તે છે. આ પ્રમાણે હું કહું છું. (કંઈ
ત્રવીમિ શબ્દ, પ્રકરણ, ઊદ્યો, અધ્યયન, શુભરત્ન કે,
પરિસમાપ્તિમાં આવે છે તેમાં, અહીં અધિકારની સમાપ્તિમાં
જાયવો. આચાર્યનો અધિકાર કલ્યા પછી વિનય
(શિષ્ય) નો અધિકાર કહે છે:—

વિનિમિત્ત સમાવૈષ્ણં અવાપેણં મો લક્ષ્મ
સમાધિં તિમા વેમે અણુમદ્ધંતિ, અસિના વેમે
અનુમદ્ધંતિ, અણુમદ્ધ માપેદિં અણુમદ્ધ માણં
મદ્ ન વિચિત્રે ! (મુ ૦ ૨૪૧)

બધી પ્રકારે વતે છે. આ પ્રમાણે હું કહું છું. (ઈતિ
 વ્રવીમિ શબ્દ, પ્રકરણ, ઉદ્દેશો, અધ્યયન, શ્રુતસ્કંધ કે,
 પરિસમાપ્તિમાં આવે છે તેમાં, અહીં અધિકારની સમાપ્તિમાં
 જાણવો. આચાર્યનો અધિકાર કહ્યા પછી વિનેય
 (શિષ્ય) નો અધિકાર કહે છે:—

વિતિગિચ્છ સમાવન્નેણં અપ્પાણેણં નો લહઈ
 સમાહિં. સિયા વેગે અણુગચ્છંતિ, અસિતા વેગે
 અણુગચ્છંતિ, અણુગચ્છ માણેહિં અણુગચ્છ માણે
 કહ ન નિવિજ્ઞે ? (સૂ ૦ ૧૬૧)

વિચિકિત્સા તે, ચિત્તનો વિપ્લવ છે, આમ પણ છે. એવા
 પ્રકારના સંકલ્પો તે, સુક્તિથી ઉત્પન્ન થતા અર્થમાં મોડના
 ઉદયથી મતિનો વિભ્રમ થાય છે. તે આ પ્રમાણે:— આ
 મહાનૂત્પનો કલેશ રેતીના કોળીયા ખાવા જેવું નિઃસ્વાદ
 છે, તે કરવાથી તેનું ફળ મળશે કે નહિ ? કારણકે, ખેતી
 કરનાર વિગેરેને મહેનત કરવા છતાં, ફળ મળે છે કે,
 નથી પણ મળતું ? આવી મતિ મિથ્યાત્વનો અંશ ઉદયમાં
 આવવાથી તથા, જ્ઞેયને જાણવું ગડન છે તેથી થાય
 છે, તે જ્ઞેયને બતાવે છે.

અર્થ ત્રણ પ્રકારનો છે. (૧) સુખથી સમજાય દુઃખથી
 સમજાય; અને બીજાકુલ ન સમજાય. આ ત્રણે સાંસારના-
 રના આધાર ઉપર બેઠ છે, તેમાં સુખાધિગમ બતાવે છે.

જેમકે—ચક્રવાળો હોય; અને ચિત્રકળામાં નિપુણ હોય; તેને રૂપપ્રસિદ્ધિ (ચિત્ર કરવું) મુલભ છે, અને અનિપુણને દુઃખેથી ચીતરાય; પણ આંધળાથી તો, બીલકુલ દેખાયા વિના ન ચીતરાય; તેમાં, અનધિગમ રૂપ તો, અવસ્તુજ છે, અને સુખાધિગમ પણ શંકાનો વિષય ન થાય, પણ જે દેશકાળ સ્વભાવથી વિપ્રદૃષ્ટ હોય; તેમાંજ શંકા થાય, તે ધર્મ—અધર્મ, આકાશ વિગેરેમાં જે વિચિત્રિત્વા થાય તે જાણવી; અથવા ‘ વિદ્યોગચ્છતિ ’ વિદ્યાની મુગ્ધતા એટલે, વિદ્યાનો તે સાધુઓ છે. જેમણે સંસારનો સ્વસ્થાવ જાણ્યો છે, અને સમસ્ત સંજનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓની મુગ્ધતા (નિંદા) કરે છે. કારણકે, તેઓ જ્ઞાન કરતા નથી; તથા, પરસેવાના મેલથી ગંધાતાં શરીરવાળા છે. તેઓને નિદે છે, ‘ નિંદનારા કહે કે, ’ ઝો, અવિષ્ણ પાણીથી સ્નાન કરે; તો, શું દોષ છે ? આ મુગ્ધતા છે, તે મુગ્ધતાને અથવા, વિચિત્રિત્વાને પ્રાપ્ત કરેલા આત્માવાળો (શંકાવાળો) નિષ્ણની સમાધિ આત્મા જ્ઞાનકરણ નિષ્ણદ્વય સમાધિને પામતો નથી, કારણ કે વિચિત્રિત્વાથી મહાંત નિષ્ણતાવાળને આત્માની રહે તેમજ સ્વચ્છત્વ નામની એકિ (સમવાનતા પદ્યન ઉપર આત્મા) મેળવતો નથી; અને જે પોતે મેળવે છે, તે મુકુટ અથવા સાકુ હોય, તે પતાવે છે, ‘ પિતા ’ હો. આ વિગેરેમાં રહી જતેલા હોય, અથવા

લઘુકર્મવાળા સમ્યક્ત્વને પ્રમાડનાર આચાર્યને અનુસરે છે. અર્થાત્ આચાર્યનું કહેલું માને છે તે પ્રમાણે કેટલાક ગૃહ-વાસ છોડેલા સાધુઓ શંકા વિગેરેથી રહિત બની આચાર્યના માર્ગને અનુસરે છે. તેમનામાં પણ જો કોઈ કોરડુ માફક હોય, તે પણ તેવા બીજા ઉત્તમ માર્ગને અનુસરનારા સાધુને જોઈ તે આ કોરડુ જેવો પણ તેનાં અશુભ કર્મ ઓછાં થતાં તે પણ સમ્યક્ત્વ પામે, તે બતાવે છે. આચાર્યનું કહેલું સમ્યક્ત્વ માનનારા શ્રાવકોથી પરિચયમાં આવતો અથવા પ્રેરણા કરાતો ન માને, તો પછી કેવી રીતે નિર્વેદ ન પામે ? અર્થાત્ ખરાબ કૃત્યની ભય્યાત્વાદિ રૂપ વિચિકિત્સાને છોડીને તે પણ સમ્યક્ત્વ પામે; અથવા સાધુ-શ્રાવક જેઓ સંસારમાં રક્ત અથવા વિરક્ત હોય; તેઓ આચાર્યનું કહેલું સમજે; તો, કોઈ અજ્ઞાનના ઊદયથી મંદબુદ્ધિ હોવાથી તપસ્વી સાધુ ઘણા વર્ષનો દીક્ષિત હોય; તે જો, ન સમજે; તો, કેમ ખેદ ન પામે ? (કદાચ,) તપ અને સંયમનો નિર્વેદ ન હોય; અને અનિર્વેદી હોય; તો, આવી પણ ભાવના લાવે. જેમકે—જો, હું ભગ્ય નહીં હોઉં; તો, મને સંયતભાવ પણ નથી. કે, પ્રકટ—(ખુલ્લું કરીને) ગુરુ કહે છે તો પણ, હું સમજતો નથી. આ પ્રમાણે ખેદ પામતાને આચાર્ય સમાધિનાં વચન કહે છે કે:—હો સાધુ ! ખેદ ન કર ! તું ભગ્ય છે. કારણ કે, તું સમ્યક્ત્વ પામ્યે:

છે, અને તે ગ્રંથીલેદ વિના ન હોય, અને ગ્રંથીલેદ ભવ્યત્વ વિના ન હોય. કારણકે, અભવ્યને ભવ્ય, કે અભવ્યપણાની શંકા પણ ન થાય.

વળી, અવિરતિનો પરિણામ બાર કપાયનો ક્ષય ઊપશમ ઊપશમ કે, ક્ષય થતાંજ હોય છે, અને તે વિરતિ તું પામ્યો છે. તેથી, દર્શનચારિત્ર-મોહનીયનો તારેક્ષ્યોપશમ થયો છે. નહીતો, સમ્યગ્દર્શન-ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ન હોય પણ, તને કહ્યા છતાં જો, બધા પદાર્થો ન સમજાય; તો, જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ઊદયતું લક્ષણ બાળપુરું; ત્યાં તો, તારે શ્રદ્ધારૂપ-સમ્યક્ત્વ સ્વીકારવું. તે કહે છે:—

તમેજ સચ્ચં મીસંકં જં જિણ હિં પવેદ્યં (સૂ. ૧૬૨)

જ્યાં આગળ સ્વસમય, પરસમયના બાંધ આચાર્ય ન હોય; તથા, કીણી ગૂઢ બાબતોનાં, અને અતીન્દ્રિય પદાર્થોનાં બંને પક્ષને માન્ય દૃષ્ટાંત તથા, સમ્યગ્દેહતુલ્ય અજ્ઞાવથી જ્ઞાનાવરણીયના ઊદયથી સમ્યગ્જ્ઞાન ન હોય; ત્યાં પણ આ પ્રમાણે ચિંતવવું કે, તેજ એક સત્ય છે અને તેજ નિઃશંક છે કે, જિનેન્દ્રિય કહેલા સત્યના સ્વરૂપ-અતીન્દ્રિય પદાર્થો જે હજી આગમથી માનવાયેલા છે (તે તારે પ્રમાણ છે.) તથા માનવાનાં શંકા ન હોય; તે નિઃશંક કહેવાય. કે પાર્શ્વ-અધન, અવગત, હજી વિચિત્ર જે સ્વીકાર કહેવું છે. તે સમજીને કહેલા વિશેષ છે, બાકે તેમનું

કહેલું સત્યજ છે. આવું શ્રદ્ધા ન કરવું. બરોબર રીતે પદાર્થ ન સમજાય; તોપણ, શંકા ન કરવી.

પ્ર:—શું સાધુને પણ શંકા થાય છે કે, તમે આમ કહો છો ?

ઉ:—સંસારની અંદર રહેલા જીવોને મોહના બદ-
યથી શું ન થાય ? તે પ્રમાણે આગમમાં કહેલું છે.

ગૌતમનો પ્ર:—હે ભગવન ! સાધુનિગ્રંથો કાંક્ષામો-
હનીયકર્મ વેદે છે ?

“અતિથ ણ ખંતે ! સમણા નિગમંથા કંસ્યા મોહ
ણિજ્ઞ કમ્મં વેદંતિ ! હંતા અતિથ, કહનં સમણાવિ
ણિગમંથા કંસ્યા મોહણિજ્ઞં કમ્મં વે ઘંતિ ! ગોયમા !
તેહુ તેહુ નાગન્તરેહુ ચરિત્તં તરેહુ સંકિયા કંસિયા
વિહિચ્છા સમાવના યેય સમાવના કલુસ સમા-
વના, एवं સ્વહુ ગોયમા ! સમણાવિ નિગમંથા કંસ્યા
મોહણિજ્ઞં કમ્મં વેદંતિ, તત્થા લંબણં ‘તમેવ સચ્ચં
ગીસંકં લં તિણેહિં પવેદ્ધયં’ સે જૂણં ખંતે एवं મળં
ધારે માળે આણાણ આરાહણ ભવતિ હંતા ગોયમા !
एवं मणं धारे माणे आणाण आराहण भवति,”

ઉ:—હા.

પ્ર:—કેવી રીતે તે વેદે છે ?

ઉ:—તેવા તેવા જ્ઞાનના કે, આરિત્રના વિષયમાં ન સમજતાં શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સાવાળા બની લેદોને પામેલા ન સમજતાં હૃદયમાં અંબવાણા બને છે તેથી હે જૌતમ ! તે ઠીક છે કે, સાધુને પણ શંકા વિગેરે થાય.

જૌતમ કહે છે:—હે ભગવાન ! તે સમયે સાધુ મનમાં એમ ચિંતવે કે, “ તેજ સત્ય, નિઃશંક છે. કે ને, જિનેશ્વરે કહેલું છે. ” તો, તે આજ્ઞા પાળવાનો આરાધક થાય કે ?

ઉ:—હે જૌતમ ! એમ મનમાં ધારે; તો આરાધક થાય છે.

વળી શુદ્ધ ઊપદેશ આપે છે કે, સાધુએ વિચારવું કે—

वीतरागा हि सर्वज्ञा मिथ्या न ब्रुवते क्वचित् ।

यस्मात्तस्माद्वचस्तेषां, तद्यत् भूतार्थ दर्शनम् ॥૧॥

વીતરાગ પોતે સર્વજ્ઞ છે. અને તેથી, નિશ્ચે તેઓ કુદું ન બોલે. નેથી, તેમનું વચન જીવેનું સ્વરૂપ બતાવતું રહે સાચું છે. વિગેરે સમજાવેલું.

વળી, આ વિચિકિત્સા દીક્ષા લેનારને આગમમાં મતિ સ્થિર પવણી ન હોવાથી થાય છે. તેવા એ પક્ષ ઉપર બતાવેલું રહત્ય ચિંતવવું; તે કહે છે:—

साद्धिस्त ए समणस्तस संववय माणस्त स-
मियंति मत्तमाणस्त एगया सनिवा होइ ? सनियंति
मत्तमाणस्त एगया असनिवा होइ २ असनियंति

મન્નમાણસ્સ એગયા સમિયા હોઈ ૩, અસમિયંતિ
 મન્નમાણસ્સ એગયા અસમિયા હોઈ ૪, સમિયંતિ
 મન્નમાણસ્સ સમિયાવા અસમિયાવા સમિયા હોઈ
 ઉવે હાએ ૫, અસમિયંતિ મન્નમાણસ્સ સમિયાવા
 અસમિયાવા અસમિયા હોઈ ઉવેહાએ ૬, ઉવેહ
 માણો અણુવેહમાણં ઘુવા-ઉવેહાહિ સમિયાએ ઇચ્ચેવં
 તત્થ સંઘી ઝોસિઓ મળઈ, સેઉટ્ટિયસ્સ ગઈસમણુ-
 પાસહ ઇત્થવિ વાલ ભાવે અપ્પાણં નો ઉવદંસિજ્ઞા
 (સૂ. ૧૬૩)

શ્રદ્ધા ધર્મની ઇચ્છા તે જીને હોય; તે, શ્રદ્ધાવાનુ છે.
 તેના લાગ્યજીવને સંવિગ્ન અને યોગ્ય વિહાર કરનારા આધુ-
 ઝોએ, અથવા સંવિગ્ન વિગેરે ગુણોથી દિક્ષા લેવાયોગ્ય
 હોય; તેને દિક્ષા લેતાં શંકા થાય; તે, તેને જીવાદિ પદાર-
 થમાં ઓધ પામવાની અશક્તિ હોય; તે, તેને સમજાન-
 વણું કે, હે ભદ્ર ! જિનેશ્વરે જે કહેલું છે, તે શંકારહિત
 અને સત્ય છે. આ પ્રમાણે દિક્ષા લેતાં ઓધ આપવાથી
 તેનો આત્મા આરિત્રથી નિર્મળ થતાં; ચક્રતા કંડકથી પછોના
 કાળમાં પણ નિર્મળ ભાવના વધે; અથવા જરોગર રહે;
 યોછી પણ થાય અથવા અજાવ પણ થાય. આવી જીવની
 વિચિત્ર પરિણામતા બતાવે છે, તે શ્રદ્ધાવાળાને સમજાવીને

દીક્ષા લીધા છતાં, પોતે જિનેશ્વરનું કહેલું વચન શંકા-
રહિત સાચું માનતો પાછળથી પણ શંકા, કાંક્ષા, વિચિ-
ક્તિસા, વિગેરેથી રહિત નિર્મળ સમ્યક્ત્વવાળો હોય છે,
પણ ભગવાનનાં વચનમાં શંકા ઉત્પન્ન થતી નથી. (૧)
કેઈને દીક્ષા લેતાં શ્રદ્ધા હોવાથી માનવા છતાં પાછળથી
ન્યાય ભણતાં કેઈ બતતનો એકાંત પક્ષ પકડતાં હેતુ દર્શા-
વતનો લેશ હાથમાં આવતાં પૂર્વાપર વિચાર ન થવાથી;
અને સ્વેચ્છાપદાર્થ ગહન હોવાથી સતિ મુજાનાં કેઈ વાપત
મિથ્યાત્વના અંશનો ઊદય થતાં; તે જિનવચનને સમ્યક્
માનતો નથી. તે કહે:—આ ગધા નયના સમૂહના અભિ-
પ્રાયના કારણે અનંત ધર્મથી યુક્તવસ્તુ જેવી છતાં, મોડના
ઊદયથી એકનયના અભિપ્રાયવડે એક અંશ સાધવા માટે
તે સાધુ બાય છે. :જો, નિત્ય જિનેશ્વરે કહેલું; તે ફરી
અનિત્ય કેમ થાય ? અથવા અનિત્ય તે, નિત્ય કેમ થાય ?
કારણકે, તે બન્ને પરસ્પર વિરોધી છે.

તે પ્રમાણે અપ્રત્યુત અનુભવ સ્થિર એક સ્વભાવ-
વાળું નિત્ય છે, અને તેથી ઊંચકું દરેક સ્તરે નાશ પામનારું
અનિત્ય છે. વિગેરે અસમ્યક્ભાવને જાને છે, પણ તે એવું
વિચારતો જણ, કે અનંત ધર્મવાળી અને બધા નયના સમૂ-
હની યુક્ત વસ્તુ છે, તે માંદ હુદ્દિવાળને તે જાનવું અભિ-
પ્રાય હોવાથી અશક્ય છે, પણ શ્રદ્ધાથી માનવા યોગ્ય છે,
પણ હેતુથી સંતોષમાન ન થવું, કહ્યું છે કે:—

સર્વેર્નયૈ નિયત નૈગમ સંગ્રહાયૈ;

રૈકૈકશો વિહિત તીર્થિકો શાસનૈર્યત્ ॥

નિષ્ઠાંગતં વહુ વિધૈર્ગમ પર્યયૈસ્તૈઃ

અદ્વૈયમેવ વચનં ન તુ હેતુ ગમ્યમ્ ॥ (૬૮૫ાદિ)

બધા નયો વડે એટલે નૈગમ સંગ્રહ વિગેરે અનેકથા
નિયત એક એક અંશથી અન્ય તીર્થિક શાસનવાળાએ
બતાવેલ જે બહુ પ્રકારના ગમપર્યાયોવડે સંપૂર્ણતા પામેલું
તમારું વચન શ્રદ્ધા કરવા યોગ્ય છે. પણ ત્યાં હેતુથી
બાણવા યોગ્ય નથી,

જેથી વિચારણું કે હેતુનો એક નયના અભિપ્રાય
પ્રમાણે વર્તે છે. તથા એક ધર્મને સાધે છે, પણ બધા ધર્મને
સાથે સાધનારને હેતુનો અસંલગ્ન છે, (તેથી તેને શંકા
થાય છે.) (૨) વળી વિચિત્ર ભાવનાને બતાવે છે, કે કોઈ
મિથ્યાત્વના લેશથી મુંઝાણેલાને શંકા થાય કે શબ્દ પુદ્ગલનો
કેવી રીતે બને એવું ઉલટું માનીને મિથ્યાત્વના પરમાણુઓના
ઉપશમપણાથી પછીથી શંકા વિગેરે શુદ્ધતા ઉપદેશથી દૂર
થતાં તે શ્રદ્ધાવાળો થાય છે; કે જો શબ્દ પુદ્ગલનો બનેકો
ન હોય તો તેનો કરેલો અનુગ્રહ અથવા ઉપવ્રાત કાન ઉપર
કેવી રીતે થાય ? કારણ કે આકાશ માદક શબ્દ અમૂર્ત
હોય તો કાનને કાંઈ પણ ન થાય એમ સમજીને સમ્ય-
ક્ત્વ પામે છે (૩) કોઈને આગમમાં રમણુતા ન યત્નાથી

મતિ અપરિણત થતાં વિચારે કે એક સમયમાં જ પરમાત્મ
લોકાંતે કેવી રીતે જાય એમ જોઈું માનતાં કોઈ વખત
કુ હેતુના વિતર્કના પ્રકટ અવસરે પૂરેપૂરું નિશ્ચયાર્થી બને
છે, કે ચૌદસજ લોકનો એક છેડાથી જાંત છેડા મુખી જતાં
આકાશ પ્રદેશને સાથે સ્પર્શ ન થવાથી સમજાવે. એ
પર, તે ભેદ ન પડે તો બે જગ્યાએ એક સાથે સ્પર્શ ન
થાય તેથી પરમાત્મનું તેટલા પાણું ધાવ, એટલે તે એકું
માને કે લોકને જાંત છેડે રહેલા પ્રદેશને. એ વખતે
પરમાત્મને સ્પર્શ કર્યો માટે તેટલા એટલા પરમાત્મ છે,
અથવા તે જાંતું છેડું પરમાત્મ જેટલું છે, એ તેનું માનવું
જોઈું છે. પણ તે આગ્રહી બનેલો વિચારેતો નથી, કે
વિશ્વજ્ઞ પરિણામ વડે શીઘ્ર મતિપદ્ધતી પરમાત્મનું એક
સમયમાં અસંખ્યેય પ્રદેશનું યત્ન થાય છે, જેમકે અંગ-
ળીના ગાપ જેટલા એક દ્રવ્યના અસંખ્યત આકાશ પ્રદેશ
છે, તેટલા જાંતે એક સમયમાં પરમાત્મ એકાંતે જાય છે.
પ્રત્યે એ કેવી રીતે બને ? હવે એ પ્રત્યક્ દેખાતું છે તે ના

હવે ભાંગાની સમાપ્તિ કરવા પરમાર્થ બતાવે છે, કે ભગવાનનું વચન સાચું છે, એવું માનીને શંકા વિગેરે છોડીને તે વસ્તુ ચત્ત્ર વડે તેવા રૂપેજ સમ્યક્ અથવા અસમ્યક્ પૂર્વે ભાવી હોય તો પણ ગુરૂના સહવાસથી તેમનો ઉપદેશ વિચારતાં તે શિષ્ય શ્રદ્ધાવાળો થાય છે, જેમ ઇર્ષ્યા પથમાં ઉપયોગ રાખનારને કોઈ વખત છાન્ડિસા થાય. (તો પણ તેને દોષ લાગતો નથી.) (૫) હવે તેથી ઉત્કટ બતાવે છે, કોઈ વસ્તુ જોટી રીતે માનતાં છદ્મસ્થ સાધુને ટુંક બુદ્ધિથી શંકા થાય, તે સમયે તે વસ્તુ જોટી અથવા સાચી વિચારી હોય, તો તેણે જોટી વિચારેલી હોવાથી જોટા વિચારને લીધે અશુભ અધ્યવસાય હોવાથી તે નિઃશ્ચાત્ત છે, કારણ કે જેવી શંકા કરે તેવોજ ભાવ મેળવે, એવું વચન છે, (૬) અથવા સમ્યક્ માનનારને બીજી રીતે ખુલાસો કરે છે, શમિનો ભાવ શમિતા છે તે શમિતાને માનનારો શુભ અધ્યવસાયવાળો ઉત્તર કાલમાં પણ ઉપશમ વાળોજ રહે છે, અને બીજો તો શમિતાને માનવા છતાં કપાયના ઉદયથી અશુભિતા થાય છે, એજ પ્રમાણે બીજા ભાંગામાં સમ્યક્ શબ્દની યોજના કરવી, કે સાડું વિચારે તો સાડું ફળ મેળવે, તેજ પ્રમાણે સાડું નરમું તેનો વિવેક વિચારતો બીજાને પણ ઉપદેશ દેવાને સમર્થ થાય છે, કહું છે, કે આગમમાં મતિ પરિણત થવાથી વચ્ચેના પદાર્થનો

સ્વભાવ જતાવવાથી આ યોગ્ય છે, આ અયોગ્ય છે, એકું વિચારતો વિદ્વાન જીવત નહિ વિચારતાને પણ સમજાવે છે, એટલે ગારરનાં ટોળા માફક એક પછી એક જેમ કોટે તેમ કોઈ વિના વિચારનો શંકાવાળો હોય, તેને કહે કે હે ભદ્ર! તું મધ્યસ્થતા રાખીને નિર્મળ લાવળી વિચાર કે વિનિશ્ચયરતું કહેતું જીવાદિત્વ વિચાર નુશ્ચિને યોગ્ય છે કે નહીં? તે આંખો નિંચીને વિચાર, અથવા સંયમને સારી રીતે પાળનારો હોય, તે સંયમ સારી રીતે ન પાળનાર ને કહે, કે હે ભદ્ર! સમ્યક્ ભાવ પામીને હવે સંયમમાં સારી રીતે ઉત્તમ કર! શું આસંજીને? કે— ‘હું’ કહેલા પ્રકારે તે સંયમમાં કર્મ સંતતિ રૂપ કરવા રૂપ ને સંધિ છે. તે જો સંયમ સારો પાડે તે, કર્મ કર કરત્ય તેમ છે, આ કર્મ સંતતિ તે સિવાય જીજી રીતે રૂપ થાય તેમ નથી. પણી સારી રીતે સંયમ પાળનારને શું કાલ વાગ્ય, તે કહે છે, ‘સે’—તે સમ્યક્ રીતે દીક્ષા કેવળે વિચાર વ્યવસ્થાને સંક્રા રહિત ધર્મ યદા હિવાથી સારિત કરં પુરુષુક સમ્યક્ રહેવાથી અપવાદગુરની આજ્ઞામાં વર્તવાથી ને મતિ થાય છે, અપવાદ ને પદવી પ્રાપ્ત થાય છે, તેને કે શિષ્યે! તને સારી રીતે જુઓ! જ્યાં દોષનાં પ્રસંગ, રૂપ કર્મનાં સિદ્ધતા સારિતમાં નિષ્કપતા અને તેને દુષ્ટ સંયમી અપારતા થાય છે, અપવાદ સર્વો શ્રેષ્ઠ વિનિશ્ચય ઉત્તમ મતિ

મળે છે, તેને જુઓ ! અથવા સંયમમાં પ્રયત્ન (ન) કરનારને ઉપરના ઉત્તમ ગુણો વિના પાસત્યા વિગેરેની ગતિ જે બધા લોકોને હાંસી રૂપ છે. તે અથવા અધમ સ્થાનની ગતિ મળે છે. તે તમે દેખો ! આ પ્રમાણે સંયમ પાળનાર અને પ્રમાદ કરનાર સાધુની ઉંચ નીચ ગતિને જાણીને પાંચ પ્રકારના સારા આચારમાં તમારે પ્રવર્તન કરવું, પણ જે ચારિત્ર લેવામાં પ્રમાદ કરે તેની નીચ ગતિ થાય તેથી શું સમજવું, તે કહે છે, કે જેઓ અસંયમમાં જાત ભાવમાં રમેલા છે, જે સુગતિ સકલ કલ્યાણના આધાર રૂપ છે, તેને ન મેળવી શકે, અર્થાત્ હે શિષ્ય ! તું દીક્ષા લઈને જાળ ચેદ્ય માફક કુદૃત્ય ન કરીશ ! તે જાણ જેવો આચાર શાક્ય કપિલ વિગેરેના મતને માનનારા આચરે છે, અને જોડે છે, કે નિત્ય, અને અમૂર્ત આત્માહોવાથી આકાશ માફક તેને અતિ પાતળ નથી ! અથવા વૃક્ષ ઊંઘતાં કે જાળતાં આકાશને ભેદ કે જાળવું થતું નથી, તેમજ શરીર નિકારી છે. તેને ધા વિગેરે ઘટાં અનિકારી આત્માને કંઈ પણ થતું નથી ! તેઓ કહે છે કે.

ન જાયતે ન ત્રિયતે કદાચિન્નાયં મૃત્વા નવિતેતિ ।

આત્મા જન્મે નહીં, તેમ મરતો પણ નથી, કંઈ પણ દિવસ આ ઘટ્ટને ઘવાતો નથી ! (જેવો છે તેવોજ રહેવાનો છે)

નૈનં છિન્દન્તિ શસ્ત્રાણિ, નૈનં દહતિ પાવકઃ
 નચૈનં ક્લેદયન્ત્યાપો, નશોપયતિ મારુતઃ ॥૧॥

અવને શસ્ત્રો છેડે નહી, અગ્નિ જાળે નહીં, પાણી
 ભીંતવે નહીં, તેન પવન શોષણ કરતો નથી.

અચ્છેત્યોઽયમ મેત્યો યમ વિકારી સત્ત્વતે ।

નિત્યઃ સતતત્વ સ્થાણું રચલોઽયં સનાતનઃ ॥

આ આત્મા અછેદ અલેદ અવિકારી નિત્ય તથા દૈનિકાં
 યમન કરનાર સ્થાણુ તથા અચર અને સનાતન (પુરુષો)
 છે. (વિગેરે તેમનાં વચનો છે) તે પ્રાણીને કહીને વિગેરેનાં
 પ્રવર્તનારાને તેના નિપેદ માટે કહે છે.

તુભંસિ નામ સત્ત્વેવ જં હંનન્ત્વંતિ મત્તમિ, તુ-
 ભંસિ નામ સત્ત્વેવ જં અગ્નિઃ લેપન્ત્વંતિ મત્તમિ,
 તુભંસિ નામ સત્ત્વેવ જં પરિધાયેન્ત્વંતિ મત્તમિ,
 ગરં જં પરિધિત્ત્વંતિ મત્તમિ, જં વદન્તેન્તિ મત્તમિ,
 યંજૂં ચેવપટિવુઢજીવી, તમ્હા ન હંતા નચિ વાયવ
 અણુસંલેપણ સપ્પાણેણં જં હંનન્ત્વં નાનિવત્થણ
 (સ્કં ૧૬૪)

તમે હજીવા યોગ્ય માનો છો, જેમ તમને કોઈ મારવા આવે તો તે દેખીને તમને દુઃખ થાય છે, તેવી રીતે બધાને છે, તેને દુઃખ ઉત્તમ કરવાથી પાપ બંધાય છે, તેનો ભાવાર્થ આ છે, કે અહીંયાં અંતર આત્મા જે આકાશ જેવો છે તેની હિંસા મારવા વડે નથી પણ શરીર આત્માની હિંસા છે, કારણ કે જ્યાં કંઈ પણ આધાર રૂપ પોતાનું શરીર છે, તેને સર્વથા દૂર કરવું તેજ હિંસા છે, એવું જોના માને છે. કહ્યું છે કે

પંચેન્દ્રિયાણિ ત્રિવિધં બલંચ,

ઉચ્છ્વાસ નિઃશ્વાસ મધાન્યદાયુઃ ।

ગ્રાણા દર્શતે ભગવદ્ગિરુક્તા

સ્તેષાં વિયોજી કરણં તુ હિંસા ॥૧॥

પાંચ દંદ્રિયો ત્રણ બળ ત્યાસોત્યાસ, અને આયુ એ દસ પ્રાણ બનવાને કહેલા છે. તેનો વિયોગ કરવો તે હિંસા છે. વળી સંસારમાં રહેલા એવને સર્વથા અનૂર્ત્તપણું મળે. કે આકાશની નાકક જેના વડે વિકાર ન થાય, તથા બધી જગ્યાએ પ્રાણીને દુઃખ દેતાં પડેલાં આત્માની તુલાના વિચારથી, એવું જોડેના સૂચથી બતાવે છે. તું પણ તેજ છે. કે તમે આજ્ઞા કરવાનાં આવે તે માને છે. તમા બીજા એવને પરિતાપવા એવું માને છે. તેજ પ્રત્યક્ષે જેને વધારું કરવા, તે તું માને છે. જેને દુઃખ દેવું તે પણ તું માને છે.

પણ જેવું તને વિરૂદ્ધ થતાં દુઃખ થાય, તેમ બીજાને પણ
જાણવું, અથવા જે કાંઈને તું હણવાનો વિચાર કરે છે. ત્યાં
અનેકવાર તું હતો. આ પ્રમાણે જુદાં વિગેરેમાં પણ સમજવું
કે, બીજા જુદું જોલી તને ઠગે તો તને ન ગમે, તેમ
તું જુદું જોલે તો બીજાને ન ગમે, જે હણનારો તથા
હણનારો બંને ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એકતા ધાય તો શું !
તે કહે છે,

‘અરજુ’ રજુ પ્રશુણ તેજ છે કે, જે ધાતક અને
દંતવ્યના એક પણના બાંધને માને (પોતાના અંતઃકર
સર્વે જીવેને માને) તેજ પ્રતિબુદ્ધ જીવી આધુન્ય પિતે
પરિજ્ઞાન વડે જીવે છે, પણ જીવની હિંસા કરનારે પિતાના
સમાન બીજાને ન માનનારો જીવેલો નથી. તે એમ છે, તો
શું કરવું ? તે કહે છે. હણનારા જીવને પિતાની મદદ
જોઈ દુઃખ ધાય છે, માટે પિતાની ઉચ્ચતી પીડાની
હિંસા ન કરવી, ન બીજા પાસે ચરવવા, હણનારને જુદું

એકાર્થ પાણું સમનાયિ જ્ઞાન વડે માને છે, તેવું તમે માને
છો, કે આત્મા સાથે એકપણે માને છો ? તેનો ઉત્તર
સૂત્રકાર આપે છે,

જે આયા સે વિજ્ઞાયા, જે વિજ્ઞાયા સે આયા,
જેણ વિધાણઈ મે આયા, તેં પહુદ પહિસંઘાળ, યસ
આયાવાઈ સમિધાળ પરિધાળ વિમાહિળ તિભેપિ
(સૂ૦ ૧૬૨) ॥ ૫-૬ ॥

જે આત્મા નિત્ય ઉપયોગ સ્વરૂપાયો છે. તેજ વિજ્ઞાતા
છે, પણ તે આત્માથી પદાર્થનો અનુભવ કરાવનાર જ્ઞાન
બુદ્ધિ નથી, અને જે વિજ્ઞાતા છે, તે પદાર્થનો પરિચેદક
ઉપયોગ તે પાણુ આ આત્માજ છે. કારણ કે જીવનું સ્વરૂપ
ઉપયોગ છે, અને ઉપયોગ તે જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, જ્ઞાન અને

(૨૮૧)

ઉદ્ભવ છે, કારણ કે તમારા કહેલા પ્રમાણે માનતાં શુકલ
(ધોળા) ગુણોના અભાવ થતાં અર્ચના થટીને અમાવ
થવા જશે.

પણ સંભવે છે, આ પ્રમાણે ભેદના સંભવમાં ક્યાંથી એક્યતા હોય ? જૈનાચાર્ય શિષ્યને કહે છે, કે તેવાને ખુદ્ધું કહેવું જે મતિ વિગેરે જ્ઞાન રૂપ કરણવડે અથવા ક્રિયાવડે સામાન્ય વિશેષ આકારપણે જે કોઇ (જીવ) વસ્તુને જાણે છે તે આત્મા છે. અને તે આત્માથી ભિન્ન જ્ઞાન નથી; તેમ કરણ પણે ભેદ નથી, એકને કર્મ કરણના ભેદ વડે ઉપસાધિય થાય છે, જેમકે દેવદત્ત આત્માને આત્માવડે જાણે છે, ક્રિયાના પક્ષમાં પક્ષસંબંધી અભેદ છે એવું તમે પણ સ્વીકાર્યું છેજ, વળી

ભૂતિર્યષાં ક્રિયાસૈવ, કારકં સૈવ ચોચ્યતે

જેમાં ભૂતિ (થવાપણું) છે તેજ ક્રિયા છે, અને તેજ કારક છે, આ વચન વિગેરેથી એક પણુંજ છે,

જ્ઞાન અને આત્માનું એકપણું માનતાં શું થાય ? તે કહે છે,

તે જ્ઞાન પરિણામને આશ્રયી આત્મા તે નામેજ વ્યવહાર કરાય છે, જેમકે ઇન્દ્રિયી ઉપયુક્ત હોય તે ઇન્દ્ર કહેવાય, અથવા મતિ જ્ઞાની શ્રુતજ્ઞાની અવધિજ્ઞાની મન પ્રયત્નજ્ઞાની, કેવળજ્ઞાની છે. અને જે જ્ઞાન આત્માનું એકપણું સ્વીકારે છે, તેને શું શું થાય, તે કહે છે. ઉપર બતાવેલી નીતિએ યથાવસ્થિત અત્તમવત્તી થાય, અને તેના સમ્પન્ન હાવવડે અથવા સમિત્તા (ઉપસમપણું) વડે પરોપ રૂપ છે,

એટલે તેજ સંયમ અનુષ્ઠાન રૂપ પ્રસિદ્ધ છે, (ઇતિ શબ્દ સમાપ્તિ માટે છે) લોકસાર અધ્યયનમાં પાંચમો ઉદ્દેશો પૂરો થયો.

છઠ્ઠો ઉદ્દેશો—

પાંચમો ઉદ્દેશો કહ્યો હવે છઠ્ઠો કહે છે, તેનો સંબંધ આ પ્રમાણે છે, ગયા ઉદ્દેશમાં કહ્યું કે આચાર્યે નિર્મળ હૃદ (કુંડ) જેવા થવું, તેવા ઉત્તમ આચાર્યના સંસર્ગથી શિષ્યને કુમાર્ગનો પરિત્યાગ થાય. તેથી સગદેવની અવશ્યે હાનિ થાય, માટે આ પ્રતિપાદન (સિદ્ધ) કરવાના સંબંધ વડે આવેલા ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે,

અણાણાણ એગે સોવઢાણા આણાણ એગે નિરુવઢાણા, એયં તે મા હોડ, એયં કુસલસ્ત વંસણં તદ્દિ, દ્વોણ તમ્મુત્તોણ તમ્મુરક્કારે તસન્ની તન્નિમેસણે (સૂ. ૧૬૬)

અહીંઆં તીર્થંકર ગણુધર વિગેરેનો ઉપદેશ માનનાર હોય, તેને વિનેય (શિષ્ય) કહેવું છે, અથવા સર્વ લાવના સંલાવિત પણાથી સાનાન્યથી ગલિધાન છે, અનાજા એટલે લગવાનના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે આચરે, તે અનાચાર છે, તે અનાચારમાં પ્રવર્તેલા કેટલાક ઇન્દ્રિયોને વશ થએલા અને દુર્ગતિમાં જવાની ઇચ્છાથી પોતાના મતના અભિમાન

ગ્રહથી જાંઘાયલા (કદાગ્રહી) છે, તથા ઉપસ્થાન તે જના-
 વટી તેમનું ધર્મચરણ છે, તેમાં ઉદ્ધમ ' કરનારા ' તે
 સોપસ્થાન વાળા છે, તેઓ બોલે છે, કે ' અમે પણ પ્રવ્રજિત
 છીએ ' છતાં સારા ધર્મના વિશેષ વિવેકથી રહિત જાનીને
 સાવચ આરંભમાં વર્તે છે. તેમ કેટલાક કુમાર્ગની વાસના
 વાળા (મિથ્યાત્વી) નથી, પણ આગસ નિંદા સ્તંભ (માન)
 વિગેરે (૧૩ કાડિયા)થી બુદ્ધિ કુણ્ણતાં તીર્થકરના કહેલા
 સદાચારમાં નિરૂપસ્થાન વાળા (સારા ધર્મીનુઝાન રહિત)
 છે. એટલે મિથ્યાત્વી ચારિત્રના નામે અનાચાર કરે, અને
 સમ્યક્ત્વી જીવો પ્રમાદથી સંયમ પાળવામાં જોડ પામે છે.
 તે જાનેને દુર્ગંતિ મળવાની છે, તેવું બાણીને શુરૂ કહે છે
 હે શિષ્ય ! તને તેવી દુર્ગંતિ ન યાચો ! (માટે સમ્યક્તા
 ધારણ કરી ને પ્રમાદ છોડી પુરો સંયમ પાળ !) આવું
 સુધર્મોન્માદી પોતાની બુદ્ધિથી નથી કહેતા, તે કહે છે,
 ' તત્ત્વ ઉપર કહેવું ' (જિનેશ્વરનું છે) અથવા આરા
 રહિત નિરૂપસ્થાન પણ છે, અને આરા પાલનમાં સોપ
 સ્થાનપણું (ચારિત્ર) છે, આવું તીર્થકરનું ધર્મન (મંતવ્ય) છે,

તે આચાર્ય અથવા તીર્થંકરની આજ્ઞા પાલનરની મુક્તિ થાય છે, તે 'તન્મુકિત' છે, તથા તે સાધુ આચાર્યને ળધાં કાર્યમાં આગળ કરે તેથી પુરસ્કાર છે, અર્થાત્ આચાર્યની અનુમતિથી કાર્ય કરનારો છે, તત્સંજી, તે તેમના જ્ઞાનથી ઉપયુક્ત છે, તથા 'તન્નિવેશન' એટલે તે સદા શુરૂકુળ નિવાસી છે, તેવાને શું શુણ થાય, તે કહે છે,

અભિભૂય અદક્ષઃ અણભિભૂય પભૂ નિરાલંબ
ળયાણ જે મહં અવહિમણે, પવાણ પવાયં જાણિ-
જ્ઞા, સહ સંમદ્યાણ પરવાગરણેણં અન્મોસિં વા અ-
તિણ સુચ્ચા (સૂ૦ ૧૬૭)

પરિપહો તથા ઉપસર્ગોને જીતીને અથવા ધાતિ ચતુ-
ષ્ટયને જીતીને તત્વને જોયું, તથા અનુકૂલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગ
આવતાં અથવા અન્ય તીર્થિકોથી પોતે હાર્યો નહીં; એવો
સમર્થ (પ્રભુ,) નિરાલંબનતાને ધારણ કરે; પણ, તે આ
સંસારમાં માતાપિતા, સ્ત્રી વિગેરેનું અવલંબન ન ચાહે; તથા,
તીર્થંકરની આજ્ઞા બહાર વર્તવામાં નરક વિગેરેમાં જવાનું છે.”
એવું લાવવામાં સમર્થ થાય; પ્રશ્ન. પણ કયો પુરૂષ પરિ-
સદ્ ઉપસર્ગને જીતનારો છે? તથા કોઈથી પણ, ન
હારીને નિરાલંબનપણું લેવામાં સમર્થ થાય? આવું શિષ્ય
પૂછે તો, તીર્થંકર, મુધંમાંસ્વાની અથવા આચાર્ય તેને કહે છે:—

ઉ:—જેણે મોક્ષને લક્ષ્યમાં રાખ્યો છે, તે મહાપુરૂષ

લઘુકર્મવાળો મારા ઉપદેશથી બહાર ન હોય. માટે અખ-
લ્હિર્મન (સ્થિરચિત્તવાળો) છે, તે સર્વજ્ઞના ઉપદેશ પ્રમાણે ચાલે

પ્રઃ—પણ, તેના ઉપદેશનો નિશ્ચય કેવી રીતે થાય ?
કે, આ જિનેશ્વરનો છે ?

ઉઃ—પ્રકૃષ્ટવાદ તે, પ્રવાદ છે. આચાર્યની પર-
પરાએ ચાલેલો; તેને સર્વજ્ઞના ઉપદેશ તરીકે ગણીલો.
અથવા અન્ય મતવાળાની અણિમાદિ આડ પ્રકારની લબ્ધિ
(ઐશ્વર્ય) દેખીને પણ તીર્થંકરના વચનથી બહાર મન
ન કરે, પણ તેવાઓને દંદ્ર ગણીયા જેવા ડગનારા ગણીને
તેમનું અનુષ્ઠાન તથા તેમના વાદો (વચનનો) ને વિચારે
(પરીક્ષા કરે)

પ્ર૦—કેવી રીતે ?

ઉ૦—“પપાણ પવાયં ગાણિજ્ઞા” પ્રકૃષ્ટવાદ તે પ્રવાદ
‘સર્વજ્ઞ વાક્ય’ છે, તે પ્રવાદ વડે બીજા તીર્થંકરના પ્રવાદની
પરિક્ષા કરે, જેમકે વૈશેષિકો ‘તત્તુ ભુવન વિગેરે કરનારને
દંશ્વર માને છે, કહે છે કે.—

અન્યો જંતુ રત્નીશઃસ્વા, દાત્મનઃ સુખદુઃખયોઃ
ઈશ્વર પ્રેરિતો ગચ્છેત્ સ્વર્ગં વા શ્વપ્રમેવચ

આવા પ્રવાહોને જીનેશ્વરના પ્રવાહ વડે વિચારવા જેમકે આકાશમાં ઈંદ્ર ધનુષ્ય વિગેરે વિસ્ત્રસા પરિણામે પરિણમીને પોતાને રૂપે બનેલાં છે, તેનો બનાવનાર જીદો ઈશ્વર વિગેરે કારણની કલ્પના કરવામાં અતિ પ્રસંગ આવશે, તથા ઘટપટ વિગેરેમાં ફંડ ચક્ર ચીવર (કપડું) પાણી કુંભાર તુરી એમ શંકાકા કૃત્રિમ વિગેરેના વ્યાપારથી આંતરા વિના મળતા આત્મ લાલ વાળાને મુકી તેને બદલે નહીં દેખાતા એવા ઈશ્વરથી પદાર્થો બને છે એવી કલ્પના કરતાં રાસભ (ગધેડા) ને પણ કર્તા કાં ન ગણવો ?

વાદીનો ઉત્તર—તનુકરણ વિગેરેમાં પણ પોતાનું કરેલું કૃત્ય અને તેથી બાંધાયેલું કર્મ તેના વિના અવધ્ય છે. પણ પોતાના કર્મની વિચિત્રતા છે. કર્મની ઉપસન્ધિ સિવાય આવું ક્યાંથી હોય ? જૈનાચાર્ય કહે છે, જો તમે એમ માનો તો બંનેમાં તે સમાન કથન છે, વળી કારણરૂપ માતા પિતા એક છતાં અપત્યની વિચિત્રતા દેખવાથી અધિક નિમિત્ત વડે ભાવવું, અને તે ઈશ્વરનો સ્વીકાર કરવા કરતાં અદૃષ્ટ (નશીબ) નેજા ઈચ્છવું સારું છે ? કારણ કે તેના વિના સુખ દુઃખ સુલભ દુર્લભ વિગેરે જગતની વિચિત્રતા ન હોય ! હવે સાંખ્ય મતવાળા કહે છે.

સત્ત્વ, રજ્જ, તમઃ એ બધાંની સામ્યઅવસ્થા પ્રકૃતિ છે. પ્રકૃતિથી મહાન, તેથી અહંકાર, તેથી અગ્યાર ઇન્દ્રિયો, તેથી પાંચ તન્માત્ર, તેથી પંચભૂત, અને તેથી બુદ્ધિ. એ

વિચારેલ અર્થને પુરૂષ (આત્મા) જાણે છે. પણ, તે પોતે અકર્તા, અને નિર્ગુણ છે. તે પ્રમાણે પ્રકૃતિ કરે છે, અને પુરૂષ ભોગવે છે. ત્યારપછી, દૈવદ્ય અવસ્થામાં હું દૃષ્ટા છું. એવું નિવર્તે (ફર થાય) છે. વિગેરે તેમનું માનવું યુક્તિવિકળ હોવાથી તેમના આંતરા વિનાના મિત્રોજ માનશે. કારણકે, પ્રકૃતિ અચેતન હોવાથી કેવીરીતે આત્માના ઉપકાર માટે ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ કરશે ? અને હું દુઃખ દેનારો છું. એવું આત્મા દેખીને પોતાના ઉપકારની પ્રવૃત્તિ પોતે ન કરે ? કારણકે, પ્રકૃતિ અચેતન હોવાથી તેને વિદ્વદ્ય થવાનો સંભવજ નથી; અને પ્રકૃતિ જો, નિત્ય હોય; તો, પ્રવૃત્તિની નિવૃત્તિનો અભાવ થઈ જાય; અને પુરૂષનું કર્તાપણું ન હોય; તો, સંસારથી ઉદ્દેગ, અને મોક્ષની ઇત્દકંઠ વિગેરેનો અભાવ થશે. કહ્યું છે કે:—

નવિરક્તો નનિર્વિણ્ણો, ન મીતો ભવ બંધનાત્
નમોક્ષ સુખકાંક્ષી વા પુરુષો નિષ્ક્રિયાત્મકઃ ॥૧॥

તે વિરક્ત નથી; જોડ પામેલો પણ નથી; તેમ, ભવ-બંધનથી હરેલો નથી; અથવા, મોક્ષ-સુખનો આકાંક્ષી નથી. એવા યુગ્મવાળો કિયારકિત પુરૂષ છે. તેનો ઉત્તર જોનાચાર્ય કહે છે:—

કઃપ્રવ્રજતિ સાંઘ્યાનાં, નિષ્ક્રિય શોત્ર મોક્ષતરિ
નિષ્ક્રિયત્વાત્ કથંવાદ્ય, શોત્ર મોક્ષત્ત્વમિવ્યતે

આત્માનિષ્ક્રિય છે. ત્યારે, સાંખ્યમતમાં દીક્ષા કેણુ દે છે ? તથા ક્ષેત્ર લોગવવામાં નિષ્ક્રિયપણુથી તેનું ક્ષેત્ર લોગવવું કેવીરીતે ઇચ્છે છે ?

ઔદ્ધમતવાળા બધુ ક્ષણિક માને છે. તેનો ઉત્તર:—

જે, અન્વયરહિત વિનાશ થાય; તો, પ્રતિનિયતકાર્ય કારણુભાવ સિદ્ધ ન થાય; પણ, એક સંતાન પરંપરાથી સિદ્ધ થાય છે. તેવું તમારું કહેવું બણ્યા વિનાના જેવું છે ! કારણુકે સંતાનવાળાના વ્યતિરેક (અભાવથી) કોઈપણ સંતાન નથી, અને સંતાનનું મૂળ પૂર્વ કાળમાં રહેવા પાણું છે, તેજ કારણુ હોય તો બધું એ બધાંનું કારણુ થશે, કારણુ કે બધાને પૂર્વ કાળમાં રહેવા પાણું છે, તેથી તમારું કહેવું માલ વિનાનું છે, વળી.

यज्ञात् मात्र मेव, प्रध्वस्तं तस्य क्ता क्रियाकुंभे,
नोत्तन्न मात्र भग्ने क्षिप्तं सन्तिष्ठते वारि ॥ ૧ ॥

જે ઘડો બનવા વખતેજ નાશ પામે તો તે ઘડામાં શું ક્રિયા થઈ ? અને ઉત્પન્ન થતાંજ ઘડો ભાંગે, તો તેમાં નાંખેલું પાણી રહી શકે નહિ;

कर्त्तरिजात विनष्टे धर्मा धर्म क्रिया न संभवति; तदभावे बंधःको? बंधाभावेच कोमोक्षः? ॥૨॥

ધર્મ પાપ કરનારો તુર્ત નાશ પામે, તો ધર્મ અને અધર્મની ક્રિયા સંભવે નહિ, અને ધર્મ અધર્મના અભાવમાં

પુણ્ય પાપનો બંધ ન હોય, અને તે બંધના અભાવમાં મોક્ષ હોનો થાય ?

પ્રકૃત્પતિ (ચાર્વાક) મતવાળા કહ્યું પાંચ જૂનોને માનતા હોવાથી જીવ પુણ્ય પાપ પરક્રોધનો તેમને અભાવ થતાં નિર્મર્યાદા પછે અમાનુષી કૃત્ય કરનારાને તિરસ્કાર પદ યુક્ત કૃત્યવાળાને ઉત્તર ન આપવો, તેજ ઉત્તર છે ! (તેમની જોડે વાત કરવી પણ અયોગ્ય છે) વળી.

અઘ્રક્ષ્મચર્ચ રક્તૈર્મૂઢૈઃ, પરદાર વર્ધના નિરતૈઃ; મા-
યેન્દ્રજાલા વિલયવત્ પવર્તિનમ્નસત્ કિમવ્યેતત્ ॥૨॥

દુરાચારમાં રક્ત અને પરચી આકર્ષિતમાં મૂઢ અનેકા ઇન્દ્ર જાલાના જુડા પદાર્થો મોક્ષ આ લોકોએ એવું અસાધ્ય મંતવ્ય ફેલાવ્યું છે ? વળી.

મિથ્યાચ દૃષ્ટિર્નિવદુઃખ ધાર્ત્રી,
મિથ્યામતિશ્ચાપિ વિવેક શૂન્યા;
ધર્મો ય વેષાં પુરુષાં ધર્માનાં,
તેષામ ધર્મો સુવિકીટશોઽન્યઃ ॥ ૨ ॥

આ પ્રમાણે બધા તીર્થોના વાદમાં જિનેશ્વરના મતને અનુસરીને વિચારી અસત્યને દૂર કરવું; અને તે સર્વજનું વચન તથા કુમાર્જનું બરોબર નિરાકરણ કરીને તીર્થાંકેના પ્રવાદોને આ બતાવેલા ત્રણ પ્રકારેવડે બાણે. (૧) મનન કરવું તે મતિ છે, અને જ્ઞાનઆવરણીયકર્મના ક્ષય ઊપશમથી કોઇપણ જ્ઞાન થાય; તે જ્ઞાનજ છે, તેથી એકદમ તેજ ક્ષણે મનના કારણે મતિશ્રુત અવધિ કે, બીજાં જ્ઞાનવડે (નિર્મળતા થતાં,) પોતે બીજા વાદોની પરીક્ષા કરે; અથવા જ્ઞાનવડે જ્ઞેવાયોગ્ય તેમને શૌભનિક તથા, મિથ્યાત્વ કલંક-રહિત નિર્મળમતિ (બુદ્ધિવડે) બધા વાદોના સ્વરૂપને બાણે. કારણકે, સ્વ, અને પરનું સત્યપણું બતાવનાર મતિ છે. કોઇ વખતપર (તીર્થંકરના) ઊપદેશથી બાણે; અથવા તેમનું કહેલ આગમ લણીને તેનાવડે બાણે; અથવા તેથી ન સમજાય; તો, બીજા આચાર્ય વિગેરે પાસે સાંભળીને યથાવસ્થિત વસ્તુના સદ્ભાવને બાણે; અને બાણીને શું કરે ? તે કહે છે:—

નિર્દેસં નાદ્વદેજા મેહાવી સુપડિલેહિયા સ-
વ્વઓ સવ્વપ્પણા સમ્મં સમભિણ્ણાય, દ્વહ આરામો
પરિવ્વણ નિદ્વિયટ્ટી વીરે આગમેણ સયા પરક્કમે
(સૂ. ૧૬૮)

(નિર્દેશ કરાય તે) નિર્દેશ એટલે, જિનેશ્વર વિગેરેનો જે ઊપદેશ (સાધુના હિત માટે) છે, તેનું મર્યાદામાં રહેલ મેધાવીસાધુ ઊદ્ધંધન ન કરે. શું કરીને ? તે કહે છે:—

સારીરીતે વિચારીતે કે, આ ત્યાગવાજોગ અન્ય મતોઃ
 નિષ્ઠે, અને આ ગ્રંથે કરવાયોગ્ય તીર્થ'કરનાં વચન છે. તેને
 નિષ્ઠે જાણે જાણે પ્રકારોથી એટલે, ક્ષેત્ર કાળભાવ-રૂપે તથા
 સામાન્ય વિશેષરૂપે-જાણે પદાર્થોને ઉત્તમ મતિ વિગેરે ગ્રંથ
 જ્ઞાનથી વિચારીતે હમેશાં આચાર્યની આજ્ઞા પાલન કર-
 નારો જાણે જાણે દર્શનોનું નિરાકરણ કરે.

પ્ર:—શું કરીતે ? તે કહે છે:—જાણે મતોનું તત્ત્વ સારી-
 રીતે જાણીતે, વિચાર કરી નિરાકરણ કરે. વળી, આ મનુ-
 સ્મૃત્યલોકમાં સંયમમાં રતિ કરે; કારણકે, પરમાર્થથી વિચારતાં
 એકાંત અલંકાર રતિ (આનંદ) સંયમમાં છે, તે સંયમને
 પૂરે પાળવાની પરિણામને જાણીતે તેમાં કીલ રહી કંઈ
 યોગી બિન્મત્તા રહીતે સંયમ-અનુક્રમમાં રક્ત રહેલું
 કિંમત વિગેરે. અર્થ નિષ્ઠિત તે મોટું છે, તેને અર્થ જાણે,
 અર્થ નિષ્ઠિત તે, પૂરો. અને અર્થ તે, પ્રયોજન છે. તે
 પ્રયોજનવાળો વીર તે કર્મને નિરાકરણ કરવામાં તૈયાર જાણે
 સર્વજ્ઞ જાણે આચાર વિગેરેમાં સર્વજ્ઞ વચન કરીતે કર્મ-
 રિપુને જીતે; અર્થ, મોટામાં મોટું કરે.

આ પ્રમાણે મુખ્યમોક્તિની કહે છે. આવે પ્રશ્ન
 વારંવાર શાનકે કરે છે ? તેનું કારણ કહે છે:—

હું સોયા અહોસોયા, નિરિયં સોયા વિવાહિયા
 વળ સોયા વિવ્રજ્જાયા, જેહિં સંગંતિ પાસદ ॥ ૧ ॥

શ્રોતો એટલે, કર્મ આવવાનાં આસ્રવદ્વારો છે, તે દરેક જીવના અભ્યાસથી વિષયોના અનુષંગ વિગેરેથી જીવકર્મ પુણ્યોને લીધાંજ કરે છે, તેથી જાંચે શ્રેત તે વૈમાનિક દેવીનદ અભિલાષની ઇચ્છા, અથવા વૈમાનિક દેવના સુખનું નિયાણું કરવું; કે, મને તેવું મળે. અથો (નીચે) જીવન-પતિના દેવોના સુખનો અભિલાષ, અને તિર્યંગલોકમાં વ્યંતર તથા મનુષ્ય તથા તિર્યંચના વિષયોની ઇચ્છા થાય છે, તે શ્રોતો છે, અથવા પ્રજાપકના આશ્રથી જાંચે તે પહાડનાં શિખરો તથા મોટાં મેદાન હોય; અથવા મોટા ઘોષ પડતા હોય. નીચે નારકી તથા નદીના કિનારાની ઉંડી ગુફાઓનાં સ્થાન તથા તિર્યંક લોકમાં આરામ સભા વિગેરે ઘર વિગેરે જીવોને ઉપલોગનાં સ્થાનો છે, તે બનાવટી કે સ્વભાવિક બને છે અથવા કર્મ પરિણતિ ના કારણે મળેલાં છે, એ બધાં (રમણિક અરમણિક) સ્થાનો કર્મના આસ્રવ દ્વારો હોવાથી શ્રોતની માફક શ્રોતો છે, આ ત્રણે પ્રકારો વડે તથા બીજાં પાપોના ઉપાદાનના હેતુવડે પ્રાણીઓની થતી આસક્તિને અથવા કર્મના અનુષંગને લે, તે કર્મના અનુષંગના કારણથીજ એ શ્રોતો છે. એમ કહે છે, માટે તું સદા જૈનાગમ પ્રમાણે ઉદ્યમ કર.

આવદં તુ પેહાણ્વે હત્ય વિરમિજ્જ વેચવી, વિણહ તુ સોપં નિકલ્લમ્મણ્ણમહં અકમ્મા જાણહ પાસહ પહિલેહાણ નાવકંઘ્વહ્વં હહ આગહં ગહં પરિન્નાય (સૂ. ૧૬૯)

સારીરીતે વિચારીને કે, આ ત્યાગવાજોગ અન્ય મતો છે, અને આ ગ્રહણ કરવાયોગ્ય તીર્થ કરનાં વચન છે. તેને યોગે તે બધા પ્રકારથી એટલે, ક્યારેય કાળભાવ-રૂપે તથા સામાન્ય વિશેષરૂપે-બધા પદાર્થોને ઉત્તમ મતિ વિગેરે તથા જ્ઞાનથી વિચારીને હમેશાં આચાર્યની આજ્ઞા પાલન કરનારો બની બધાં દર્શનોનું નિરાકરણ કરે.

પ્ર:—શું કરીને ? તે કહે છે:—બધા મતોનું તત્ત્વ સારીરીતે જાણીને, વિચાર કરી નિરાકરણ કરે. વળી, આ મનુષ્યલોકમાં સંયમમાં રતિ કરે; કારણકે, પરમાર્થથી વિચારતાં એકાંત અત્યંત રતિ (આનંદ) સંયમમાં છે, તે સંયમને પૂરો પાળવાની પરિજ્ઞાવડે જાણીને તેમાં લીન રહી ઈન્દ્રિયોની બિન્મત્તતા રોકીને સંયમ-અનુષ્ઠાનમાં રક્ત રહેવું-કિંમૂત વિગેરે. અહીં નિષ્ઠિત તે મોક્ષ છે, તેને અર્થો બન, અથવા નિષ્ઠિત તે, પૂરો. અને અર્થ તે, પ્રયોજન છે. તે પ્રયોજનવાળો વીર તે કર્મને વિદારણ કરવામાં તૈયાર બનીને સર્વજ્ઞ બતાવેલા આચાર વિગેરેમાં સર્વકાળ યત્ન કરીને કર્મ-રિપુને છત; અથવા, મોક્ષમાર્ગમાં ગમન કર.

આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે. આવો બિપદેશ નારંવાર શામાટે કરે છે ? તેનું કારણ કહે છે:—

હું સોયા અહેસોયા, તિરિયં સોયા વિયાહિયા
 એ સોયા વિઅવસાયા, જેહિં સંગંતિ પાસહ ॥ ૧ ॥

શ્રોતો એટલે, કર્મ આવવાનાં આસવદ્વારો છે, તે દરેક જીવના અભ્યાસથી વિષયોના અનુષ્ઠાન વિગેરેથી જીવકર્મ યુગ્મણોને લીધાંજ કરે છે, તેથી જાંચે શ્રેત તે વૈમાનિક દેવીના અભિલાષની ઇચ્છા, અથવા વૈમાનિક દેવના સુખતું નિયાણું કરવું; કે, મને તેવું મળે. અથો (નીચે) જીવન-પતિના દેવોના સુખનો અભિલાષ, અને તિર્યગ્લોકમાં વ્યંતર તથા મનુષ્ય તથા તિર્યચના વિષયોની ઇચ્છા થાય છે, તે શ્રોતો છે, અથવા પ્રજ્ઞાપકના આશ્રયથી જાંચે તે પહાડનાં શિખરો તથા મોટાં મેદાન હોય; અથવા મોટા ઘોષ પડતા હોય. નીચે નારકી તથા નદીના કિનારાની ઉંડી ગુફાઓનાં સ્થાન તથા તિર્યક્ લોકમાં આરામ સભા વિગેરે ઘર વિગેરે જીવોને ઉપલોગનાં સ્થાનો છે, તે બનાવટી કે સ્વભાવિક બને છે અથવા કર્મ પરિણતિના કારણે મળેલાં છે, એ બધાં (રમણિક અરમણિક) સ્થાનો કર્મના આસ્રવ દ્વારો હોવાથી શ્રોતની માફક ઓતો છે, આ ત્રણે પ્રકારો વડે તથા બીજાં પાપોના ઉપાદાનના હેતુવડે પ્રાણીઓની થતી આસક્તિને અથવા કર્મના અનુષ્ઠાનને, તે કર્મના અનુષ્ઠાનના કારણથીજ એ સ્ત્રોતો છે. એમ કહે છે, માટે તું સદા જૈનાગમ પ્રમાણે ઉદ્યમ કર.

આવદં તુ પેહાણ્વે इत्य विरमिज्ज वेववी, विण्हं
 તુ સોયં નિકલમ્મણ્ણ સમહં અકમ્મા જાણહ પાસહ
 પડિલેહાણ્વે નાવકંવહ્વે इह आगहं गहं परिन्नाय
 (સૂ. ૧૬૯)

રાગદ્વેષ કષાય અને વિષય રૂપ જે આવર્ત છે, તે અથવા કર્મ બંધનો જે લાવ આવર્ત છે, તેને જોઈને તું વિષય રૂપ લાવ આવર્તને વેદ (આગમ)ને જાણનારો બનીને તેનાથી વિરમ, અર્થાત્ આસ્રવ દ્વારનો અટકાવ કર, બીજી પ્રતિભાં “વિવેકં ક્ષિટ્કં વેદ્યી.” પાઠ છે, એટલે આસ્રવ દ્વારને અટકાવી તેનાથી થતા કર્મ બંધનો વેદવિદ્ માણસ અલાવ કરે ? આસ્રવ દ્વારના નિરોધથી શું થાય ? તે કહે છે, આસ્રવ દ્વારને દૂર કરવા હીક્ષા લઈને પ્રયાસ કરે, તેજ આ પ્રત્યક્ષ પ્રયોજન છે. અને તે આપણી ચાલુ વાતમાં મુખ્ય છે. તેથી ‘આ’ સર્વનામ વાચી શબ્દથી સૂચ્યું, કે જે કોઈ મહા પુરુષ અતિશય વાળાં (ઉત્તમ સંયમનાં) કૃત્ય કરીને કેવો થાય ? તે કહે છે—અકર્મો એટલે વ્રાતિ કર્મો રૂકિત બને, (કર્મનો અર્થ વ્રાતિ કર્મ લીધેલ છે) આ વ્રાતિ કર્મ દૂર થવાથી તે વિશેષથી જાણે, તથા સામાન્યથી દેખે છે, તથા બધી લખિયો. તેને થાય છે, એથી તે પૂર્વે જાણે છે, અને પછી દેખે છે. આથી કર્મનો ઉપયોગ બતાવ્યો છે; તે પ્રમાણે તેને કિંચ (કેવળ) જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી ત્રણ લોકમાં માથાના સુકુટના નહિ સમાન (માનનીય) તથા સુરા સુર નરેન્દ્રથી પૂજ્ય બને છે, તથા અસાર સમુદ્રના કિનારે પહોંચનારો સંપૂર્ણ જાણેલ બની તે યોતે શું કરે ? તે કહે છે, તે જાણવાનું જાણેલ સુર અસુર તથા માનુષ્યેથી થતી પૂજાને અનુભવીને પણ તેને કૃતિમ અનિત્ય અસાર સોપાનિદ (દિવનામ જેવી)

માનીને ઇંદ્રિયોના વિષયોને છતવાથી ઉત્પન્ન થએલ સુખની નિસ્પૃહતાથી તેવી ઇંદ્રાદિની પૂજાને પણ તેઓ ઇચ્છતા નથી, વળી આ સુનુપ્ય લોકમાં રહ્યા છતાં કેવળ જ્ઞાનથી જીવોની આગતિ સંસાર ભ્રમણ તથા તેનાં કારણોને જ પરિજ્ઞાવડે જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવડે સંસાર ભ્રમણ દૂર કરે છે, તેના નિરાકરણથી શું થાય ! તે કહે છે.

અચ્ચેદ્ જાઈ શરણસ્ત વશ્તુદર્શનં વિવસ્વાયરણ,
 સર્વે સરા નિયદંતિ, તદ્વા જત્ય ન નિજ્જઈ, મદ્ જત્ય
 ન ગાહિયા, ઓણ, અપ્પઈદ્વાણસ્સ સ્વેચ્છે, ન
 દીઠે ન હસ્સે ન વદે ન તંને ન વચરંસે ન પરિમંડલે
 ન ક્ષિપેં ન મીલે ન લોહિય ન હાલિંદે ન સુખિલે
 ન સુરભિગંધે ન દુરભિગંધે ન તિસે ન કલ્હુણ ન ક-
 સ્સાણ ન અંધિલે ન ધક્કુરે ન કલ્લવડે ન મડંણ ન
 ગલ્લણ ન લલ્હુણ ન ઉણે ન નિલે ન લુલ્લવે ન કાઝ
 ન સહે ન સંગે ન હસ્થી ન પુરિસે ન અજ્ઞહા પરિજ્ઞે
 સન્ને કલ્લના ન વિજ્ઞણ, અસ્થી સત્તા, અવવસ્સ
 વધં નલિં, (સુ. ૧. ૭૦)

જાતિ (જન્મ) અને નરણના આગના ઉપાદાન કારણુ રૂપ કર્મને તે કેવળી સાધુ કલેષ છે, અર્થાત્ બધાં કર્મોના ક્ષય કરે છે, અને કર્મ ક્ષય થવાથી શું શું થાય છે, તે

કહે છે, વિવિધ પ્રકારે પ્રધાન પુરુષાર્થપણે રચેલાં શાસ્ત્રોના વિષયથી તપ અને સંયમ અનુષ્ઠાનનો વિષય આતે મોક્ષ આપનાર કહેા છે, તે મોક્ષ બધા કર્મના ક્ષય રૂપ છે, અથવા જે સ્થાનમાં મોક્ષના જીવો (સિદ્ધ લગવંતો) રહેલા છે, તે સ્થાન જે આકાશ પ્રદેશમાં રહેલ છે, તેમાં પોતે રત છે. (સૂત્રમાં વ્યાખ્યાતનો અર્થ મોક્ષ લીધો છે) અને ત્યાં પોતે અત્યંત એકાંત બાધા રહિત સુખવાળા છે, અને ક્ષાયિક જ્ઞાન દર્શન રૂપ સંપદાથી યુક્ત બનેલા અનંત કાળ રહેવાના છે- (નમુત્યુષ્માં સિવ મયલ મરુય મણંત મકળેય મવા બાહ મપુણરાવિત્તિ સિદ્ધિ ગઈ નામ ધેયં કાણં સંપત્તાણું ને! અર્થ વિચારવો)

પ્ર૦-ત્યાં કેવી રીતે રહેલા છે ? તે કહે છે ત્યાં શબ્દોની પ્રવૃત્તિ નથી, અર્થાત્ શબ્દોથી કહેવાય એવી ત્યાં કોઈ પણ અવસ્થા નથી, તે બતાવે છે, 'સઘરે' સંપૂર્ણ સ્વરો તે અધ્યયન (જણવાનું જણાવવાનું) જેમ અટકે છે, તેમ ત્યાં વાચ્ય વાચક સંબંધમાં ઉચ્ચારણ પણ નથી, કારણ કે શબ્દો તો કપ રસ ગંધ અને રસશી સમ-જવવાનાં કોઈપણ કારણે સંકેત કાળનાં પ્રકણ કરી દોય, ત્યારે અથવા તેની તુલનામાં પ્રવર્તે છે, પણ ત્યાં તિલોને શબ્દ વિગેરેની પ્રવૃત્તિ નથી, એવીજ મોક્ષ અવસ્થા શબ્દોથી કહેવાય તેમ નથી; કૃત શબ્દથી કહેવાય તેમ નથી, એન નહીં પણ ઉત્પેક્ષણીય પણ નથી તે પણ બતાવે છે,

જ્યાં પદાર્થનો સંબંધ હોય ત્યાં તેના અધ્યવસાયના અસ્તિત્વમાં ઉહ તર્કો થાય, પણ જ્યાં તે નથી ત્યાં શબ્દોની પ્રવૃત્તિ કેવી રીતે થાય ? પ્ર-શ્નામાટે ત્યાં તર્કનો અભાવ છે ? તે કહે છે-‘મનન’ કરવું તે મતિ છે અર્થાત્ તે મનનો વ્યાપાર છે. અને પદાર્થની ચિંતા (વિચાર)ની ચાર પ્રકારની આત્પાદિકા વિંગેરે બુદ્ધિ છે. ત્યાં તેનો ગ્રાહક નથી. (પ્રયોગન નથી) કારણ તે મોક્ષ અવસ્થામાં બધા વિકલ્પોનો અભાવ છે, (ત્યાં વિકલ્પ થઈ શકતો નથી) ત્યાં મોક્ષમાં જે જીવો જાય તેઓને કોઈ પણ જાતના કર્મોનો અંશ છે કે અથવા અકર્મ બનીને જાય છે, ? તેનો ઉત્તર—કર્મ સંહિત જે જીવો છે તેમનું ત્યાં ગમન નથી, એવું બતાવે છે. ‘ઓજઃ’ એકલોજ અર્થાત્ સંપૂર્ણ મલકૂપ કલંકથી રહિત ત્યાં સિદ્ધ લગવંત છે, વળી તેમને આદારિક શરીર વિંગેરેનું અથવા કર્મનું પ્રતિષ્ઠાન નથી, માટે તેઓ અપ્રતિષ્ઠાન છે. એટલે મોક્ષ અપ્રતિષ્ઠાન છે, તે મોક્ષને જાણવામાં ‘જેદ-જ્ઞ’ (નિપુણ) છે. અથવા અપ્રતિષ્ઠાન નામનું નરક છે, ત્યાં તેમને લોકનાડી પર્યંતનું પરિજ્ઞાન છે, તેના આવેદન વડે બધા લોકની જેદજ્ઞતા બતાવેલી છે (સર્વ જીવોનું તેઓ દુઃખ સુખ જાણે છે) સર્વ સ્વરનું નિવર્તન જે અભિપ્રાય વડે કહ્યું છે, તે અભિપ્રાયને હવે પ્રકટ કરે છે. તે પરન-પદનો અભ્યાસી લોકાંતે કોશના છઠ્ઠા ભાગે (૬ કોશ) જે

ક્ષેત્ર છે, તેમાં રહેલ છે, તેમને અનંત જ્ઞાન તથા દર્શન છે, તે સંસ્થાનને આશ્રયી પોતે દીર્ઘ ન થાય, ન હ્રસ્વ થાય, ન ગોલાકારે, ન ત્રિકોણ, ન ચતુષ્કોણ, ન ગોળા જેવો, તેમજ વર્ણરહિત તે કાળો નીલો લોહિત (લાલ) હારિદ્ર (પીળો) ઘોળો કોઈ પણ જાતનો રંગ તેમજ નથી, તેમ સુરભિ કે દુરભિ ગંધનથી, તેમ તીખો કડવો કષાયલો ખાટો મધુર રસ નથી, તેમજ કર્કશ (ખરબચડો) મૃદુ ગુરુ શીત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ ઘૂળો કોઈપણ જાતનો સ્પર્શ નથી, તથા ઉષ્ણ શબ્દથી કાપોત વિગેરે લેશ્યાપણ નથી, અથવા કાયવાળો નથી, એટલે જેમ વેદતાંવાદી કહે છે કે, જોકે સુક્ષ્મ આત્મા તેની કાયમાં બીજા ક્ષીણ કંલેશવાળા પ્રવેશ કરે છે, જેમ સૂર્યમાં કિરણો સૂર્યમાં સમાઈ જાય છે, (તેમ દેશ્વરમાં બધું સમાઈ જાય છે) તેમ જેનમાં શિદ્ધત્વ સ્વરૂપ નથી.

મુક્તઃ સ્વયંકૃત ભવશ્ચ પરાર્થ શૂર

સ્ત્વચ્છાસન પ્રતિહતેષ્વિહ મોહરાજ્યમ્ ॥૧॥

જૈનાચાર્ય તેમના મંતવ્યથી તેમનું ખંડન કરવા જિનેશ્વરની સ્તુતિ કરતાં કહે છે કે, બળેકું લાકડું જેમ ઉગી ન શકે, તેમ મોક્ષમાં ગયેલા કર્મ રહિત થએલા જીવને જન્મ મર્ણુ ન હોય છતાં સંસારનું પ્રમથન કરીને નિર્વાણ પ્રાપ્ત કર્યા પછી મુક્ત થઈને પણ જોશ નાયક જોતાની મેળે નવા લવ લેનાર પારકાને (શિક્ષા કરવા) માટે શૂર બનેલા તેણે વિના વિચારે બીકણુપણના અંતવાણું નિર્વાણ માન્યું છે (અર્થાત્ પરોપકાર કરવા હુદને ઢંડેલા જોતાના શાશ્વતું મહત્વ વધારવા જન્મ લે છે) એવા વિપરીત જોલનારા જેઓ તમારી આજ્ઞાથી બહાર રહેલા છે, તેમને વિષે મોહ રાજ્યનું આવું પ્રબળ રાજ્ય છે ! (જૈન ધર્મમાં એવું મંતવ્ય છે કે મુક્ત જીવને ફરી જન્મ નથી)

તથા અનૂર્ત ધર્માથી તેને સંગ ન હોવાથી તે અસંગ છે, તથા સ્ત્રી પુરૂષ નયુંસકની ગણતરીમાં નથી. (ત્યારે કેવા છે તે કહે છે) વિશેષથી બાણે તે પરિત છે, તથા સામાન્ય બરોબર બાણે (દેખે) એવી સંજ્ઞાવાળો જ્ઞાનદર્શન મુક્ત છે. પ્ર-જે સ્વરૂપથી મુક્તાત્મા ન જણાય તો, ઉપમાદાર વડે આદિત્યની ગતિ નાફક જણાય છે કે ? ઉ-નથી તે કહે છે, સાદ્ય વસ્તુની ઉપમા થાય છે કે તેની નાફક આ

છે પણ તે સિદ્ધ મુક્ત આત્માની તુલના કે તેમના જ્ઞાન કે સુખની તુલના લોકની વસ્તુની સાથે થતી ન હોવાથી અનુપમ છે. પ્ર-શ્ના માટે ? ઉત્તર-તે મુક્ત આત્માની જે સત્તા છે તે રૂપ રહિત છે. અને તે અરૂપીપણું ઉપર કહેલ દીર્ઘ વિગેરેનો નિષેધ કરવાથી બતાવ્યુંજ છે.

વળી તેને પદ 'તે' અવસ્થા કોઈ પણ જાતની ન હોવાથી અપદ છે, તેનું અભિધાન પણ નથી કે જે પદ વડે અર્થ બોલાય કારણ કે વાચ્ય પદાર્થનો અભાવ છે. કારણ કે જે કહેવાય છે, તેજ શબ્દરૂપ ગંધ રસ દ્રવ્ય વિગેરેમાંથી કોઈ પણ એક વિશેષણથી બોલાય છે. તેનો અભાવ છે તે બતાવે છે. અથવા દીર્ઘ વિગેરે શબ્દોથી રૂપ વિગેરેનું વિશેષથી નિરાકરણ કર્યું હવે સામાન્યથી પછીના સૂત્રમાં નિરાકરણ કરે છે.

સેવસદે ન રુચે ન ગંધે ન રસે ન પ્તાસે, ઇચ્છેવ તિચેજિ (સૂ. ૧૭૧) વટ ઉદ્દેશકઃ લોક સારા વ્યવનં સમાત્રં ॥ ૫-૩ ॥

તે મુક્ત આત્માને શબ્દરૂપ ગંધ રસ કે સ્પર્શ નથી આજ લોકે મુખ્યત્વે વસ્તુના છે, અને તેના પ્રતિગેવથી બીજો કંઈ વિશેષ જેદ કેખાતો નથી, કે જેથી અને બીજું બતાવીએ ! આ પ્રમાણે મુક્તની સ્વાત્મી કહે છે. સૂત્રાનુચિત દેશ, અને તેની સત્તાસિથી અપરર્ગને પામેલો (ને. ૫

विषय कहेवानो) उद्देशो पूरो थयो, ते मोक्षनी प्राप्तिमां
तपनी वस्तव्यता थोडाभां अतापी पंचम अध्ययन पूरुं
थयुं (टीकाना प्लोड १११५ थया)

पठ तु पठ तु भव्यो जन्म मारा दिहंतु
जिन कथित सुबोधं गुंप्फितं यद्गणेशैः
मुनिवर शिव बीजं दर्शनं ज्ञान चारौ
प्रभवति हृदि यस्मात् श्रेय आचार सूत्रं ॥ १ ॥

जीयाच्चिरं मुनिवरो खलु मोहनोयत्
पन्यास हर्ष मुनिपो ममतारकौद्रौ
देवाधि देव निरतो मुनिदेव साधुः
सर्वे चबोध विमला यतयो जयंतु ॥ २ ॥

धन्यं सूर्यपुरं जिनेद्र भवनै र्धर्मेण य दीपितं
पूज्यैः साधु गणै रलंकृत महो श्राद्धाः सदा धार्मिकाः
दीक्षा तीर्थ पते र्मयाऽत्र रुचिरा पर्याय मुख्या दत्ता
शांति र्यत्र समाधि सारव्यजनका चित्ते स्थिता
सर्वदा ॥ ३ ॥

શ્રી મોહનલાલજી જૈન. શ્વે. જ્ઞાનભંડાર અને સંસ્કૃત
ધાર્મિક પાઠશાળા

શ્રી સંઘને જાહેર વિનંતિ.

મુરત, મુળઇ, અમદાવાદ વિગેરે શહેરોમાં મુનીશ્રીઓ
આધીઓ વિહાર કરે તેમને સંસ્કૃત અને ધાર્મિક જ્ઞાન
આપવા પાંડિતની આવશ્યકતા રહે છે તેમ ભંડારમાંથી ચોજ્ય
પુસ્તકો મળે તેવા હેતુથી જ્ઞાનભંડાર થવા જોઇએ. તે ધ્યા-
નમાં લઇને શ્રીમાન પૂજ્ય મુનીશ્રી મોહનલાલજી મહારાજે
જ્ઞાનભંડારની યોજના માટે મુરતમાં ઉપદેશ કર્યો અને તેના
માટે પોતાનું તમામ પુસ્તક સંઘને અર્પણ કર્યું અને જ્ઞાન
ભંડારનું મકાન ઝવેરી નગીનચંદ કપુરચંદે બંધાવી આજુ-
તને લગભગ પંદર વર્ષ થયાં ખર્ચ વધવાથી માણસની અગ-
વડ હતી તે ધ્યાનમાં લઇ પ્રવર્તક મહારાજશ્રી ડાંતીમુની-
શ્રીની આજ્ઞા લઇ સંઘની પ્રાર્થનાથી શ્રીમ-પંચામૃત શ્રી
ત્રિવિમુક્તિજી મહારાજે ઉપધાન કરાવ્યા અને માત્રના વીની
પેદાશ આ ખાતે કેવાની શરતે શેડ સાબુબાઈ હિનચંદ
મુખડીયા તથા નાનપુરાવાલા શેડ દીનચંદ જીવજીએ ખર્ચ
આપવા ઈચ્છા જણાવી. અને તે પ્રમાણે સારી પેદાશ પસ-
ચંદ અને તેથી દુદ્ધી અને કાર્યવાહકોએ સવિવાર લાગરદ-
૧-૨૨ ના રોજ મીટીંગ ભરી તેને અનુમોદન આપી મહા-
સુદ પ તા-૨-૨-૨૨ ના રોજ સંઘને એકવ કરી ઉઠા

ભંડારની સાથે ધાર્મિક સંસ્કૃત પાઠશાળા પણ ચાલુ કરી
એટલે પ્રભાતમાં એક કલાક જેન બાળકો ધાર્મિક અભ્યાસ
કરે છે અને બપોરના એકથી ત્રણ સુધી મુનીવરો અભ્યાસ
કરે છે, અને ત્રણ થી પાંચ સુધી ભંડારમાંથી કોઈને પણ
પુસ્તક આપવામાં આવે છે.

આવક અને ખર્ચ

લગભગ સાત હજાર રૂપિયા આવી જવાથી માસિક
પેદાસ ૮૦ રૂપિયાની છે અને ઉઘરાણી પુરી આવતાં ૪૫
રૂપિયાં પેદાસ થશે એમ સંભવે છે પરંતુ પંચાવન રૂપિયાનું
માસિક ખર્ચ હોવાથી ટ્રસ્ટીઝ ધતાં સુધી નીચલા ગૃહસ્થોએ
તાબડતોળ મદદ આપી પાઠશાળા વિગેરે શરૂ કરાવી છે
તેમને માટે જેટલો ધન્યલાદ આપીએ તેટલો એછો છે.
અને બીજા પણ ખંધુઓ યે.એ મદદ આપવા ધ્યાનમાં લેશે.૭.
આ ભંડારમાં ભણનારાઓને પુસ્તક વીગેરે વાંચવા મળે છે.
પણ બાળકોને તો ઉત્તેજન માટે ઇનામ વીગેરેની પણ યો-
જના છે. માટે બાળકોને પણ ભણવા મોકલવાં.

૪૦) વીરચંદ અવલુ.

૨૫) અવેરી ક્ષીરચંદ નગીનચંદ

૨૦) શેઠ દક્ષીચંદ વીરચંદ

૨૦) શેઠ મુનીલાલ દાળીયા

૧૦) પાલણપુરવાલા મેતા ચેલાલાઈ નાથુલાઈ

૧૦) ગાંધી કેશવલાલ અમુલજી.

૧૫) કલાણુચંદ દેવચંદ ઝાંપાવાલા

૧૫) બીલીમોરાવાલા શેઠ. હમનાજી ઝાંપાજી. સાધારણ
ખાતામાંથી.

જ્ઞાન ભંડારમાં. વેચાતાં પુસ્તકો

આચારંગ. ભા-૧ એકથી ત્રણ. દરેકના બે રૂપીયા.
અગાઉથી મોકલવા.

આચારંગ ત્રીજથોથાના અડી રૂપીયા અગાઉથી મોક-
લવા તેમાં સંપૂર્ણ સૂત્ર સમાપ્ત થશે.

દશવૈકાલીક ભા-૧-૨-૩-૪ ના ચાર રૂપીયા અગાઉથી
મોકલવા.

દશવૈકાલીક સૂત્રદિપિકા ના રૂ-૪ અગાઉથી મોકલવા.

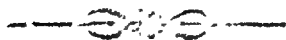
સૂત્રગદાંગ. ભા-૧ લો છપાય છે.

દ્વાદશપર્વ કથા છપાય છે.

પુસ્તક મોકલતાં વિલંબ થાય તો ફરી કાંઈ લખી
સુચના કરવી.

આ ભંડારના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી સુનીલાલ પુલામચંદ
દાળીયાને નીમવામાં આવ્યા છે. ઉપરનાં પુસ્તકો જૈન વિજય
પ્રેસમાં સુરત જાપાટીયા ચકલામાં વી. બી. થી નજરશે.

ગિરધરલાલ કુંગસી શેઠ
આ. સેક્રેટરી.

आवंति केयावंती लोपांसि समणाय माहणाय
 पुढो विवायं वयंति, से दिट्ठं चणे सुयंचणे मयं चणे-
 विण्णायं च णे उड्डं अहं तिरियं दिसासु सव्वओ
 सुपडि लेहियं चणे-सव्वे पाणा सव्वे जीवा सव्वे
 भूया सव्वे सत्ता हन्तव्या अज्जावेयव्या परियावे-
 यव्या परिघेतव्या उद्देवयव्या, इत्थवि जाणह,
 नत्थित्थ दोसो, अणारिय वयण मेयं, तत्थ जे
 आरिया ते एवं वयासी, से दुद्धिट्ठं चमे दुस्सुं च
 भे दुम्मयं च भे दुव्विण्णायं च भे उड्डं अहं तिरियं
 दिसासु सव्वओ दुप्पाडिलेहियं च भे, जं णं तुळं
 एवं आइक्कह एवं भासह एवं परूवेह, एवं पणवेह
 सव्वेपाणा ४ हंतव्या ५ इत्थवि जाणइ नत्थित्थ
 दोसो अणारिय वयणमेयं, वयं पुण एव माइक्खामो
 एवं भासामो एवं परूवेमो एवं पणवेमो-सव्वे-
 पाणा ४ नहंतव्या ? न अज्जावेयव्या ? न परिघेतव्या
 १ न परियावेयव्या ४ न उद्देवयव्या ५ इत्थवि
 जाणह नत्थित्थ दोसो आयरिय वयणमेयं पुळं
 निकाय समयं पत्तेयं पत्तेयं पुच्छित्तामि, हंमो
 पवाइया ! किं मे सायं दुक्खं असायं ? समिया पडि

વળે યાવિ એવં વૂયાસવેસિં પાણાણં સવેસિં મૂયા-
 ણ સવેસિં જીવાણં સવેસિં સત્તાણં અસાયં અપરિ
 નિવ્વાણં મહવ્ભયં દુક્ખં ત્તિમેમિ (સૂ. ૧૩૩)
 ચતુર્થાધ્યયને દ્વિતીય ઉદ્દેશકઃ ॥૪-૨॥

આવન્તી જેટલા કેઆવન્તી કેટલાક મનુષ્ય લોકમાં
 જેનેતર સાધુ, તથા બ્રાહ્મણો બુદ્ધ બુદ્ધ વિવાદ રૂપે બોલે
 છે, અર્થાત્ કેટલાક અન્ય દર્શનીઓ પરલોકને બતાવવાની
 ઇચ્છાવાળા પોતાના મંતવ્યના પ્રેમથી બીજાનું મંતવ્ય
 બુદ્ધ કરાવવા વિવાદ કરે છે, જેમકે ભાગવત મતના લોકો
 કહે છે કે પચીસ (૨૫) તત્વના જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય છે.
 આત્મા સર્વ વ્યાપિ છે, ગુણ રહિત છે, ચેતન્ય લક્ષણવાળો
 છે, અને વિશેષ રહિત સામાન્ય તત્વ છે, તથા વૈશેષિક
 મતવાલા કહે છે, દ્રવ્ય વિગેરે છ પદાર્થના પરિજ્ઞાનથી
 મોક્ષ છે, સમવાયિ જ્ઞાન ગુણવત્ ઇચ્છા પ્રયત્ન દ્વેષ વિગેરે
 ગુણોથી ગુણવાન આત્મા છે, પરસ્પર નિરપેક્ષ સામાન્ય
 વિશેષ રૂપ તત્વ છે, શાક્ય મતવાલા કહે છે, પરલોકમાં
 જનાર આત્માજ નથી, નિશ્ચયથી સામાન્ય ક્ષણિક વસ્તુ
 છે, બીનાંસક કહે છે, કે મોક્ષ તથા સર્વજ્ઞતા અભાવ છે,
 તથા કેટલાક મતનાં પૃથ્વી વિગેરે એકેન્દ્રિય હોય નથી,
 બીજા કેટલાક વનસ્પતિનાં પણ અચેતન પદ્ધતિ મને છે,
 તથા કેટલાક જે દમ્ભિ વિગેરે કૃત્રી વિગેરેનાં જન્તુ પદ્ધતિ

માનતા નથી, અથવા જીવ પાણું માનવા છતાં તેના વધમાં
 બંધ માનતા નથી, અથવા અસ્પ માત્ર બંધ માને છે,
 તથા હિંસામાં પણ સિત્ત વાક્ય પાણું છે, તે કહે છે,
 પ્રાણી પ્રાણિજ્ઞાનં ઘાતકચિત્તં ચ તદ્રતાચેષ્ટા ।

પ્રાણૈશ્વ વિપ્રયોગઃ પશ્ચાભિર પચતે હિંસા ॥

જીવ, જીવનું જ્ઞાન, ઘાત કરનારનું ચિત્ત, અને તેમાં
 રહેલી ચેષ્ટા પ્રાણી સાથે વિયોગ, આ પ્રમાણે પાંચને જાણ-
 વાથી હિંસા થાય છે. તથા એકેશિકના પરિભ્રમણી આશ્રમ
 આપવા વિગેરેની જે વિરૂદ્ધ વાત છે, તે પોતાની મેળે વિચા-
 ર્યું, પ્ર-તે પ્રાક્ષણ તથા શ્રમણો ધર્મ વિરૂદ્ધ જે જાણે છે,
 તે સૂત્ર વડેજ બતાવે છે.

અન્ય દર્શનીનું કહેવું આ છે કે—(સે નિદ્ધં ચેવ
 ક્ત્યાદિ થી લઈને નત્યિત્ય દોસોતિ,) દિવ્યજ્ઞાનવડે અમે
 અથવા, અમારા ધર્મના નાયકો, (તીર્થંકરો) શાસ્ત્ર રચ-
 નાણે સાક્ષાત્ જોયું છે. અથવા, અમારા મોટા ગુરુ પાસેથી
 અમે તથા અમારા વડગુરુ પાસેથી ગુરુએ સાંભળ્યું છે. અથવા,
 તે ધર્મનાયકની પાસે જેવામાં રહેનારા શિષ્યોએ જોઈ માન્યું
 છે. અથવા, તેમને આ યુક્તિએ યુક્ત હોવાથી માન્ય છે.
 અથવા અમેને અથવા, અમારા ધર્મનાયકને આ મળીનું
 છે, તે તરવ લેદના પર્યાયેવડે અમેએ અથવા, અમારા
 ધર્મનાયકે પારકાના ઉપદેશથી નહિ; પણ, સ્વયં જોયું
 છે કે, ઉપર નીચે તથા, ચાર દિશા, ચાર ખુણા નથી જો

દિશામાં તથા, બધાં પ્રમાણે તે, પ્રત્યક્ષ અનુમાન ઊપ-
માન આગમ અર્થાપત્તિ ત્રિગેરેથી તથા, મનના નિશ્ચયથી
અમે તથા, અમારાં શુરુએ વિચારી લીધું છે કે—

સર્વે પ્રાણો, સર્વે જીવો, સર્વે ભૂતો, સર્વે સ્ત્રવો હણવા,
હણાવવા; સંબ્રહ કરવો; સંતાપવા; દુઃખી કરવા તેમાં
કંઈ દોષ નથી; તેમ ધર્મકાર્યમાં પણ સમજવું કે, યાગ-
યજ્ઞ કરવામાં અથવા, દેવતાને બળિદાન આપવાનાં પ્રાણી
હણાય; તો, પાપનો બંધ નથી. આ પ્રમાણે, કેટલાક
જેનેતર સંન્યાસીઓ, તથા પોતાને માટે રસોઈ બનાવેલી
જમનારા બ્રાહ્મણો ધર્મવિરૂદ્ધ તથા, પરલોકવિરૂદ્ધ બોલે
છે. આ પ્રમાણે, તેમનું બોલવું જીવહિંસાનું હોવાથી પાપના
અનુબંધવાળું વચન અનાર્થ પ્રણીત (રચેલું) છે, પણ
એઓ તેવા હિંસક હંદ્રિય પ્રિય નથી. તેઓ શું કહે
છે ? તે બતાવે છે.

(તમ વાક્યની શરૂઆત કરવા અથવા નિર્ધારણ માટે
છે.) જેઓ દેશ ભાષા તથા સ્થિતિ વડે આર્ય (ઉત્તમ
ગુણવાળા) છે, તેઓ એન કહે છે, કે મન્ય મતવાળાએ
જે કહ્યું તે તેમણે જરાબ રીતે દેખેલું છે, અર્થાત્ તમને
અથવા તમારા શુરૂ તથા ધર્મના નામદેએ જીવ હિંસાની
પ્રતિ કરો તેવી નીચલા દોષો તમને કાનુ પડે છે. (હું
ચાલવાહંકારમાં છે) વળી તમે યાગ અથવા દેવતાના બળિ-

જ્ઞાનમાં હિંસાને નિર્દોષ માનો છો, પરંતુ આર્થ પુરૂષો તેમાં પણ દોષ માને છે. એવું જતાવીને હવે આર્થ પુરૂષો પોતાનો મત સ્થાપન કરે છે અને કહે છે, અમે આપું કહીએ છીએ, અને પ્રરૂપણા કરીએ છીએ, કે—

જ્યા પ્રાણ, જીવ, ભૂત, સત્ત્વ એ ચારે શરીરધારી જીવો છે, તેમને હણવા નહિ, હુકમ ચલાવવો નહિ, સંપ્રદ કરવો નહિ, સંતાપવા નહિ, ખીડા આપવી નહિ, ઉપદ્રવ કરવો નહિ. અહીંઆજ દોષ નથી. (અર્થાત્ કોઈ પણ જીવને કોઈપણ રીતે ખીડા ન આપનારું સંયમજ નિર્દોષ છે,) આ આર્થ પુરૂષોનું વચન છે.

આપું કહેવાથી હિંસા પ્રિય જેનેતર કહે છે, કે અમને તમારું વચન અનાર્થ લાગે છે.

જેનાચાર્ય—તમારું કહેવું તમારા એક દિગ્ગજાન મિત્રોજ સ્વીકારી શકશે. કારણ કે તે વુઝિત રહિત છે. તેને માટેજ ફરી કહે છે, કે પોતાની વાક (વાણી) રૂપ વાંત વડે બંધાયલા વાદીઓ પોતાની દુર્વાચીયો પાછા નહિ ફરે. (અપ્રદ પદ્ધતી રાખશે) તેવા વાદી (જેનેતર) ને તેમના માંનેલા અગમનની વ્યવસ્થા કરીને તેનું ચિદ્વર (અનુચિત) પહું જતાવવા વડે જેનાચાર્ય પ્રશ્ન પૂછે છે.

અથવા પ્રથમ પ્રશ્ન કરનારા ફરેક વાદીઓને વ્યવસ્થા પામે જેનાચાર્ય તરફથી પ્રશ્ન પૂછાય છે કે-એવો ! વાદ

કરનારા જેનેતર બંધુઓ ! તમને સાતા (સુખ) મનને
આનંદ ઉપજાવનાર છે, કે દુઃખ ? જો એમ કહે કે સુખ
વહાણું છે, તો તમારા આગમ (સિદ્ધાંત) ને પ્રત્યક્ષ
તથા લોકના માનવા પ્રમાણે બાધા થશે. (તમારો સિદ્ધાંત
ખોટો થશે.) કદી તેઓ લુચ્ચાર્જથી જુદું કહે કે અનને
દુઃખ પ્રિય છે, તો તેવા વાદીઓને પોતાની વાક્ લાગમાં
બંધાયલાને આ પ્રમાણે કહેવું, કે તમને જેમ દુઃખ
પ્રિય છે તેમ સર્વે પ્રાણી માત્રને દુઃખ પ્રિય નથી, પણ
અપ્રિય છે, અશાંતિકર છે, મહા ભય રૂપ છે.

હતાં હક અડીને તે ન માને તો કહેવું, કે તમારું
ખોલણું સત્ય કયારે થાય, કે તે પ્રમાણ રૂપ બને, પણ તેવું
પ્રમાણ મળવું હર્ષલ છે કે સુખને અદ્ભુત હાથ કેલપણ
પ્રિય માને ! માટે તમારે અથવા દરેક બોદ્ધજિલાપી કે
સુખના અજિલાપીએ કેલપણ જીવેને હણવા નહિ, ખીડવા
નહિ તથા કેદમાં નાખવા નહિ વિગેરે બહુવું. તે હણવાનું
દોષ છે, હતાં હણવામાં દોષ નથી. એવું મનવું તે અત્યંત
વચન છે. (કવિ શબ્દ સમતિ માટે છે) આણું સુખના-
સ્વામી જણુ સ્વામીને કહે છે.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે તે વાદીઓને તેમના વચન વાંચ
પડેલ ખાંધીને તેમની અનાર્જલા બતાવી.

આ સંબંધનાં રૂઢિપુત્ર મંત્રી જેહુ મેતામનવું

જ્ઞાનમાં હિંસાને નિર્દોષ માનો છે, પરંતુ આર્થ પુરૂષો તેમાં પણ દોષ માને છે. એણે બતાવીને કહે આર્થ પુરૂષો પોતાનો મત સ્થાપન કરે છે અને કહે છે, અમે આવું કહીએ છીએ, અને પ્રરૂપણા કરીએ છીએ, કે—

બધા પ્રાણ, જીવ, ભૂત, સત્ત્વ એ ચારે શરીરધારી જીવો છે, તેમને હણવા નહિ, હુકમ ચલાવવો નહિ, સંયમ કરવો વહિ, સંતાપવા નહિ, ખીડા આપવી નહિ, ઉપદ્રવ કરવો નહિ. અહીંઆજ દોષ નથી. (અર્થાત્ કોઈ પણ જીવને કોઈપણ રીતે ખીડા ન આપનારું સંયમજ નિર્દોષ છે,) આ આર્થ પુરૂષોનું વચન છે.

આવું કહેવાથી હિંસા પ્રિય જેનેતર કહે છે, કે અમને તમારું વચન અનાર્થ લાગે છે.

જેનાચાર્ય—તમારું કહેવું તમારા એક દિલવાળા નિયોજ સ્વીકારી શક્યો. કારણ કે તે બુદ્ધિ રહિત છે. તેને માટેજ ફરી કહે છે, કે પોતાની વાદ (વાણી) રૂપ વંચ વડે બંધાયલા વાદીઓ પોતાની કુલાલીથી પાછા નહિ ફરે. (આગ્રહ પકડી રાખ્યો) તેના વાદી (જેનેતર) તેમના માંનેલા આગમનની વ્યવસ્થા કરીને તેનું (અનુચિત) પાતું બતાવવા વડે જેનાચાર્ય પ્રથમ

અથવા પ્રથમ પ્રથમ કરનારા દરેક વાદીઓ પોતે જેનાચાર્ય તરફથી પ્રથમ પૂછાવ છે કે

પદ મેળવી આળી ગાથા લાંઠામાં રાગ પાસે મુકાવી.
 પછી જાહેર ઢાંડી પીટાવી કહ્યું કે આ પદ સિવાય ત્રણ
 પદ નવાં બનાવીને રાગ પાસે જે શુદ્ધ લાવશે. તેને રાગ
 મેં માગ્યું દાન આપશે, તથા તેનો લક્ષ્મ બનશે. આ
 ગાથાના પદને સર્વે વાદીઓ પોતાને સ્થાને લઈ ગયા.
 સાતમે દિવસે રાગના સભા મંડપમાં સર્વે વાદીઓ આવ્યા
 તેમાં પરિવાર (પરિવારક) બોલ્યો.

મિશ્રત્વં પવિત્રેણ મણ્ડજા દિટ્વં, પમગામુહં કમલ
 વિમાલ નેત્રં ।

વશિષ્ઠત્ત ચિત્તેણ ન મુદ્દુનાયં, સકુંડલં વા વયળં
 ન વન્તિ ॥૨૨૮॥

જિહ્વામાં પ્રવેશ કરેલાંયે મેં આજે પ્રમદા (કુવાન
 સ્ત્રી) નું મોહું જોયું જેમાં કમળ સરળાં વિશાળ નેત્ર હતાં.
 પણ મારું વ્યાધિમ્મ ચિત્ત હેવાથી મને બદોબર બનર ન
 પડી, કે તેના મોહનાં (કાનમાં) કુંડલ હતાં કે નહિ —

(આ ગાથાનો અર્થ સુગમ છે પરંતુ કુંડલ હતું કે
 નહિ તેની શંકા રહેતી. નું કારણ શક્ય તેટલે ચિત્તને વ્યાધિપ
 બતાવ્યો.) આ વાદીનાં નીતરાણ (ત્રાસ) દશા ન મેળવી,
 તથા પૂર્વે આપેલી ગાથા પ્રમાણે અર્થ ન મળવાથી તિરસ્કાર
 કરીને રાગને રસો પકડવો, સહી તારવત બેસે —

તત્ત્વ સારી રીતે જાણ્યું છે તેણે મધ્યસ્થપાત્રું ધારણ કરીને તમામ મતવાળાની પરિણા કરવા વડે જેમ નિરાકરણ કર્યું તે નિર્ચુકિતકાર ગાથાઓ વડે કહે છે.

લુહુગ પાયસમાસં, ધમ્મ કહંપિ ધ અજંગમાણે ણં ।
જ્ઞેણ અન્નલિંગી, પરિચ્છિયા રોહુગુત્તે ણ ॥૨૨૭॥

આ ગાથાવડે સંશોધથી યુક્તકર્તુ' દર્શાવે કહ્યું છે, ગાથાના પદના સંશોધવડે સજ્જનામાં જવા વાદીની ધર્મ કથા પ્રગટ સાંભળીને રોહુગુપ્ત મંત્રીઓ વાદીઓની પરીણ કરી. આ ગાથાનો વધારે ખુલાસો નીચેની કથાથી જાણીએ તે કહે છે કે આંખ નગરીમાં સિંહસેન સમનો મંત્રી રોહુગુપ્ત મહામંત્રી હતો તે અનેકરના મંત્રાચાર્યનાં નિર્માણ દુઃસ્વપ્નાઓ બનીને સત્ અસત્વાદના વિચારની ચર્ચા પુરતો હતો, તે સમયે જે જેને અસ્થિત કર્યું તે તેણે સાદું કર્યું, ને સમયે યુષ્ઠેકા મંત્રીને સમજાવે કર્યું, ધર્મ વિચારે જાણવવાનો વખતે કાંઈ કેમ બ્રાહ્મણ નથી ?

પદ મેળવી આખી ગાથા લાંઠરમાં રાજ પાસે મુકાવી.
 પછી બાહેર ઢાંડી પીટાવી કહ્યું કે આ પદ ત્રિવાલ ત્રણ
 પદ નવાં બનાવીને રાજ પાસે જે શુરૂ લાવશે. તેને રાજ
 મેં માગ્યું દાન આપશે, તથા તેનો લક્ષ બનશે. આ
 ગાથાના પદને સર્વ વાદીઓ પોતાને સ્થાને લઈ ગયા.
 આતમે દિવસે રાજના સભા મંડપમાં સર્વ વાદીઓ આવ્યા
 તેમાં પરિવાર (પરિવાજક) બોલ્યો.

भिक्षवं पवित्रेण मण्डजं दिष्टं, पमयामुहं कमल
 विमाल नेत्रं ।

वफिखत्त चित्तेण न सुट्टुनायं, सकुंडलं वा वपथं
 न वत्ति ॥२२८॥

જિજ્ઞાસામાં પ્રવેશ કરેલાઓ મેં આજે પ્રમદા (યુવાન
 સ્ત્રી) તું મોઢું જોયું જેમાં કમળ સરળાં વિશાળ નેત્ર હતાં.
 ત્રણ માઈં વ્યાસિત્ત ચિત્ત હોવાથી મને બરોબર ખબર ન
 પડી, કે તેના મોઢામાં (કાનમાં) કુંડલ હતાં કે નહિ —

(આ ગાથાનો અર્થ સુખમ છે પરંતુ કુંડલ હતું કે
 નહિ તેની શંકા રહેવાનું કારણ ફક્ત તેણે ચિત્તનો વ્યાસેષ
 બતાવ્યો.) આ વાદીમાં ચીતરત (ત્રાસ) દશા ન મેળવી,
 તથા પૂર્વે આપેલી ગાથા પ્રમાણે અર્થ ન મળવાથી તિરસ્કાર
 કરીને રાજનો રસ્તો પકડ્યો, પછી તપસ બેઠો. —

ફલો દાણં મિ ગિહં પચિદ્ધો, તત્થાસણત્યાગમયા
મિ દિદ્ધા ।

વક્ષિત્તચિત્તેણ ન સુદ્ધુ નાયં, સક્કુંડલં વા વયણં
ન વસિ ॥૨૨૨॥

ફલના ઉદય વડે હું ધરમાં પેડો, ત્યાં આસન ઉપર
શ્રી બેડેશી હતી, પણ વ્યાશિષ્ઠ ચિત્તથી મેં બરેબર
નિર્ણય ન કર્યો, કે તે શ્રીના કાનમાં કુંડળ છે કે નહિ. ?

(આમાં પણ વૈરાગ્ય ન હોવાથી તેને રત્ન આપી.)
પછી બોધ્ય અનુયાયી બોલ્યો—

માલાવિહારંમિ મણ્ડજા દિદ્ધા, ઉવાસિયા કંચણ
સુસિયંમી ।

વક્ષિત્તચિત્તેણ ન સુદ્ધુ નાયં, સક્કુંડલં વા વયણં
ન વસિ ॥૨૨૩॥

હતો, પણ તેને વૈરાગ્ય દશાએ પરિણમેલો બાણી ગોચરીમાં આવેલ હતો, તેને પ્રત્યુપ (ઉગતા પ્રભાત) ની માફક રાત્ર આગળ આવ્યો. તેથી રાત્રએ તે થોડા પદને આપી ઉત્તર આગતાં શુદ્ધક સાધુએ કહ્યું,

સ્વં તસ્મ દંતસ્મ જિહ્વદિયસ્મ, અજક્ષ્ણ્વજોગે ગય-
માણસસ્મ ।

શિં મજ્જ પપ્પણાવિચિંત એણં ! સકુંડલં વા વયણં
ન વત્તિ ॥૨૩૧॥

દામા ધારણ કરનારા, કામ દમન કરનારા, દંડ્રિએને જીતનારા અને અધ્યાત્મમાં રક્ત એવા મારા જેવા હુનિને શા માટે ચિંતવવું, કે તે પ્રમદાના કાનમાં કુંડળ છે કે નહિ ?

આમાં અબાણપણાનું કારણ ક્ષાંતિ વિગેરે મુલ્યે ધર-
ણનું કારણ બતાવ્યું, પણ ચિત્તના વિદ્વેષનું કારણ ન
બતાવ્યું, તેથી રાત્રને તેની નિરુદ્ધતા ઉપરથી ધર્મ સાર-
નાનો ઉલ્લાસ વધ્યો, પછી રાત્રએ ધર્મતત્ત્વ હુણતાં શુદ્ધક
સાધુએ ગાંઠીનો એક મુકો ગોળો તથા બીજો કીનો ગોળો
ખીંત તરફ ઉછળી સૂચના કરીને ચાલવા માંડ્યું, ત્યારે
રાત્રએ મુઠ્ઠાનું કે આપ પૂછવા છતાં ધર્મ કેમ કહેવા નથી ?
ત્યારે તેણે કહ્યું, હું કોણ રાત્ર ! આ કીનો મુકો વિદ્વા-
નના શૃંગવધી ને ધર્મ કહ્યો છે, તે બે વાતની ખતમ છે.

ઉલ્હો સુકોય દો છૂઢા, ગોલયા મદિ યા મયા ।
 દોવિ આવડિયા કુઢે, જો ઉલ્હો તત્થ (સોજ્થ)
 લગ્ગઈ ॥૨૩૨॥

एवं लग्गंति दुम्मेहा, जे नरा कामलालसा ।
 विरत्ताउ न लग्गंति, जहा से सुक्कगोलए ॥२३३॥

જે ભીનો તથા સુકો ગોળો છે તે ખંતે માટીના છે, ભીંત ઉપર ફેકતાં જે ભીનો છે, તે ત્યાં ભીંત ઉપર લાગશે એ પ્રમાણે દુષ્ટ બુદ્ધિ વાળા જેઓ કામની લાલસા-વાળા છે, તેઓજ સંસારવાસનામાં ગૃધ્ર થશે. પણ જેઓ વિરક્ત છે, તેઓ સુકો ગોળા માફક સંસારવાસનામાં ગૃધ્ર નહિં થાય.

તેનો ભાવાર્થ કહે છે. જેઓ અંગ પ્રત્યંગ જોવાથી વિમુખ છે, તેઓ સ્ત્રીનું મોહનું જોતા નથી, અને જેઓ અંગ પ્રત્યંગ જોવામાં ઉત્સુક છે, તેઓ કામ વાસનાથી ગૃધ્ર થયેલા ભીના ગોળા માફક સ્ત્રીનું મોહનું જુએ છે, અને તેજ જુએ લાલસાવાળા હોવાથી સંસારપંક અથવા કમ-કાદવ તેમને લાગે છે, પણ જેઓ ક્ષમા વિગેરે ગુણોથી યુક્ત સંસાર મુખથી વિમુખ છે, કબ્બ (નિસ્પૃહ) મુનિઓ છે, તેઓ સુકો ગોળા માફક હોવાથી ક્યાંય પણ લાગતા નથી. સમ્યક્ત્વ અધ્યયનમાં બીજા ઉદ્દેશાની નિહુંડિત તથા બીજા ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયે.

હવે ત્રીજો ઉદ્દેશો કહે-છે

ળીજત સાથે તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે, ગયા ઉદ્દેશમાં સમ્યક્ત્વમાં સાધુને સ્થિર કરવા ળીજત મતવાળાની ભૂલો થતાવી, પણ તે સમ્યક્ત્વ સાથે રહેતું જ્ઞાન છે, તથા તે જ્ઞાનની સફળતા વિરતિ (વૈરાગ્ય) છે. પણ આ વલે હોય છતાં પૂર્વે કરેલાં ચીકણાં કર્મોનો બંધ નિરવધ તપ કર્યા વિના ક્ષય ન થાય, માટે હવે તે તપનું વર્ણન કરે છે. આ સંબંધથી આવેલા ત્રીજો ઉદ્દેશાનું આ પહેલું ભુગ છે.

ઉચ્ચેદિ ણં વહિયા ય લોમં, સે સવ્વલોમંદિ
જ કેદ્દિ વિણ્ણુ, ઇણુચીદ્ધપાસ નિવિગ્ગત્તદંડા, જે કેદ્દિ
સસા પલિયં ચયંતિ, જરામ્મુચ્છા ધમ્મવિવિત્તિ અંજુ,
જારંચત્તં દુક્ખમ્મિણંતિ ણયા, એવમાદુ સંમત્તદંસિ-
જો, તે સવ્વે પાવાદ્ધયા દુક્ખવત્સકુસલા પરિણમ
મુદ્ધા હરંતિ દ્ધમ્મસં પરિણાવ સવ્વસો (સુ. ૧૩૪)

વિરૂધ્ધ તેઓ સ્નાન; ઇચ્છિત ભોજન, મઠ ખાંધી રહેલું
વિગેરે આચરે છે, તેમાં દીક્ષ લાગવાથી તે સ્વીકારતાં સાધુ
ગૃહસ્થ પણ ન રહ્યો, ન પુરો સાધુ થયો, પરંતુ ગીતાર્થ
સાધુ જરૂર પડતાં પરિચય કરે તો વળતે તેવાને પણ
પ્રસંગોપાત ઠેકાણે લાવે.)

જે સંસારપ્રિય વેષધારીનો પરિચય ન કરતાં તેની
ઉપેક્ષા કરે તે કયા ઉત્તમ ગુણો મેળવે, તે કહે છે કે—

તે નિસ્પૃહી સાધુ બધા મનુષ્ય લોકમાં જેઓ વિદ્વાન
(આત્માર્થી) છે, તેમનાથી પણ સર્વોત્તમ વિદ્વાન થશે.

પ્રશ્ન:—લોકમાં કેટલાક વિદ્વાનો છે, કે તેમાં આ શ્રેષ્ઠ
થશે! અણુવીરૂ વિગેરે જે કેટલાક નિર્લિપ્ત ઠંડવાળા છે,
અર્થાત્ જેમણે કાયા મન વચન વડે પ્રાણીને દુઃખ આપ-
નારો ઠંડ ત્યાગ કર્યો છે, તે વિદ્વાનો માય છેજ, એવું
વિચારીને હે શિષ્ય! તું તેમને જો

પ્રશ્ન:—જીવોને દુઃખ ન આપનારા તેઓ કયા છે! તે
કહે છે, કે જેમણે ધર્મનું તત્ત્વ જાણ્યું છે તેના સત્ત્વવાળા
સાધુઓ દુષ્ટ કર્મને ત્યજે છે, અને તે પ્રમાણે જેઓ ઠંડવાં
દૂર રહે છે, તેઓ આડે કર્મને હજી છે, તેજ વિદ્વાન છે.
તેવું આંખો નીચી વિચારીને પછી જો, એટલે વિવેકવાળો
હૃદયી તેને તું ધરણ કર,

ઉત્તર:—તે કહે છે

“ નરે ” ઇત્યાદિ, માણસોજ સંપૂર્ણ કર્મદાયક કરવાને અર્થ છે, પણ થીજી ગતિવાળા નહિ. તેમાં પણ બધાં મનુષ્યો મોક્ષનાં જનારા નથી; પણ જેઓએ અર્ચાતે, શરીરના સંસ્કારો (શોભાનો) ત્યાગ કરવાથી જેમનું શરીર મરણ લેવું છે. અર્થાત્ જેમણે શરીરનો મોહ મુક્તિ તેને મુક્ત કરવું; કે શોભાવણું એ સવળું ત્યાગ કર્યું છે. (મેઘકુમારે જેમ વીતરાગ પ્રભુના હાથદેશથી આંખો ધિવાલ્ય દુનિવનઃ જીવત લાગેની મમતા બિતારીને દવા વિગેરે કરવાને પણ ત્યાગ કર્યો હતો; અથવા અમ્મણા શરીરની આમલી એવતાં બિતારી; તોમણ, દાઝના ઉપર કોપ ન કર્યો; તેના અંધક

આરંભથી થયેલું આરંભજ તે, કૃત્ય દુઃખરૂપ છે, એવું
બધાં પ્રાણીઓને પ્રત્યક્ષ છે. અર્થાત્ જેતી, નોકરી, વેપાર
વિગેરે આરંભમાં પ્રવર્તેલો મનુષ્ય, શરીર, તથા મનનાં
દુઃખોને ભોગવે છે, તે વાણીથી પણ કહેવાય નહિ. (એટલું
બધું છે,) તે સાક્ષાત્ સંપૂર્ણ દેખનારા (કેવળ જ્ઞાની)એ
કહેલું છે. આ બધું દુઃખ સ્વયં-અનુભવ સિદ્ધ જાણીને તેઓ
શરીરશોભારહિત (મૃતાર્થો) તથા, ધર્મવિદ તથા, સરળ
બને છે, એવું કેવળ જ્ઞાનીઓ કહે છે તે બતાવે છે.

આ પ્રમાણે કેવળ જ્ઞાનીઓએ કહેલું છે.

પ્રશ્ન:—કેવા પુરુષોએ તે કહેલું છે ?

ઉત્તર:—સમત્વ-દર્શીઓ, (સમ્યક્ત્વ-દર્શીઓ) અથવા,
સમસ્ત દેખનારાઓએ કહેલું છે. એટલે, આ ઉદ્દેશાની શરૂ-
આતથી સદ્યશ્ચ તેમણે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન:—શાથી તેઓએ કહેલું છે ?

ઉત્તર:—તેઓ બધા સર્વ વિદ છે, અને પ્રાચલિકા એટલે,
પ્રકર્ષ-મર્યાદાવદે બેઝવાના આચારવાળા યથાવસ્થિત પદ-
ધર્મે બતાવવા તથા, શરીર, મન સંગથી દુઃખો બતાવ-
નારા અથવા, તેનું મૂળ કર્મનું સ્વરૂપ બતાવવામાં કુશળ છે
કે, જે બતાવવાથી તે દૂર કરવા ઉપાય જાણનારા બનીને
તે બધા ઉત્તમ પુરુષોએ સ પરિણામ વડે જાણીને તે પાપ
હોવા પ્રત્યજ્ઞવાન પરિણામ વડે ત્યાગ કરેલ છે.

આ પ્રમાણે કર્મબંધ ઉદય સત્તાના બતાવવાથી (બીજા-
પણ) તે પ્રમાણે જાણીને અર્થે પ્રકારે દુશળ બનીને તેઓ
પ્રત્યાખ્યાન પરિણા વડે ત્યાગ કરે છે. અથવા મૂળ ઉત્તર
પ્રકૃતિના બધા ભેદોને જાણીને એટલે મૂળ પ્રકૃતિ આડ,
ઉત્તર પ્રકૃતિ ૧૫૮ છે તેને જાણીને કર્મબંધનો ત્યાગ કરે
છે અથવા પ્રકૃતિ નિયતિ અનુભાવ પ્રદેશ એ ચાર પ્રકારોથી
જાણીને ત્યાગે છે, અથવા બંધ સત્તાના કારણે વડે કર્મ
સ્વરૂપ જાણીને ત્યાગે છે.

હવે તે ઉદયના પ્રકારો બતાવે છે.

મૂળ પ્રકૃતિના ત્રણ ઉદયસ્થાન છે, (૧) આડ પ્રકારનો,
(૨) આંત પ્રકારનો (૩) ચાર પ્રકારનો—એટલે આડ
પ્રકૃતિ સાથે પેદા થો આડ પ્રકારનો, અને તે દુઃખથી અત્યંત
અનંત અભાગોને આગ્રહી છે. જ્યારે તે અત્યંત અત્યંત
સાંત તથા સાદિ સાંત છે.

કારણ કે સાતા અસાતા વિશેષી હોવાથી જન્મે સાથે ઉદયમાં એક વખતે ન હોય. મોહનીય કર્મનાં ત્રણ ઉદય-સ્થાન છે, તે કહે છે દશ, નવ, આઠ, સાત, છ, પાંચ, ચાર, બે, એક. એ નવની વિગત-તે દશમાં મિથ્યાત્વ. અનંતાનુબંધીથી સંજવલન સુધી ૪ કોઠની ચોકડી-એ પ્રમાણે માનની ચોકડી પણ હોય, તે પ્રમાણે કપટની ચોકડી હોય. તથા લોભની ચોકડી હોય એટલે કોઈ પણ ચોકડીની ચાર હોય, તે મળી પાંચ થઈ. છકો કોઈ પણ એક વેદ હોય, હાસ્ય રતિ અથવા અરતિ શોકનું જોડનું હોય, ભય તથા ગુણુષ્ણ મળી કુલ ૧૦ થઈ.

ઉપરની દશામાંથી કોઈ જીવને ભય કે ગુણુષ્ણમાંથી એક ન હોય તો નવ, અને જન્મે ન હોય તો આઠ, અનંતાનુ બંધીની એક દૂર થતાં ૭ રટ્ટી, મિથ્યાત્વના અભાવમાં ૬ રટ્ટી, અપ્રત્યાખ્યાનની ઉદયના અભાવમાં ૫, પ્રત્યાખ્યાન આવરણના ઉદયના અભાવે ૪ હાસ્યરતિનું જોડનું કોઈ પણ ન હોય તો ૨ અને વેદના અભાવનાં કદા સંજવલન એકનો ઉદય રહેા.

આયુષ્યનું પણ એકજ ઉદય સ્થાન છે. કારણ કે ચરનાંનું કોઈ પણ એક હોય, નાન કર્મના ઉદયનાં ૧૨ સ્થાન છે.

૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૨, ૩૧,

૬, ૮ તેમાં સંચારમાં રહેલા સ્થોળી તેર ગુણસ્થાન સુધીના
 ગુણોને નામકર્મના દશ ઉદયસ્થાન છે. અને અયોગિ
 ગુણસ્થાન વાળાને છેવટનાં બેજ છે, અગ્ની બાર પ્રવ ઉદ-
 ચકર્મ પ્રકૃતિ પ્રથમ બતાવે છે. તેજસ 'કામંજી' શરીર બે,
 વર્ણગંધ રસ સ્પર્શ ૪ ચોક્કસ અગુરુલયુ, ૧ નિમર, ૧,
 અસ્થિર ૧, શુભ ૧, અશુભ, ૧ નિર્માણ, કુલ ૧૨ તેમાં
 ૨૦ તીર્થંકર કેવળી દ્વારે સમુદ્ધવાત કરે ત્યારે કામંજી
 શરીરયોગીને હાથ છે. તે કહે છે. મનુષ્યમતિ ૧ પાંચદ્રિન-
 બતિ ૧ પ્રસ ૧ બાહર ૧ પર્યાસ ૧ મુલાગ ૧ આદેવ ૧
 વશકીર્તિ ૧ અને ઉપર કહેલી પ્રવ ઉદયની બાર મળી કુલ

સ્થાવર ૧ સુક્ષ્મ અથવા ૧ બાહર દુર્ભાગ ૧ અનાદેય ૧ અપર્યાપ્ત ૧ યશઃક્રીતિ ૧ અથવા અયશ આ બાર તથા ઉપર બતાવેલી ધ્રુવની બાર મળી ૨૪ થઈ.

તે ચોવીશમાંથી અપર્યાપ્ત દૂર કરી પર્યાપ્ત તથા પરાધાત ૧ મેળવતાં ૨૫ થઈ.

અને છવીશ તો કેવલિને ઉપર જે ૨૦ કહી છે. તેમાં ઉદારિક શરીર ૧ આંગોપાંગ ૧ એક સંસ્થાન ૧ પ્રથમ માંડુનન ૧ ઉપધાત ૧ પ્રત્યેક ૧ મળી મિશ્રકાય યોગમાં ૨૬ હોય છે. તે છવીશમાં તીર્થ'કર નામ મેળવતાં તીર્થ'કરને મિશ્ર કાય યોગમાં ૨૭ હોય છે. તેમાં પ્રશસ્ત વિક્રાયોગતિ મેળવતાં ૨૮ અને તે ૨૮ માંથી તીર્થ'કર નામ દૂર કરી ઉચ્છવાસ ૧ સુસ્વર ૧ પરાધાત ૧ મેળવતાં (૨૭+૩) ૩૦ થઈ તેમાંથી સુસ્વર જોડી કરતાં ૨૬ તથા તે ૩૦ માં તીર્થ'કર નામ મેળવતાં ૩૧ થઈ.

પછી નવનો ઉદય તો—

અથવા નીચ કોઈપણ એક હોય છે. કારણ કે બંને એક બીજાથી વિરુદ્ધ છે.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે કર્મ પ્રકૃતિના ઉદય વડે અનેક ભેદો જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણામ વડે તે તોડવા પ્રયત્ન કરે છે. જો એમ છે તો (નવા સાધુએ) શું કરવું તે કહે છે.

इह आणाकांक्षी पंडिए अणिहे, एगमप्पाणं संपेहाए धुणे सरीरं, कसेहि अप्पाणं जरेहि अप्पाणं—जहा जुझाईं कट्टाईं हव्व वाहो पमत्थइ। एवं अत्त समार्हाए अणिहे, विगिंच कोहं अविकंपमाणे (सू. १३५)

આ પ્રવચનમાં આસા પાળવાની આકાંક્ષા સમજાવે. ‘આસાકાંક્ષી’ સાધુ જે સર્વજ્ઞતા ઉપદેશ પ્રમાણે વર્તન કરે છે, તે પંડિત (તત્ત્વજ્ઞાની) છે. અને તે અસ્તિત્વ દાવ્ય છે. આકાંક્ષા પ્રગટના કર્મ વડે ક્ષેપાય તે સ્તિત્વ છે. તે જેને નથી તે અસ્તિત્વ છે, અથવા જે સ્તેક કરે તે સ્તેકવત્તે સમી છે. તેથી જે સમી ન થાય તે અસ્તિત્વ છે. તેથી એમ જાણવું કે તે સમગ્રેય સકિત છે. અવર. નિર્લેશી જે ભાવ-રિયુક્ત દિગ્વિષેના વિષય તથા કામચરી બંધનમાં કદી છે. તેના વડે હલકાય તે નિકટ અને તેમ ન હલકાય તે અનિહત છે.

ઉપર જતાવેલ આજ્ઞાકાંક્ષી પંડીત તથા ભાવરિપુથી અનિહત ગુણુવાળો આ પ્રવચન (જૈન માર્ગ) માં છે. બીજે નથી અને જે સાધુ અનિહત છે તે પરમાર્થથી કર્મનો સારી રીતે જ્ઞાતા છે. અને તે શુ કરે તે કહે છે. **एगमप्राणं धत्थादि.**

તે અનિહત અથવા અસ્નિહ સાધુ પોતાના એકલા આત્માને ધન ધાન્ય સોનું પુત્ર બી તથા પોતાના શરીર વિગેરે (પુઠ્ઠગણ ઉપાધિ) થી જુદું જાણીને શરીર વિગેરે જધાનો મોહ છોડે (સંભાવનામાં લિડ પ્રત્યય છે.) તેમાં એમ સૂચવ્યું છે કે આત્માને જધી ઉપાધીથી જુદો દેખે તોજ તે શરીરથી જુદો પાડી શકે. અને તેમ મોહ ઉતારવા માટે સંસાર સ્વભાવની ભાવના છે તથા એકત્વ ભાવનાને આવી રીતે ભાવવી.

**સંસાર एवायम नर्थ सारः, कः कस्य कोऽत्र स्वजनः
परो वा ?**

**सर्वे भ्रमन्तः स्वजना परो च, भवन्ति भूत्वा न
भवन्ति भूयः ॥१॥**

આ સંસાર અનર્થનો સારજ છે, અને અહીં કોણ કેનો સ્વજન અથવા પરજન છે ? જધાએ સંસારમાં જમતા સ્વજન અને પરજન છે તે પર થઈ પાછા સ્વ યાવ. અને કેટલાક ફરી દેખાવ દેતા નથી. (અર્થાત્ સમુદ્રમાં તરતાં

અપાર સમુદ્રમાં ન્હાં લેવા થવાનો તથા સ્થિર રહેવાનો તથા
મળવાનો નિશ્ચય નથી, તથા થોડો કાળ પણ એકતા રહેવાનો
નિશ્ચય નથી, ત્યાં કોણ પોતાનું કે પારકું છે ?)

વિચિન્ત્ય મેતદ્ભવતાઽહમેકો,
નમેઽસ્તિ કશ્ચિત્ પુરતો ન પથ્યાત્;
સ્વકર્મભિર્ભ્રાન્નિરિયં મમૈવ,
અહં પુરસ્તાદહમેવ પથ્યાત્ ॥૨॥

ઉપર પ્રમાણે વિચારી હું એકલો છું, અને મારે
પહેલાં કે પછાતે કોઈ વધી, પરંતુ મોડનીય કર્મની આ
એક મારા તારાની લાંતિ છે. ખરી રીતે તો પહેલાં મારું
હું અને પછી પણ હું પોતે પોતાનો સ્વચ્છ હું એવી
ભાવના તમારે ભાવવી.

સદૈર્ઘ્યંહં ન મે કશ્ચિત્, નાહનન્વસ્થ કસ્યચિત્ ॥
ન તં પદ્માભિ યસ્વાહ નામૌ નાતીતિ યો મન ।૨।

હું સદા એકલો છું. મારે કોઈ પણ વધી, તેમ હું
ખીન કેહતો પણ વધી, હું જેને યાદ, તેને મને કેહ
દેખાતું નથી ! (કનો સંબંધ હુડતો નથી રહેતો પડે છે.)
તેમ મારા અસ્તિત્વનાં યાવ તેને પણ કેહ નથી.

एकः प्रकुरुते कर्मन्, नूनत्तपेकश्च नरकजन् ॥

જાણે એ રીતે એક, એકો થાતો નવાનરન ॥૩॥

પોતે એકલોજ કમ' જાંધે છે, તેનાં ફળ પણ એકલો જ લોભવે છે, અને જન્મે છે. અને મરે છે પણ એકલોજ તથા ભવાંતરમાં પણ એકલોજ જાય છે વિગેરે ચિંતવે—

વળી તે ભવ્યાત્મા સાધુ શું કરે ? તે કહે છે—

કસે હિ અપ્પાણં, જરેહિ અપ્પાણં-વિગેરે.

પર (બુદ્ધો) આત્મા જે 'શરીર' છે. તેને તપરૂપ કદ વડે અથવા ચારિત્ર વિગેરેથી કૃશ (દુર્બલ) બનાવ, અથવા કપ એટલે કમ' તોડવામાં હું મમર્થ છું ? એમ વિચારી યથાશક્તિ તેમાં યત્ન કર, તથા જર એટલે શરીરને જીર્ણ બનાવી દે, એટલે તપવડે શરીર એવું કર કે બુઢાપાથી જીર્ણ નેવું લાગે, અર્થાત્ વિગઈતો ત્યાગ કરીને આત્મા (શરીર)ને દુર્બળ બનાવી દેજે.

પ્ર—શા માટે ?

ઉ—જેમ સાર રહિત (મુકાં) લોકડાંને હવ્યવાહ (અગ્નિ) શીઘ્ર બાળી મુકે છે, એ દૃષ્ટાંત વડે ઉપદેશ આપે છે કે તું કમ'ને બાળી મુક.

एवं अत्त समाहिण-ઉપર પ્રમાણે આત્મા સમાહિત એટલે જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રવડે આત્મ સમાહિત (સમાધિ વાળો) છે તે આત્મ સમાહિત છે, અર્થાત્ શુભ વ્યાપાર વાળો છે. (અથવા વ્યાકરણના નિયમથી વિશેષરૂપે પ્રથમ લેવાથી આત્મા સમાહિત ને બદલે) સમાહિત આત્મા રૂપ થાય છે, તેનો તું બન.

એટલે જે અસ્તિત્વ (સ્નેહ રહિત વૈરાગી) હોય અને તે તપ કરે તે તપ રૂપ અગ્નિ વડે કર્મ રૂપ કાળને બાળી મુકે છે, ઉપર કહેલા સૂત્રાર્થને દૃષ્ટાંત તથા બ્રાહ્મણે ગાથા વડે નિર્યુક્તિકાર કરે છે.

જહુ ચ્વલુ કુસિરંકટં, સુચિરં સુખં લલું હહુ અ-
ગી, તહુ ચ્વલુ ચ્વલંતિ કમ્મં, સમ્મચરણે ટિયા
સાહુ ॥ નિ. ૨૩૪

જેમ મુકા પોલા લાકડાને અગ્નિ જલદી બળે તેમ ઉત્તમ ચારિત્ર પાળનારો સાધુ કર્મ લાકડાને શીઘ્ર બળે છે. આ પ્રમાણે પ્રથમ સ્નેહ રહિત બળીને દ્રેવની નિરુત્તિ કરવા કહે છે. વિર્ગિચ કોઈ વિગેરે કરતો અધર્મ આ કરતો અતિ દૂર અધ્યવસાય વાળા કોષને છે. અને કે.વચી સરીર કંપે છે માટે કહે છે કે તું નિષ્કંપ બનીશ તું બાવીને ? તે કહે છે.

દમં નિરુદ્ધાવપં સંપેહાણ, દુક્કલં ચ જાણ અદુ
આગમેસ્સં, પુટો ફાત્તાઈ ચ ફાત્તે, લોયં ચ પાત્ત-
વિકંદનાણં, જે નિબ્બુટા પાવેહિં કમ્મે હિં અપિયાળા
તે પિયાહિયા, તન્હા અતિ વિજ્ઞાનો પહિસંઝલિ-
આસિ સિરેમિા (સુ. ૧૩૬) ચતુર્થે તૃતીયઃ ૫૬-૩૧

આ મનુષ્યપણું પરિગણિત આયુવાળું વીચારીને
 ક્રોધ વિગેરેને છોડી દેજે વળી દુઃખ વિગેરે-તથા ક્રોધ વિગેરે
 કષાયોથી બળતા મનુષ્યને મન સંબંધી જે દુઃખ ઉત્પન્ન
 થાય છે, તેને જાણ, તથા તે ક્રોધથી જે નવાં કર્મ બંધાય
 તેનું ભવિષ્યમાં પણ ઉત્પન્ન થવાનું દુઃખ વીચારીને તે
 ક્રોધાદિને પ્રત્યાખ્યાન પરિણામ વડે જાણ, અર્થાત્ ત્યાગ કરે,
 આગામી (ભવિષ્ય) ના દુઃખનું સ્વરૂપ કહે છે. પુઠો
 વિગેરે-જુદી જુદી સાત નારકી વિગેરેમાં મળતા શીત
 ઉષ્ણ (ઠંડ તાપ) ની વેદના તથા કુંભીપાક વિગેરેનાં
 પીડાં સ્થાનોમાં યતાં દુઃખોને ભોગવવાં પડશે. એથી
 એમ સૂચવ્યું કે ક્રોધથી બળેલાને તેજ ક્ષણે દુઃખ છે, એમ
 નહીં, પણ ભવિષ્યમાં પણ જુદાં જુદાં સ્થાનોમાં દુઃખ
 ભોગવવાં પડશે. તેને ઘણા દુઃખીઓ જોઈને બીજા લોક
 પણ દુઃખીઆ થાય. તે જતાવે છે. છોયં ચ વિગેરે,

કેવળ ક્રોધાદિથી આત્માજ દુઃખ અનુભવતો નથી, પણ
 શરીર અને મનથી ઉત્પન્ન થએલા દુઃખોવાળા લોકો પરવશ
 બનીને તેના દુઃખને દૂર કરવા આમતેમ ભટકે છે, તેને જો,
 વિવેકચતુથી વિચારી જો, (આ સૂત્ર વડે જેઓ મોહાંધ
 છે. તેવાઓ સગાને દુઃખી દેખીને અથવા કંઈકથી ભીંજા-
 એલા દુઃખવાળા છે તેઓ દુઃખીને શાંતિ પમાડવા અનેક
 ઉપાયો કરવા આમતેમ ભટકતાં અનેક દુઃખો ભોગવે છે.

જોમકે “ જોકે કસાઈને રોજ ૫૦૦ પાડા મારવાની જુરી
આદત હતી તે તેણે ન છોડી. પુત્ર પોતે ધર્મી હોવાથી
તેમાં સામીલ ન થયો. અંતકાળે જાપને તેના પાપથી તક-
તવરનો લયંકર વ્યાધિ થયો અનેક ઉત્તમ શીતળ વૈદ્યો
આવના અંદન વિગેરેનો લેપ કરવા છતાં શાંતિ ન પડી,
ત્યારે પુત્રે ગળારાઈ પોતાના પરમધર્મી મિત્રને પૂછ્યું. તેણે
વિચારીને કહ્યું કે તેના નરકના અશુભ કર્મના ચિન્હરૂપ
વિદ્યા અને પિશાળને શેળવી વિલેપન કર, તે શાંતિ
પશે. અને તે પ્રમાણે પુત્રે ન છુટકે કહ્યું ત્યારે તેને શાંતિ
થઈ, અને પિતા મરીને સાતમી નરકમાં ગયો. આ દુઃખ-
તથી પાપી પોતે દુઃખ ભોગવે છે તેમ તેની હાલની જીવ-
ગીત સગાં પણ દુઃખ ભોગવે છે તે બલવ્યું)

શુર કહે છે, હે શિષ્ય ! જેઓ કે.પ્ર વિગેરે નથી
કરતા; તે કેવા હોય છે ? તે સંજગ. જે નિવૃત્તિ વિગેરે,
પણ જેઓ તીર્થંકરના જોખની નિર્મળ દુદ્ધરસા છે, તેઓ
વિષય અને કપાય અદ્વિતીય શુદ્ધતાના નિવૃત્તિ (સંન)
શરેલાં પાપ કર્મમાં નિદાન (વસ્તુ) રહિત નથી. છે.
તેઓ પરમદુષ્ણતા લગતને પામેલા છે. અર્થાત્ વૈવરુનિક
શુભને લગતના હોવાથી અસ્તિ છે.

છે, તેવાએ કોઈ અગ્નિવડે આત્માને બાળવો નહિ. અર્થાત્ કોઈાદિ આવતાં તેને શાંત (દુર) કર, એ પ્રમાણે સુધર્મ-સ્વામી જ'ણુસ્વામીને કહે છે.

ચોથો ઉદ્દેશો.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યો, તેનો આ કહેવાતા ચોથા ઉદ્દેશ સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે; ગયા ઉદ્દેશામાં નિરવચ તપ બતાવ્યો, અને તે સંપૂર્ણ રીતે સારા સંયમમાં રહેલા મુનિને હોય છે, તેથી સંયમ બતાવવા ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે, તેના આવા સંબંધથી આવેલા ચોથા ઉદ્દેશાનું આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

આવીલણ પવીલણ નિષ્પીલણ જહિત્તા પુવ્વ સંજોગં દિચા ઉવસમં, તમ્હા અવિમણે વીરે, સારણ સમિણ સહિણ સયા જણ, દુરણુચરો મગ્ગો વીરાણં અનિયદ ગામ્પીણં, વિગિં ચ મંસ સોણિયં, ઇસ પુરિસે દવિણ વીરે, આચાણિજ્ઞે વિચાહિણ, જે ધુણાહ સમુ-સ્સ યં વસિત્તા યંમચેરંસિ ॥ સુ૦ ૧૨૭ ॥

માવોઢણ ઇત્યાદિ આપીડન કર, અર્થાત્ અવિદુષ્ટ (યોગી) તપવડે શરીરને દુઃખ આપ, આ પ્રથમ ત્રીસા અવ-સરે છે, પણ ત્યારે સિદ્ધાંત જણી રહે, ત્યારે પ્રકરંચી વચ્ચે પ્રમાણમાં) તપ કરી કાયાને પીડ, (મુખ) રહે

વધારે તત્વજ્ઞાન મેળવતાં ગુરૂની સેવા કરનાર અતેવાસી
 વર્ગ જેણે અર્થસાર (રહસ્ય) મેળવ્યું છે, તેવો મુનિ શરી-
 રને ત્યજવાની ઇચ્છાથી માસ અર્ધમાસનો તપ કરવાવડે
 નિશ્ચયથી પીડે, શિષ્ય કહે છે કે ઠીક, કર્મ ક્ષપ કરવા
 માટે તપ કરે છે, પણ તે પૂજલ લાલ કીર્તિ માટે કરે
 તો શું થાય ? ગુરૂ કહે કે તે માટે કરે તો શરીર પીડાવના
 તપરૂપ ઉપદેશ નિર્ણયકર થયો. તે માટે ખીલ રીતે કહે
 છે. કર્મ અથવા કાર્મણ શરીરનેજ પીડે (નુતપક રહેલો
 રાહી ગયો દેખાય છે) અહીંયા પણ આપીડ, મરીડ,
 નિપ્પીડ, કાર્મણ શરીર પીડવા માટે બાધુતાં. નુતપ રાક
 આવો જોઈએ, “આવીલણ, પવીલણ, નિપરીલણ કર્મ”
 અથવા મંદગુહિવાળા માટે ત્રણેની અવસ્થા બતાવે છે, કે
 આપીડન તે મોઢા ગુહુસ્થાનથી કંઈને કાતના નુધીનાં
 શાહી થોડી તપસ્યા કરે, અને આડના નવરત્ન હુહુ
 સ્થાનમાં પ્રપીડન તે મોટી તપસ્યા કરે, અને ૧૦૦ના હુહુ
 સ્થાનમાં નિપ્પીડન તે માસ ક્ષપણ વિગેરે રહેલો તપ કરે
 અથવા ઉપશાન કોણીનાં આપીડન, ક્ષપક કોણીનાં પ્રપીડન,
 અને રોજેશી અવસ્થાનાં નિપ્પીડન તપ બાધુરો.

કરે, અથવા પૂર્વે અસંયમ જે અનાદિ જીવોના અભ્યાસથી સંબંધી હતો, તેને છોડીને તપ કરે, વળી હિંચા વગેરે, (હિંચા ધાતુનો અર્થ ગતિ વાચક છે તેથી) પામીને (મેળવીને) શું ? તે કહે છે. ઇન્દ્રિય તથા મનને જીતવા રૂપ ઉપશમ અથવા સંયમ મેળવીને તપ કરે તેનો સાર આ છે. કે અસંયમ છોડી સંયમ-ધારણ કરીને તપ તથા ચારિત્રનાં અનુક્રાંત વડે કર્મને વધારે વધારે યથાશક્તિ પીડે જેથી કર્મને પીડવા માટે ઉપશમ મેળવવો, અને તે મેળવ્યા પછી (અવિમનસ્કતા) નિશ્ચલ શાંતિ મેળવવી તે કહે છે. તમ્હા ઇત્યાદિ, જેમ કર્મક્ષય માટે અસંયમનો ત્યાગ, તેથી અવશ્યે સંયમ મળે, તેમાં ચિત્તની અશાંતિ ન હોય, તેથી અવિમના એટલે ભોગકયાયમાં અથવા અરતિમાં જેનું મન ગયું તે વિમન, તેવો જે ન હોય તે અવિમના, અર્થાત્ રાગદ્વેષની ઉપાધિથી જેનું મન અંચળ નથી તેવા શાંત સ્થિર મનવાળો માધુ હોય.

પ્ર-તે કયો છે ?

ઉ-વીર ! જે કર્મ વિદ્યારણ કરવામાં સમર્થ છે. અને 'સારણ' ઇત્યાદિ સુચારત એટલે સારી રીતે જીવન પધ્ધતિની મર્યાદા એ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં રક્ત રહે તે સ્વાચર કહેવાય, પાંચ સમિતિઓ સમિત તથા હિતયુક્ત તે સહિત અથવા જ્ઞાનાદિ યુક્ત બનીને સદા (હમેશાં) એકતાર શુદ્ધે અર્પણ કરેલો સંયમ જારવાળો તે શિષ્ય સંયમજારની વતના કહે

પ્ર-વારંવાર શા માટે સંયમ અનુષ્ઠાનનો ઉપદેશ કરે છે ?

ઉ-તે દુરનુચર છે, દુઃખે કરીને અનુચરણ (પગાય) તેવો છે.

પ્ર-શું ? ઉ-માર્ગ તે સંયમ અનુષ્ઠાન વિધિ—

પ્ર—કેવાઓને ?

ઉ—અપ્રમત્ત સાધુઓને,

પ્રશ્ન—કેવાઓને ? અનિવર્ત તે મોક્ષ છે. તેના જેવને જવાની ઇચ્છા છે તેવાઓને આ સંયમ પાળવો હકલુ છે તે કેવીરીતે પાળ્યો કહેવાય ? તે જતાયે છે—દિગિચ્ચ વગેરે માંસ શોષિત જે અહંકાર તથા કામ રાગદ્વંદ્વ વધારનારાં છે. તેને, વિકૃષ્ટ તપ અનુષ્ઠાન વડે વિદેવકર (દૂરકર) આત્માથી બુદ્ધિ બાંધી તેને દેવ, વૈદે, આ રીતે પુરુષોના માર્ગનું અનુચરણ છે, એમ બાલકું જે અત્યંત રીતે તપકરી કરીને સુકવે, તેને શું હલુ થાય છે, તે

કારણ કે માંસ સુકાતાં તે પણ સાથે સુકાઈ જાય છે. વળી આયાણીજ્ઞે વિગેરે એટલે વીર પુરુષોના માર્ગે ચાલનારો ને માંસ લોહી સુકવે, તે મોક્ષાભિલાષીઓને આદાનીય ગ્રાહ્ય. માનવાન્નેય વચન વાલો વિખ્યાત થાય છે.

પ્ર:—એવો કોણ છે ?

ઉ:—જે બ્રહ્મચર્ય તે સંયમમાં રહી કામવાસના છૂતવામાં પ્રયત્ન કરે, અથવા સમુચ્છય તે શરીર અથવા કર્મોપચયને તપ ચારિત્ર વડે ધુણાવે. (કુશકરે-દુરકરે) તે આદાનીય તથા વ્યાખ્યાત (સ્તુત્ય પૂજ્ય) થાય છે. આ પ્રમાણે અપ્રમત્ત સાધુનું સ્વરૂપ જતાવ્યું. હવે તેનું સંયમ ન પાળનારા જે પ્રમત્ત (પ્રમાદી સાધુઓ) છે તેનું વર્ણન કરે છે.

નિત્તેહિં પલિચ્છિન્નેહિં આયાણસો યગદિણ ચાલે
અવ્વોચ્છિજ્જ બંધેણ અણાભિક્કંત સંજોણં તમંસિ અ-
વિયાણઓ આણાણ લંભો નત્થિ સ્તિયેમિ (સુ. ૧૩૮)

જે પદાર્થ તરફ લઈ જાય—અર્થાત્ પદાર્થનો નિર્ણય કરવા જે હોરે, તે નેત્ર વિગેરે પાંચ ઇન્દ્રિયો છે, તેના વડે પોતાના વિષયને ગ્રહણ કરવા વડે જે પાપ થાય, તે અટકાવીને સાધુ થતાં જગતમાં સારા પુરુષોથી પૂજનીક થઈ બ્રહ્મચર્યમાં રહેવા છતાં પણ ફરીથી તેને મોહનો ઉદય થવાથી સાવચૂક રૂપમાં સંસાર જનનના પીજ રૂપ કર્મના ઇન્દ્રિયોના નિરૂપો રૂપ લેત (પ્રવાહે) અથવા નિઃશ્વાસ અવિરતિ

પ્રનાદ કપાય થોગ છે તેમાં ગૃધ્ર થાય તે આદાન સ્રોત ગૃધ્ર બને.

પ્રશ્ન:—કોણ ?

ઉત્તર:—જાળ (અન્ન) છે, તે રાગ દ્વેષરૂપ મહા માહુધી મલિન આંતઃકરણવાળો ગૃધ્ર બને,

પ્રશ્ન:—પછી તે કેવો થાય ?

ઉત્તર:—અયોચ્છિન્ન વિગેરે—એક સરખાં સંકરો જન્મ મળું આપનાર એવું આક પ્રકારના કર્મ રૂપ બંધન તેને મળે છે, વળી અણમિ. જેણે સંસારના સંયોગ રૂપ મન ધન્ય મોતું, પુત્ર, સ્ત્રી, વિગેરેનો મોહ અથવા અસંપન્નતા સંયોગ છોડ્યો નથી; તે “અનલિકાંત સંયોગી” છે, તેણે કુસાપુત્રે ઇંદ્રિયોને અતુકુળ વિષય-કાંક્ષાના આધારમાં અથવા મોહરૂપ-અપકારમાં પ્રવેશીને મોહાનું નિર્મલિપ્ત અથવા મોહરૂપાય તેણે ન બહુવારો પોતે પોતે જન્મ (વિપકેરણો) જાળ તેને ધરતો નથી એવું હું કહું છું અથવા તેને અસા મેટકે સ્વચ્છવર્તે કલ્પ અથવા નથી. (અવિષ્ણનાં) ચક્ર કર્મ મળે. હુકમ છે. કલ્પને, સ્વપ્નમાં જાણે કાંઈ છે તે અવ્યવસ્થિત રૂપે કલ્પ અથવા છે.)

અસ નાથિ પુરા પચ્છા મચ્છે તત્ત્વ કુબોસિયા !
સેહ પત્તાળ મંતે શુદ્ધે આરંભો વરણ, સંનંનયંતિ

પાસહ, જેણ બંધેં વહં ઘોરં પરિયાવં ચ દારુગં પલિ-
છિંદિય બાહિરગં ચ સોયં, નિક્કમદંસી રૂહ મચિ-
રહિં, કમ્પાણં સફલં દઢૂણ તઓ નિજ્ઞાઈ વેયવી
(સૂ. ૭૩૨)

જે કોઈપણ જાણ મૂળી સાધુ કમોઢાન સ્નાતમાં ગૃહ
થયેલ છે તથા એકસરખાં જન્મ-મરણ જાંઘ્યાં છે. તથા
સંસારમોહ છોડયો નથી; અજ્ઞાન અંધકારમાં ભૂડ્યો છે,
તેને પૂર્વજન્મમાં ધર્મપ્રાપ્તિ નહોતી; ભવિષ્યમાં પણ થવાની
નથી; તેને મધ્યજન્મમાં ક્યાંથી થવાની છે ? અર્થાત્
જેણે સમ્યક્ત્વ પૂર્વે પ્રાપ્ત કરેલ હશે; તેનેજ વર્તમાનમાં
મળે છે. કારણકે જેણે સમ્યક્ત્વ પૂર્વે મેળવી તેનો સ્વાદ
હીધો; તેને પાછો મિથ્યાત્વનો ઊદય થતાં અપાર્થ પુરૂષ
પરાવર્તનના કાળે પણ થશે; પણ સમ્યક્ત્વ વમેજાને ફરી
સમ્યક્ત્વનો અસંભવજ થાય તેવું નથી. (અર્થાત્ અત્રિ-
નેજ ત્રણે કાળમાં નથી;) અથવા અનિરૂદ્ધ ઈન્દ્રિયવિપયવાળો
હોય; તોપણ આદાન સ્નાત ગૃહ જાણ્યો એમ કહેવું જણાવું.

(પણ સમ્યક્ત્વ મેળવ્યા પછી પાછું ન મળે તેવું નહિ.)

પણ જે સાધુ તેવો પ્રભાવી ન થઈ સંસારસુખનું
સ્મરણ ન કરે; અને ભવિષ્યમાં મળનારી કેવાંમળના
સોગને ન ઇચ્છે, તેને વર્તમાન કાળમાં પણ ભવિષ્ય-સુખને
અતિશય ક્યાંથી હોય ? તે બતાવે છે. જે સાધુએ સોગનાં

ભવિષ્યનાં ઠરવાં ફળ જાણેલાં છે, તેને પૂર્વ જોગવેલા જોગ
 યાદ આવતા નથી; ભવિષ્યના જોગની અભિલાષા પણ
 નથી; તેવા ઉત્તમ સાધુને વ્યાધિને છ'છેડવા સમાન જોગને
 રોગ જાણીને તેને કેવીરીતે જોટી ઈચ્છા પણ થાય ? અર્થાત્
 મોહનીયકર્મ શાંત થવાથી તેને જોગેચ્છા હોતી નથી.
 જે સાધુને ત્રિધાન-વિષયની જોગેચ્છા દૂર થઈ ને
 કેવો હોય ? તે કહે છે:—

સેહુ—વિગેરે આપો નિરીહ સાધુ પ્રમુદજ્ઞાન જે ઉચ્ચ-
 શ્રવ સંજીવી તત્ત્વ જતાવનારું છે તેને નેરવે, તેથી
 પ્રમુદજ્ઞાનવાળો છે, તેજ શુદ્ધ ઝોટલો, તત્ત્વ જાણનારો છે,
 તેથીજ તે સાવધનનુદાનના આરજણી દૂર રહે છે, તેથી
 આરંભ લેપરત છે, તે શુદ્ધ ઉત્તમ છે તે જાણે છે,
 સમ્મ વિગેરે ઝોટલો સાધુઓને તે જોગેચ્છા નથી છે.
 અથવા સમ્યક્ત્વનું કાર્ય કરનાર હોવાથી તે જોગેચ્છા છે. આટે

કરીને આરંભ છોડે, તે કહે છે. પલિચ્છન્દિ વિગેરે સ્રોત (પાપનું ઉપાદાન) રૂપ બહારથી ધન ધાન્ય વિગેરે અથવા હિંસાદિ આશ્રવદ્વાર (અઢાર પાપ સ્થાન) છે, તથા ત્ય શબ્દથી અભ્યંતર રાગદ્રેષ રૂપ અથવા વિષય તૃષ્ણા સ્રોતને ત્યાગીને નિર્મળથા; વળી ણિકમ્મ કર્મ જેનાં દુર થયાં તે નિષ્કર્મ દર્શી છે, રૂઢ-આ સંસારમાં મર્ત્ય (માણસ) લોકમાં જે નિષ્કર્મ દર્શી છે ! તેજ બાહ્ય અભ્યંતર પરિશ્રદ્ધ છેદનારાઓ છે, શું આધાર લઈને પરિશ્રદ્ધને છેદે અથવા નિષ્કર્મ દર્શી બને તે કહે છે, કમ્માણં વિગેરે મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રમાદ કષાય યોગોવડે જે કર્મ બંધાય છે. તે જ્ઞાનાવરણીય વિગેરેનું સદ્ગુણપણું દેખીને એટલે જ્ઞાનાવરણીયનું રૂણ જ્ઞાન ઢંકાવું છે, દર્શનઆવરણીયનું દેખવામાં વિદ્ન રૂપ છે, વેદનીયનું રૂણ રોગ વિગેરે દુઃખો સુખો ભોગવવાના છે.

પ્રશ્ન:—બધાં કર્મના વિપાકના ઉદયને ઇચ્છતા નથી ? પ્રદેશ ઉદયને પણ સહભાવ હોય છે. અને તપ કરવાથી ક્ષય પણ થાય છે ત્યારે કર્મનું સદ્ગુણ પણું કેવી રીતે ઘટે.

આચાર્યનો ઉત્તર:—તે દોષ નથી, અમને બધા અકારનું ઇચ્છવાપણું અહીં નથી, પણ દ્રવ્ય પૂર્ણપણું માનીએ છીએ અને તે છેજ, એટલે દરેકને આઠજ કર્મનો ઉદય છે, એમ નહિ પણ બધા જીવ આશ્રયી સામાન્યથી

જોતાં આઠે કર્મનો સદ્ભાવ છે; તેથી તે કર્મનું અથવાં કર્મનું મૂળ આશ્રવ છે. તેનાથી નિશ્ચયથી નીકળી જાય, અર્થાત્-આશ્રવ આવે, તેનું કૃત્ય ન કરે.

પ્રશ્ન:—કોણ ન કરે ?

ઉ:—વેદવિદ્ જોનાવડે સઘળું ચર-અચરવેદાય, તે વેદ જોનાગમ છે, તેને જાણે તે વેદવિદ્ જાણવો. અર્થાત્ સર્વજ્ઞના ઊપદેશમાં વર્તનારો હોય તે આ નવાં કર્મ ન બાંધે. આ અમારા એકલાનો અભિપ્રાય નથી; પણ સર્વે તીર્થ-કરોનો આ આશય છે તે બતાવે છે.

જે સ્વલુભો ? વીરા તે સમિયા સહિયા સયા-જયા સંઘડ દંસિણો આઓવરયા અહાતહં લોયં ઉવેહમાણા પાર્ણં પહિણં દાહિણં ઉર્ણં इय सच्चं सि परि (चिए) चिट्ठिंसु, साहिस्सामो, नाणं वी-राणं समियाणं सहियाणं सयाजयाणं संघड दंसी-णं आओ व रयाणं अहा तहं लोयं समु वेहमा-णाणं किमत्थि उवाही ?, पासगस्स न विज्झइ न-त्थि त्तिषेमि (सू० १४०) । चतुर्थे चतुर्थः ४-४ । इति सम्पक्त्वाध्ययनम् ॥ ४ ॥

સમ્યગ્બોધ અને નિરવય તપ તથા ચારિત્ર કલ્પ. હવે, તેનું ફળ કહે છે:—જે સ્વલુભો વગેરે (ખુદુ ધાજ્ઞ વાચ્યની શોભા

માટે છે.) જે પૂર્વે અનંતા તીર્થંકરો થયા તથા થવાના છે, અને વર્તમાનમાં કેટલાક છે, તેઓ કર્મશત્રુને વિદારવામાં સમર્થ હોવાથી વીરો છે, સમિતિથી યુક્ત તથા જ્ઞાનાદિથી સહિત છે. સારા સંયમથી ચત્નાવાળા છે. સંવદ્ દાસિણોતિ શુભ અશુભને નિરંતર સંપૂર્ણદર્શી (દેખનાર) છે. પાપકર્મરૂપ-આત્માથી ઉપરત છે. તેઓ જેવીરીતે લોક ઔદરાજ પ્રમાણુ છે, તેને અથવા, કર્મલોક જે બધી દિશા પૂર્વ વિગેરેમાં રહેલ છે, તેની જીવ-અજીવની વ્યવસ્થાને દેખનારા છે. તેઓ સત્ય સંયમતપમાં સ્થિર રહેલા છે. અર્થાત્ તેમને ત્રિકાળ-વિષય સંબંધી સંપૂર્ણ દેખાય છે. પૂર્વે અનંતા થયા; તે સંયમમાં રહ્યા. પંદર કર્મભૂમિમાં સંખ્યાતા તીર્થંકર-સંયમમાં રહેલા છે, તથા ભવિષ્યમાં અનંતા થવાના છે. તેઓ સંયમમાં સ્થિત રહેશે; તેઓનો ત્રણે કાળનોજ અભિપ્રાય (બોધ) છે, તે હું તમને કહીશ; એવું સુધર્માસ્વામી શિષ્યોને કહે છે:—તમે સાંભળો. પૂર્વે કહેલાં ઉત્તમ વિશેષણોવાળાનું જ્ઞાન (અભિપ્રાય) આ છે કે, જે કર્મજનિત બાધા છે, તે નારક વિગેરે ચાર યોનિમાં જન્મ લેવો; સુખીદુઃખી, સુલગ, દુર્લગ, પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત, વિગેરે નવાં નવાં મળે છે કે નહિ? તે સંબંધી પરમતવાળાને શંકા છે કે? ફરી મળી શકે? તેથી, તે તીર્થંકરો સાક્ષાત્ જોઈને કહે છે કે:—તેવા સાક્ષાત્

દેખનારાને તે તે વસ્તુ ઉપર મોહ ન રહેવાથી મમતા છુટીજવાથી તેવા પશ્યક (કેવળ જ્ઞાની) ને કર્મજનિત ઊપાધિ ભવિષ્યમાં મળવાની નથી; તે પ્રમાણે હું પણ કહું છું. પણ આ હું મારી બુદ્ધિથી કહેતો નથી, સૂત્રાનુગમ કહ્યો. ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો, નવું વિચાર તેમાં જ થોડો બતાવી દીધો છે. ચોથું સમ્યક્ત્વ નામનું અધ્યયન સમાપ્ત થયું. (ટીકાના સ્લોક ૬૨૦ થયા.)

‘લોકસાર’ નામનું પાંચમું અધ્યયન.

ચોથું અધ્યયન કહ્યા પછી હવે પાંચમું અધ્યયન કહે છે. તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ બતાવ્યું; અને તેની અંદર જ્ઞાન રહેલું છે, એ સમ્યક્ત્વ તથા જ્ઞાનનું ફળ ચારિત્ર છે, અને ચારિત્ર જ મોક્ષનું અંગ પ્રધાનપણે છે, તેથી તે લોકનાં સારરૂપ છે. તે ચારિત્રનું પ્રતિપાદન કરવા માટે આ અધ્યયન છે. આવા સંબંધથી આવેલા ‘આ લોકસાર’ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વાર થાય છે, તે પ્રથમ ઉપક્રમ દ્વારનાં અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે. અધ્યયનનો વિષય પહેલા અધ્યયનનાં કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશાનો નિયુક્તિકાર ગાથાઓ વડે કહે છે.

હિંસગ વિસવારં મગ, એગ ચરતિ ન મુળી પદમગંમિ ।

વિરઓ મુણીતિ વિહણ, અવિરયવાઈ પરિગ્ગહિઓ
 ॥૨૩૩॥

તહણ એસો અપરિગ્ગહો, યનિવિન્ન કામભોગોય ।
 અવ્વત્તસ્સેગ ચરસ્સ, પચ્ચવાયા ચ ઉત્થામિ ॥૨૩૪॥
 હરઓ વમો યતવ સંયમ, ગુત્તી નિસ્સંગયાય પંચમણ ।
 ઉમ્મગ્ગ વજ્જણા છટ્ઠગામિ, તહ રાગ દોસેય ॥૨૩૫॥

હિંસક તે હિંસા કરનારો, તથા વિષયો માટે આરંભ
 કરતો તે વિષયારંભક, તે બંને સાથે લેતાં હિંસક તથા
 વિષયારંભક છે એટલે જે સાધુ પ્રાણીઓની હિંસા કરે,
 અને વિષય સુખ લેવા સાવધ આરંભ (સસારી જેવો)
 કરે, તે મુની ન કહેવાય, (વ્યાકરણના નિયમ પ્રમાણે
 સમાસ તથા વિશ્વક ટીકામાં બતાવ્યા છે. કે જેથી શબ્દનો
 અર્થ તથા ઉત્પત્તિ સમજાય) તથા વિષય સુખના માટે
 એકલોજ વિચરે, તે એક ચર છે. તે પણ મુની ન કહેવાય
 આ પણ અધિકાર હિંસક, વિષયારંભક અને એકચર છે. તે
 પહેલા ઉદ્દેશામાં છે.

બીજા ઉદ્દેશામાં હિંસાદિ પાપસ્થાનથી જે દુર રહે,
 તે વિરત મુનિ થાય, તે અર્થાધિકાર છે, વદન શીત તે
 વાદી, પણ જે અવિરત વાદી હોય, તે પરિશ્વક રાખનારો
 બને છે, તે આ બીજા ઉદ્દેશામાં બતાવશે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પૂર્વે કહેલો અવિરતં વ્યાપે પરિચિદ-
ત્યાગે ત્યારે અપરિચિદવાળો મુની બને છે, અર્થાત્ કામભો-
ગની વાસનાથી દુર રહેલો, તે મુની છે, તે આમાં બતા-
વેલ છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં અવ્યક્ત (અગીતાર્થ) ને સૂત્રઅર્થ
લખ્યા વિના તથા સૂત્રાર્થ પરિણમ્યા વિના એકલો ફરવાથી
દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. તે બતાવ્યું છે.

પાંચમામાં હૃદની ઉપમાએ મુની એ થયું, એટલે જક
જરેલો હૃદ (હોજ) પાણી ન ઝરી બાય, તો પ્રશંસવા-
યોગ્ય છે તેમ જ્ઞાનદર્શન આસ્ત્રિથી સદા સાધુ જરેલો હોય,
અને વિસરી ન બાય, તથા તે તપ સંયમ શુષ્કિ તથા
નિઃસંગતા રાખે, તો તે શોભે છે, એમ બતાવ્યું છે.

છઠ્ઠા ઉદ્દેશામાં ઉન્માર્ગ (કુમાર્ગ)નું વર્ણન છે એટલે
કુદૃષ્ટિ તથા રાગદ્રેષ છોડવાનું બતાવ્યું છે, આ પ્રમાણે ત્રણ
ગાથાનો અર્થ થયો, નામ નિષ્પન્ન નિરોપાનાં એ પ્રકારે
નામ છે. તે આદાન પદ વડે નામ છે, તથા ગોણ પણાથી
છે તે બંનેને નિર્ચુક્તિકાર કહે છે.

આપાણ પપ્પણાવંતિ ગોણ નામેણ લોગસારત્તિ ।
લોગસસ ય સારસસ ય ચઝઝઝો હોઈ નિકલેવો ॥૧૨૨॥

(પ્રથમ જે ગોણ ફરાય, તે આદાન છે. તેની સાથે
પદ ઝઝઝ બેડતાં આદાન પદ થયું. અને તે ફરણુ વડે

વડે “ આવન્તી ” તે નામ છે. અધ્યયનની અંદર શરૂઆતમાં (આવન્તી બોલાય છે) તે આદાન પદ નામ થયું તથા શુભે વડે જે નામ બને, તે ગૌણ અને તેથી જે નામ વડે તે ગૌણ નામ છે. તે હેતુથી લોકસાર નામ છે.

ચૌદ રત્ન પ્રમાણ લોક છે તેનો સાર (પરમાર્થ) લોકસાર છે. બે પદવાળું આ નામ છે તેથી લોકના તથા સારના દરેકના ચાર પ્રકારે નિશ્લેષા થાય છે, નામ-સ્થાપના દ્રવ્યભાવ છે તેમાં નામ લોક તે કોઈનું નામ લોક હોય. ચૌદ રત્ન લોકની સ્થાપનાનું ચિત્ર તે સ્થાપના લોક છે. તેની સ્થાપના નીચલી ત્રણ ગાથાઓથી બાબતી.

તિરિઅં ચરો દોસું, છદોસું અટ્ઠ દસય એકેકે ।
 ચારસ દોસું સોલસ, દોસું વીસાય ચડસુંતુ ॥૧॥
 પુણ રવિ સોલસ દોસું ચારસ દોસુંતુ હુંતિ નાયવ્વા ।
 તિસુ દસ તિસુ અટ્ઠચ્છ, ય દોસુ દોસું તુચતારિ ॥૨॥
 ઓયરિય લોઅમજ્ઞા, ચરો ચરો યસવ્વાહિણેયા ।
 તિઅતિઅ ટુગ ટુગ, એકંકુગં ચ જા સતમીણ્ઠ ॥૩॥

(ગાથાનો પરમાર્થ ગુરુગમથી બાબતો કારણ કે ત્રીકા નથી) દ્રવ્ય લોકનું સ્વરૂપ એવ પુરૂષાર્થ ધર્મ અધર્મ આકાશ કાળ એ છ દ્રવ્યનો સમુદય જેમાં છે તે દ્રવ્ય લોક છે. અને ભાવલોક ઔદયિક ઔપશમિક વિગેરે છ ભાવ વાળો.

છે તે જાણવો. અથવા સર્વ દ્રવ્ય પર્યાય યુક્ત સ્વરૂપવાળો જાણવો.

સારના પણ નિદેશમાંનામ, સ્થાપના સુગમને છાડી દ્રવ્ય સાર ઠહે છે.

સવસ્થૂલ ગુરુ, મજ્જે દેસવ્વહાણસરિરાઈ ।

અળ દરંદે વહરે, સ્વહરં ચ જિણા દુરા લાહ ॥૨૪૦॥

એમાં પૂર્વાર્ધ અને પશ્ચિમ અર્ધમાં યથા સંખ્ય અનુક્રમે સાર ગણવાં બધામાં ધન સાર ભૂત છે, જેમકે આ કોટીસાર (કરોડપતિ) છે અથવા પાંચ કર્પદિકા (ખાખ-કોની રમવાની કોટીઓ) વાળો છે. સ્થૂળનાં એરણ સાર છે (અહીં સાર શબ્દ પ્રકર્ષ વાચી છે.) સ્થૂળ મધ્યે એરણ અથવા ભીંટા પ્રકર્ષ થયેલો છે, યુરૂપણનાં વજ્ર લારે છે. મધ્યમાં ખેરનું ઝાડ છે, દેશનાં આંગણો અથવા વેણું છે. પ્રધાનમાં જ્યાં જે પ્રધાન લાવ અનુભવે તે સચિત્ત અથવા અચિત્ત કે નિમ્નજ હોય તે, તથા સચિત્તનાં બે પગવાળો અપદ છે, તેનાં બે પગનાં તિર્થંકર છે. એ પગનાં સિંહ છે. અપદ (ઝાંટો) નાં કંપવૃક્ષ છે. અચિત્તનાં વૈદ્ય નહિરત્ત છે નિમ્નનાં તિર્થંકરજ ન્યારે વિનૂપિત હોય છે, શરીરનાં સુક્તિ જવાને ચોખ્ખ તથા વિશિષ્ટ રૂપની પ્રાપ્તિ (તિર્થંકર શબ્દવર્તનિ આશ્રયી) હોવાથી આદારિક પ્રધાન છે, ગાથાનાં આદિ શબ્દ શરીર સાથે લેવાથી સ્થાનિત્વ કરણ અધિક-

રણુમા સારતા યોગવી, જેમકે સ્વામીપણામાં ગોરસનું
સારભૂત ધી છે, કરણપણામાં મણી રત્નની સારતાવાળા
સુકુટ વડે રાત્ર શોભે છે, અધિકરણમાં દહીંમાં ધી, પાણીમાં
કમળ ઊગેલું શોભે છે વિગેરે છે. હવે ભાવસાર ખતાવે છે-
ભાવે ફલસાદ્દેશ્ય, ફલઓ સિદ્ધી સુદુત્તમ વરિદ્ધા ।
સાદ્દેશ્ય નાણ દંસણ, સંજમ તવસા તર્હિ પગયં ॥૨૪૧॥

ભાવ વિષયમાં સાર વિચારતાં કૃણનું સાધન તેજ સાર
છે. જે, મતલબ માટે ક્રિયા કરીએ તે પ્રાપ્ત થાય-
(જેમકે—વિદ્યાર્થી વરસ સુધી ભણે અને પાસ થાય;
ત્યારે ભાવસાર છે.) જોકે, આ કૃણ પ્રાપ્તિ પ્રધાન છતાં તે
મળે. પછી તેનો અંત પણ આવીગય અને અનિશ્ચિત
પણ છે. તેથી; તે, અનેકાંત અનાત્યંતિક છે, તે કાર-
ણથી પરમાર્થથી જોતાં નિઃસાર છે. પણ તેથી ઊલટું એટલે,
સિદ્ધિપદ્મ મેળવવું સાર છે. તે કેવું છે ?

ઉઃ—તે ઉત્તમ સુખવડે શ્રેષ્ઠ છે. કારણકે, તે એકાંત
સુખવાળી, અત્યંત સુખ આપનારી સિદ્ધગતિ છે. તથા તેમાં
કોઈ જાતની બાધા નથી, માટે તે સર્વોત્કૃષ્ટ છે, અને તેનાં
સાધનો પ્રકૃત (ચાતુ) ઊપકારક જ્ઞાન દર્શન સંયમ, અને
તપએ તે ભાવસાર સિદ્ધિકૃણ મેળવવા તેનાં સાધન જ્ઞાનાદિક
છે તેમાં આપણું કાર્ય છે. એટલે જ્ઞાનદર્શન ચાસ્ત્રિરૂપ-ભાવ

સારવડે આહી અધિકાર છે. તેથી તે જ્ઞાન વિગેરે જે
શિદ્ધિ (મોક્ષ) ના ઉપાયો છે, તેની ભાવસારતા બતાવે છે,
લોગંમિ કુસમણ્ણુ ય, કામ પરિગ્ગ હ કુમગ્ગ લગ્ગેસું।
સારો હુ નાણદંસણ, તવચરણ ગુણા હિયઢાણ ॥૨૪૨॥

ગૃહસ્થ લોકમાં ખરાબ (સંસારી) સિધ્ધાન્ત છે, તે
કામવાસનાના આશ્રયથી કુમાર્ગ છે, તેમાં રક્ત બનેલા
હોવાથી કામ પરિશ્રદ્ધનો આશ્રય બની ગૃહસ્થ ભાવને તેઓ
પ્રશંસે છે, અને ખોલે છે કે.

ગૃહાશ્રમસમો ધર્મો, નભૂતો ન ભવિષ્યતિ ।

પાલયન્તિ નરાઃ શૂરાઃ ક્લીવા પાપણ્ડમાશ્રિતાઃ ॥૧॥

ગૃહસ્થાશ્રમ જેવો ધર્મ થયો નથી, ધવાનો નથી,
તેનું પાલન શૂર પુરૂષો કરે છે, પણ ક્લીબ (સત્ત્વ વિનાના)
પુરૂષો તેને છોડી બાવા (સાધુ) બની જાય છે, કારણ કે
ગૃહસ્થાશ્રમને (ગૃહાશ્રમ) ને આધારે બધા ત્યાગીઓ
રહે છે, તેનું સાંભળીને (ઓછીબુદ્ધિવાળા) મહાનોડધી
મૂઠ્ઠ બનીને ઇન્દ્રિય મદન કામનાં પ્રવર્તે છે, તેનું પ્રમાણ
બરા સાધુ સિવાયના વેશધારીઓ પણ જેમણે દંડિયોની
કુચેષા રાહી નથી તેઓ પણ તે બે પ્રકારની કામ વાસનાને
જાણે છે,

એથી લોકનાં સારરૂપ જ્ઞાનદર્શન તથા આશ્રિતના મુદ્દા,

ઉત્તમ સુખવાળી શ્રેષ્ઠ સિદ્ધિ મેળવવામાટે આદર ઠરવા યોગ્ય સાર છે, ઠારણ કે તે હિતસિદ્ધિ આપનાર છે, જો જ્ઞાન દર્શન તપ ચારિત્રના ગુણો હિત માટે સાર છે, તો શું કરવું તે કહે છે,

चङ्कणं संकषयं, सारपयमिणं दहेण घित्तव्वं ।

अत्थि जिओ परमपयं, जयणाजा रागदोसेहिं॥२४३॥

પ્રથમ શંકા છોડી દે, અમારા કરેલા તપવિગેરેનું ફલ મોક્ષ આપશે કે નહિ, એવો વિકલ્પ તે શંકા છે, તે શંકાનુ પદ તે નિમિત્તકારણ છે, જેમકે જિનેશ્વરે કહેલા ઇન્દ્રિયોથી ન જાણાય, એવા બીણા વિષયો હોવાથી તે ફક્ત આગમ પ્રમાણે માનવા જોઈએ, તેમાં ન સમજતાં સંઘેડ થાય તો પણ તે છોડીને આ જ્ઞાનાદિઠ સાર જે પૂર્વે ખતાવેલ છે, તેને દઢ પણે (સ્થિરચિત્તે) કુમાર્ગે આલનારા-ઓથી કંગાયા વિના નિશ્ચલપણે માનવાં, તથા પાળવાં, તે શંકા દૂર ઠરવા ગાથાના પાછલા બે પદમાં કહ્યું છે કે-
 અવ છે, આમ પ્રથમ અવને બધા પદાર્થમાં પ્રથમ લેવાથી અને અવપ્રધાન હોવાથી બીજા અઅવ વિગેરે પદાર્થો પણ જાણી લેવા, (કે બધા પદાર્થો વિદ્યમાન છે) તથા અવ વાળો (શરીરધારી કે વિના શરીરનો) અવ અવે છે, તથા અવશે તથા તે સંસારી અવ શુભ અશુભ કર્મના ફલને લોગવનારો, અને તે “ હું પોતે ” એમ પ્રત્યક્ષ

સાધ્ય છે, અથવા તેને થતી ઇચ્છા દ્વેષ પ્રયત્ન વિગેરે કાર્યોના અનુમાનથી પણ સાધ્ય છે, તેજ પ્રમાણે અજીવો પણ ધર્મ અધર્મ આકાશ પુદ્ગલને ગતિ, સ્થિતિ, અવગાહ આપવાના; તથા જે અણુ વિગેરે સ્કંધના હેતુરૂપ છે. તેથી, પાંચ દ્રવ્યસિદ્ધ થયાં, એ પ્રમાણે આસ્ત્રવ-સંવર બંધ નિર્જરા પણ વિદ્યમાન છે. કારણકે, પુરૂષાર્થ પ્રધાનપણે છે. આ પદાર્થમાં આદિજીવ, અને અંતે મોક્ષ શરૂ થઈ કરવાથી વચલા પદાર્થો આવીનય છે. એટલે જીવ તો સૂત્રમાં સાક્ષાત્ છે, અને મોક્ષ હવેપછી જાતાવે છે કે, પરમ તેજ પદ તે, પરમપદ છે. એમ જાણવું કે, મોક્ષ શુદ્ધપદ કહેવાતું હોવાથી વિદ્યમાન છે. કારણકે, તે બંધથી વિરૂદ્ધપક્ષમાં છે, અથવા બંધની સાથે અસ્તિ-નાભાવિપણે છે. (એટલે બંધ ત્યારેજ કહેવાય કે કોઈ-પણ અંશે જે પદાર્થ જુદા પડે. જો, જુદા ન પડે; તે, એકજ કહેવાય તે બંધ ન કહેવાય. નાટે, જુદા પડે; તે મોક્ષજીવને કર્મરૂપી-અજીવ પદાર્થ પુદ્ગલ સ્કંધરૂપે કંઈ અંશે નજેલો તે સર્વથા જુદો પડે; તે સંપૂર્ણ મોક્ષ છે, અને થોડે અંશે જુદો પડે; તે દેશમોક્ષ છે.)

હવે, મોક્ષ જો હોય; પણ, તે પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય ન હોય; તો, નાણસો શું કરે ?

તેથી, તે જાતાવે છે. યતના એટલે, સમદ્રેષ છેડવાનો

ચત્ન કરવો; તે પ્રથમ લક્ષણરૂપ-સંયમ પણ વિદ્યમાન છે. તેથી, આ પ્રમાણે જીવ અને પરમપદ વિદ્યમાન છે, તે (મોક્ષમાં) શંકા દૂર કરીને જ્ઞાનાદિક-સારપદને મેળ-જવા દેઢ પ્રયત્ન કરવો. તેનાથી પણ અપર અપર (અઢતો) સાર તથા શ્રેષ્ઠગતિ છે. એવું બતાવી ઉપશ્લેષ કહે છે:—

લોગસ્સડ કોસારો ?, તસ્સ ય સારસ્સ કો હવડ-
સારો ? ।

તસ્સ ય સારો સારં, જડ્ઝ જાણસિ પુચ્છિઓ સાહ
॥૨૪૪॥

અહિં રાજપ્રમાણનો જે લોક છે, તેનો શું સાર છે ?
તે સારનો શું સાર ? તે સારનો શું સાર ? જો એ તમે
જાણતા હો; તો, હું પુછું છું માટે કહો.

લોગસ્સ સાર ધમ્મો, ધમ્મંપિ ય નાણસારિયં ચિંતિ ।
નાણં સંજમ સારં, સંજમ સારં ચ નિવ્વાણં ॥૨૪૫॥

બધા લોકનો સાર ધર્મ છે, ધર્મનો સાર જ્ઞાન છે,
જ્ઞાનનો સાર સંયમ છે, સંયમનો સાર નિર્વાણ છે. આ
પ્રમાણે નામનિશ્લેષો કહ્યો. હવે, સૂત્રાનુગમમાં સૂત્ર
કહેવું જોઈએ. તે કહે છે:—

આવંતી કેયાવંતી લોયંસિ વિપ્પરામુસંતિ અદ્દાણ
અણદ્દાણ, એણુ ચેવ વિપ્પરામુસંતિ, ગુરુ સે કામા,

તત્તઓસે મારંતે, જઓસે મારંતે તઓસે દૂરે, નેવ
સે અંતો નેવ દૂરે (સૂ૦ ૧૪૧)

આવન્તી—વિગેરે, જેટલા જીવો, મનુષ્ય, અથવા ખીજા
અસંગત છે, તેમાંના કેટલાક ઘોઢ રાજપ્રમાણુ લોકમાં
ગૃહસ્થ, અથવા અન્ય તીર્થિક લોક છે, તેઓ, છ જીવની-
કાયના આરંભમાં પ્રવર્તીને અનેક પ્રકારે વિષયના રસીયા
બની પીડા કરે છે. એટલે દુઃખથી કે, ચાળખાથી મારવા
વિગેરેથી દુઃખ દે છે. શામાટે દુઃખ દે છે ? તે કહે છે:-

ધર્મ, અર્થ, કામ માટે, પ્રયોજન આવતાં જીવોનો
ઘાત કરે છે તે બતાવે છે. ધર્મનિમિત્ત તે, શૌચ (પવિત્રતા)
માટે પૃથ્વીકાય (કાચી માટી) ને દુઃખ દે છે. ધન મેળ-
વવા ખેતી વિગેરે કરે છે. કામ (શરીરશોભા) માટે આભૂ-
પણુ વિગેરે બનાવે છે, એ પ્રમાણે ખીજા કાયોની કિંસા
કરવા સંગ્રહી પણ બાણુવું. હવે, અનર્થધી (વિનાપ્રયોજને)
તે રૂક્ષ શોષના માટેજ શિકાર વિગેરે પ્રાણીનો નાશ
કરનારી ક્રિયાઓ કરે છે. તેથી, એ પ્રમાણે પ્રયોજને અથવા
અપ્રયોજને પ્રાણીઓને હણી; તે છ જીવનિકાયના સ્થા-
નમાં વિવિધ પ્રકારે સૂક્ષ્મબાહર પર્યાપ્તક-અપર્યાપ્તક વિગેરે
લેદવાળાં એકેન્દ્રિય વિગેરે પ્રાણીઓને દુઃખ દે છે. પછી
તેનાંજ પોતે અનેકવાર ઉત્પન્ન થાય છે. અથવા, તે છ જીવ-
નીકાયને બાધા કરી તેનાથી બંધાયેલાં કર્મવડે તેજ કાયોમાં

ઉત્પન્ન થઈને તેવા તેવા પ્રકારેવડે કર્મોને લોગવે છે, તે સંખંધમાં નાગાર્જુનીયા આ પ્રમાણે કહે છે:—

“જાવંતિ કેહ્લોઽ છકાય વહં સમારંભંતિ અઢાઽ અણઢાઽવા” વિગેરે.—

સૂત્રમાં આનો અર્થ આવી ગયો છે.

શંકા—એમ હશે; પણ, શામાટે આવાં કર્મો જીવ કરે છે કે, જે અન્ય કાયમાં જઈને લોગવવાં પડે છે ?

ઉત્તર:—ગુરુસેઽ વિગેરે તત્ત્વને નહીં જાણનારા તે જીવને સુંદર શબ્દ વિગેરે ધૃષ્ટવા યોગ્ય કામ (વિષયો) દુઃખેકરીને છોડવા યોગ્ય છે ? કારણકે, અદ્ય સત્ત્વવાળા જેમણે પુણ્યનો સમૂહ પૂરો નથી કર્યો; તેઓને તે જીવન-ધર્મ દુષ્કર છે, તેથી તે કાયમાં આરંભ કરે છે, અને તેથી પાપ બંધાય છે, તેથી શું થાય તે કહે છે, તે સંસારી જીવે છ જીવ નિકાયને દુઃખ દેવાથી તથા અધિક વિષય લાલસા કરવાથી પોતે માર તે આયુષ્યનો ક્ષય (મરણ વશ) ને પ્રાપ્ત થાય છે, અને મરેલા જીવને જન્મ અવશ્ય થવાનો છે, જન્મમાં પાછું મરણ થવાનું, એ પ્રમાણે જન્મ મરણ રૂપ સંસાર સમુદ્રમાં ઉપર આવવું, નીચે જવું, તેથી જીવ છુટતો નથી, પછી બીજું તે શું કરે છે, તે કહે છે, જત્રો વિગેરે જેથી તે મૃત્યુના મધ્યમાં પડેલા પરમ પદના ઉપાયો જ્ઞાન વિગેરે રત્ન ત્રયથી, અથવા તેનું કાર્ય મોક્ષ તેથી દૂર રહે, અથવા

સુખનો અર્થી તે કામોને ત્યજતો નથી, અને વિષય રસ ન છોડ
 વાધી પાછો મરણના સુખમાં જાય છે, તેથી જન્મ જરા
 મરણ રોગ શોકથી ઘેરાયેલો સુખથી દૂર રહે છે, તે અધિક
 વિષય રસીયાને મૃત્યુના સુખમાં પડતાં શું થાય છે તે
 કહે છે, “ નેવસે. વિગેરે ” પછી તે વિષય સુખના કિનારે
 આવતોજ નથી તેનો અભિલાષ હૃદયમાં રહેવાથી કામ
 વાસનાને ન ત્યાગવાથી સંસારથી દૂર નથી થતો, અથવા
 જેને અધિક વિષય આસ્વાદ છે તે કર્મની અંદર છે કે
 બહાર છે ! ઉત્તર ‘નેવસે.’ તે જીવકર્મના મધ્યમાં લિપ્તગ્રંથી
 હોવાથી નથીજ; કારણકે, ભવિષ્યમાં તેનાં કર્મ અવશ્ય ક્ષય
 થશે તેમ દૂર પણ નથી; કારણકે, કોટીકોટી (કોણકોણી)
 સાગરોપમમાં થોડુંઓછું એવી તેની સ્થિતિ છે, પૂર્વે
 કહેલાં કારણોથી ચારિત્રની પ્રાપ્તિનાંજ તે કર્મની અંદર
 નથી તેમ દૂર નથી. એન બોલવું શક્ય છે. (ચારિત્ર
 આત્માનાં એકવાર ફરફ્યું હોય; તો, તેનો મોક્ષ થાય છે,
 અથવા જેણે આ પ્રાણોનું લેવારૂપ કર્મ ન કર્યું, તે સંસારના
 અંતર્ભૂત છે. કે બહાર વર્તે છે. ! તેવી શક્યતા સનાધાન
 કરે છે, તે જીવ રક્ષક સાધુનાં ધાતિકર્મો ક્ષય થવાથી કેવળી તે
 સંસારના મધ્યમાં નગણાય, તેમ દૂર પણ નથી, કારણ કે
 ચાર અધાતિકર્મ બાકી છે, આ (કેવળીને આશ્રયી છે)
 જેણે ધંધી લેદ કરીને હુપ્રાપ્ય એવું સન્યકત્વ પ્રાપ્ત કર્યું

અને સંસારના આરાતીય તીરે (મોક્ષમાં જવાની તૈયારીવાળો)
કેવા અધ્ય વસાયવાળો હોય છે, તે કહે છે,

સે પાસદ્ધુસિયમવિ કુસંગે પણુત્તં નિવદ્ધં
વારિયં, एवं बालस्स जीविंयं मंदस्स अवियणाओ,
કૂરાઈં કમ્માઈં બાલે પકુવ્વમાણે તેણ દુક્ખેણ મૂઢે
વિપ્પરિ આસમુવેઈ, મોહેણ ગવ્મં નરણાઈં एइ, एत्य
મોહે પુણો પુણો (સૂ. ૧૪૨)

જેનું મિથ્યાત્વ પડલ (પડદો) દૂર થયેલ છે, અને
સમ્યક્ત્વના પ્રભાવથી સંસારની અસારતા જાણેલી છે, (દૃશ્ય
ધાતુનો અર્થ પ્રાપ્તિના અર્થમાં છે,) તે જાણે છે કે, કુશળ
અગ્ર ભાગે રહેલા પાણીના જિંદુ માફક સંસારી (ખાલ)
જીવનું આયુષ્ય છે, અને તે પાણીના જિંદુ ઉપર ઉપરથી
આવતા પાણીના બીજા જિંદુથી પ્રેરણા થતાં વાયુના ઝપા-
ટાથી પડતાં વાર ન લાગે, તેમ આ ખાલ જીવનું જીવિત
છે; તેનું ક્ષણમાત્ર જીવિત જાણીને, તત્ત્વ જાણનારો હોયો
સાધુ તેમાં મોહ ન કરે, માટે જાણ શબ્દ લીધો છે, એટલે
જાણ તે અજ્ઞાની છે, તે અજ્ઞાનપણાથી જીવિતને બહુ માને
છે, તેથી જાણ છે, મંદ છે, સદ્અસત્તા વિવેકથી શૂન્ય
છે, તેથી બુદ્ધિદીન હોવાથીજ પરમાર્થને માન્યતા નથી, અને
પરમાર્થને ન જાણવાથીજ જીવિતને બહુ માને છે, અને પર-
માર્થ ન જાણવાથી તે શું કરે છે, તે કહે છે, 'કૂરાગિ'

વિગેરે' તે નિર્દયતાનાં કૃત્યો કરે છે, હિંસા જૂઠું વિગેરે
 જે બીજા લોકોને આશ્ચર્ય પમાડે તેવાં મહાન પાપ અથવા
 અઢારે પાપ સ્થાનને તે ખાલ જીવ કરે છે, (આત્મને પદ્મ
 ક્રિયાપદ લેવાથી પોતાને માટે તે કરે છે,) તેનું કળખતાવે
 છે, કૂર કર્મના વિપાકથી મેળવેલા દુઃખવડે શું કરવું ?
 એમ વિચારમાં મૂકે બનેલો કયા કૃત્યથી માફ આ દુઃખ
 દૂર થશે, એમ મોહથી મોહિત થયેલો વિપચાંસ (ઉલટો
 રસ્તો) પામે છે, એટલે તે મૂક જે પ્રાણીની ઘાત વિગેરે
 પાપકૃત્યો જે દુઃખ મળવાનાં કારણો છે, તેજ હિંસાના
 કૃત્ય પાપ દૂર કરવા માટે ફરી કરે છે ! વળી 'મોદેજન'
 મોહ અજ્ઞાન છે, અથવા મોહનીય કર્મ છે, તે નિઃચાત્વ
 કપાય વિપયનો અભિલાષ રૂપ છે, તેના વડે મૂક થયેલો
 નવાં અશુભ કર્મ ખાંધે છે, તેનાથી ગર્ભમાં જાય છે, પછી
 જન્મ ખાલાવત્યા કુનર જીવન ખુલાવો વિગેરે તેને મળે
 છે, વળી તે વિપય કપાય વિગેરેથી કર્મ નવાં ખાંધીને
 આયુના ક્ષયથી મરણ પામે છે, આદિશબ્દથી પાછો
 ગર્ભ જન્મ વિગેરે મેળવે, એમ જાણવું. પછી તે
 નરક વિગેરેનાં દુઃખ પામે છે, તે કહે છે. પરંતુ ઉપર
 કહેલા મોહ કાર્ય તે ગર્ભ મરણ વિગેરેનાં વારંવાર અનાદિ
 અનંત ચાર ગતિરૂપ સંસાર કાંતારનાં તે જીવ જનમું કરે
 છે, પણ તેનાથી મુક્ત થતો નથી, ત્યારે કેવી રીતે જનમું

ન કરે ? ઉત્તર મિથ્યાત્વ કપાય અને વિષયના અભિલાષથી
 દૂર રહેતો—તે કેવી રીતે દૂર થાય ? ઉત્તર—વિશિષ્ટ જ્ઞાનની
 ઉત્પત્તિથી ? પ્ર.—તે કેવી રીતે મળે ? ઉ.—મોહના અભાવથી ?
 જો આ પ્રમાણે એક બીજાને આશ્રયે રહેલાં છે, જેમકે મોહ
 અજ્ઞાન અથવા મોહનીય કર્મ તેના અભાવથી વિશિષ્ટ જ્ઞાન,
 તે પણ મોહનીય કર્મ દૂર થવાથી એ પ્રમાણે ઈતર ઈતર
 આશ્રય દોષ ખુલ્લોજ થાય છે, ? એટલે એમ થયું કે જ્યાં
 સુધી વિશિષ્ટ જ્ઞાન પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાં સુધી કર્મ શાંત
 કરવાની પ્રવૃત્તિ પણ ન થાય. ઉત્તર—તમ.રો કહેલો દોષ
 લાગતો નથી. કારણ કે અર્થ (પદાર્થ) નો સંશય આવતાં
 પણ પ્રવૃત્તિ થતી દેખાય છે, તે સૂચ કહે છે.

**સંસયં પરિઆણઓ સંસારે પરિત્રાણં ભવઈ, સંસયં
 અપરિઆણઓ સંસારે અપરિત્રાણં ભવઈ (સૂ. ૧૪૩)**

ખંને બાબતના અંશ જેમાં દેખાય ત્યાં સંશય થાય
 છે, તે અર્થ સંશય અને અનર્થ સંશય એમ બે ભેદ છે.
 અર્થ અર્થ તે મોક્ષ, તથા મોક્ષનો ઉપાય છે, તેમાં મોક્ષમાં
 સંશય નથી, કારણ કે તેને પરમ પદ એમ સ્વીકાર્યું છે,
 પણ તેના ઉપાયમાં સંશય હોય તો પણ પ્રવૃત્તિ થાય છે,
 અર્થ સંશય તે પ્રવૃત્તિનું અંગ છે, અને અનર્થ તે સંસાર
 અને સંસારનાં કારણો છે, તેના સંદેહમાં પણ નિવૃત્તિ થાય
 છે, કારણ કે અનર્થ સંશય તે નિવૃત્તિનું અંગ છે, એથી

અર્થમાં અથવા અનર્થમાં રહેલ સંશયને બાણતો હોય તેને હેય ઉપાદેયની પ્રવૃત્તિ થાય છે, તેજ પરમાર્થથી સંસારનું પરિજ્ઞાન છે, તે બતાવે છે, તે પરિજ્ઞાન વડે સંશયને બાણનારાથી આર ગતિવાળો સંસાર અથવા તેનું મૂળ કારણ મિથ્યાત્વ અવિરતિ વિગેરે અનર્થપણે જ પરિજ્ઞાવડે બાણેલું થાય છે, તે બતાવે છે, અને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગ થાય છે, પણ જે સંશયને નથી બાણતો, તે સંસારને પણ નથી બાણતો, તે બતાવે છે, સંશય. સંદેહને બંને પ્રકારે ન બાણનારાની હેય ઉપાદેયની પ્રવૃત્તિ નહીં થાય, અને પ્રવૃત્તિ વિના સંસાર અનિત્ય છે, અશુચિથી ભરેલો છે, ધણું દુઃખ આપનારો છે, નિઃસાર છે. એમ તે બાણતો નથી, આ નિશ્ચય કેવી રીતે થાય—કે તે સંશય બાણનારે સંસાર બાણ્યો છે ? તથા શું નિશ્ચય કરવો ? ઉત્તર—સંસારના પરિજ્ઞાનનું કાર્ય વિરતિની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી સ્વ વિરતિમાં પ્રગ્ઠ (પ્રેપ્ત) વિરતિને બતાવવા કહે છે.

જે છે એ સે સાગારિયં ન સેવઈ, કદુ એવમવિયા-
ળઓ વિદ્યા મંદસ્ત્ર વાલયા. લહા હુરત્યા પહિ-
લેહાણ આગમિત્તા । આળવિજ્ઞા અળાસેવળય
ત્તિવામિ (સૂ. ૧૪૪)

જે છે એ—જે નિપુણ છે, જેણે પુણ્ય પાપ બાણ્યાં છે, તે નૈપુણ (સંસાર સંબંધ) મન વચન કાયાથી કરતો

(૧૬૨)

નથી, તેનેજ સંસાર બાળુનારો કહેવો, (તે જે સીસંગ મન વચન કાયથી ન કરે) પણ મોહનીય કર્મના ઉત્થથી જે પાસત્યા (શિથિલ સાધુ) છે, તે સેવે છે, અને સેવીને પછી સાતા તથા ગૌરવ નાશ થવાના બચથી શું કરે તે કહે છે, કદું એકાંતમાં કુચાલ સેવીને ગુરુ વિગેરે એ પૂછતાં જુહું બોલે, આવી રીતે જુહું બોલી પાપ છુપાવનારને શું થશે તે કહે છે, વિદ્યા અબુદિમાનને પ્રથમ તો કુર્મ કયું તે અજ્ઞાનતા છે, અને પાછું જુહું બોલતાં મૃપા વાઢનો દોષ લાગે છે, તથા તે ફરી ન કરવાપણે ફરી અનુત્યાન (ચાલુ) છે, આ સંબંધે નાગાબુનીયા આ પ્રમાણે કહે છે.

“ જે खलु विसर्ग सेवई सेवित्ता वाणालोए-
इ, परेणवा पुटो निणहवइ, अहवा तं परंसेण वा
दोसेण पाविद्वयेण वादोसेण उवल्लि पिज्जन्ति ”

જે કુર્મ કરે કરીને આલોચના કરતો નથી, અથવા પીઠાએ પૂછતાં જુહું બોલે છે, અથવા પાપી પોતાના દોષો વડે વધારે વધારે લેપાય છે. જે એમ છે, તો શું કરવું, તે કહે છે, લદ્દાહુ કામો પ્રાપ્ત થયે છતાં પણ ફક્તે ચિત્ત સુન્નક (મુનિ) માફક તેનાં કડવાં ફળ ખાલીને ચિત્તથી તે બહાર કરે (અથવા હુશબ્દ અપિ અર્થમાં કંઈ રહેતો અગમ થયો તે બીજાના અર્થમાં પ્રથમ નિતજિ કેતાં) આવે. અર્થ થાય છે કે, જેમવેલ કામ, તે વિષકદારવેલ.

વિચારીને તથા તે શબ્દાદિનાં કડવાં ફળ જાણીને ખીજને તેવાં પાપ કરવાની આજ્ઞા પણ પોતે ન આપે, તેમ પોતે પણ છોડે, એવું સુધર્મા સ્વામી કહે છે, જે મેં પૂર્વે કહ્યું, તે મેં એક સરખો શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન પ્રવાહ મેળવ્યો છે, અને શબ્દાદિનાં કડવાં ફળને જાણવાથી દેખવાથી જિનેશ્વરના વચન ઉપર મને આનંદ થયો છે, (પ્રથમ ભગવાનનું વચન સાંભળ્યું, તેથી કડવાં ફળ જાણ્યાં પછી અનુભવ્યું તેથી વિશ્વાસ થયો) તેથી હું કહું છું કે

પાસહ એગે સ્વેસુગિદ્ધે પરિણિજ્ઞમાણે, इत्थं
 ફાસે પુણો પુણો, આવંતી કેવાવંતી લોયાંસિ આરંભ
 જીવી, एएसु चैव आरंभ जीवी, इत्थवि वाले परि-
 પચમાણે રમઈ પાવેહિં કમ્મેહિં અસરણે સરણંતિ
 મન્નમાણે, इह मेगोसि एग चरिया भवइ, से यह
 કોઈ વહુમાણે વહુમાણે વહુલોભે વહુરણે વહુનડે
 વહુસડે વહુ સંકપ્પે આસવસત્તી પલિઉચ્છન્ને उद्विय-
 वायं पवयमाणे मामे केइ अदक्ख अन्नाय पमाय
 દોસેણં, सययं मूढे धम्मं नाभि जाणइ, अहा
 પવામાણવ! કંમ કોવિયા જે અણુવરયા અવિજ્ઞાણ
 પલિમુક્ખ માહુ આવટ્ટમેવ અણુપરિયટંતિ तिथेमि
 (પૃ. ૧૪૫) લોકસારે પ્રથમોદેશકઃ ॥ ૫-૧

હે એકાંત ધર્મ રક્ત મનુષ્યો ? તમે દેખો ? (રૂપમાં બહુવચન લેવાથી આદિ શબ્દનો અર્થ થાય છે, એટલે રૂપઆદિ) કે રૂપ વિગેરે ઇંદ્રિયોના રસ જે ખાસ કડવાં ફળ આપનાર અસાર છે, તેમાં ગૃહ થયેલા અથવા સંસારમાં પડેલા જીવો સ્વાદ લઈને પછી દુઃખ ભોગવવા નરક વિગેરે પીડા સ્થાનમાં ગયેલા છે, તે પ્રાણીઓને જુઓ ? (કોઈને નરક ઉપર વિશ્વાસ ન હોય તો કસાઈખાનામાં પશુ પક્ષીઓને ગળે છુરી ફરતી દેખો, કે તે પશુ પક્ષીઓ આવી દશામાં પડવાનું શું કારણ છે, તથા પશુને મારનારા મરાવનારા માંસનો સ્વાદ કરનારાની શું દશા થયો, તે પણ વિચારો ?) તે વિષય રસના સ્વાદુઓ ઇંદ્રિયોને વશ થઈ શું ફળ મેળવે તે કહે છે, અત્યક્ષાત્. આ સંસારમાં ઇંદ્રિયથી પરવશ થયેલો મૂઢ બનીને કર્મની પરિણતિરૂપ સ્પર્શોને વારંવાર તેવા તેવા સ્થાનમાં તે ભોગવે, પાડાંતરમાં અત્યમોદે છે, આ સંસારમાં મોહ તે અજ્ઞાન અથવા ચારિત્ર મોહમાં વારંવાર મૂઢ બને છે, કોણ ? ઉત્તર-પ્રાંતી-જે કોઈ ગૃહસ્થ આ કોઠમાં પેટ ભરવા પાપ આરંભ કરનારા છે તેઓ (બીજાને દુઃખ દેઈને) પોતે પાછાં તેવાં દુઃખ મેળવે છે, વળી તે ગૃહસ્થોનો આશ્રય કરીને રહેતા આરંભ કરનારો કરાવનારો અનુભોક્તાઓ જનેતર કે પસત્યો વેળા વિરંબક સાધુ છે, તે પણ ગૃહસ્થો મારું દુઃખ ભોગવે છે, તે

ખતાવે છે, એસુ સાવધ આરંભમાં પડેલા ગૃહસ્થોમાં શરીર
 નિર્વાહ માટે રહેતો જૈનેતર કે પાસથો સાધુપણ આરંભ
 જીવી હોય, તે પૂર્વે ખતાવેલો દુઃખનો ભાગીયો ધાય, વળી
 ગૃહસ્થ કે જૈનેતર તો દૂર રહો, પણ જે સંસાર સમુદ્રથી
 તરવારૂપ સમ્યક્ત્વ રત્ન મેળવીને મોક્ષનું એક કારણ વિરતિ
 પરિણામ પામીને પણ જે પાપકર્મના ઉદયથી ચારિત્રને પૂર્ણ
 ન પાળે તો તે પણ સાવધ અનુષ્ઠાન કરનારો બને છે, તે
 કહે છે જ્યોતિષિ આ અર્હત પ્રણીત સંયમ મેળવીને તાગદે-
 વથી વ્યાકુલ બનેલો અંદરથી તપતો અથવા ઉત્કંઠા કરતો
 વિપયની આંકક્ષાથી રમે છે, ? કોની સાથે ? ઉત્તર-પાપ
 કૃત્યોવડે વિપય રસ લેવા સાવધ અનુષ્ઠાનમાં ચિત્ત લગાડે
 છે, શું કરતો ? ઉત્તર-અસરણ કામાભિ અથવા પાપકર્મથી
 બળતો જે કે સાવધ અનુષ્ઠાન અશરણ છે, છતાં તેનું
 શરણ લેતો ભોગની ઇચ્છાવાળો અજ્ઞાન અંધકારથી છવાયેલી
 દુષ્ટિવાળો (કામાંધ બનેલા) વારંવાર અનેક દુઃખોને અનુભવે
 છે, ગૃહસ્થ કે જૈનેતર દૂર રહો, પણ પ્રવચ્ચા (દીક્ષા)
 લેઈને પણ કેટલાક વેપ વિક્રમકો દુરચારોને આચરે છે,
 તે ખતાવે છે, રૂઢિને આ નનુપ્પ લોકમાં કેટલાક એકલા ફરે
 છે, (સસય તે ચરણ અથવા ચર્ચા, એકલની ચર્ચા તે એક
 ચર્ચા) તે એકલવિહારીપણું પ્રદ્યસ્ત અપ્રદ્યસ્ત એન બે લેટે છે,
 તથા તે દ્રવ્યથી ભાવથી એન બે લેટે છે, તેનાં દ્રવ્યથી

તે ગૃહસ્થ પાખંડી વિગેરેનું વિષય કષાય વિગેરે માટે એકલાનું ફરવું થાય, અને ભાવથી અપ્રશસ્ત ન હોય, કારણ કે રાગ દ્વેષના અભાવથી તે એક ચર્ચા હોય છે, અને રાગ દ્વેષના અભાવમાં અ પ્રશસ્ત પાણું ન કહેવાય, પ્રશસ્ત એક ચર્ચા તે દ્રવ્યથી પ્રતિમા ધારણ કરેલા ગચ્છમાંથી નીકળેલા જિનકંઠીને છે, તથા સ્થવિર કંઠીને સંઘ વિગેરેના કાર્ય માટે એકલા જવું પડે તે છે, અને ભાવથી તે પ્રશસ્ત એકચર્ચા રાગ દ્વેષના વિરહથી થાય છે, તેમાં દ્રવ્યથી તથા ભાવથી એકચર્ચા તે કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન ન થયેલા તીર્થકરોએ સંયમ લીધા પછીનો હર્ષમય કાલ છે, જાકીના બધા ચાર ભાંગામાં આવે છે, તેમાં પ્રથમ અપ્રશસ્ત દ્રવ્ય એક ચર્ચાનું દૃષ્ટાંત કહે છે, પૂર્વ દેશમાં ધાન્યપૂરક નામના સંનિવેશમાં યુવાન વયમાં દેવકુમાર જેવા રૂપવાન તાપસે ગામના નીકળવાના રસ્તા ઉપર છડેનો તપ શરૂ કર્યો, બીજા તાપસે પાસેના ગામમાં પર્વતની શુક્રમાં અડમ તપ કરીને આતાપના દેવા લાગ્યો, પછી ગામમાંથી નીકળતાં તે તાપસને ડંડ તાપ સહેતો દેખીને લોકોએ તેના ગુણોથી રંજીત થઈને આકાર વિગેરેથી તેનું સન્માન કર્યું, લોકોએ પૂજતાં તથા સત્કાર કરતાં તે તપાસે લોકોને કહ્યું, કે મારાથી પણ બીજો પહાડની શુક્રવાળો તાપસ વધારે કષ્ટ સહન કરે છે, તેથી લોકોએ તેને વારંવાર સ્તુતિ કરતો જોઈ તેમણે તે બીજા

તાપસની પણ પૂજા કરી, અને પારકાના ગુણો ગાવા દુષ્કર છે, એમ જાણીને તેનો પણ સત્કાર કર્યો. આ પ્રમાણે બંને સાધકએ એકલા રહીને પૂજાવા માટે તપ કર્યો, તેથી તે અપ્રશસ્ત છે. આ પ્રમાણે બીજા પણ એક ચર્ચાના દૃષ્ટાંતો ચંદ્રા સંલવ વિચારી લેવા. આ પ્રમાણે સૂત્રાર્થ કહેતાં સૂત્ર સ્પર્શિક નિર્યુક્તિ વડે નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

ચારો ચરિયા ચરણં, એગટ્ટં વંજણં તહિં છક્કં ।

દઢવં તુ દારુ સંકમ જલ થલ ચારાઈયં વહુહા ॥૨૪૬॥

ચાર (તે ચર ધાતુનો અર્થ ગતિ તથા જાવાના અર્થમાં છે, તેનું લાવમાં ચાર રૂપ બને છે,) તથા ચર્ચા શબ્દ (પા. ૩-૧-૧૦૦ ના સૂત્ર પ્રમાણે) બને છે, તેમ ચરણ પણ બને છે, એક તે અભિજ્ઞ, અર્થ (સમાન અર્થ)વાળા તે એકાર્થ કહેવાય છે. જેના વડે અર્થ પ્રગટ કરાય તે વ્યંજન શબ્દ છે, અર્થાત્ ચાર, ચર્ચા અને ચરણ એ ત્રણે શબ્દ એક અર્થવાળા છે, તેથી તેના સુદ્ધ નિરૂપણ છ પ્રકારે છે, નાન સ્થાપના સુગમને છોડીને સ શરીર સ્વચ્છ શરીરધી સુદો 'દ્રવ્ય ચાર' તે અડધી ગાથાનાં બતાવ્યો છે, દઢવં તુ તુ શબ્દનો અર્થ પુનઃ છે, દ્રવ્ય આવી રીતે થાય છે, દૃષ્ટ (લાકડું) ચાલે છે, તે જડનાં તથા સ્થવનાં ચાલે છે, તેથી તે પ્રથમ કહે છે, તે લાકડું જડનાં સ્થવનાં અનેક પ્રકારે ચાલે છે, એટલે લાકડાનો પૂર વિગેરે પાણીનાં

ખનાવે છે, અને સ્થલમાં ખાડા વિગેરે ઓળંગવા માટે લાકડાં ગોડવે છે, તેમજ જલમાં લાકડાની નાવ વડે ચલાય છે, જમીન ઉપર રથ વિગેરેથી ચલાય છે, તેમજ આદિ શબ્દથી તે લાકડું મહેલ બનાવવા વિગેરેમાં ઢાઢર બનાવવામાં કામ લાગે છે, તથા જે જે દ્રવ્ય એક દેશથી બીજા દેશમાં જવા માટે વપરાય તે દ્રવ્ય ચાર છે. હવે ક્ષેત્ર ચાર વિગેરે કહે છે,

खित्तं तु जंमि खित्ते, कालो काले जहिं भवे चारो ।
भावंमि नाण दंसण, चरणं तु पसत्थ मपसत्था ॥ ૧૪૭ ॥

જે ક્ષેત્રમાં ચાર (ચાલવાનું) કરીયે અથવા જેટકું ક્ષેત્ર ચાલીએ, તે ક્ષેત્ર ચાર કહેવાય છે, તે પ્રમાણે જે કાલમાં ચાલીએ, અથવા જેટલો કાળ ચાલીએ તે કાળ ચાર છે,

જાવમાં ચાર કે ચરણ જે પ્રકારનું છે, પ્રશસ્ત અને અપ્રશસ્ત છે. તેમાં પ્રશસ્ત ચરણ તે 'જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર' છે, અને એનાથી ઉત્પદ્ધું અપ્રશસ્ત ચરણ તે પ્રકૃત્ય અને અન્યદર્શીનીઓનું સંસારી વર્તન છે. તેથી આ પ્રમાણે દ્રવ્ય વિગેરે ચાર પ્રકારનું ચરણ બતાવીને વર્તમાનનાં ઉપ-યોગીપણે કાણુને પ્રશસ્ત જાવ ચાર પ્રત્યક્ષ રીતે નિર્બુદ્ધિ-કાર બતાવે છે.

लोगे चउं देवहंसी, समणस्स चउं विहो कइं नारो ।

होई हिई अहिगारो, विसैसओ खित्तकालेसुं ॥ २४८ ॥

ચાર પ્રકારના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવરૂપ લોકમાં શ્રમ સહેનાર તે શ્રમણ (યતિ) નો કેવી રીતનો દ્રવ્યાદિ ચાર પ્રકારનો ચાર છે ?

ઉત્તર—અહીં ધૃતિ (ધૈર્યતા)નો અધિકાર છે, એટલે ચાર પ્રકારે ધૈર્યતા રાખવી.

ચાર પ્રકારની ધૈર્યતા.

દ્રવ્યથી ધૈર્યતા—એટલે અરસ (રસ રહિત) તથા વિરસ તે તુચ્છ તથા લુપ્ત્યું વિગેરે લોજન મળે, તેા પણ તેમાં ધૈર્યતા રાખવી,

ક્ષેત્ર ધૈર્યતા—એટલે કુતીર્થિકે લોકોને પોતાના રાગી ણનાવ્યા હોય, અથવા કુદરતીજ લોકો અજદ્રક હોય (તેા સાધુનું બહુ માન ન કરે તેથી) સાધુએ ઉદ્વેગ ન કરવો,

કાળ ધૈર્યતા—તે દુકાળ વિગેરે મુશ્કેલીના વખતમાં જેવું લોજન વિગેરે મળે, તેમાં સંતોષ રાખવો.

ભાવ ધૈર્યતા—તે કોઈ આકોશ કરે, હાંસી કરે અપમાન કરે, તોપણ ક્રોધાયમાન ન થવું, પણ વિશેષે કરીને તેા ક્ષેત્રકાળમાં હલકાપણું હોય ત્યાં વધારે ધૈર્યતા રાખવાની છે, કારણ કે ગ્રાયે તેના નિનિત્તેજ દ્રવ્ય અને જાવનાં અધૈર્યતા પાવ છે.

હરે કૃત્રીથી દ્રવ્યાદિકના લોજાથી સાધુને ચાર કહે છે.

અપમાન કરે તો તે બહુ ક્રોધવાળો બને, તથા ક્રોધ તપ-
 વિગેરેના કારણે વંદન કરે તો બહુમાનવાળો (અહંકારી)
 બને. તથા કુરુકુચાદિ (કુચેષા) તથા કલ્ક (ખોટી) તપ-
 સ્થા કરીને બહુ દપટી બને અને આ બધું કૃત્ય આહાર
 વિગેરેના લોભથી કરે માટે તે બહુ લોભી બને, અને તેજ
 કારણથી બહુ રજવાળો એટલે બહુ પાપરૂપ કર્મ રજવાળો
 અથવા આરંભ વિગેરેમાં બહુ રકત બને તેથી બહુરત
 કહેવાય છે, તથા નટની માફક લોગો (સંસારી મુખ)
 હેવા બહુવેળો ધારણ કરે તે બહુ નટ કહેવાય. તેજ પ્રમાણે
 ઘણા પ્રકારે શઠપણું કરે તેથી બહુ શઠ કહેવાય, તથા
 સંસારી કૃત્યના ઘણા વિચારો કરે તેથી બહુ સંકલ્પી (સંક-
 રૂપવાળો) કહેવાય, એજ પ્રમાણે ચોર વિગેરેની પણ એક
 ચર્ચા (અપ્રશસ્તમાં) બાણવી, આવી રીતને! હોય તેની
 કેવી અવસ્થા થાય, તે કહે છે.

આસ્રવ વિગેરે—આસ્રવો તે હિંસા વિગેરે છે, તેમાં
 સકત (સંગ) રાખે તે આસ્રવ સકત કહેવાય, અર્થાત્
 હિંસા વિગેરે પાપ કરનારો હોય.

પલિત—તે કર્મ-તેનાવડે અવચ્છેદ છે. એટલે કર્મથી
 અવછેદ (કેપાચકો) છે. આવી રીતે અનેક હુરુણવાળો
 હોય, છતાં પણ ચેતે (હોકોને કમવા) શું કહે તે કહે છે.

ચટ્ટિય—પર્મ ચરણ (સારિય) નાટે હું ઉદ્ધમ કરનારો

હું, એટલે પતિત સાધુ પણ એજ પ્રમાણે બોલે કે હું ચારિત્ર પાત્રું છું, અને તે પ્રમાણે ન પાળવાથી કર્મ વડે લેપાય છે, અને તે સાધુ વેષધારી મોડેથી પોતાને સાધુ બોલતો આસ્રવોમાં વર્તતો છતાં આજીવિકાના ભયથી કેવી રીતે વર્તે છે. તે કહે છે, મ.મે—મને બીજા કોઈ પાપ કરતાં ન દેખો, એથી તે પાપ છાનાં કરે છે, અથવા તે અજ્ઞાનથી અથવા પ્રમાદના દોષથી પાપ કરે છે. વળી સયયં—સતત (નિરંતર) મોહનીય કર્મના ઉદયથી અથવા અજ્ઞાનથી મૂઢ બનેલો શ્રુત અને ચારિત્ર ધર્મને જાણતો નથી, એટલે તેને ધર્મ અધર્મનો વિવેક નથી, જો આમ છે, તો શું કરવું તે કહે છે;

બ્રહ્મ—વિષય કયાયોથી આત્મ (પીડાયલા) બનીને તેઓ આઠ પ્રકારનાં કર્મ બાંધવામાં કોવિદ (કુશળ) છે. પણ ધર્મ અનુષ્ઠાનમાં કુશળ નથી, (એવું ગુરૂ સાંભળનાર જીવ્ય જીવોને આશ્રયી કહે છે.) હે જંતુઓ ! હે મનુષ્યો ! તમે જુઓ ! (મનુષ્ય ધર્મ કરવાને યોગ્ય હોવાથી મનુષ્ય શબ્દ સીધેસીધે છે) હવે કયા મનુષ્યો નિરંતર ધર્મને ન સમજતાં કર્મ બાંધનાં કુશળ છે, ? તે કહે છે.

તે પ્રશ્નપરવા—જે કોઈ (યે કસ અમુક એમ નહીં) પણ પાપ અનુષ્ઠાનથી વિરક્ત (નિવૃત્ત) ન હોય, તેઓ અને દર્શન ચારિત્ર જે મોહનના માર્ગ છે, તેજ વિદ્ય છે.

તેથી ઉલટી અવિદ્યા છે, તેનાથી પણ તેઓ પરિ (બધી રીતે) ઘેરાયલાં છતાં મોક્ષ કહે (અર્થાત્ અજ્ઞાન દશામાં રહી કુકર્મ કરી તેનાથી મોક્ષ માને) તેઓ ધર્મને જાણતા નથી, હવે ધર્મને જાણનારો શું મેળવે તે કહે છે.

આવૃટ્—ભાવ આવર્ત તે સંસાર છે. તે સંસારમાં કુવાના અરટના ન્યાયે જન્મ મરણનું બ્રમણ કર્યા કરે છે, અને નરક વિગેરે ચાર ગતિમાં તે વારંવાર જન્મ લે છે. આ પ્રમાણે સુધર્મોસ્વામી કહે છે, આ પ્રમાણે લોક સાર અધ્યયનમાં પ્રથમ ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો.

લોકસાર અધ્યયનનો બીજો ઉદ્દેશો.

હવે બીજો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. પહેલા ઉદ્દેશમાં કહ્યું કે એક પર્યાયવાળો (ત્યાગી) બનીને પણ સાવધ અનુષ્ઠાન કરવાથી તથા વિરતિ (ચારિત્ર) ન પાળવાથી તેને મુનિ ન કહેવો. આ બીજા ઉદ્દેશમાં તેનાથી ઉલટો તે ચારિત્ર પાળીને પાપ અનુષ્ઠાન ત્યાગનારોજ મુનિ કહેવાય છે, તે કહે છે. આ સંબંધથી આવેલા ઉદ્દેશનું પહેલું સૂત્ર કહે છે.

આવન્તી કે યાવન્તી લોણ અણારંભ જીવિર્ગો
તેષુ, પૃથ્વો વરણ તં શોસમાણે, અયં સંધીતિ અ-
દક્ષ, જે દનસ્ત વિગ્ગહસ્ત અયં સ્વગોત્તિ અન્નેસી

एस मग्गे आरिहेहिं पवेइए, उट्टिए नो पमायए,
जाणित्तु दुक्खं पत्तेयं सायं, पुढो छंदा इहमाणवा
पुढो दुक्खं पवेइयं से अविहिंसमाणे अणवय माणे
पुढो फासे विपणुन्नए (सू० १४६)

આ મનુષ્ય લોકમાં જેઓ કેટલાક મનુષ્યો આરંભ
રહિત જીવનારા છે, અહીં આરંભ એટલે સાવધ અનુબંધન
અથવા પ્રમાદીપણું છે કહ્યું છે કે.

આદાણે નિક્કલે વે, માસુસ્સગ્ગે અ ઠાણ ગમણાઈ ॥
સવ્વો પમત્ત જોગો, સમણસ્સવિ હોઈ આરંભો ॥૧॥

કોઈ પણ વસ્તુ લેવી કે મુકવી, ખોલવું, મલ પરડવો,
સ્થાનમાં રહેવું. અથવા જવું આવવું, આ બધું કાર્ય સાધુ
જે પ્રમાદથી કરે, તો તેને આરંભ (નો દોષ) લાગે છે,
પણ તેથી ઉલટું તે પ્રમાદ ન કરે, તો અનારંભી કહેવાય
છે, તેવું નિરારંભ જીવન ગુજારે, છે, તેવા સાધુઓ સમરત
આરંભથી નિવૃત્ત થએલા છે, અને જે ગૃહસ્થીઓ પુન
કલત્ર કે પોતાના શરીર વિગેરેના રક્ષણ માટે આરંભ કરે
છે, તેમના ઉપર જીવન ગુજારે છે, તેનો બાવાર્થ આ
છે, કે સાવધ અનુબંધન કરનાર ગૃહસ્થી છે, તેમના આશ્રયે
પોતાના દેહને નિર્વાક કરવાવાળા અનારંભ જીવનવાળા તે
સાધુઓ હોય છે, જેમ કાઢવના આધારે રહેલ છતાં કમળ

નિર્લેપ હોય છે, તેમ તેઓ નિર્લેપ છે, જો એમ છે, તો શું સમજવું, તે કહે છે, આ સાવધ આરંભવાળા કર્તાવ્યમાં સંકુચિત ગાત્રવાળો જાને. અથવા અહીં જિનેશ્વરે કહેલા ધર્મમાં રહી પાપારંભથી નિવૃત્ત થાય. પ્રશ્ન—તે શું કરે? તે સાવધ અનુષ્ઠાનથી આવેલ (થતા) કર્મને ક્ષય કરતો મુનિ ભાવને બળે, પ્રશ્ન—શું આલંબન લઈને ઉપરત ધાય? ઉ—અયંસંધી વિગેરે (અવિવક્ષિત કર્મ જતાવ્યા વિનાના ધાતુ હોય તે પણ અકર્મક ધાતુ ધાય છે. જેમકે, જો? મૃગ દોડે છે! એમ અહીં પણ “અદ્રાક્ષીત” ક્રિયા છતાં પણ આસંધિ એમ પ્રથમા વિભક્તિ કરી છે.) આ પ્રત્યક્ષ નજરે દેખાતો આર્ય ક્ષેત્ર સુકુલમાં જન્મ દંદ્રિયોની પૂરી શક્તિ ધર્મની શ્રદ્ધા તથા વૈરાગ્ય લક્ષણવાળો અવતર નજ્યો છે, અથવા નિધ્યાત્વનો ક્ષય થયો છે. અથવા નિધ્યાત્વનો હાલ તને ઉદય નથી, એટલે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિના હેતુ ભૂત કર્મ વિવર લક્ષણવાળો સંધિ (અવતર) અથવા શુભ અધ્યસાયના જોડાણ રૂપ સંધિ તને નજ્યો છે, તેને તારા આત્માનાં સ્થાપન કરેલો તું નજરે જો, એથી હવે તું એક ક્ષણ પણ પ્રમાદ ન કરજો. વિષય વિગેરેના કારણે પ્રમાદી ન થઈશ, કયો પ્રમાદી ન થાય? ઉત્તર—જે દમસ્ત જે એટલે જેણે તત્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું, એવા તત્ત્વ સ્થાનીને “જેના વડે આઠ પ્રકારનું કર્મ” વિશેષ કરીને બ્રહ્મ ધાય તે દંદ્રિયેવાળું વિગ્રહ (શરીર) ને દા-

રિક્ત છે, તેનો આ વર્તમાનનો સમય (ક્ષણ) સુખમાં કે દુઃખમાં
 વીત્યો. અને ભવિષ્યમાં વીતશે. તે દરેક ક્ષણ શોધવાનો
 સ્વભાવ છે, તે અન્વેષી કહેવાય છે, અને તે સદા અપ્રમત્ત
 રહે છે, આચાર્ય કહે છે કે આ હું નથી કહેતો પણ
 ઇત્તમગો આ કહેલો મોક્ષ માર્ગ આચર્ય પુરૂષોએ કહેલો
 છે. એટલે બધા ત્યાગવારૂપ ધર્મ (કુતીર્થ વિગેરે)થી દૂર
 રહી મોક્ષ કિનારે પહોંચેલા એવા તીર્થંકર ગણધરોએ
 પ્રકર્ષથી પૂર્વે કહેલો છે, વળી તીર્થંકરોએ પૂર્વે કહેલો અને
 હવે કહેવાતો માર્ગ કહ્યો છે, એટલુંજ નહિ પણ તે
 પ્રમાણે વર્તવાનું છે. તે કહે છે. ઉદ્દિષ્ટ—સંધિ (અવસર)
 મળેલો જાણીને ધર્મ ચરણ માટે તૈયાર થએલો તું (સાધુ)
 એક ક્ષણમાં પણ પ્રમાદ ન કરીશ. વળી બીજું શું સમજ-
 વાનું છે ? તે કહે છે—જાણિતું-દરેક પ્રાણીનું દુઃખ અથવા
 તેનું મૂળ કારણ કર્મ જાણીને તથા મનને પ્રસન્ન કરનારું
 સુખ જાણીને તું પ્રમાદી ન થઈશ. વળી દરેક જીવને દુઃખ
 અથવા કર્મ જુદું છે, એટલુંજ નહિ પણ કર્મનું મૂળ કારણ
 અધ્યવસાય પણ દરેક પ્રાણીનો જુદોજ છે. તે બતાવે છે,
 પુઠો—જેઓનો અભિપ્રાય પ્રથક્ છે તેઓ પ્રથક્ જીવવાના
 કહેવાય છે. એટલે જુદી જુદી જાતના બંધના અધ્યવસાયના
 સ્થાનવાળા છે. તેઓ રૂઢ—તે આ સંસારમાં અથવા સંસાર-
 વાળા સંસારી લોકમાં મનુષ્યો છે. અને તેજ પ્રમાણે બીજા

જીવો પણ જાણવા, અને દરેક સંસી પ્રાણીનો જુદો જુદો સંકલ્પ હોવાથી તેના કાર્યરૂપ કર્મ પણ જુદુંજ છે, અને તેના કારણરૂપ દુઃખ પણ જુદા રૂપવાળું છે, અને કારણ લેદ ધાય તો અવશ્યે કાર્ય લેદ થાય છે, તેથી પૂર્વે કહેલું ફરીયાદ કરાવીને કહે છે, પુઠો દુઃખના ઉપાદાનના લેદથી પ્રાણીઓનું દુઃખ પણ જુદું જુદું જતાવ્યું કારણ કે જ્યાં પ્રાણીઓને પોતાનાં કરેલાં કર્મ લોગવવામાં ઈશ્વર (સમર્થ) પણું છે, પણ ખીજાનું કરેલું પોતે ન લોગવે, આવું માનીને શું કરે? તે કહે છે, સે-તે અનારંભ જીવી સાધુ પ્રત્યેક પ્રાણીના સુખ દુઃખના અધ્યવસાયને જાણનારો જુદા જુદા ઉપાયો વડે પ્રાણીઓની હિંસા ન કરતો તથા જુદું ન બોલતે, (સંયમ પાળે) તેમ તું પણ જો (સૂત્રમાં પ્રાકૃતના અથવા આર્પ વચનથી ‘પશ્ય’નો લોપ થયો છે. એ પ્રમાણે પર સ્વમાં પણ જ્યાંપડ ન લીધું હોય ત્યાં લેવું) આવી રીતે જીવ હિંસા ન કરનારો બીજું શું કરે તે કહે છે, પુટ્ટો-તે પાંચ મહાવ્રતમાં સ્થિર રહીને જે પ્રમાણે સંયમ પાળવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે. તે પ્રમાણે પાળવામાં ઉત્તમ કરે, અને પરિષદ ઉપનયો આવતાં તેનાથી ધતા શીત ઉપ્પલુ વિગેરે સ્પર્શ અથવા દુઃખના સ્પર્શ આવે તેને સહન કરી આકુલ ન થાય, પણ સંસાર અસાર છે વિગેરે જુદી જુદી ભાવનાઓવડે (ધર્મનાં) પ્રેરે, અને પ્રેરણા તે સમ્યક્ પ્રકારે સહેવું. પણ તે દુઃખ પડવાથી આત્માને

હુઃખી ન માનવો. (વ્યાકુલ ન થવું), પણ જે સમજાવે રહી પરીવહોને સહે, તેને શું શુભો થાય, તે કહે છે,

‘એસ સમિયા પરિયાએ વિચાહિએ, જે અસત્તા પાવેહિં કમ્મેહિં ઉદાહુ તે આયંકા ફુલંતિ, इति उदाहु धीरे ते फामे पुट्टो अहियासइ, से पुव्विं पेयं पच्छापेयं भेउर धम्मं विद्धंसण धम्मम धुवं अणिइयं असासयं चयावचइयं विपरिणाम धम्मं, पासह एयं ख्वसंधिं (સૂ. ૧૪૭)

પૂર્વે કહેલો જે પરીવહોને પ્રણાદક (સહેનારો) સમ્યક અથવા શમિતા શમના ભાવવાળો પચાય તે ચારિત્રને ગ્રહણ કરીને સમ્યક પચાચવાળો અને અથવા શમિતા (શાંત સ્વભાવી) દીક્ષાવાળો અને તેજ સ્તુત્ય થાય છે પણ બીજો નહિ, આ પ્રમાણે પરીવહ અને ઉપસર્ગમાં અશોક્યપણ અતાવીને હવે વ્યાધિની સહન શીલતા બતાવે છે. જે અસત્તા એટલે જેમણે કામવાસનાને દૂર કરી તૃણ અને મણિ તથા માટીનું ઢેકું તથા સોનામાં સમાન ભાવ ધારણ કર્યો છે, તેવા સમતાને પામેલા મુનિઓ પાપ કૃત્યોમાં અસકલ એટલે પાપના ઉપાદાનના અનુગમનથી દૂર રહેતા છે, તેમને કલ્પિત આતંક તે શીઘ્ર છવને પણ દૂર કરે તેવા છવ લેવું શૂન વિગેરે વ્યાધિઓ પીગ કરે, ત્યારે તેઓ શું કરે? તે કહે છે. અને આ કહેનાર કોણ છે તે પણ

કહે છે, ધી (બુદ્ધિ) વડે રાજે. તે ધીર પુરૂષ તીર્થંકર અથવા ગણધર છે, તેઓ કહે છે કે તેવા જીવ લેણુ વ્યાધિઓ વડે પીડાયકો છતાં તે દુઃખના અનુભવવાળા સ્પર્શોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરે, સહન કરતાં શું વિચારે ? તે કહે છે, સં પૂઠ્ઠ—તે સાધુ જીવ લેણુ દુઃખથી પીડાતો છતાં આ પ્રમાણે વિચારે, કે પૂર્વે પણ મેં આવું અસાતા વેદનીય કર્મથી ઉદયમાં આવેલું દુઃખ સહન કર્યું છે, અને પછવાડે પણ મારે સહન કરવાનું છે, કારણ કે સંસાર જીવરના વિવરમાં રહેનારો (સંસારીજીવ) એવો કોઈપણ નથી કે, જેને અસાતાવેદનીય કર્મનાં જીવનમાં આવેલાં વિપાકથી રોગોનાં દુઃખો ન તે લોગવે ! વળી તેજ પ્રમાણે કેવળી પ્રભુને પણ મોહનીય વિગેરે ચાર ધાતિકર્મ ક્ષય થતાં કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા છતાં વેદનીયકર્મનાં સહ-જાવથી તે અસાતા-વેદનીકર્મનો ઉદય થવાનો સંભવ છે. તેથીજ તીર્થંકરોને પણ પ્રથમ કર્મ અંધાય; પછી સ્પષ્ટ ધાય; પછી નિષ્વત્ત ધાય; પછી નિકાચન ધાય; ત્યારપછી જીવનમાં આવતાં અવરથે વેદવુંપડે; પણ લોગવ્યા વિના મોહ ન ધાય; તેથી અન્ય સાધુ વિગેરેએ પણ અસાતાવેદનીકર્મ ઉદય આવતાં સત્તતકુમાર ચકવર્તી નાદક “મારે પણ સહન કરવું; એવું વિચારીને ખેદ ન કરવો. કહ્યું છે કે:—

સ્વકૃત પરિણતાનાં દુર્ન્યાનાં વિપાક:

પુનરપિ સહનીયોઽન્યત્રતે નિર્ગુણસ્ય ।

સ્વયમનુ ભવતોઽસૌ દુઃખ મોક્ષાય સઘોઃ

ભવશત ગતિ હેતુર્જાયતેઽનિચ્છતસ્તે ॥૧॥

પોતાના કરેલાં દુષ્ટ કૃત્યોનો ઉદયમાં આવેલો આ વિપાક (ફળ) આવેલ છે. તે તારે મધ્યસ્થ રહીને સહન કરવો જોઈએ. તે પ્રમાણે વિપાક સહન કરતાં શીઘ્ર દુઃખથી મોક્ષ (છૂટકારો) થશે. પણ જો તું લોગવવામાં સમતા નહીં રાખે તો તે વિપાક નવા સો ભવનો હેતુ થશે (ચાર ગતિમાં સેંકડો વાર જન્મ મરણ કરવાં પડશે)

વળી આ ઔદારિક શરીર ઘણું કાળ સુધી પણ રસાયણ વિગેરે અમૂલ્ય ઔષધોથી પોષ્યા છતાં પણ માટીના કાસા ઘડાથી પણનિઃસારતર (તદન નકામું) બધી રીતે હમેશાં નાશપામતાઈ છે, તે બતાવે છે, બિહુર વસ્ત્ર અથવા પૂર્વે અને પછી પણ આ ઔદારિક શરીર હવે પછી કહેવાતા ધર્મવાળું છે, પોતાની મેળે ભેદાય તે બિહુર છે, તે ધર્મવાળું જે હોય, તે બિહુર ધર્મવાળું છે, એટલે આ ઔદારિક શરીરને સારી રીતે પોષ્યું હોય, તો પણ વેદનાનો ઉદય થતાં માથું પેટ આંગળા છાતી વિગેરે અવયવોનાં પોતાની મેળેજ ભેદન થાય છે, તથા હાય પણ વિગેરે અવયવો પોતાની મેળે વિશ્વંસ (શૂન્ય) થતા હોવાથી વિશ્વંસન ધર્મવાળું છે, તથા જેમ રાત્રીના અંતે નંકડી

સૂર્યોદય થાય, તે ધ્રુવ ઠહેવાય, પણ શરીર તેવું ન હોવાથી અધ્રુવ ઠહેવાય છે, તથા અપ્રચ્યુત (નાશ ન થાય) અનુત્પન્ન (ઉત્પન્ન ન થાય) એવા એક સ્થિર સ્વભાવવાળું કૂટની અંદર નિત્ય રહેલું છે, તે નિત્ય ઠહેવાય, પણ તેવું નિત્ય શરીર ન હોવાથી અનિત્ય છે, તથા તેવા તેવા રૂપ વડે પાણીની ધારા માફક શાસ્વત હોય તેવું શરીર ન હોવાથી અશાસ્વત છે, તથા ઇષ્ટ અનુકૂળ આહારના લોહ-નધી ધૃતિ ઉપદ્રંભ વિગેરેનાં ઔદારિક શરીર વર્ગણના પરમાણુના ઉપચયથી ચય તથા ઘટવાથી અપચય છે; એવા ધર્મવાળું હોવાથી ત્રયાપચયિક છે, એથીજ વિવિધ પરિણામ વાળું છે, તેથી તે વિપરિણામ ધર્મવાળું છે, તે આવી રીતે શરીર નાશવંત છે, તો તે શરીર ઉપર શું અનુબધ (મગત્વ) હોય ? અને કંઈ રીતે મૂર્છા હોય ? તેથી આ શરીર વડે કુશલ (ધર્મ) અનુદાન વિના બીજી કંઈ પણ રીતે સફળતા નથી; તે કહે છે.

પાસદ આ રૂપસંધિ (ચોચ્ય અવસ્થા) ને જુઓ ! છે નાશવંત ધર્મથી ઘેરાયેલું આ ઔદારિક શરીર છે, તેનાં પાંચ ઇદ્રિયોની સંપૂર્ણ શક્તિના લાલનો અવસ્થર છે, અને તે દેખીને બુદ્ધ બુદ્ધ રાજોથી ઉત્તમ ધ્યેયના સ્પર્શોના હુન્મેને કિત્તન સાધુ સહન કરે, આ પ્રમાણે (દૃઢચતુર્થી) દેખનારને શું થાય, તે કહે છે,

સમુપ્પેહ માણસ્સ ઇક્કાયયણરયસ્સ ઇહ વિવ્ઞ
મુક્કસ્સ નાત્થિ મગ્ગે વિરયસ્સ ત્તિબેમિ (સુ. ૧૪૮)

સારી રીતે દેખતાને આ લેહુર ધર્મવાળું શરીર છે, એવું વિચારતાં તેને માર્ગ નથી. અર્થાત્ ચાર ગતિમાં બ્રમણ નથી. તે કહે છે. એટલે આ આત્માને બધા પાપ આરંભોથી મર્યાદામાં લેવાય (કળજે રખાય) અથવા દુશ્કર (ધર્મ) અનુષ્ઠાનમાં ઉદ્યમવાળો કરાય, તો તે આયતન કહેવાય, અને તે જ્ઞાનદર્શન આશિષ એ વાણમાં એક રૂપે હોય તો એકાયતન છે, અને તેમાં રમણતા કરે તો આત્મા એકાયતનરત છે, તેવો નિસ્પૃહી જ્ઞાની મુનિ ઇહ આ શરીર અથવા આ જન્મમાં વિવિધ ઉત્તમ ભાવનાઓ વડે શરીરના અનુગ્રંધથી મુકાય તે વિપ્રમુક્ટ છે, તેને નરકતિર્યંચ મનુષ્ય ગતિમાં બ્રમણ નથી, તેમજ વર્તમાન કાળ મતાવવાથી ભવિષ્યમાં પણ બ્રમણ નથી એમ કહ્યું, અથવા તેજ જન્મમાં બધા (આડે) કર્મનો ફળ થવાથી તેને નરકાદિ માર્ગ નથી. પ્રશ્ન—કોને ! ઉ—જે હિંસા વિગેરે આશ્રવ દ્વારાથી નિવૃત્ત છે. તેને સંસાર બ્રમણ નથી. આ પ્રમાણે સુધર્મી જ્ઞાની કહે છે કે હું મારી જ્ઞ કલ્પ નથી નથી કહેતો. પરંતુ જે વીર વર્ધમાન જ્ઞાનીએ વિવ્ય જ્ઞાન વડે જાણીને વચનથી કહ્યું તે હું તમને કહું છું. આ પ્રમાણે વિરત તે મુનિ છે, એમ કહ્યું, કવે અવિરતવાથી તે પરિવ્રજવાળો છે, એમ પૂર્વે કહેલું, તે સિદ્ધ કરે છે,

આવંતિ કે યાવંતિ લોગાંસિ પરિગ્ગહાવંતી,
 સે અપ્પં વાબહુંવા અણુંવા થૂલંવા ચિત્તમંતંવા અચિ-
 ત્તમંતંવા એણુ ચેવ પરિગ્ગહાવંતી, એતદેવ એગસિં
 મહવ્વમયં ભવહ, લોગ વિત્તં ચ ણં ઉવેહાણ, એણસંમે
 અવિયાણઓ (સૂ. ૧૪૯)

જે કોઈ મનુષ્યો આ લોકમાં પરિગ્રહ યુક્ત છે તેમની
 પાસે આવી રીતનો પરિગ્રહ છે, તે અપ્પં વા જે પરિગ્રહાય
 (લેવાય) તે પરિગ્રહ છે તે અણુ (થોડો) હોય, જેમ છોકરાને
 { રમવાની કોડીઓ, વિગેરે, અથવા ધનકાન્ય, સોનું, ચામ, દેશ,
 વિગેરે ઘણું પરિગ્રહ હોય; અથવા તૃણ, લાકડું વિગેરે મૂલ્યથી
 અણું (ઓછી કિંમતનું) હોય; અથવા પ્રમાણ (કદમાં)
 નાનું વગ (હીરા) વિગેરે હોય; અથવા મૂલ્યથી તથા
 પ્રમાણથી સ્થુળ (મોટું) હાથી ઘોડા વિગેરે હોય; અને
 આ વસ્તુઓ સચિત્ત અથવા અચિત્ત હોય. આ અતાવેલા
 પરિગ્રહવડે પરિગ્રહવાળા બનીને, એ પરિગ્રહ રાખનારા
 ગૃહસ્થીઓ સાથેજ વેપારી સાધુઓ રહેનારા હોય. (જેમકે—
 ગૃહસ્થનું ઘર, અને વેપારી મઠ કે સ્વનાલિટ્ટીનાં કોપા-
 ગ્રામ તથા ગૃહસ્થને ધન તેમ વેપારીનું દ્રવ્ય, -આ
 ગૃહસ્થને મોકર-ચાકરને બેઠા-બેઠીનાં પરિવાર તેમ વેપ-
 ારીને મોકર-ચાકર, અને રેલા-રેલીનાં અવસાય, આ
 બન્નેવચ્ચે પરિગ્રહ છે.)

મથના આ છ જીવનિકાયમાંજ અથવા, વિષયભૂત
() થોડું વિગેરે જે દ્રવ્ય કહ્યું; તેમાં મૂર્છા કરતાં
પ્રમાણે અવિરત (સંસારી)
રહ્યા હતાં હું વિરત છું એવું ઓલતો અદ્ય-પરિગ્રહ
રાખવાથી પણ પરિગ્રહધારી બને છે. એજ પ્રમાણે બીજાં
ત્રતોમાં પણ બાણવું. કારણકે તેણે આસવોનું નિવારણ ન
કરવાથી એક દેશ (થોડો) અપરાધ કરવાથી પણ સંપૂર્ણ
અપરાધપણાનો સંભવ થાય છે.

શંકા—જો, આ પ્રમાણે અદ્ય-પરિગ્રહ પણ રાખ-
વાથી પરિગ્રહપણું થાય છે. તો, કાયમાં ભોજન કરનાર
દિગંજર-(વહારકિત,) તથા સરજસ્ક બોટિક વિગેરે જે
છે, તેઓ અપરિગ્રહવાળા મુનિ થશે. કારણકે, તેમને તેવા
થોડા પરિગ્રહનો પણ અભાવ છે.

આચાર્યનું સમાધાન—તેન નથી; કારણકે, “ પરિ-
ગ્રહનો અભાવ છે. ” એ હેતુ અપ્રતિષ્ઠિ (ભૂડો) છે. સાંભળો.
સરજસ્ક () ને અસ્થિ () વિગે-
રનો પરિગ્રહ છે, અને બોટિકને બીચ્છી વિગેરનો પરિગ્રહ
છે. આ (બાકી પરિગ્રહ છે,) તથા અંદરનો પરિગ્રહ
પણ છે. કારણકે, શરીરધારી છે, તથા આહાર વિગેરે પરિ-
ગ્રહ તેમને વિવરના છે.

ધર્મને કેટલે અપવાદગ્રસ્ત તે કિંવાળી નિર્દોષ છે એજ

કહેશો; તો, અમને પણ તે સમાનજ છે. તો પછી, દિગં-
ગર (નગ્નપણાના) આગ્રહનો કદાચક શામાટે જોઈએ ?

હવે, જે અદ્ય (ચોરા) વિગેરે પણ પરિગ્રહ રાખે છે,
અને અપરિગ્રહપણાનો અભિમાન રાખે છે, તેમનો આહાર
શરીર વિગેરે મોટા અનર્થને માટે થાય છે, તે બતાવે છે
एत देव એ અદ્યબહુપણા વિગેરેના પરિગ્રહ વડે કેદ-
લાકને પરિગ્રહપણું નરકાદિ ગમનના હેતુ પણાથી અથવા
બધાને તેનો અવિશ્વાસ થતો હોવાથી મહાલય રૂપ થાય
છે, કારણકે આ પ્રકૃતિ (સ્વભાવ) પરિગ્રહની છે, અથવા
તે પરિગ્રહ ધારી પોતે બધાથી અમકે છે. (કે મારો પરિ-
ગ્રહ કોઈ ન લેઈ લે!) અથવા દિગંબરને આ શરીર
નભાવવા આહારાદિક લેવા બીજું અદ્ય પાત્ર ત્વકત્રાણુ
(કપડું) વિગેરે રૂપ ધર્મોપકરણના અભાવથી ગૃહસ્થના
ધરમાં આહાર વાપરતાં સમ્યગ ઉપાયના અભાવથી અવિ-
ધિએ અશુદ્ધ આહાર વિગેરે ખાતાં કર્મ બંધથી ઉત્પન્ન
થયેલ મહા લયનો હેતુ હોવાથી મહાલય છે, તથા આ
ધર્મ શરીરને બધી રીતે આઠાદન (હાંકવા) ના અભાવથી
બીલત્ત્વ હોવાથી બીજાઓને મહાલય રૂપ છે.

આ ગ્રન્થો પરિગ્રહ મહાલય છે, તેથી કહે છે કે
ભોગ-અન્નપન લોકનું અદ્ય વિગેરે વિગેરેના દ્રવ્ય તેમને
મહાલય રૂપ છે, (સૂત્રમાં આ શબ્દ હુનઃ ના અર્થમાં છે,

હું વાક્યની શોભા માટે છે) અથવા કોઈ વસ્તુને બદલે
 કોઈવસ્તુ લઈએ તો આકાર ભય મૈથુન પરિવ્રજ સંજ્ઞાવાળું
 કોઈવસ્તુ છે. તે કોઈકેનું વક્ષણ મોટા ભયને માટે છે. એવું
 ઉત્તમ સાધુએ સ પરિજ્ઞાવડે જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિણ
 વડે તે કોઈકેની સંસારી ચેષ્ટાઓને ત્યાગી દેવી, તે ત્યા-
 ગનારને શું થાય, તે કહે છે, જન્મજં—એ થોડું વજન
 દ્રવ્ય સંગ્રહ કરવાનું અથવા શરીર આકાર વિગેરેની ચૂલને
 ન કરવાથી તે પરિવ્રજ રાખવાથી થતું વજન તે સાધુને
 ન થાય—(આના સંગ્રહમાં કોઈકે કયા જાણના જેવી છે.
 એક સંન્યાસી રોજ એકેક વસ્ત્રી સ્ત્રીનું લઈ સંન્યાસથી
 રહેતો, કોઈ જાઈને પરગામ જવાનું હોવાથી તેણે જોડાથી
 સ્ત્રીનું પ્રથમ આપ્યું. એન વસ્ત્રી જાઈઓએ ચિંતા રાખતા
 પ્રથમ સ્ત્રીનું આપવાથી સંન્યાસીને એ નવું જોતો થયો.
 તે ઉપાડવા એક નાનું થોડું માગી સ્ત્રીનું લેને છુટું મુકતાં
 કોઈના જેતરમાં જગાડ કરવાથી રાત્રયતા કાવતા પ્રમાણે
 કંઈ ન કરવાથી સંન્યાસીને આજખાનો માર ખાતા પડ્યો,
 તે વખતે સંન્યાસીને પરિવ્રજનું દુઃખ સમજાયું, અને
 પરિવ્રજ ત્યાગી ખરો સંન્યાસી થયો, અને ગીચ જાઈને
 ચિંતા કરવી ન પડે, માટે સાધુ જાણક ઉદર પૂર્ણનું
 સંધેકું અત્ર ક્રેલા કાઢ્યો.) વળી.

સે સુપરિકુલ્લં સુવર્ણાયં તિ નચ્વા દુરિતાપર-

મચક્ષુ વિપરિક્ષ્મા, ણણુ ચેવ પંમચેરં ત્તિયેમિ,
 સે સુપં ચ મે અજ્ઞત્થપં ચ મે-બંધપમુક્તો અજ્ઞ-
 ત્થેવ, इत्थ विरए अणगारं दीहरायं तितिकवण,
 पमत्ते बहिषा पास, अपमत्तो परिव्वण, एयं मोणं
 समं अणुवासिज्जाति त्तिपेमि (सू० १५०) लोक-
 सार अध्यपने द्वितीयोद्देशकः ॥५-२॥

સે૦ તે પરિશ્રદ્ધ છેડનારને સારી રીતે પ્રતિબદ્ધ તથા
 સારી રીતે ઉપનીત જ્ઞાન વિગેરે છે, (પરિશ્રદ્ધ છેડનારને
 સારી રીતે ત્રણ રત્નોની પ્રાપ્તિ છે) એવું બાણીને યુક્ત કહે
 છે, હે માનવ ! તું પરમ જ્ઞાન ચક્રુવાળો બનીને અથવા
 નોદ્ધની એકદંત્રિવાળો બનીને જુદી જુદી જાતના તપ અનુ-
 પ્દાનની વિધિવટ સંયમ અનુપ્દાનનાં પરાક્રમ કરે, શા માટે
 આ પરાક્રમ કરવાનો ઉપદેશ કરે છે ? ણણુચેવ જેને!
 આ પરિશ્રદ્ધથી વિરક્ત બનીને પરમ ચક્રુવાળા થયા છે,
 તેઓનાંજ પરમાર્થથી પ્રદ્વચર્ચા છે, પણ જીવનનાં નથી,
 કારણ કે પ્રદ્વચર્ચાની નવવાડ જીવનનાં નથી, અથવા પ્રદ્વ-
 ચર્ચા નામનો આ ધૃતસ્કંધ છે, અને તેનું વાચ્ય પણ પ્રદ્વચર્ચા
 છે, તે આ પ્રદ્વચર્ચા પરિશ્રદ્ધ ન રાખનારોઓનાંજ છે. આ
 પ્રણાણે સુપમાં સ્વામી કહે છે, કે મેં કહ્યું, અને હવે કહીશ,
 તે બધું સર્વજ્ઞના ઉપદેશથી કહું છું, તે ખતાર છે, સેસુ-

અંચમે—જે જે કહું, અને જે હવે કહીશ, તે મેં તીર્થ'કર
પાસે સાંભળ્યું છે, અને તે પ્રમાણે મારા આત્મામાં સ્થિર
થયું, માટે અધ્યાત્મ છે, એટલે મારા ચિત્તમાં પણ તેજ
પ્રમાણ છે, શું છે ? તે જતાવે છે, જાંઘથી મોઢા તે જાંઘ
પ્રમોઢ છે, તે અધ્યાત્મમાંજ છે, અને અધ્યાત્મ તે પ્રદાયક
છે, પ્રદાયક'વાળાનો મોઢા છે, વળી મૃત્યુ આ પરિબ્રહ્મ
રાખવાથી વિરત તે છે, પ્ર.-કોણ છે ? ઉ.-જેને બુદ્ધ નથી
તે અણગાર છે, તે સાધુ દીર્ઘરાત્ર (આખી જીંદગી) સુખી
પરિબ્રહ્મના અભાવવાળો જાનીને જુજ તરત વિગેરેનાં આવેલાં
કળેને સહન કરે, વળી બુદ્ધ ઉપદેશ કરે છે, વપત્ત-વિગેરે
વિગેરે પ્રમાણથી ધર્મથી વિમુજ થએલા બુદ્ધસ્થ તથા
વેવધારીએને તું જો, દેખીને શું કરવું ? તે કહે છે:—

અપ્રમત્ત જાનીને સંયમ-અનુક્રાનનાં યતન કરે. વળી, ભૂવમ્
આ પૂર્વે કહેલું સંયમ-અનુક્રાન મુનિનું સર્વસ્વમાન છે. તે
સર્વેસર્વ કહેલું છે, તે સારીરીતે પાળવું આ પ્રમાણે હું કહું છું.

ત્રીજો ઉદ્દેશો.

આવંતી ક્રેયાવંતી લોયંસિ અપરિગ્ગહાવંતી
 एएसु चे व अपरिगगहावंती, सुच्चा वर्ई मेहावी
 પેહિઆણ નિસામિયા સામિયાએ ધમ્મે આરિણ્હિં
 પવેહણ જહિત્થ મણ સંધી છોસિણ એવમન્નત્થ સંધી
 દુહત્તો સણ ભવહ, તમ્હા બેમિ નાં નિહણિજ્જ વારિયં
 (સુ. ૧૫૧)

આલોકનાં જે કાઈ પરિગ્રહવાળા વિરત સાધુઓ છે,
 તે જાધાએ આ અદ્ય વિગેરે દ્રવ્ય છેડે; છતે અપરિગ્રહધારી
 સુનિ જાને છે, અથવા છ જીવનીકાયનાં મનસ્વલાવ
 તજવાથી અપરિગ્રહધારી થાય છે.

પ્ર:—કીક. પણ, અપરિગ્રહલાવ કેવીરીતે જાને? તે
 કહે છે. સોચ્ચા વર્ણાંતે. (ખીજી વિલક્ષિતા અર્થનાં પ્રધન
 વિલક્ષિત છે, તેથી) વાણી તે આ તીર્થાંકરે કહેલા આન-
 નરૂપ-આજ્ઞાને સાંભળીને મેધાવી (નર્વાહનાં રહેલો)
 ધુતરાળ લાંબુંકો હેય કાપાદવને સમજી તત્ત્વ પ્રકલ્પ કર-
 વાળી પ્રવૃત્તિ બાલુનારો જાને; તપા, પાંડિત તે મહાધર
 આચાર્ય વિગેરેનાં વિધિ નિયમરૂપ-વ્યવસ્થાને સંકલ્પી
 સચિત્ત-અચિત્ત વસ્તુઓ બાલુ જાની તેના પરિગ્રહનો ભાગ
 કરી અપરિગ્રહી જાને. પ્ર. કીક. તેમ કહે: પણ, નિરવરુદ્ધ
 રમ્ય હેતુપદ્ય ધર્મના તીર્થાંકરેનાં કહે સમયે વાળીને તેના
 (અપરિગ્રહ) લાગ છે, કે મને સાંભળીયો ?

ઉત્તર:—ધર્મ કયાના અવસરમાં, પ્ર૦ તેઓએ કેવો ધર્મ કહ્યો ? એવી શંકા ફર કરવા કહે છે. સામિય. સમતા એટલે, શત્રુમિત્રમાં સમભાવ રાખવો; તેનાવડે આર્યોએ ધર્મ કહેલો છે. કહું છે કે:—

જો વંશેણ ચાદું, આલિંગ્ય વાસિણાવ તચ્છેતિ ।
સંયુગ્ય જોઞ્ણિંદતિ, મહેસિણો તત્થ સમભાવા ॥૧॥

જે કોઇ ભક્તિથી મુનિને ભુજા ઉપર અંદનનો શેષ કરે, અથવા વાંસલાથી આમરી નાંખે, અથવા કોઇ સ્તુતિ કરે, કોઇ નિંદે, તો પણ તે મુનિ બધા જીવો ઉપર સમ-ભાવ રાખે છે. (તેજ મહર્ષિ છે) અથવા આર્ય એટલે દેશથી ભાષાથી કે ઉત્તમ આચરણથી તેઓ આર્ય (સુધ-દેસ) છે, તે બધા ઉપર ભગવાને સમભાવ રાખી ઉપદેશ આપેલો છે. તેજ કહું, છે કે—

જહા પુણ્ણસ કત્થઈ, તહા તુચ્છસ કત્થઈ-વિગેરં.

ઝોઝો પણ પોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે ધર્મો કહ્યા છેજ, આવી શકા થાય, તે દૂર કરવા આત્માર્થ કહે છે, કે તેમ નહીં. આ ધર્મ લગવાનેજ કહ્યો છે, તે કહે છે, મહેત્ય વિગેરે દેવતા અને મનુષ્યની સલામાં લગવાને આ પ્રમાણે કહ્યું, જેમ મેં અહીં જ્ઞાન વિગેરે મોક્ષસંધિ (અવસર) સેવન કર્યો છે, અથવા આ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રરૂપ મોક્ષ માર્ગમાં અથવા સમભાવ રૂપમાં તથા દંદ્રિય નોદંદ્રિયના ઉપશમમાં મેં મોક્ષાભિલાષી બની પોતાની મેળેજ સંધાય (તે સંધિ) અથવા જે કર્મ સંતતિ સંધાય અને એક લવધી બીજા લવમાં સાથે જાય તે આડ પ્રકારના કર્મ સંતતિરૂપ છે. તેને ક્ષયકરી મેં (તીર્થ)કરોઝો) ધર્મ કહ્યો. તેજ મોક્ષ માર્ગ છે, પણ બીજો નહીં. તે કહે છે જેમ મેં અહીં કર્મ સમૂહ (સંધિ) તોડ્યો. તેમ અન્યત્ર બીજા અન્ય તીર્થો કે કહેલા મોક્ષ માર્ગમાં કર્મ સંતતિ રૂપ સંધિ હુઃક્ષય તે હુઃખે કરીને ક્ષય થાય તેમ છે, કારણ કે તે અસમીચીન પણે હોવાથી તેમાં ખરા ઉપાયનો અભાવ છે.

જો જિનેશ્વરે અહીં કર્મસંધિ તોડ્યો છે, તે શું સમજવું તે કહે છે, જેમ આજ માર્ગનાં રહીને ઉત્કૃષ્ટ તપશ્ચર્યા વડે મેં કર્મ અપાવ્યું, તેજ પ્રમાણે અન્ય સુસુષ્ણ પણ સંયમ અનુષ્ઠાનમાં તથા તપમાં પોતાની શક્તિને પોતે, પણ પ્રમાદ ન કરે, સુધર્મસ્થાનીએ પોતાના

શિષ્યને કહ્યું, કે આ પ્રમાણે પરમ કાશ્યપથી ભીંજાવેલા
હુંદયવાળા અને પરકિતનો એક ઉપદેશ કેનારા શ્રી વીર
વર્ધમાન સ્વામીએ અમને કહ્યું છે.

પ્રશ્ન-કયો માણસ એવી ક્રિયા કરનારો થાય ? તે કહે છે.

જે પુલ્લુટાઈ નો પચ્છા નિર્વાઈ, જે પુલ્લુટાઈ
પચ્છા નિર્વાઈ, જે નો પુલ્લુટાવી નો પચ્છા નિર્વાઈ
સેઝવિ તારિસિણ સિયા, જે પરિત્રાય લોગમન્ને
મયંતિ ॥ સુ૦ ૧૫૨ ॥

જે કોઈએ સંસારનો (અસ્થિર) સ્વભાવ જાણવાઈ
વર્તે અણુમાં એક તત્ત્વર મનવાળો બનીને પ્રથમથી કીડાના
અવસ્થા સંવન અનુક્રમ કરવાને વેવાર વળેલો ક્રિયા તે
‘પૂર્વોત્થાવી’ છે, અને પછીથી બ્રહ્મા તથા સતેનથી નિરોધથી
વધતા પરિશ્રમવાળો હોય, તો તે આદિથી પ્રભુ થઈ નથી,
(પદ્માના સ્વભાવવાળો તે નિપાતિ છે. એટલે આદિ
વેદને નિપાત કરે તે નિપાતી છે, આત્મા નિપાતી ન

મુઠી દે) અને કોઈ તો ગોપ્તામાહિલ માફક સમ્યગ્ દર્શનથી પણ દૂર થાય.

ત્રીજા ભાંગામાં અભાવ હોવાથી લીધો નથી, તે આ છે, ' જે નોપુલ્કુદ્ધાથી પચ્છાનિવાતી ' એટલે પૂર્વ દીક્ષા છે, તો પછી નિષાત કે અનિષાત કહેવાય. ધર્મવાળો હોય, તો ધર્મની ચિંતા કહેવાય, પણ દીક્ષા લીધાનો નિગેધ હોય તો દીક્ષાનાં રહ્યો, કે ગયો, તેની ચિંતા તે સંજાથી દૂર રહી, એથી ભાંગો બતાવે છે.

તેણે પૂર્વ દીક્ષા લીધી નથી; તે પાછગથી પરતો નથી. તે અવિરત એટલે, ગુહસ્થ બાણવો; તેને સમ્યક્ વિરતિના અભાવથી પોતે દીક્ષા લેતો નથી; અને દીક્ષા લીધા પછી પરવાનો સંભવ થાય; પણ, દીક્ષા લીધા વિના તેનો સંભવ ન હોવાથી પરતો નથી; અથવા તે ભાંગાનાં શાસ્ત્ર નત વિગેરેના સાધુઓ બાણવા. ધારણકે, તેમનામાં અસ્તિત્વ લેણું અને મુખીદેણું; એ જોઈ લીધેલું હોય. અભાવ છે.

ઉત્તર—સોપિ-તે શાક્યાદિ સાધુ સમુદાય ને પદ્મ પંચ મહાનત ભારના આરોપણના અભાવથી તથા તેમનાં અનુબંધન સાવધ વ્યાપારવાળાં હોવાથી પૂર્વોક્ત્યાથી નથી, તેમ હીયાના અભાવથી પશ્ચાત્ નિગાતા પણ નથી તેથી તે ગૃહસ્થ સમાનજ છે, કારણ કે તે જાનેમાં આશ્રવ દારોનું રોકાણ નથી, અથવા ઉદાયી રાજાને મારનારા વિનય રત્ન સાધુ જેઓ કપટી થાયે ભાંગે છે. તેજ પ્રમાણે બીજા પણ જેઓ સાવધ અનુબંધન કરનારા છે. તે પણ તેવાજ છે, તે બતાવે છે. જેઓ સ્વયૂથ્યા (જૈન મતના) પાત્રત્યા (પતિત સાધુ) વિગેરે જાને પ્રકારની પરિણા વડે કોઈ સ્વરૂપને બાણી (વત સમજીને કોઈને) પાછા રાંધના સંધાવના માટે તેજ કોઈ (ગૃહસ્થો)ને આશ્રયે રહે છે, અથવા ગૃહસ્થને યોગે છે (તેના ઉપર મમત્વ કરી આધાકર્મી આધાર છે.) તેઓ પણ ગૃહસ્થ સરળાજ નાજુવા, આ પાતાની બુદ્ધિથી નથી. પણ શાસ્ત્રકારનું વચન છે, તે બતાવે છે.

एवं नियाय मुनिणा पवेदने, इह आयाकंती
 पंडित अणिदे, पुनानवरान जयमाणे, सया सीदं
 सुपेदाप मुनिया जने अकामे अशंसे, इमेण नेव
 जुञ्झादि, किते जुञ्जेण वञ्छजो । ॥ ५७ ॥

કેવળ જ્ઞાનના અવલોકનવડે જાણીને તીર્થ'કરે કહ્યું છે, અને આ બીજું કહ્યું છે, રૂઢ આ મૈત્રી'દ્ર પ્રવચનમાં રહેલો તથા તીર્થ'કરના ઉપદેશને સાંભળવાની ઇચ્છાવાળો તે, આજ્ઞાકાંક્ષી આગમના અનુસારે પ્રવૃત્તિ કરનારો છે. પ્ર૦ કોણ એવો છે ? ઉ૦ સદ્-અસદ્ના વિવેકને જાણનારો તથા સ્નેહરહિત ર.ગ-દ્વેષથી પ્રમુક્ત રાતદિવસ ગુરૂની આજ્ઞામાં રહેનારો યત્નવાળો થાય; તે જતાવે છે. રાત્રિના પહેલા પહોરે તથા છેલ્લા પહોરે સદાચારથી વર્તે; અને વચલા જે પહોરમાં યોગ્યવિધિએ નિદ્રા લે, અને વૈરાગ્યદિક (સૂત્રાર્થ-ચિંતન) કરે. આ પ્રમાણે રાત્રિની યતના જતાવવાથી દિવસનું પણ સમજાડેવું. કારણકે, આદિયાંત લેવાથી મધ્યનું અવસ્થ અ.વી.ન.પ છે. પિં ચ વળી સદા. સર્વકાળ ૧૮૦૦૦ લેહવાનું શીલનત અથવા સંયમ પાળે; અથવા શીળ ચાર પ્રકારનું છે. મહા-મતને સારીરીતે પાળવાં; તથા શુદ્ધિઓ પાળવી.

મહન કામ (સંસારી વાસના) રહિત બને, તથા તેને ઝંઝા (માયા અથવા લોભ ઇચ્છા) ન હોય, તેથી અઝંઝ કહેવાય, અને કામ તથા ઝંઝાનો પ્રતિવેધ કરવાથી મોહનીયના ઉદયનો પ્રતિવેધ કર્યો, અને તેના પ્રતિવેધથી શીલવાળો બને, એનો ભાવાર્થ આ છે, કે ધર્મ સાંભળીને અકામ (સુશીલ) થાય, અને અઝંઝ થવાથી અમાયી થાય, આ બંને ગુણથી દેવર ગુણ લીધા, અને તે ઉપદેશગુણી મૂળગુણ (મહાનત) પણ લીધાં, તેથી અહિંસક સત્યવાદી પણ થાય, વિગેરે સમજ લેવું,

શંકા—જીવથી શરીર બુદ્ધ છે, આવી ભાવના ભાવનાર તથા પોતાનું બળવીર્ય ગોળવ્યા વિના ધર્મ કરનાર ૧૮૦૦૦ શીલાંગ ધારણ કરનારને તથા ઉપદેશમાં કહેવા મુજબ વર્તવા છતાં પણ મારો સર્વથા કર્મમત્ત દૂર નથી થયો, તેથી તમે તેનું અસાધારણ કારણ કહો ! કે જેના વટે હું શીઘ્ર સંપૂર્ણ કર્મમત્ત કલંકથી રહિત થાઉં, હું આપના ઉપદેશથી પ્રિંદ સાથે પણ યુદ્ધ કરીશ, કારણ કે કર્મ ક્ષવ કરવા માટે હું તૈયાર થયો છું, તેથી કર્મ પણ મને અશક્ય નથી,

એનેજ સુમાર્ગે ચાલીને વશ કર, બીજા બાહ્ય શત્રુ સાથે
યુદ્ધ કરવાની શી જરૂર છે? અંદર રહેલા તારા છ રિપુનો
જય કરવાથી બધું કાર્ય સિદ્ધ થશે, તેથી બીજું કંઈ પણ
વધારે હુકર નથી પણ આજ સંયમ વિગેરે આમથી અગાધ
સંસાર સમુદ્રમાં ભટકતા જીવને કસોટી કસોટી (હનસો)
ભાવે પણ મળવી દુર્લભ છે! તે સૂત્રકાર બતાવે છે,

જુહારિહં સ્વલુ દુલ્લહં, જહિત્થ કુસલેહિં પરિ-
જ્ઞા વિવેગે માસિણ, ચુણ હુ ધાલે ગમ્માહસુ રત્તહ,
અસિસ ચેયં પવુચ્ચહ, સ્વંસિ વા છળંસિ વા, સેહુ એગે
સંવિદ્ધ પહે મુળી, અન્નહા લોગ મુવેહમાણે, હ્ય ક-
મ્મ પરિણાય સવ્વસો સે ન હિંસહ, સંજમઈ નો
પગમ્મહ, ઉવેહમાણો પત્તેયં સાયં, વણ્ણાણસી નારમે
કંચળં, સવ્વ લોણ એગ વ્વમુહે વિદિસ વ્વહિન્ને નિ-
ઢિવણ્ણચારી અરણ પયાસુ ॥ સુ. ૧૨૪ ॥

આ આધારિક શરીર ભાવ યુદ્ધ કરવાને યોગ્ય છે, (ખડુ
અન્ન નિશ્ચયના અર્થમાં છે, અને તે લિપ્ત કનકરો છે)
તે ખરેખર દુર્લભ છે, અર્થાત્ તે દુઃખેથીજ પ્રાપ્ત થાય
છે, કહ્યું છે કે.

નતુ પુનરિદ મતિ દુર્લભ, મગાધ સંસાર જલ
ધિવિવ્રટન્, માનુષ્ય સ્વયોતક, તદિલ્લના રિચસિત
પ્રતિમન્ ॥ ૧ ॥

આ અતિ દુર્લભ મનુષ્યપણું અગાધ સંસાર સમુદ્રમાં પડેલાને ખરખુવા (આગીયો કીડો) જેવું કે વીજળીના ઝળકારા જેવું થોડો કાળ રહેનારું મળેલું છે ! વિગેરે સામજ્યું જોઈએ.

અથવા જોઈએ પ્રતિમાં “જુદ્ધારિયં ચ દુર્લભં” પાડ છે, તેમાં સંગ્રામ (લડાઈનું) યુદ્ધ અનાયું (જંગલી પાણીનું) છે, અને પરિપક્વ વિગેરેથી લડવું તે આયું યુદ્ધ છે, તેથી તે દુર્લભ છે. માટે હું શિષ્ય ! તેની સાથે યુદ્ધ કર, તેથી તારાં બધાં કર્મના ફલરૂપ-મોક્ષ થોડા વખતમાં જ થશે; અને તેથી બાવયુદ્ધ કરવા યોગ્ય ઔદારિક-શરીર મેળવીને કોઈક મનુષ્ય તો, તેજ બલે મરૂંદેવી માફક બધાં કર્મનો ફળ કરે છે, કોઈ તો, બરત રાજા માફક (પૂર્વ બલો આશ્રયી) સાત આઠ ભવમાં મોક્ષ મેળવે છે, અને કોઈ તો અર્ધ પુત્રગત પરાવર્તન થયા પછી મોક્ષ મેળવે છે, પણ અપર (અતી) મોક્ષે નહીં જાય, આ માટે ! તે કહે છે, જેમ જે પ્રકારે આ સંસારનાં કુચક તીર્થકરોએ પરિતા વિવેક (પરિજ્ઞાન વિશિષ્ટતા) કોઈને કંઈ પણ અન્યવસાય સંસારનો નિબિડ હેતુ બતાવ્યો છે, અને તેજ બુદ્ધિમાને સ્વીકાર્યો જોઈએ, હવે પૂરું કહેલું પરિજ્ઞાનનું સુદ્ધ સુદ્ધપણું બતાવતા કહે છે, (જન્ય અને અજન્યપણું રાજાવધીજ છે. જન્ય કર્મનાં લેવે પણ મોક્ષનાં જશે, પણ અજન્ય નહીં જાય) કોઈ

દુર્લભબોધિ દુર્લભ પણ મનુષ્યપણું પામીને તથા મોક્ષમ-
 મનના એક હેતુરૂપ ધર્મ પામીને પણ કર્મના ઉદયથી
 ફરીથી પણ ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈ બાત્ર (મૂર્ખ) શ્રવ ગતી
 વિગેરેમાં જાય છે, એટલે ગર્ભ જેમાં પ્રથમ છે, એવી કુમાર
 યોવન વિગેરે અવસ્થાઓમાં ગૃહ થઈ જાય છે, અને
 (એને પ્રિયમાનીને) એ અવસ્થાઓ સાથે મારા વિયોગ
 ન થાઓ એવા વિચારવાળો બને છે, અથવા ધર્મથી ભ્રષ્ટ
 થઈને એવાં કામ કરે છે, કે જેનાવડે તે બાજીશ્રવ તેવી
 તેવી ગર્ભ વિગેરેની પીડાઓના સ્થાનમાં હેતુરૂપ થાય છે,
 “રિજ્જઈ” (કોઈ પ્રતિમાં પાડ છે) એટલે જાય છે (એવેઃ
 અર્થ લેવો) પ્ર. કીક, એમ હશે પણ આપુંદનાં કહ્યું છે ?
 કે-જે પૂર્વે કહ્યું છે, કે આ જિનેશ્વરના વચનનાં પ્રાર્થથી
 કહ્યું છે. અને હવે પછી પણ તેજ કહે છે, “સ્વે”-અર્થ
 ઇશ્વરના વિષયમાં સગી થએલો, અથવા સગી ઇશ્વરનાં
 સ્પર્શ ઇશ્વરનાં સગી થએલો સહુનાં પ્રવર્તે છે, સહુને
 અર્થ હિંસા છે, તેથી જેમ તે હિંસાનાં વર્તે છે, તેમ
 તેમ વિગેરેમાં પણ પ્રવર્તે છે, પણ રૂપ વિષયોનાં પ્રવર્ત
 મનાથી તથા તે રૂપવતું હેતુરૂપ (તુર્ત તેનાં મન હેતુરૂપ
 કોવચી) કીધું છે, અને આસ્ત્ર (અ. ૫) દ્વારાનાં હિંસા
 સુખ્ય અને પ્રાપ્ત હેતુરૂપ તે કીધેલ છે, અર્થાત્ અત્યંત
 આસ્ત્ર રૂપ વિગેરે માટે ધર્મથી ભ્રષ્ટ થઈને તેમ વિગેરેનાં

દુઃખ ભોગવે છે. એમ આ જિનેશ્વરના માર્ગમાં કહેલા છે,
 પણ જે હાથા માણસે આ વિષય રસને પાછું ગમીદિ
 ગમનનો હેતુ બાણીને પોતે ધર્મથી શ્રદ્ધ ન થઈને હિંસા
 વિગેરે આશ્રવ દ્વારથી દૂર રહે છે, તે કેવો થાય, તે કહે છે.
 તે એકદોઝ અતેન્દ્રિય મુનિ ત્રણ જગતને માનનારો
 બનીને સમ્યગ રીતે તેણે મોક્ષ માર્ગ પગ તળે ખુંદી
 નાંખ્યો છે, એટલે જ્ઞાન દર્શન આદિત્ર વડે મોક્ષ માર્ગ
 સંપૂર્ણ કર્યો છે, તથા બીજી પ્રતિમાં 'સંવિદ્ધ મયે' પાડ
 છે, એટલે તે અતેન્દ્રિય મુનિએ બધા જાણ્યો છે,
 એટલે જે હિંસા વિગેરે આશ્રવદ્વારથી દૂર રહે તે મુનિજ
 ખુંદેલા મોક્ષ માર્ગવાળો છે. વળી બીજી રીતે મુનિ હોય
 તે કહે છે, જે વિષય કબાયથી પરાભવ પામેલો છે, હિંસા
 વિગેરે દ્રવ્યમાં રક્ત છે, તેવો ગૃહસ્થ અથવા પાપાંડી જગ
 સમૃદ્ધ છે તેને સંયવા સંધાવવામાં અથવા ઔદેશિક તથા
 સ્વચિત આપ્તર વિગેરેમાં રક્ત છે. તેવાની (દુર્જ્ઞા વિચારી)
 તેની સંગતિ ન કરતો, અને તેવા પાપમાં પોતાના આત્માને
 ન મેલે, અયુગ વ્યાપાર છોડીને, મોક્ષ માર્ગ જાણનારો
 મુનિ બને છે, એટલે કેવળ માર્ગ આલેલા મેલને પોતે
 છું કરે? તે કહે છે. પૂર્વે કહેલા અયુગ હેતુઓથી જે
 કર્મ નાંખે છે તેનાં ઉપદ્રવ કરશે. સંપૂર્ણ સ પરિણામ રહે
 કમળને પ્રવચનપદ પરિણામ વડે તરવા છેડે, કેવો રીતે

છોડે તે કહે છે. 'સ' તે કર્મ છોડનારો કાચ વાચા અને
 મન વડે જીવોની હિંસા ન કરે, ન મરાવે, મારતાને લડે
 ન બાણે, વળી પાપોના ઉપાદાનમાં પ્રવર્તતા પોતાના આત્મા
 ને રોકે, અથવા સત્તર પ્રકારના સંયમમાં આત્માને જોડે,
 અથવા આ ચાર સંપૂર્ણ પાળવા સંયમ માફક પોતે આચ-
 રણ કરે, વળી 'નો પગદમફ' એટલે અસંયમ કર્મમાં (પાપના
 ઉદયથી) પ્રવર્તતો છતાં પ્રગલ્ભતા (ધૂણ પાણુ) ન કરે, પાપના
 ઉદયથી છાનું કુકર્મ કરે તો પણ લગ્નવચમાન ધાય, (પદ્મા-
 ત્તાપ કરે) પણ ધૂણતા ન કરે (કે એમાં શું પાપ છે?), વળી
 આ બતાવવાથી એમ સૂચવ્યું કે મોક્ષ માર્ગ બાણેલો. મુનિ
 ક્રોધ ન કરે, ન બાતિ વિગેરેનો અહંકાર કરે, ન કવટ કરે, ન
 લોભ કરે, શું આલંબીને આ કરે? તે કહે છે. 'અમેજ મામઃ'
 બધાં પ્રાણીના મનને પોતાનું અવુકુળ તે સ્વાતા (હુમ) છે.
 પણ બીજાના સુખ વડે પોતે સુખી નથી, તેમ પારકાના દુઃખે
 દુઃખી નહીં, તેણે બાણીને પોતે હિંસા ન કરે, દરેક પ્રાણીના
 સુખને વિચારતો મુનિ શું કરે? તે કહે છે, જેના વડે
 પ્રસાદા ધાય તે વર્ણ (કીર્તિ) છે. તેનો અભિદ્યો
 બળીને બધા લોકમાં કોઈપણ બાતનો પાપારંભ ન કરે.
 અપના તપસંયમ વિગેરેનો આરંભ પણ ચર્યાગિત નાંદે
 કરે નહીં, પણ પ્રવચન (વૈનશ્વર)ની પ્રજ્ઞાવન નાંદે કરે,
 તેના મલાવડો નાંદે સુખમ છે,

પ્રાવચની ધર્મ કથી વાદીનૈમિત્તિક સ્તવસ્વી ચ ।

વિદ્યાસિદ્ધઃ રૂપાતઃકવિ રપિચોદ્ધાવક્તા સ્તવઘ્ટૌ ॥૧॥

સિદ્ધાંત ભણેડો, ધર્મ કથા કહેનાર, વાદી (ન્યાયનો
આજ્ઞાસી) જ્યોત્સી (જોશી) તપશ્ચર્યા કરનાર, વિદ્યા
(સમતકારવાળો) સિદ્ધ મંત્રવાળો, કવિ એ આડં ધર્મના
પ્રજાવડો છે.

રહિત હોય તે નિર્વિણ્ણુ આરીજ હોય છે, અથવા પ્રજા (સ્ત્રીઓ) તેમાં અરક્ત હોય તે આરંભમાં પણ નિવેંદ (મોહ રહિત) હોય, કારણ કે કારણના અભાવમાં કાર્યનો પણ અભાવજ હોય છે, અને જે પ્રજામાં અરક્ત અને આરંભરહિત છે, તે કેવો હોય ? તે કહે છે,

સેવસુમં સન્ન્ય સમન્નાગય પન્નાણેણં અપ્પાણેણં
 અકરણિજ્જ પાદકમ્મં તં નો અન્નેસી, જં સંમંતિ
 પાસહા તં મોણં તિ પાસહા જં નોણંતિ પાસહા તં
 સંમંતિ પાસહા, ન હમં સક્ક સિદિલેહિં અદિત્તના-
 ણંહિં ગુણાસાણ હિં વંક સમાયારેહિં પમત્તે હિંગાર
 માદમંતેહિં, મુળી મોણં સમાયાણ ધુગે સરીરગં,
 પંતં ભૂહં સેવતિ વીરા સમ્મત્તદંસિણો, પત્ત ઓહં-
 તરં મુળી, નિણ્ણે મુત્તે વિરણ વિયાહિં તિવેમિ
 (શ્લોક ૧૫૨) લોકસારે તૃતીયોદેશકઃ ૧૫-૩૩

નથી, અર્થાત્ પોતે પરમાર્થને જાણેલો! હોનાથી પોતે સાવચ
 અનુષ્ઠાન કરતો નથી, જે સમ્યગ પ્રજ્ઞાન છે, આજ ગત
 પ્રત્યાગત સૂત્ર વડેજ થતાવે છે. સમ્યગ જોટલે સમ્યગ
 જ્ઞાન અથવા સમ્યક્ત્વ છે. તેની સાથે ચારિત્ર છે, આ જાનેતું
 સહભાવ પણ હોવાથી જોકતું શક્ય કરવાથી જીજ્ઞુ પણ મનણ
 કરેતું જાણતું, જે ન્યાય છે, જે આ સમ્યગ જ્ઞાન અથવા
 સમ્યક્ત્વ છે. તે (હિ શિષ્યો) તમે જુઓ કે મુનિનો માન
 તે માન છે, જોટલે સંયમ અનુષ્ઠાન તે માન છે. તેને જુઓ,
 તથા જે માન છે, તે સમ્યગ જ્ઞાન અથવા નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ
 છે. તે તમે જુઓ, કારણ કે જ્ઞાનનું ફળ વિરતિ છે. તથા
 જ્ઞાન છે તે સમ્યક્ત્વને પ્રકટ કરવા પહે છે. તેથી તે સમ્ય-
 ક્ત્વ જ્ઞાન અથવા જોટલે જોકતા જાણતી, અને આ જેવા
 તેવાથી પાળતું શક્ય નથી, માટે કહે છે, કે આ સમ્યક્ત્વ
 વિગેરે પણ સારી રીતે કરવાં તેને શક્ય નથી તે કોને ?
 વિવિધ પુરૂષો જેઓ અંગ પરિણામ પહે મંડ વીરવાળા
 છે, તથા જેમનાં સંયમ તપની વીરજ તથા દુઃખણું
 નથી તેમને સંયમ પાળવો અશક્ય છે, વળી (આદેઃ) પુર
 કલ્પ વિગેરેના પ્રાણી જેમનું ફલ જાનવાનું છે, તેમને
 પણ સંયમ દુન્ન છે, તથા જેમને જુઓ તે સમ્ય વિગેરેના
 અનુષ્ઠાન છે, તેમને સંયમ અશક્ય છે, વળી વડે સમ્ય-
 ક્ત્વ (ક્રમિક) જોટલે અશક્ય છે, તથા વિવિધ પ્રકાર
 વિગેરેના જેઓ પ્રજાડી છે, તથા જેમને વડે કલ્પ મનવ

છે. તે અગાર સેવનારા (મઠધારી બનેલા) ને પાપ વગ્ગન રૂપ સંયમ (મિત) અનુષ્ઠાન કરવું અશક્ય છે, (સૂત્રમાં અ નો લેખ થવાથી ગાર છે. પણ અગાર લેવું.)

પ્ર:—ત્યારે કેવી રીતે શક્ય થાય ? મુનિ તે ત્રણ જગતને માનનારો, તેનું મોન તે મુનિ પણ (બધાં પાપ કર્મ ત્યાગવા રૂપ) છે. તે ગ્રહણ કરીને આદ્યારિક શરીર અથવા કર્મ શરીર દૂર કરે, તે પૂનન (દૂર કરવું) કેવી રીતે થાય ? તે કહે છે. પ્રાન્ત વાસી અથવા વાડ અણાડિ અથવા અલ્પ આહાર લે, તે પણ વિગમ્મ રહિત હોય. લે, આવો આહાર ઠાણ લે ? વીર પુરુષો કર્મ વિદ્યારણ કરવાને સમર્થ હોય તેવા, વળી તે કેવા છે ? સમ્યક્ત્વ દર્શાવો અથવા સમત્વ દર્શાવો. છે, અને જે તુચ્છ હોયો આહાર ખાનારો છે, તેને મું હુલુ ધ્ય તે કહે છે, કે ઉપર બતાવેલ ઉત્તમ ગુણવાળો જાલેય (ચિંતાર) ને તરે છે, ઠાણ તરે ? મુનિ હોય તે, (અને તેના હુલુ પારણ કરવાથી) હનણાંજ વર્તમાન કાળનાં લીલું (તરવું જેવો) ન છે, અને તે બહુ અલ્પાંતર સંયમના અભાવથી સુખા લેવોજ છે, પ્રા અલ્પ કે.ણ છે ? કે.-જે સ્વચ્છ અનુષ્ઠાનથી ખિરત હોય તે. આ પ્રમાણે જતાંજે હુવનાંરનાં કહે છે કે જે એક જાનવાન મહાવીર પાસે સંયમનું તે લગને રહ્યું.

તેકલાર અધ્યયનમાં લીધો ઉંદરો. સમ્યક્ દેવો.

ચોથો ઉદ્દેશો.

હવે ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે, તેનો સંબંધ આ પ્રમાણે છે, પહેલા ઉદ્દેશમાં હિંસા કરનાર વિષયારંભ કરનાર એકલા વિહારી હોય તો પણ તેને મુનિત્વનો અભાવ બતાવ્યો, પણ બીજા અને ત્રીજામાં તો હિંસા અને વિષય આરંભ તથા પરિશ્રદ્ધા છોડવા વડે સાધુપણું છે, તથા હિંસા કરનાર પરિશ્રદ્ધા ધારીના દોષો બતાવ્યા. અને તેનાથી વિરત (મુક્ત) હોય તેજ મુનિ છે, એમ બતાવ્યું, અને આ ચોથો ઉદ્દેશમાં એકલા કરનારાને મુનિપણનો અભાવ છે, તેથી તેના દોષો બતાવવાવડે કારણો કહે છે. આ પ્રમાણે સંબંધથી આવેલા ચોથો ઉદ્દેશાનું આ પહેલું સૂત્ર છે,

ગામાણુગામં દૂઢ્ઢ્ઞમાણસસ દુઢ્ઞાયં દુષ્પરક્રાંતં
અવઙ્, અવિચત્તસ મિત્તલુણો (સૂ૦ ૧૫૩)

બુદ્ધિ વિગેરે ગુણોનો આસ કરે (નાશ કરે) તે ગ્રામ છે. એક ગ્રામથી બીજો ગ્રામ જવું તે ગ્રામાનુગ્રામ છે, દુઃખમાન તે વિચરતો (ધાતુના અનેક અર્થ છે) અર્થાત્ ગ્રામ ગ્રામ જે સાધુ એકત્રો વિચરે, તેને કેવા દેવ તામે, તે કહે છે, દુષ્ટ ગામન તે દુર્ધાત છે, એટલે એકત્રો વિચરે નો નિંદનીય છે, તેને અનુકૂલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગના કારણે કાં તો અરણીક મુનિ ભાદ્રક તે મૃકસ્ય બની જાય, તથા મનિમાં બેઠ કરવાથી દુષ્ટ વ્યંતરીની જ વા છેવા ભાદ્રક

(પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગમાં આરિત્રથી અધ્રદ્વાવાળો) ધાય, એટલે એકલ વિહારીને ગમન કરતાં ઉપરના દોષો લાગે છે, તથા દુષ્ટ પરાકાંત એટલે એકલો સાધુ જે મકાનમાં રહે, તેને આરિત્ર બાપ્ટ થવાનું કારણ થાય છે, જેમકે સ્વુલ ભદ્રની ઈર્ષ્યા કરનાર કૌશ્યા વેશ્યાને ઘેર ચોસામું કરવા જનાર ચિંદા સુકાવાસી સુનિને પતિત થવા વળત આંચો, અથવા ચતુર્પ્રેષિત ભાર્તૃકા ()ના ઘેર રહેલા સુનિને ચોતે મહાસત્ત્વવાન હોવાથી અશ્વેલ હોવા છતાં પણ દુષ્પરાકાંત થયું, પણ એ પ્રમત્તે બધાને દુર્ચાત દુષ્પરાકાંત થતું નથી, તે બતાવવા વિશેષ ગુલાસો કરે છે, કે અવ્યક્ત (લિલા દેનારા તે) લિલુને તે દોષો લાગે છે, તે અવ્યક્ત શ્રુત અને વપધી ધાય છે. તે જતાવે છે, શ્રુત અવ્યક્ત તે આચાર પ્રકરણ (અકર કલ) અર્થથી ન જાણ્યો હોય, આ સ્થવિર કલ્પીને આધરી છે, પણ ગન્ધથી નિકળેલા જિનકલ્પીને નવના પૂર્વની ત્રીણ વસ્તુ સુધીનું જ્ઞાન જોઈએ, અને વપધી અવ્યક્ત તે ગન્ધનાં રહેલાને ૧૬ વર્ષ અને જિન કલ્પને ૩૦ વર્ષની ઉંમર જોઈએ, અહીં ચોસાની ધાય છે,

અગીતાર્થપણાથી સંયમ તથા આત્મ વિરાધનાનો સંભવ હોવાથી એકલ વિહારનો નિષેધ છે.

(૩) તથા શ્રુતથી વ્યક્ત પણ વચથી અવ્યક્ત હોય તેને પણ બાળકપણાથી સર્વ પ્રકારે પરા ભવના કારણે અને વિશેષથી ચોર તથા કુલિંગિ (અન્ય દર્શની બાવા વિગેરે) નો ભય છે, તેથી તેને પણ એકલવિહાર ન કહેવો.

(૪) પણ જે બંને પ્રકારે વ્યક્ત છે, તેને કારણ પડે અથવા પ્રતિમા સ્વીકારી હોય, અથવા (ઉચિત સોમ્પતીના અભાવે) એકલ વિહાર કરવો પડે તો કરે, આવનાને પણ કારણના અભાવમાં એકલ વિહારની આજ્ઞા આપી નથી. કારણ કે તે એકલવિહારમાં ધર્મ સમિતિ તથા શુષ્કિ વિગેરેમાં ઘણા દોષો થાય છે, તે બતાવે છે.

(૧) એકલો ભક્તતાં જે ધર્મપથ (માર્ગ) જોતો આવે, તેને પછવાડે દૂતરા વિગેરેનું દેખવું બની શકે નહીં, અને દૂતરા વિગેરેને દેખવા જાય તો ધર્મ પથનું જાન ન રહે, એ પ્રમાણે બધી સમિતિઓનું જાણી લેવું, બગી અણર્જુના કારણે અથવા વાયુના રોકવાથી અથવા રોગો દરપત્ર થતાં સંયમ તથા આત્માની વિરાધના થાય, તેથી જૈન શાસનની પણ હીનતા થાય, તથા તેના ઉપર દયા સ્વામીને વૃકસ્થો તેની ચાકરી કરે, તે અજ્ઞાનપણાથી છત્રવનું ઉપનર્દન કરતાં સંયમને બાધા ઉપજાવશે, અને તેથી

દયાળુ ગૃહસ્થ ન મળે તો ઢવા ન કરવાથી તે સાધુની આત્મ
વિરાધના થાય, તથા અતિસાર (ઝાડા) વિગેરેમાં પેશાબ ઝાડા.
વિગેરેથી કપડાં તથા શરીર ખરડાઈ જવાથી દુઃખ-ઝા
આવતાં હોકો જૈન ધર્મની હીલના (નિંદા) કરે, વળી
ગામડા વિગેરેમાં રહેતાં બ્રાહ્મણ વિગેરે કેશ લુંચન વિગેરેથી
અધિશ્લેષ (તિરસ્કાર) કરતાં પરસ્પર વિવાદ થતાં મારામારીને
પણ વખત આવે, આ બધું ગચ્છમાં રહેલા સમુદાયમાં
વિચરતાને ન સંભવે, કારણ કે કોષ વિગેરે થતાં ગુરૂ
ઉપદેશ આપી બંનેને શાંત રાખે. કહ્યું છે કે—

અર્કોસ હ્રુણણ મારણ ધમ્મઘ્મંસાણ પાલ સુલભાગં;
સ્થામં મવળહ ધીરો, જહુત્તરાણં અભાવાંભિ ॥૧૧॥

આકોશ વધ માર ધર્મ બ્રંશ વિગેરે બાલકોને હુલસ
છે, આટલું ઉતાં ઉતારના દોષોના અભાવે ધીર મહાત્મા
તેનાં લાભ માને છે, અર્ધા સમુદાયમાં રહેવારે કે.કંઈ
લટે તો ગુરૂ ઉપદેશ આપે કે આ માર વિગેરેનું દુઃખ
પણ સારું છે. કારણ કે પાછળથી દુર્મતિનો સંસ્કર નથી
પણ જે સંધારાથી બુદ્ધિ પડી એકદમ વિચરતો હોય તેને
શકત દોષોનોજ સંજવ છે.

સાહંભિપહિં મંસુઝ્ઞપહિં યમાગિજો અ જો વિહરં ।
આર્યક પવરવાણ ઉક્કાપ વહંભિ આવહહ ॥૧૨॥

પોતાના મહાત્માના સહુ યોગ્ય વિહાર કરતા હોય, તેમને

છોડીને જે એકલો વિચરે, તેને રોગોનો વધારો થતાં છકાયના વધમાં તે પડે છે, (દોષો લગાડે છે)

एगागिअस्स दोस्सा इत्थी साणे तहेव पडिणीए ।
भिक्षवऽविसोहि महव्वय तम्हा सबिइज्जए गमणं॥२॥

એકલા ફરનારાને સી ફૂતરો તથા પ્રત્યનીકથી દુઃખ થવા સંભવ છે, તથા ગોચરીની અશુદ્ધિ તથા મહાન્તમાં પણ દોષો લાગે માટે જીજ્ઞાસા સાધુ સહિત વિચરવું, પણ ગચ્છમાં રહેનારાને તો ઘણાં ગુણો થાય છે, તેની નિશ્રાએ જીજ્ઞાસા વૃદ્ધ વગેરેને ઉચિત વિહારનો સ્વીકાર થાય, કારણ કે પોતે તરવામાં સમર્થ હોય, તે જીજ્ઞાસા અશક્ત હુળતો કોઈ લાકડાને વળગેલો હોય. તેને પણ પોતે તારે છે, આ પ્રમાણે ગચ્છમાં પણ યોગ્ય વિહાર કરનારો જીજ્ઞાસા સીદ્ધતા (એસી રહેલા)ને વિહાર કરાવે છે, આ પ્રમાણે એકલા વિચરતાના દોષોને જાણીને તથા ગચ્છમાં વિચરતાના ગુણો જાણીને કારણના અમાવમાં પાંડિત અને ઉમ્મર લાયક સાધુએ પણ એકલ વિહાર ન કરવો, તો અગીતાર્થ અને નાની ઉમરવાળાએ તો ક્યાંથી એકલ વિહાર કરવો ?

શંકા—જેનો સંભવ હોય તેનો પ્રતિષેધ થાય, પણ એકાલી વિહારનો સંભવ નથી કારણ કે કયો મૂર્ખ સાધુ એકલીએને છોડીને બધા દુઃખોનું સ્થાન એવો એકલ વિહાર પસંદ કરે !

ઉત્તર:—કર્મપરિણતિને કઈપણ અશક્ય નથી; તે બતાવે છે.

સ્વતંત્રતા જે રોગરૂપ છે, તેને આપધતુરૂપ માનનારને બધાં દુઃખોના પ્રવાહમાં તણાતાને બચવા માટે સંતુ (પૂર) સમાન સંપૂર્ણ કલ્યાણનું એકમાત્ર માર્ગ-મુક્ત આચારના આધારરૂપ-ગન્ધર્ભાં રહેનારા સાધુને પ્રનામી બૃહ્મ થતાં તેને કપડો અપાય; ત્યારે, તે સાધુ સદુપદેશને ન બળતાં સારા ધર્મને વિચાર્યા વિના કવાન-વિસાડની દરવાશને ધીલમાં ન લેતાં પરમાર્થને વિચાર્યા વિના કુલ યુવતા (જ્ઞાનદાની) પછવાડે સુદી વચન માત્રથી ખલ દોષને કપડો આપતાં સુખનાં વાંકડો બનવા માટે ન મરજી આપતી આપદાવાળા ધવા માટે ગન્ધર્ભનાં નીકળા માર છે, અને પછી તેઓ આલોક તથા પરદોરના મારાં (દુઃખોને) મેળવે છે. કહ્યું છે:—

જહ સાયરંમિત્રીણા, સંચોહં સાયરરત્ન બલહંતા ।
પિંતિ તદ્દો હુહમાર્ગી નિગમચરિત્તા વિગરતંતિ ॥૧૬

ણિંતિ તપ્રો સુહૃદ્ધર્મા, મૃણા વ જહા વિણસ્સંનિ ॥૧॥

ગચ્છ સમુદ્રમાં રહેતા સાધુને પ્રમાદથી ભૂલતાં પ્રેરણા કરતાં પોતે કંટાળી નીકળી જાય; તો, તે સુખના વાંચક માછલા માફક નાશ પામે છે.

ગચ્છાંમિ કેહુ પુરિસા સડળી જહ પંજરંતરણી રુદ્ધા ।

સારણ વારણ ચોરૂપ પાસતથગયા પરિહરંનિ ॥૩॥

શકુની પક્ષીને જો, પાંજરામાં પૂરેલ હોય; તો, અવ-
હિંસા વિગેરે ન કરી શકે. તેજ પ્રમાણે સમારણ (દોષને
માફ કરાવવા) વારણ (પાપથી અટકાવવા,) અને ધર્મમાં
પ્રમાદ કરતાને પ્રેરણા કરવાથી પાસ તથા (ઢીલાપણાને)
પામ્યા હોય; છતાં પણ, ગચ્છમાં રહેલા સાધુઓ પાછા
સુધરી જાય છે.

જહા દિયા પોષમપક્ષવ જાગં, સવામયા પવિત્રમણં
મણાગં;

તમ ચાહ્યા તરુણમ પત્તજાયં હંકાદિ અવ્વત્તમમં
હરંજા ॥૪॥

ભ્રમર વિના ગુરૂએ ઠપકો આપતાં જે સમુદાયથી રીસાઈ
નીકળી જાય; તે તીર્થિંક ધ્વાંશ () વિશે-
રથી ભ્રષ્ટ થાય છે તે શાસ્ત્રદાર બતાવે છે.

વયસાધિ એમ કુદયા કુર્ણંતિ માણવા, ઉન્નય-
માણેય નરે મહયા મોહેણ મુજ્જઈ, સંવાદા પહ્યે
મુજ્જો ૨ દુર દક્ખમા અજાણઓ અવાસઓ એવં
તેમા હોડ, એવં કુસલસ્સ દંસણં, તદિદ્દીણ તમ્મુત્તીણ
તપ્પુરફારે તસ્સન્ની તલ્લિવેસણં જયં વિહારી ચિન્ત
નિવાઈ પંથ નિજ્ઞાઈ પલિ વાહિરે, વાસિયવાળં
મચ્છિજ્ઞા (સુ. ૧૫૭)

કોઈ વખત તપ સંયમનાં અનુયાયી વિદેશનાં પિંડ
આવતાં; અથવા, પ્રભાદથી ભૂક્ષતાં ગુરૂ વિદેશીયે ધર્મના કારણે
વચનથી પણ ઠપકો આપતાં પરત્વરને નહીં મહત્તરના

જાને પ્રકારે જ્ઞાનથી તથા, વચથી અશક્ત જાનેલા જેમ, સમુદ્રમાંથી જહાઝ જતાં માછલું નાશ પામે; તેમ, ગચ્છ-માંથી નીકળીને તેઓ એકલા ફરતાં ધર્મભ્રષ્ટ થાય છે, અથવા કોઈ માણસ વચનથી એમ કહે કે:—

“ આ માથામાં લોચ કરાવેલા મેલથી શરીર ગંધા-તાવાળા પ્રગત અવસરે (ઢહાડો ચડેજ) આપણે દેખવા. (અર્થાત્ આ અપશકુન થયા કે સામા મળ્યા.) આવું જોલ-તાંજ કેટલાક સાધુ કોધથી અંધા જનીત્તય છે, અથવા કોઈનો સ્પર્શ થાય; તોપણ, કોપાયમાન થઈ જાય છે, અને કોપાયમાન થઈ જીજ્ઞાસાથી લહે; તેથી એવા અનેક દોષો જે શુદ્ધી શુદ્ધ પડ્યા હોય; સિદ્ધાંતનો પરમાર્થ ન જાણ્યો હોય; તો તેને રક્ષના અભાવે દોષો થાય; પણ, શુદ્ધ સાચે હોય; તો, લગ્નારને હિપદેશ આપે કે—

આક્રુષ્ટેન મતિમતા તત્ત્વાર્થાનોષणे मतिः कार्या ।

यदि सत्यं कः कोपः ! स्यादयत्नं किं नु कोपेन ॥१॥

બુદ્ધિભ્રમન શુદ્ધિ કોધ કરતાં વિચાર કરવો; અને તત્ત્વ-સાધકનાં બુદ્ધિ જોડી. જો, તે કહેનારનું જોડણું સાચું હોય; તો, કોપ કેમ કરવો ? અને તેનું જોડણું જુદું હોય; તો, તારે કોપ શું કરવું કરવો ? (કારણકે તે તને સાચું નથી.)

अपहारिणि कोपयेत्, कोपे कोपः कथं न ते;

धनार्थकामनोद्धारार्थं प्रसन्न परि परिपत्तिभिः॥२॥

તો તારે જગાડનાર ઉપરજ કોપ કરવો હોય, તો તે કોપ ઉપરજ તારો કોપ કેમ થતો નથી કારણ કે 'ધર્મ' અર્થ કામ અને મોક્ષ આ આરે ને અતિથે વિદ્યત કારક આ કોપ છે, (કોપવાળો માણસ આરેને બૂઝી બાપ, અને અનર્થ કરે છે) વિગેરે—પ્રશ્ન કયા કારણે વચનની પાસે ઠપકો આપતાં આ લોક અને પરલોકનું જગાડનાર વ્યપરને ગાથા કરનાર કોધને લોકો પકડી રાખે છે? કે—જેને ઉન્નત (ધણુ) માન છે, અથવા જે પોતાના આત્માને ઉન્નત માને છે, તેઓ માણસ પ્રણય મોહનીય કર્મના ઉદયથી અથવા અજ્ઞાનના ઉદયથી સુંઝાય છે, એટલે કાર્ય અકર્મના વિચારના વિવેકથી શૂન્ય પામ્ય છે, તેના સુંઝાયવાને કેટલી શિખામણ આપવા દોષ કહ્યું હોય, અથવા નિષ્વાસીએ રાહીથી તિરસ્કાર કર્યો હોય, ત્યાર પાંતે બાતિ વિગેરે કાંઈપણ બાતના

ચએલો, સુંદર ચેહરાવાળો, તીક્ષ્ણ બુદ્ધિવાળો કોમળ વચન-
વાળો બધાં શાસ્ત્ર જ્ઞાણનારો ભાગ્યશાળી સુખથી સેવવ
યોગ્ય છે, આવાં સાચાં જૂઠાં વચન સંભળાવીને ઉંચે ચઢા-
વેલો અહંકારી બનીને મહાન ચારિત્ર મોહથી અથવા
સંસારના મોહથી મુગ્ધાય છે, અને તે અહંકારથી મહા-
મોહે મુગ્ધાયેલાને કોઈ વચનથી પણ જરા ઠપકો આપે,
તો ગચ્છમાંથી નીકળી જતાં ઝોથું ભણવાથી ગામ ગામ
વિચરતાં શું દુઃખ થાય તે કહે છે, તે ઝોથું ભણેલાને
એકલા ફરતાં ઉપસર્ગ સંબંધી પીડા થાય, અથવા બુદ્ધ
બુદ્ધ રોગો સંબંધી પીડા વારંવાર થાય, તે પીડાઓને
એકલા વિચરતા સાધુને શાસ્ત્રોને ન જાણવાથી નિરવધ
વિધિએ દૂર કરવી મુશ્કેલ છે, કેવા સાધુને મુશ્કેલ છે ?
તે કહે છે તે બુદ્ધી બુદ્ધી રીતે આવેલી પીડાઓ સારી રીતે
સહેવાનો ઉપાય ન જાણવાથી, તથા સારી રીતે સહેવાનું
ફળ ન જાણતો હોવાથી તેને તે પીડા સહેવી મુશ્કેલ છે,
પછી આતંક પીડાથી પીડાઈ આફળ બનેલો એપણા શુદ્ધિને
પણુ ત્યજી દે, પ્રાણીને થતું દુઃખ પણુ વિસરી જાય, વાફ
(વચન) રૂપ કંટકથી પ્રેરાયલો અંદર પણુ કોવ કરીને
બળે પણુ આવી ઉત્તમ જાવના ન લાવે કે, આ
પીડાઓ મારા કર્મના વિપાકો હિત્યનાં આગ્રાથી
ચઈ છે પણુ, બીજો પ્રાણી તો, તેમાં નિનિત્ત માત્ર છે. વગી,

આત્મદ્રોહ મમર્યાદં મૃદ્ધ મુજ્જિત સત્પથમ્ ।

સુતરામનુ કમ્પેત, નરકાર્ચિવ ધ્વમદિન્ધનમ્ ॥૧॥

આત્માને દ્રોહ કરનાર જે અમર્યાદા છે, તે મૃદ્ધ માનુ-
સને સુમાર્ગેથી ઘસીને નરકની અગ્નિરૂપ-જ્વાળામાં ઇંધન
તરીકે નાંખે. (અર્થાત્ મર્યાદા છોડીને બહાર નીકળે; તે
નરકનાં જેવાં દુઃખો અગ્નિ, અને પરલોકનાં બંને
જગ્યાઓ લોગવે.)

આવી ઉત્તમ ભાવનાઓ આગમને ન લગવાથી
આપરિમલિત મતિવાળાને હોતી નથી. આ બતાવીને સુર-
મહારાજ શિષ્યોને કહે છે કે:—આ એકલા દરનારને
બાધા દૂર કરવી મુશ્કેલ હોવાથી અંગણુપણથી ત્રીણ દેવતા
વિના મારા ઉપદેશથી તું બહાર ન જાતે; પણ આગમને
અનુસરી સદા આપણા ગન્ધર્વ રહેનારો બન, સુધર્મો-
સ્વામી કહે છે:—આ અભિપ્રાય કુશળ એવા વર્ધમાન સ્વા-

કરવો; એટલે, આગમમાં જતાવ્યા પ્રમાણે સર્વસંગથી વિરતિ કરી (મમત્વ-ત્યાગી) ને સંયમકૃત્ય કરવાં; તથા પુરસ્કારને સર્વત્ર આગળ સ્થાપવો; અને તે પ્રમાણે આચાર્ય સંખંધી વર્તવું; તથા આચાર્યની સંજ્ઞા પ્રમાણે આચરવું. અર્થાત્ તેમનું કહેલું ધ્યાનમાં લઈ પછી તે પ્રમાણે વર્તવું; પણ પોતાની મતિકલ્પનાથી કંઈપણ કાર્ય ન કરે; તથા ગુરુનું નિવેશન તે પોતાનું કરે; એટલે, સદા ગુરુકુળ-વાસ સેવે; ત્યાં ગુરુકુળમાં વસતો કેવો થાય ? તે કહે છે. ચતનાથી વિહાર કરનારો થાય; ચતનાથી પરિલોહણ કરતો પ્રાણીને ઊપમર્દન ન કરે. વળી, આચાર્યના ચિત્ત (અભિપ્રાય) પ્રમાણે ક્રિયામાં પ્રવર્તે; તે ચિત્તનિપાતી કહેવાય છે, તથા ગુરુ કોઈ જગ્યાએ ગયા હોય તો, તે તરફ ધ્યાન રાખે; તે મંથ નિર્ધારી કહેવાય; તથા ગુરુના સંચારાનો દેખનાર તે સંસ્તારક પ્રહોડી. અને ગુરુ ભૂખ્યા હોય; તો, આહાર શોધે; તે વિગેરે દરેક રીતે ગુરુની આરાધના કરવાથી સદા ગુરુનો આરાધક બને. વળી, દરેકવખતે ગુરુનો અવગ્રહ કાર્યપ્રસંગ સિવાય આગળપાછળ સાચવે, (કાર્યપ્રસંગે અવગ્રહમાં જાય, નહિ તો સાડાવણુ હાથની અંદર ન જાય,) આ સૂત્રથી પણ ઈર્ષ્યા ઉદ્દેશકમાં રહી છે. (તેમાં ઈર્ષ્યા સન્નિતિનું વર્ણન છે,) વળી કોઈ પણ કાર્યમાં ગુરુએ મોકલ્યો હોય, તો પ્રાણીએને સાડાવણુ હાથની જગ્યામાં શોધતો તેને હુમ્મ ન થાય, તેમ ચતનાથી ચાલે. વળી—

से अभिक्कममाणे पडिक्कममाणे संकुचमाणे
 पनारेणणे विणिग्गट्टमाणे संपल्लिज्जमाणे एनया गुण
 सन्नियहस रीय्वां काय संफासं समणुत्तिना एग-
 तिमा पाणा उद्दायन्ति, इहल्लोग वेयण विज्जा वाटिपं,
 जं आउट्टिहयं कंसं त परिज्जाय विवेगमेद, एवं से
 अप्पसाएण विवेग सिट्ठ वेयसा (सु० १२८)

બનવાકાગને લીધે શું થાય, તે કહે છે, કદાચ તે ગુણયુક્ત
 સાધુને અપ્રમત્ત પણે બધાં અનુષ્ઠાન કરવા છતાં, જતાં
 આવતાં સંકોચતાં પસારતાં પાછા ફરતાં પ્રમાર્જન કરતાં
 કોઈ પણ અવસ્થામાં પોતાની કાયાના સમાગમમાં આવેલા
 સંપાતિમ (ઉડતા) કેટલાક જંતુઓ પરિતાપ પામે,
 કેટલાક ગ્લાની પામે, કોઈનો અવયવ નાશ પામે, અને
 અંત અવસ્થાતો સૂત્રકારજ બતાવે છે કે, કેટલાક પ્રાણથી
 પણ દૂર થાય છે, આમાં કર્મ સંબંધી વિચિત્રતા છે, શેણેશી
 અવસ્થામાં રહેલા સાધુને મશક વિગેરેના કાયનો સ્પર્શ થતાં
 કોઈ જંતુ મરણ પામે, તો પણ બંધના ઉપાદાન કારણ યોગના
 અભાવથી બંધ નથી. ઉપશાંત તથા ક્ષીણમોહ તથા સયોગી
 કેવલિને સ્થિતિ નિમિત્ત “ કપાયો ” ના અભાવથી એક સમ-
 યનોજ બંધ છે. આ પ્રમત્ત સાધુને જઘન્યથી અંતર્મુદ્ધર્ત
 અને ઉત્કૃષ્ઠથી કોરા કોડી સાગરોપમની અંદરનો બંધ છે,
 પણ પ્રમત્ત સાધુને અનાદુદ્ધીના કારણે તથા વિના દેખે વર્તન
 કરવાથી કોઈ પ્રણીનો પોતાના પગ વિગેરેથી સ્પર્શ
 થતાં તેને ઉપતાપના વિગેરે થતાં જઘન્યથી તથા ઉત્કૃષ્ઠથી
 અપ્રમત્ત માફક છે. પણ પ્રમાદના કારણે કાંઈક વિશેષ
 બંધ છે. અને તે તેજ બંધે ક્ષેપાય (ફર થઈ શકે) છે, તે
 સૂત્ર વડેજ બતાવે છે. આ જન્મમાંજ ભોગવવું, તે આ
 કોઈ વેદન છે, તેનાવડે ભોગવવું તે આલોક્યેદન વેદન છે,

બનવાકાગને લીધે શું થાય, તે કહે છે, કદાચ તે શુભયુક્ત
 સાધુને અપ્રમત્ત પણે બધાં અનુષ્ઠાન કરવા છતાં, જતાં
 આવતાં સંકોચતાં પસારતાં પાછા ફરતાં પ્રમાર્જન કરતાં
 કોઈ પણ અવસ્થામાં પોતાની કાયાના સમાગમમાં આવેલા
 સંપાતિમ (ઉડતા) કેટલાક જંતુઓ . પરિતાપ પામે,
 કેટલાક ઝડાની પામે, કોઈનો અવયવ નાશ પામે, અને
 અંત અવસ્થાતો સૂત્રકારજ જતાવે છે કે, કેટલાક પ્રાણથી
 પણ ફર થાય છે, આમાં કર્મ સંબંધી વિચિત્રતા છે, શેલેશી
 અવસ્થામાં રહેલા સાધુને મશક વિગેરેના કાયનો સ્પર્શ થતાં
 કોઈ જંતુ મરણ પામે, તો પણ બંધના ઉપાદાન કારણ યોગના
 અભાવથી બંધ નથી. ઉપશાંત તથા ક્ષીણમોહ તથા સયોગી
 કેવલિને સ્થિતિ નિમિત્ત “ કષાયો ”ના અભાવથી એક સમ-
 યનોજ બંધ છે. આ પ્રમત્ત સાધુને જઘન્યથી અંતર્મુહૂર્ત
 અને ઉત્કૃષ્ટથી કોરા કોડી સાગરોપમની અંદરનો બંધ છે,
 પણ પ્રમત્ત સાધુને અનાકુટીના કારણે તથા વિના દેખે વર્તન
 કરવાથી કોઈ પ્રાણીનો પોતાના પગ વિગેરેથી સ્પર્શ
 થતાં તેને ઉપતાપના વિગેરે થતાં જઘન્યથી તથા ઉત્કૃષ્ટથી
 અપ્રમત્ત માફક છે. પણ પ્રમાદના કારણે કાંઈક વિશેષ
 બંધ છે. અને તે તેજ બે કષાય (ફર થઈ શકે) છે, તે
 સૂત્ર વડેજ જતાવે છે. આ જન્મમાંજ ભોગવવું, તે આ
 લોક વેદન છે, તેનાવડે ભોગવવું તે આલોકવેદન વેદ છે,

ઉદ્વિગ્ન અને મનને કળજામાં રાખવાથી 'ઉપશાંત' છે, તથા
 પાંચ સમિતિ વડે સમિત અથવા સમ્યગ રીતે મોક્ષ માર્ગ
 તરફ ચાલવાથી સમિત છે. તથા જ્ઞાન વિગેરેથી સદ્ગત
 છે, તથા સદા યત્ન કરવાથી સદાયત છે, આ પ્રમાણે આ
 પ્રમત્ત જાનીને ગુરુ સેવામાં રહેતો, પોતાના પ્રમાદથી પૂર્વ
 કરેલાં અશુભ કૃત્યોનો અંત કરે છે, તે સાધુ સ્ત્રી વિગેરેના
 અનુકૂલ પરિપક્વ આવતાં શું કરે, તે કહે છે. 'દૃઢ' સ્ત્રીને
 પોતાના આત્માને ઉપસર્ગ કરવાને આવતી દેખીને વિચારે
 કે, હું સમ્યગ દષ્ટિ છું, તથા પાંચ મહાવ્રતનો ભાર મેં
 લીધો છે, શરદ રતુના ચંદ્ર સમાન નિર્મળ કુલનાં મેં
 જન્મ લીધો છે. હું અકાર્ય ત્યજવા માટેજ તેવાર બંધ
 છું, તે સ્ત્રી સમૂહને દેખી વિચારે, કે આ સ્ત્રીઓથી મારે
 શું પ્રયોજન છે ? મેં જીવવાની આશા ત્યાગ કરી છે, આ
 લોકનું સુખ સર્વથા છોડ્યું છે, તેથી તે સ્ત્રી મને શું ઉપસર્ગ
 કરવાની છે ? મારું મન કેમ ચલાવમાન કરશે ? અથવા વિવ-
 ર્ધનનું સુખ હાજી રૂપે પરિણમવાથી મને આ સ્ત્રીઓ છું સુખ
 આપવાની છે ? અથવા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મને કામ કરાવશે,
 અથવા રાગો પીડશે, ત્યારે તે કેવી રીતે બચાવી શકશે ?
 અથવા આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓના સ્વભાવને વિચારે, તે સ્તુતકરક
 બતાવે છે. કે આ સ્ત્રી સમૂહ રમકુત્તા કરાવે માટે આવેલ છે,
 તથા જનન માનસ હોવાથી પરમાત્મા છે, તેનું સુખ દેવાવાની

